

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2136
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1164

METAFİZİK

Yazarlar

Prof.Dr. Teo GRÜNBERG

Prof.Dr. David GRÜNBERG

Editör

Doç.Dr. İskender TAŞDELEN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2010 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcıları

Yrd.Doç.Dr. Alper Tolga Kumtepe

Öğr.Gör.Dr. Hüseyin Fırat Şenol

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Aydın Zibel

Kitap Koordinasyon Birimi

Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Metafizik

ISBN

978-975-06-0814-8

4. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 8.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Ocak 2013

İçindekiler

Önsöz vii

Ontolojik Kategoriler	I
GİRİŞ	3
METAFİZİK NEDİR?.....	4
Metafiziğin Konusu ve Amacı	4
Analitik-Sentetik ile A priori-A posteriori Ayrımları	4
Metafizik Önergeler ve Metafizik Kuram.....	5
Metafiziğin Yöntemi	6
ÖRNEKLEME İLİŞKİSİ: TÜMEL VE TİKEL	7
KATEGORİLERİ	7
Varolan, Varolabilen ve Varolmayan Şeyler	7
Örnekleme ilişkisi	7
Tür ve Cins	8
Tümeller ve Tikeller	9
Ait Olma ilişkisi ve Söyleme ilişkisi.....	9
TAŞIMA İLİŞKİSİ: ÖZELLİK VE NESNE KATEGORİLERİ	10
Taşıma ilişkisi ve Tikel Özellikler	10
Taşıma ilişkisi'nin Aksiyomları	11
Yinelenebilir ve Yinelenemez Tikel Özellikler	11
Tümel Özellikler	12
Belirlenebilir ve Belirlenmiş Özellikler	12
Nesneler ve Nesne Türleri.....	13
Sahip Olma ve İçinde Olma ilişkisi	13
Bağıntılar ve ilişkiler	14
SOYUT VE SOMUT TİKELLER	15
Soyut Şeyler ve Somut Şeyler	15
Soyut Tikeller.....	15
Somut Tikeller	15
BÜTÜN ŞEYLERİN DÖRT TEMEL KATEGORİYE	16
AYRILMASI	16
OLAY, ÖNERME VE DURUM KATEGORİLERİ.....	17
Olay Kategorisi: Olaylar ve Süreçler	18
Önerme Kategorisi: Tümceler ve Tümcelerin Dile	19
Getirdiği Önergeler	19
Durum Kategorisi: Durumlar ve Olgular	20
Özet.....	22
Kendimizi Sınayalım.....	25
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	26
Okuma Parçası	26
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	27
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	28

I. ÜNİTE

2. ÜNİTE

Tümellere İlişkin Gerçekçi Kuramlar.....	30
GİRİŞ	31
ÖZNE-YÜKLEM ÖNERMELERİ VE BU ÖNERMELERİN METAFİZİK AÇIKLAMASI.....	31
Özne-Yüklem Önergeleri	31
Özne-Yüklem Önergeleri'nin Metafizik Açıklaması.....	33
PLATON'UN GERÇEKÇİ TÜMELLER KURAMI:İDEALAR	36
Duyumsananlar, İdealar ve Pay Alma İlişkisi	36
İdealar Kuramı'nın Aksiyomları	36
Üçüncü Adam Çıkarımı.....	38
Bütün-Parça İkilemi.....	39
Benzeme Modeli'nin Yol Açtığı Sonsuz Gerileme	40
ARISTOTELES'İN GERÇEKÇİ TÜMELLER KURAMI: „TÖZSEL TÜMELLER VE TÖZSEL-OLMAYAN TÜMELLER	40
Söyleme ile İçinde Olma İlişkileri ve On Kategori.....	40
Özellikler: Tözsel-Olmayan Kategoriler	41
Tözsel Tümeller	42
Ayrııcı Özellikler.....	42
Türe Özgü Özellikler	43
İlineksel Özellikler	43
İdealar Kuramı'ndaki Güçlüklerin Çözümü.....	43
GERÇEKÇİ TÜMEL KURAMLARININ GENEL	44
DEĞERLENDİRMESİ.....	44
Gerçekçi Tümel Kuramlarının Ortak Aksiyomları.....	44
Gerçekçi Tümel Kuramlarının Olumlu Yönleri	46
Gerçekçi Tümel Kuramlarının Olumsuz Yönler.....	47
Özet	50
Kendimizi Sınayalım	53
Okuma Parçası	54
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	55
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	56
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	57

3. ÜNİTE

Tümellere İlişkin Kavramcı ve Adcı Kuramlar.....	58
GİRİŞ	59
KAVRAMCI TÜMEL KURAMLARI	59
Kavramcı Tümel Kuramlarının Temel Kategorileri ve Ontolojik İlişkileri	59
Zihinde Varolma İlişkisi: Kavramcı Tümel Kuramlarının	
Olumlu ve Olumsuz Yönleri	61
ADCI TÜMEL KURAMLARI	62
Sıkı Adcılık	63
Yüklem Adcılığı	64
Doğal Küme Adcılığı.....	66
Benzerlik Adcılığı.....	67
Özet.....	72
Kendimizi Sınayalım.....	73
Okuma Parçası	74
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	74

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	75
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	75

Trop Adcılığı..... 76

4. ÜNİTE

GİRİŞ	77
TROP ADCILIĞI'NIN GENEL ÇERÇEVESİ.....	77
Trop Nedir?	77
Trop Adcılığı'nda Özne-Yüklem Önergelerinin Yapısı.....	79
SIKI TROP ADCILIĞI	80
TROP KÜMESİ ADCILIĞI.....	87
Doğal Trop Kümesi Adcılığı.....	87
Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı	89
Özet	93
Kendimizi Sınayalım	95
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	96
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	97
Yararlanılan Başvurulabilecek Kaynaklar	97

Trop Kuramlarında Somut Nesne Kategorisinin Türetilmesi 98

5. ÜNİTE

GİRİŞ	99
SOMUT NESNE NEDİR?	99
ÇIPLAK TAŞIYICILI TROP KURAMI	100
NİTELİK TROPLU DEMET KURAMI.....	101
NİTELİK VE BAĞINTI TROPLU DEMET KURAMLARI	108
Biraradalık Bağını Troplarının İçselliği/Dışsallığı Tartışması:	
Ortaya Çıkan Sorunlar	110
Simons'un Çekirdekli Trop Demeti Kuramı	111
Denkel'in Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağınıları'na Dayanan Trop Demeti Kuramı	113
Özet	115
Kendimizi Sınayalım	117
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	118
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	118
Yararlanılan Başvurulabilecek Kaynaklar	119

Somut Nesnelerin Özdeşliği ve Değişimi..... 120

6. ÜNİTE

GİRİŞ	121
SOMUT NESNELERİN YALIN SOMUT NESNELERDEN OLUŞMASI	121
Yalın Somut Nesneler	121
Somut Nesne Evreleri ve Parçaları	122
BİREY VE KİTLE	123
Birey	123
Kitle	124
Somut Nesnelere İlişkin Metafizik Kuramlar	125
BİREYLERİN KİMLİĞİ	125
SOMUT NESNELERİN ÖZDEŞLİĞİ.....	128
Leibniz Yasası ve Leibniz İlkesi	128
Somut Nesnelerin Parçaları ve Özdeşlik Sorunu.....	129
SOMUT NESNELERİN DEĞİŞİMİ	131

Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramı ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı	131
Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramı ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı'nın Değerlendirmesi	133
Evreli Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramları	134
Üç-Boyutlu ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramları'nda Değişime Karşın Özdeşliğin Metafizik Açıklaması	136
Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı	136
Denkel'in Evreli Trop Kuramı	136
Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı	136
Özet	138
Kendimizi Sınayalım	140
Okuma Parçası	141
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	141
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	142
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	142

7. ÜNİTE

Olay Kategorisi	144
GİRİŞ	145
ÇOĞULCU OLAY KURAMI	145
Davidson'un Olay Kuramı: Tikel Niceleyicinin Değeri Olarak Olaylar	145
TÜRETİCİ OLAY KURAMLARI	147
Kim'in Olay Kuramı: Özellik Taşıma Olarak Olaylar	147
Bennett'in Olay Kuramı: Trop Olarak Olaylar	149
Chisholm'un Olay Kuramı: Durum Olarak Olaylar	149
Lombard'in Olay Kuramı: Değişim Olarak Olaylar	150
TEKÇİ OLAY KURAMI	154
Whitehead'in Olay Kuramı	154
Özet	158
Kendimizi Sınayalım	161
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	162
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	163
Yararlanılan Kaynaklar	163

8. ÜNİTE

Durumlar, Olgular ve Olanaklı Dünyalar	164
GİRİŞ	165
DURUM VE OLGU ÇEŞİTLERİ İLE ANLAYIŞLARI	165
Durum ve Olgu Çeşitleri	165
Durum ve Olgu Anlayışları	166
ARMSTRONG'UN OLGU KURAMI	167
TROP KURAMLARI VE OLGU KATEGORİSİ	171
GERÇEK DÜNYA VE OLANAKLI DÜNYALAR	172
Gerçek Dünya ve Yalın Durumlar Arasındaki İlişkiler	173
Olanaklı Nesneler, Olanaklı Durumlar ve Olanaklı Dünyalar	175
Özet	185
Kendimizi Sınayalım	189
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	190
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	191
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	191

Önsöz

Metafizik varlığın en genel biçimde konu edildiği ya da–Aristoteles’in deyişiy-le–varlığın varlık olmak bakımından” konu edildiği felsefe dalıdır. Metafiziğin so-ruduğu soruların bazılarını hatırlamak size metafiziğin genelliği hakkında bir fikir verecektir: Varlık nedir? Bir varlığı belli bir türden ve o varlık yapan nedir? Bir var-lığın, değiştiğinde bile, özdeşliğini koruması nasıl olanaklıdır? Çokluk nasıl ola-naklıdır?

Genel metafizik sorularının yanı sıra, bir de farklı bilgi araştırma alanlarının özel metafizik soruları da vardır. Etik, estetik, epistemoloji ve diğer tüm felsefe dalları, fizik, biyoloji, kimya ve diğer tüm bilimler belli türden varlıkları doğrudan ya da dolaylı olarak konu edinirler. Bu alanların her biri için, konu edindikleri varlıkların en genel özelliklerinin araştırılması özel bir metafizik sorular alanını oluşturur. Bu sorular sadece bu alanların kavram ve yöntemleriyle yanıtlanamayacak, ancak bir genel metafizik anlayışına dayanarak yanıt aranacak sorulardır. Ön-ce felsefeye bakalım: Özgür istencin ve özgürce eylemenin olanağı etik alanı ile ilgili; Sanat eserinin varlıksal konumu ve özdeşliği estetik alanı ile ilgili; Farklı var-lık türlerine özgü farklı bilgi türleri olup olmadığı ise epistemoloji ile ilgili temel sorular arasındadır. Bilim dallarına gelem: Değişimin (Özel olarak hareketin) açıklanması, atom-altı parçacıkların, hatta–bulutlar gibi–“bulanık” şeylerin özdeş-liği, fizik nesnelerle ilgili; Canlı olmanın ne demek olduğu biyoloji ile ilgili; Suyun, tuzun vb. özünün moleküler yapısı demek olup olmadığı ise kimya ile ilgili temel sorulardır. Bu felsefe ve bilim sorularının her biri ancak bir metafizik anlayışına başvurarak tüm genelliğiyle ele alınabilir.

Bir önceki paragraftan çıkan bir diğer sonuç metafiziğin diğer felsefe dalları ve bilimlerin temelleri ile yakından ilişkili olduğudur. Bundan dolayı, metafizik araş-tırma diğer felsefe ve bilimlerin kavramları ve yöntemleri hakkında temel bilgile-re sahip olmayı gerektirir. Bu nedenle kitapta özellikle fiziğin birtakım temel kav-ramlarına başvurulmuştur. Bu kavramlarla ilgili herhangi bir başka kaynağa baş-vurmanız burada ele alınan konuları anlamak bakımından bir önşart değildir. An-cak diğer felsefe alanları ve bilimlerle ilgili bilgi birikimi arttıkça, metafizik araştı-rmanın hem daha sağlam bir zeminde, bol ve ilginç örneklerle yürütülebileceği hem de felsefe ve bilim için değerinin daha iyi görüleceğini söyleyebiliriz.

Metafizik kuramların felsefe tarihi içinde değerlendirilmesi İlkçağ Felsefesi ile başlayan Felsefe Tarihi derslerinde yapılmaktadır. Bu nedenle, sekiz üniteden olu-şan bu kitap metafizik kavramların kısaca sunulduğu birinci ünitenin ardından, genel metafizik konularını en genel varlık türlerinin her biri anlamına gelen ‘ka-tegori’ kavramı çerçevesinde sistemli biçimde ele almaktadır. İkinci ve üçüncü ünitelerde tümel –ya da, Aristoteles’in deyişiy-le, ikinci töz–kategorisi ile ilgili gö-rüşler sunulmakta ve bu görüşlerin olumlu-olumsuz yönleri değerlendirilmektedir. Dördüncü ve beşinci ünitelerde Trop kategorisini ve Trop kategorisi ile ilgili fel-sefi görüşler ele alınmaktadır. Altıncı ünite somut nesne kategorisi, yedinci üni-tede olay kategorisi, sekizinci ünite ise durum kategorisi ile ilgili olarak olgu ve olanaklı dünya kavramları incelenmektedir.

Bu kitabın hazırlanmasında büyük bir titizlikle çalışan, kitabın yazarları Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Teo Grünberg’e ve aynı bölümde görevli öğretim üyesi Prof. Dr. David Grünberg’e te-şekkürlerimi sunarım. Metafizik kitabının Türkiye’de büyük bir boşluğu doldura-cağı ve bu alanda çalışmak isteyen felsefecileri yol açacağı kesindir.

Kitabın oluşturulmasında başta öğretim tasarımıcsı Yrd.Doç.Dr. Alper Kumtepe olmak üzere emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunar, siz sevgili öğrencilerimizin felsefenin çok önemli bir araştırma alanı olan metafiziği keyif ve merakla öğrenmenizi ve başarılı olmanızı dilerim.

Editör

Doç.Dr. İskender TAŞDELEN

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Metafiziğin ne anlama geldiğini kavrayabilecek,
- Örneklem ilişkisi'ne dayanarak tümel ve tikel kategorilerinin anlamlarını açıklayabilecek,
- Taşıma ve örneklem ilişkisi'ne dayanarak tikel özellik, tümel özellik, nesne ve nesne türü kategorilerini tanımlayıp anlamlarını açıklayabilecek,
- Soyut ve somut tikellerin anlamlarını belirleyebilecek,
- Bütün şeylerin dört temel kategoriye ayrılabilirliğini ileri sürebilecek,
- Dört temel kategori dışında, bazen temel olmadığı ileri sürülen olay ve durum kategorilerinin bulunduğunu görebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Varlık
- Ontolojik Kategori
- Örneklem ilişkisi
- Taşıma ilişkisi
- Tümel
- Tikel
- Özellik
- Nesne
- Soyut
- Somut
- Olay
- Önerme
- Durum

İçerik Haritası

Ontolojik Kategoriler

GİRİŞ

“Metafizik” teriminin kökeni Eski Yunanca “sonra” ya da “ötesi” anlamına gelen “*meta*” ön eki ile “doğa” ya da “fizik” anlamına gelen “*physis*” sözcüğüne dayanmaktadır. “Metafizik” (“*metaphysica*”) terimi, tam olarak “*ta meta ta physika biblia*”, yani “fizik üzerine yazılan notlardan sonra gelen [notlar]” ifadesi, ilk kez Rodoslu Andronikos tarafından Aristoteles’in bir kısmını “ilk felsefe” olarak nitelendirdiği yazılarından oluşan derlemeyi adlandırmak için kullanılmıştır. Andronikos’un bu ifadeyi, Aristoteles’in “ilk felsefe”ye ilişkin metninin, “fizik” üzerine yazılan metinden sonra geldiği için kullandığı düşünülmektedir. İşte “ilk felsefe”ye ilişkin görüşleri içeren metin bugün “metafizik” sözcüğü ile adlandıran alanın konularını oluşturmaktadır.

Aristoteles’in daha sonra “metafizik” olarak adlandırılmış notlarında “ilk felsefe” dediği metafizik anlayışı “varlığı varlık olmak bakımından” araştıran bilim olarak betimlenir. (Bkz. Aristoteles, 1996a, IV. Kitap.) Daha sonraları metafizik, ele alınan konulara göre *genel metafizik* [*metaphysica generalis*] ve *özel metafizik* [*metaphysica specialis*] olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İşte genel metafizik, Aristoteles’in dediği gibi, varlığı varlık-olma dışında başka özelliklerine göre değil, salt varlık-olma özelliğine dayanarak inceleyen bir uğraşıdır. Bu ise tüm varlıkların ayrıldığı *varlık kategorisi* veya *ontolojik kategori* ya da kısaca *kategori* denilen en üst türlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi demektir. Buna da *varlıkbilim* anlamına gelen *ontoloji* denir.

Öte yandan her *özel metafizik* alanı, varlığı salt varlık-olma açısından değil, özel bir açıdan inceleyen bir varlıkbilim dalıdır. Bunlardan her biri bir veya birden fazla kategori veya alt-kategoriye konu edinir. Bu dalların en önemlileri şöyle sıralanır. *Rasyonel Kozmoloji*, *nesne* kategorisinin alt-türü olan *fiziksel nesne* kategorisini yani *Evren*’i deneysel yöntemle değil salt akılla inceler. *Rasyonel Psikoloji*, *gene nesne* kategorisinin bir alt-türü olan *zihinsel nesne* kategorisini, genelde insan zihnini, deneysel yöntemle değil salt akılla inceler. *Rasyonel Teoloji* ise, *Tanrı*’yı vahiy yolu ile değil, salt akılla inceler. Bu özel metafizik alanları günümüzde felsefenin metafizik dalı dışında kalan başka dallarına dönüşmüştür. Nitekim eskiden Rasyonel Kozmoloji denilen alan, Doğa Bilimleri Felsefesi’ne, Rasyonel Psikoloji denilen alan, Zihin Felsefesi’ne, Rasyonel Teoloji denilen alan ise, Din Felsefesi’ne dönüşmüştür. (Krs. Loux, 2002, s. 11- 14.) Buna göre kitabımızın konusu yalnız *Ontoloji* yani *Varlıkbilim* anlamına gelen *Genel Metafizik* olacaktır. Dolayısıyla “metafizik” sözcüğünü bundan böyle hep “ontoloji” ile eş anlamlı olarak kullanacağız.

METAFİZİK NEDİR?

Metafiziğin Konusu ve Amacı

Belli bir bilimin konusu sınırlı bir varlık türüdür. Oysa varlıkbilim anlamındaki metafiziğin konusu varolan ve varolabilen şeylerin tümüdür.

Özel bilimlerin konuları belli varlık türleridir. Örneğin fiziğin konusu fiziksel nesne türü, biyolojinin konusu canlı nesne türü, psikolojinin konusu zihinsel nesne türüdür. Biçimsel bir bilim olan matematiğin konusu ise soyut matematiksel nesne türüdür. Buna karşılık *ontoloji* anlamındaki metafiziğin *konusu* varolan ve varolabilen şeylerin tümüdür. Ancak bu metafiziğin tek tek şeylerin tümünü ayrı ayrı inceleme konusu yaptığı anlamına gelmez. Daha açık olarak, metafiziğin konusunun bütün şeylerin *ontolojik kategori*, kısaca *kategori*, denilen en üst türlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu kategorilerin en önemlileri arasında *nesne* ile *özellik* kategorilerini gösterebiliriz.

Özel bilimlerde, bu bilimlerin konusu olan şeylerin varlığı sorgulanmadan o bilimin örtük öndayanağı olarak tartışmasız kabul edilir. Metafizikte ise konusunu oluşturan kategorilere ait şeylerin varlığı bir öndayanak olarak kabul edilmeyip bu şeylerin varolup olmadığı bir metafizik kuram çerçevesinde dizgesel (sistemsel) olarak irdelenir. Ancak böyle bir kuramda da, bazı kategorilere ait şeylerin varlığı dolaysız olarak kabul edilir. Bu kategorilere o kuramın *temel kategorileri* denir. Bunlar kuramın öbür kategorilerinin yardımıyla tanımlanamaz. Öte yandan temel kategoriler yardımıyla tanımlanabilen kategorilere kuramın *türetilmiş kategorileri* denir. Örneğin, atomların varlığı dolaysız olarak kabul edilen Atomcu metafizik kuramda, atom o kuramın bir temel kategorisidir. Öte yandan atomların bir araya gelmelerinden oluşan gözlemlenebilir *fiziksel nesne* kategorisi kuramın bir türetilmiş kategorisidir.

Metafiziğin asıl *amaçlarını* şöyle sıralayabiliriz: (i) Varolan veya varolabilen bütün şeyleri kategorilere ayırıp bunlar arasındaki temel ilişkileri ortaya koymak. (ii) Bu kategorilerden hangilerine ait şeylerin varolduğunu hangilerinin varolmadığını araştırmak. (iii) Varolduğu gösterilmiş kategorilerin hangilerinin temel kategori olduğunu saptamak. (iv) Varolduğu gösterilmiş ancak temel kategori olmayan kategorileri, temel kategorilere indirgemek. (v) (i)-(iv) maddelerinde dile getirilmiş amaçlara ulaşırken, karşılaşılan problemleri ortaya koymak ve onlara çözüm önerileri getirmek. (vi) Yukarıdaki amaçları yerine getiren doğru metafizik önermelerden oluşan doyurucu bir metafizik kuram ortaya koymak.

Metafizik önermelerin yapısını açıklamak için önce *analitik* ve *sentetik* önermeler ile *a priori* ve *a posteriori* önermeler arasındaki farkları ortaya koyuyoruz.

Analitik-Sentetik ile A priori-A posteriori Ayrımları

Bir önerme “*analitik* doğrudur” demek bu önerme “mantıksal doğrudur ya da mantıksal doğru olmamakla birlikte tanımlar yoluyla mantıksal doğruya indirgeniyor” demektir. Burada “mantıksal doğru” kavramını “birinci-basamak mantığının doğruları” anlamında kullanıyoruz. Önce mantıksal doğruya bir örnek verelim: “Bütün dişi atlar dişidir”. Bu önerme mantıksal doğru olduğu için aynı zamanda analitik doğrudur. Öte yandan “Bütün kısraklar dişidir” önermesi mantıksal doğru değildir ama analitik doğrudur. Nitekim bu önerme, “Kısrak” demek ‘dişi at’ demektir” tanımına dayanarak mantıksal doğru olan “Bütün dişi atlar dişidir” önermesine dönüştürülebilir.

Bir önerme “*sentetik* doğrudur” demek “bu önerme doğrudur ama analitik değildir” demektir. Sentetik doğru önermeler *a priori* ve *a posteriori* olmak üzere iki-

ye ayrıldığından, önce bu kavramları tanımlayıp sonra örneklendireceğiz. “Bir önerme *a priori* doğrudur” demek “bu önermenin doğru olduğu gözlem ve deneyden bağımsız olarak tek başına akılla bilinebilir” demektir. Öte yandan “bir önerme *a posteriori* doğrudur” demek “bu önerme doğrudur ama *a priori* değildir” demek, yani “bu önermenin doğru olduğu tek başına akılla değil, gözlem ve deneye de başvurarak bilinebilir” demektir. Bu durumda bütün doğru önermeler üç türe ayrılır: *analitik a priori* doğrular, *sentetik a posteriori* doğrular ve *sentetik a priori* doğrular. Yukarıda verdiğimiz analitik doğru önerme örnekleri aynı zamanda analitik *a priori* doğrulardır. Diğer yandan “Bütün metaller yeterince ısıtıldığında genişler.” önermesi sentetik *a posteriori* doğru bir önermedir.

Sentetik *a priori* doğrulara gelince, bazı matematiksel doğru önermelerin sentetik *a priori* olduğu kabul edilir. Metafiziksel doğru önermeler de matematiksel doğru olmayan sentetik *a priori* önermelerdir.

“Bütün kısıraklar dişidir” önermesi analitik *a priori*, “Bütün metaller yeterince ısıtıldığında genişler” önermesi ise sentetik *a posteriori* doğrudur.

Metafizik Önermeler ve Metafizik Kuram

Metafizik önermeler, metafiziğin konusu olan ontolojik kategorilere ilişkin önermelerdir. Dolayısıyla kategori adlarını içerirler. Ancak bu önermeler, gerek biçimsel gerekse deneysel bilimlere ait önermelerin arasında yer almazlar. Mantıksal doğru olmadıklarından analitik *a priori*, deneysel bilimlerin doğruları olmadığından da sentetik *a posteriori* değildirler. Bu durumda, bazı matematiksel doğru önermeler de sentetik *a priori* kabul edildiği için, *metafizik önermelerin, kategorilere ilişkin matematiksel-olmayan sentetik a priori* doğrular olduğunu söyleyebiliriz. Örnek olarak “Hiçbir şey hem nesne hem özellik değildir” ve “Aynı özellikleri olan nesneler özdeştir” önermelerini verebiliriz.

Sözünü ettiğimiz metafizik önermeler, sağduyusal *örtük metafizik öndayanaklar*, kısaca *öndayanaklar*, dediğimiz kanıların bir metafizik kuram biçiminde dizgeleştirilmesiyle elde edilir. Metafizik öndayanakların şu nitelikleri vardır: 1. Sağduyu ve/veya sezgilerimizden kaynaklanan, kuşku duyulmayıp kesin sayılan kanılardır. 2. Örtük, tam bilincine varılmayan, tam olarak dile getirilmeyen kanılardır. 3. Doğru olup olmadıkları biçimsel veya deneysel bilimlerin yöntemleriyle sınınamazlar. 4. Kategorilere ilişkin varlık iddialarımızı dile getirirler. 5. Gerek günlük yaşamımızın gerek bilimsel bilgilerimizin tümünün öndayanaklarını oluştururlar. 6. Bunlar geniş ölçüde insanların ortak kanıları sayılabilmekle birlikte kişiden kişiye bazı değişiklikler gösterebilirler. 7. Bu kanılar arasında tam bir uyum ve tutarlılık olmadığından dizgesel bir bütün oluşturmazlar.

İşte *metafizik önermeler*, ilk aşamada, bu metafizik öndayanakların uyumlu ve tutarlı bir biçime dönüştürülmesiyle ortaya çıkan tam olarak dile getirilmiş önermelerdir. İkinci bir aşamada, bu önermeleri türetmeye yarayan ve *metafizik aksiyom* dediğimiz az sayıda önermeler ortaya konulur. Üçüncü bir aşamada, bu önermelerde geçen kategori terimlerinin bir bölümü öbür terimler yardımıyla tanımlanır. Dikkat edilirse bu tür tanımlar kısaltıcı sözcük tanımları olmayıp, aksiyomlardan türetilmeyen (sentetik *a priori*) metafiziksel önermelerdir. Tanımlanmamış kategori terimleri ise *ilkel kategori terimleridir*. Aksiyomlar, tanımlar ve onlardan türetilen metafiziksel önermelerden oluşan dizgeye (sisteme) *metafizik kuram* diyoruz. Metafizik kuramın önermelerinde geçen ilkel terimlerin anlamları, bir yandan *aksiyomlar*la öbür yandan sağduyu ve sezgilerimizle kavranabilen somut *örnekler* verilerek açıklanır. Metafizik kuramın işlevlerini, metafiziğin amaçlarına koşut olarak şöyle dile getirebiliriz: (i) Kuramın önermelerinde geçen kategori terimleri, varolan veya varolabilen bütün şeylerin ayrıldığı kategorileri dile getirir; metafizik önerme-

lerin kendileri ise bu kategoriler arasındaki temel ilişkileri ortaya koyar. (ii) Metafizik önermeler aynı zamanda bu kategorilerin hangilerinin varolduğunu dile getirir. (iii) İlkel kategori terimleri temel kategorileri adlandırır. (iv) Kuramın tanımları, tanımlanmış kategori terimlerinin adlandırdığı (temel-olmayan) kategorileri, yani *türetilmiş kategorileri*, ilkel terimlerinin adlandırdığı temel kategorilere indirgenmesini sağlar. (v) Metafizik kuramın aksiyomları, tanımları ve bunlardan mantıksal çıkarımlarla türetilen önermeler, *doğru* olduğu iddia edilen metafizik önermeleri oluştur. (Krş. Grünberg, 2006, 1. Bölüm.)

Metafiziğin Yöntemi

Fizik, biyoloji, psikoloji gibi deneysel bilimlerin yöntemi bir yandan gözlem ve deney öte yandan mantıksal-matematiksel çıkarsamadır. Biçimsel bilimlerin (mantık ve matematik gibi) yöntemi ise salt mantıksal-matematiksel çıkarsamadır.

Metafiziğin yöntemi ise, bir yandan metafizik önermelerden oluşan bir metafizik kuramı oluşturmaya, öbür yandan bu önermelerin doğru olup olmadıklarının sınanmasına yöneliktir. Metafizik kuramın *oluşturulmasındaki yöntem*, tıpkı matematikte olduğu gibi aksiyomlaştırma ve aksiyomlar ile tanımlardan mantıksal-matematiksel çıkarsama yoluyla, erişilmek istenen tüm metafizik önermelerin türetilmesinden oluşur. Oluşturulan metafizik kuramın geçerliliğinin, yani kuramdaki aksiyom ve tanımların doğruluklarını *sınama yöntemi* ise şu ölçütlere dayanır: (i) Metafizik öndayanakların dile getirdiği kategorilere ilişkin varlık iddialarının açıklanması. Böyle bir açıklama, mümkün olduğu kadar çok sayıda metafizik öndayanağın (dile getirilmiş önermeler olarak) kuramın aksiyom ve tanımlarından mantıksal-matematiksel çıkarımlarla türetilmesi demektir. Aksiyom ve tanımların kendileri genellikle metafizik öndayanakların karşılığı değildir. (ii) Metafizik kuramın önermeleri arasında en üst derecede uyumluluk ve tutarlılık sağlanması. (iii) Metafizik kuramın aksiyomlarının yalınlığı ve ilkel terimlerin sayılarının mümkün olduğu kadar az olması. (iv) Yukarıda belirtildiği gibi, ilkel terimlerin anlamlarının bir yandan aksiyomlarla öte yandan somut sezgisel örneklerle açıklanması. (v) Kuramdaki metafizik önermelerin, ontolojik kategoriler ve dolayısıyla varlığın tümü üzerine doyurucu ve en geniş kapsamlı bilgileri dile getirmesi.

Felsefe tarihinden anlaşıldığı gibi, ortaya konulmuş metafizik dizgelerin aksiyomları, bazen açık olarak dile getirilmiş çoğu kez de örtük öndayanaklar olarak ele alınmıştır. Birinci türden kuramların dile getirildiği yapıtların en çarpıcı örneği, Benedictus de Spinoza'nın **Etika** adlı kitabıdır. Bu yapıt ardı ardına gelen tanımlar, aksiyomlar ve bunlardan türetilen önermelerden oluşmaktadır. İkinci türden kuramların dile getirildiği yapıtlara örnek olarak da Aristoteles'in **Kategoriler** ve **Metafizik** adlı kitaplarını verebiliriz. (Bkz. Aristoteles, 1996b ve 1996a.) Yakın zamanlarda bu türden bazı metafizik dizgeleri (özellikle Aristoteles'in **Kategoriler** ve **Metafizik** adlı yapıtlarındaki dizgeleri) çeşitli yorumcular tarafından aksiyomları ve tanımları açık olarak belirtilmiş metafizik kuramlara dönüştürme çabaları vardır. (Örneğin, bkz. Lewis, 1991.) Aynı yol bu kitapta da izlenerek, incelenen metafizik dizgeler, aksiyom ve tanımları açık olarak belirtilmiş metafizik kuramlar olarak ele alınmıştır. Böylece işlenen konuların bol örneklerle desteklenmesi koşuluyla daha iyi anlaşılması sağlanmış olacaktır.

Aşağıdaki bölümlerde varlık kategorileri ile aralarındaki ilişkileri genel çizgileri ile açıklıyoruz. Kategorilerin ayrıntılı incelemesini diğer ünitelerde yapacağız. O ünitelerde çeşitli metafizik kuramları ve bu kuramların kategorilere ilişkin problemlere getirdikleri çözüm önerilerini inceleyeceğiz.

Sıradan insanın sağduyusal yalın bilgilerinin örtük metafizik öndayanaklarının neler olabileceğini tartışınız.

SIRA SİZDE

Metafiziğin bilim ile ilişkisini tartışınız.

SIRA SİZDE

ÖRNEKLEME İLİŞKİSİ: TÜMEL VE TİKEL KATEGORİLERİ

Varolan, Varolabilen ve Varolmayan Şeyler

Metafiziğin konusu genel olarak şeyler olup metafizik tartışmalardaki en önemli sorun hangi kategorilere ait şeylerin varolduğunu, hangilerinin varolamamakla birlikte varolabildiklerini ve hangi şeylerin varolmadığı sorunudur. Varolan şeylere *varlık*, varolabilen şeylere de *olanaklı şey* diyoruz. Her varolan şey aynı zamanda varolabilen bir şey olduğundan, varlıklar da olanaklı şeyler arasında yer alırlar. Varlık olmayan olanaklı şeylere *salt olanaklı şey* diyeceğiz. Alexius Meniong'un öncülüğünü yaptığı kimi metafizik kuramlarda olanaklı şeylerin yanı sıra varolması olanaksız şeylere de yer verilir. Bu şeylere *olanaksız şey* denir.

Şimdi yukarıdaki kavramları örneklendirelim. *Dünya*, *Gezegen*, *2 kg* ve *Ağırlık* birer varlık dolayısıyla olanaklı şey; *Dünya'nın Ay'dan büyük ikinci doğal uydusu* bir varlık olmadığından salt olanaklı şey; *önümde duran yuvarlak kare masa* olanaksız şeydir. Ancak olanaksız şeyleri bu kitabın konusu dışında tutup, bundan böyle “şey” sözcüğünü hep “(varolan veya varolabilen) olanaklı şey” anlamında kullanacağız.

Bütün (olanaklı) şeyler iki temel ontolojik ilişkiye dayanarak sınıflanır. Bunlardan biri *ait olma* öbürü de *sahip olma ilişkisi*dir. Ait olma ilişkisi, daha yalın olan ilkel *örnekleme* ilişkisine, sahip olma ilişkisi ise daha yalın olan ilkel *taşıma* ilişkisine dayanarak tanımlanır. İlkel ilişkiler tanımlanmaz ancak bir yandan örneklenilerek öbür yandan aksiyomlar yardımıyla açıklanabilirler. Önce örnekleme ilişkisi ile başlıyoruz.

Örnekleme İlişkisi

A şeyi *B* şeyini *örnekler* ise, *B* şeyi de *A* şeyi ile örneklenir. *Örneklenme ilişkisi*, *Örnekleme ilişkisi*'nin *evriği*dir. Bu durumda *A* şeyine *B* şeyinin *örnekleyeni*, *B* şeyine de *A* şeyinin örneklediği *tür* denir. Bir şeyi örnekleyen şeye (tek başına) *örnekleyen*, örnekleyeni olduğu şeye de (tek başına) *tür* denir. Örnekleyenler (varolan veya varolabilen) olanaklı şeylerdir. Buna göre bir şeyin olanaklı örnekleyeni bulunması, o şeyin örnekleyeninin bulunmasının olanaklı olması demektir. Öte yandan bir şeyin olanaklı örnekleyeni bulunmaması, o şeyin örnekleyeninin bulunmasının olanaksız olması demektir. Bundan böyle “örnekleyen” sözcüğü ile “olanaklı örnekleyen” sözünü eşanlamlı kullanıyoruz. Bir türün birden çok sayıda olanaklı örnekleyeni bulunur. Örnekleme ilişkisi için şu örnekleri verelim. Ahmet, İnsan türünün (kısaca İnsan'ın) bir örnekleyenidir; 2 kg, bir nicelik türü olan Ağırlık'ın bir örnekleyenidir; belli bir kırmızılık tonu, bir nitelik türü olan Kırmızılık'ın bir örnekleyenidir vb. Bir türün örnekleyenleri varolan şeyler olabildiği gibi varolmayan şeyler de olabilir. İnsan'ın bir örnekleyeni olan Ahmet bir varlık, başka bir örnekleyeni olan Ahmet'in 5 m boyundaki babası salt olanaklı bir şeydir. Daha önce belirttiğimiz gibi türlerin genellikle birden çok sayıda olanaklı örnekleyeni vardır. Ancak birer varlık olan örnekleyenlerin sayısı bir hatta sıfır olabilir. Sözelgeşi,

Dünya'nın Doğal Uydusu'nun varolan tek bir örnekleyeni, Dünya Yüzeyindeki Altın Dağ'ın varolan hiçbir örnekleyeni yoktur. Ancak bu ikisi gene de örnekleyenleri olabilen şeylerdir, çünkü her ikisinin birden çok sayıda olanaklı örnekleyenleri vardır.

Yukarıdaki açıklamalara dayanarak, örnekleme ilişkisinin ontolojik aksiyom sayılabilen şu koşulları yerine getirdiğini görüyoruz:

Aksiyom 1 A şeyi B şeyini örnekler ise, A şeyi tür değil, B şeyi de örnekleyen değildir.

Aksiyom 2 Herhangi bir şey ya türdür ya da örnekleyendir.

Bu iki aksiyomdan aşağıdaki önermeleri türetebiliriz:

Önerme 1 A şeyi A şeyi'nin örnekleyeni değildir.

Önerme 2 A şeyi B şeyinin örnekleyeni ise B şeyi A şeyinin örnekleyeni değildir.

Yukarıdaki aksiyomlara ve önermelere şöyle örnekler verelim. Aksiyom 1: Ahmet, İnsan'ı örnekler. Görüldüğü gibi, Ahmet bir tür değil, İnsan da bir örnekleyen değildir. (Dikkat edilirse Ahmet'in bedenini oluşturan hücreler, hücreleri oluşturan atomlar ve atomları oluşturan kuarklar ve elektronlar bizim kullandığımız anlamda Ahmet'in *örnekleyenleri* değil, onu oluşturan en küçük *parçalarıdır*.) Gene 2 kg, Ağırlık'ı örnekler. Burada 2 kg bir tür değil, Ağırlık ta bir örnekleyen değildir. Aksiyom 2: Ahmet, İnsan, 2 kg ve Ağırlık şeylerini ele alalım. Burada Ahmet ve 2 kg birer örnekleyen olup tür değildir. Öte yandan İnsan ve Ağırlık birer tür olup örnekleyen değildir. Önerme 1: Ahmet, Ahmet'in örnekleyeni değildir; İnsan, İnsan'ın örnekleyeni değildir; 2 kg, 2 kg'ın örnekleyeni değildir; Ağırlık, Ağırlık'ın örnekleyeni değildir. Önerme 2: Ahmet İnsan'ın örnekleyeni olup, İnsan Ahmet'in örnekleyeni değildir; 2 kg Ağırlık'ın örnekleyeni olup, Ağırlık 2 kg'ın örnekleyeni değildir.

Bir örnekleyen ile tür arasındaki Örnekleme İlişkisi'nin zamandan bağımsız olduğunu belirtmek gerekir. Buna göre " A şeyi B şeyini örnekler" savı hangi zamanda ortaya konulursa konulsun aynı doğruluk değerini alır, yani ya hep doğrudur ya da hep yanlıştır. Örneğin "Sokrates, İnsan türünü örnekler" ile "Önümdeki kırmızı elmanın kendine özgü kırmızı renk tonu Kırmızılık türünü örnekler" savları hep doğru, buna karşılık "Sokrates, Çiçek türünü örnekler" ile "Önümdeki kırmızı elmanın kendine özgü kırmızı-renk-tonu Yeşillik türünü örnekler" savları hep yanlıştır.

Tür ve Cins

Bir türün varolan örnekleyenlerinin kümesine o türün *kaplamı* denir. Buna göre bir türün varolan örnekleyenleri, türün kaplamının *öğeleri* ile özdeşdir. Bazı türlerin (Dünya Yüzeyindeki Altın Dağ gibi) kaplamaları boş küme, bazılarının (Dünya'nın Doğal Uydusu gibi) tek öğeli küme, ama çoğunun (İnsan gibi) birden çok sayıda öğeli kümedir. Öte yandan bir türün tüm örnekleyenlerinin kümesine, o türün *olanaklı kaplamı* diyeceğiz. Herhangi bir türün olanaklı kaplamı boş küme değildir, üstelik birden çok sayıda ögesi bulunur. A ile B iki tür olduğunda A 'nın olanaklı kaplamı B 'nin olanaklı kaplamının öz altkümesi ise (yani birincisinin her ögesi ikincisinin ögesi olup ikincisinin her ögesi birincisinin ögesi değil ise) A 'ya B 'nin *türü*, B 'ye de A 'nın *cinsi* denir. Bu durumda A türüne B türünün bir *alt türü*,

rü, *B* türüne de *A* türünün bir *üst türü* olduğu da söylenir. Nesne türlerine ve cinslerine ilişkin örnek verecek olursak, At, Memeli'nin türü, Memeli ise At'ın cinsidir. Başka bir deyişle At, Memeli'nin bir alt-türüdür, Memeli de At'ın üst-türüdür. Gene Memeli, Omurgalı'nın türü, Omurgalı ise Memeli'nin cinsidir. Şimdi de özellik türleri ve cinslerine ilişkin örnekler verelim: Kırmızı, Renk'in türü, Renk ise Kırmızı'nın cinsidir. Öte yandan, Renk, Nitelik'in türü, Nitelik ise Renk'in cinsidir. Görüldüğü gibi tür ve cins kavramları göreceli kavramlardır.

Alt-tür/üst-tür ayrımını göz önünde bulundurduğumuzda, genel olarak bu ayrım içinde yer alan herhangi bir türün örnekleyenlerinin kümesi (kaplamı), tüm alt-türlerinin örnekleyenlerinin kümesi özdeştir. Örneğin Omurgalı nesne türünün alt-türleri, Balıklar, Kurbağagiller, Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler'dir. Bu durumda Omurgalı nesne türünün örnekleyenlerinin kümesi (kaplamı), tüm bu alt-türlerinin örnekleyenlerinin kümesi ile özdeştir. Öte yandan, Renk özellik türünün alt-türleri, Kırmızı, Turuncu, Sarı, Yeşil, Mavi ve Mor'dur. Bu durumda Renk özellik örnekleyenlerinin kümesi (kaplamı), tüm bu alt-türlerinin örnekleyenlerinin kümesi ile özdeştir.

Tümeller ve Tikeller

Örnekleme ilişkisine dayanarak metafiziğin en önemli kavramları arasında yer alan tümel ve tikel ana kategorilerini şöyle tanımlarız. Tümel şey, kısaca tümel, varolan ve/veya olanaklı örnekleyeni bulunan bir şeydir. Tikel şey, kısaca tikel, varolan ya da olanaklı örnekleyeni bulunmayan şey demektir. Buna göre tümeller sözünü ettiğimiz cinsler ve türler, tikeller ise bunların örnekleyenleridir. Bu tanımlara dayanarak,

Tümel, birden fazla örnekleyeni bulunan şeydir. **Tikel** ise, hiçbir örnekleyeni bulunmayan şeydir.

Önerme 3 Hiçbir şey hem tikel hem tümel değildir.

Önerme 4 Her şey tümel veya tikeldir.

elde edilir. Öte yandan Aksiyom 1'den

Önerme 5 Her tümelin bütün örnekleyenleri tikel şeylerdir.

önermesi, Aksiyom 2'den de

Önerme 6 Her tikel en az bir tümelin örnekleyenidir.

önermesi elde edilir.

Ait Olma İlişkisi ve Söyleme İlişkisi

Buraya kadar incelediğimiz örnekleme ilişkisi hep bir tikel ile bir tümel arasında bulunur. Şimdi hem bir tikel ile tümel hem de iki tümel arasında bulunan ve örnekleme ilişkisinin bir genişlemesi olan *ait olma* ilişkisini tanımlayalım:

Tanım 1 “*A* şeyi *B* şeyine *aittir*” demek, “*A* tikel olup *B*'nin örnekleyenidir veya *A* tümel olup *B* cinsinin türüdür” demektir.

Örneğin, (Ahmet belli bir kişi olduğunda), Ahmet İnsan'a, İnsan da Canlı'ya aittir; belli bir altın külçesi Altın'a, Altın da Metal'e aittir; gene belli bir kırmızılık tonu Kırmızı'ya, Kırmızı da Renk'e aittir.

Aristoteles'in ortaya koyduğu iki temel ontolojik ilişkinin biri olan *söyleme* ilişkisini, ait olma ilişkisinin evriği olarak şöyle tanımlayabiliriz:

Tanım 2 “ B , A şeyi için söylenir” demek, “ A şeyi B şeyine aittir” demektir.

Söyleme İlişkisi, Ait Olma İlişkisi’nin evriğidir. Örneğin, İnsan Ahmet için, Canlı da İnsan için söylenir; Altın belli bir altın külçesi için, Metal da Altın için söylenir; gene Kırmızı belli bir kırmızılık tonu için, Renk de Kırmızı için söylenir. (Bkz. Aristoteles, 1996b, 1^a20-1^b9.)

TAŞIMA İLİŞKİSİ: ÖZELLİK VE NESNE KATEGORİLERİ

Taşıma İlişkisi ve Tikel Özellikler

İkinci temel ontolojik ilişkinin sahip olma ilişkisi olduğunu, bu ilişkinin de tikeller arasında bulunan ilkel olan taşıma ilişkisi yardımıyla tanımlanabileceğini söylemiştik. Bu nedenle önce taşıma ilişkisiyle başlıyoruz. A şeyi B şeyini *taşır* ise, B şeyi A şeyi tarafından *taşınır*. *Taşınma İlişkisi, Taşıma İlişkisi*’nin evriğidir. Bu durumda A şeyine B şeyinin *taşıyıcısı*, B şeyine A şeyi tarafından *taşınan* denir. Bir şeyi taşıyan şeye *taşıyıcı*, bir şey tarafından taşınan şeye de *taşınan* denir. Bu iki ilişkiye dayanarak *tikel* ana kategorisinin bir alt kategorisi olan *tikel özellik* kategorisini şöyle tanımlıyoruz:

Tanım 3 “ A şeyi bir tikel özelliktir” demek, “ A şeyi bir şey tarafından taşınır, yani A ’nın bir taşıyıcısı bulunur” demektir.

Taşıyıcı olanaklı bir şey olduğundan, Tanım 3’te geçen “ A ’nın bir taşıyıcısı bulunur” demek “ A ’nın varolan taşıyıcısı olması olanaklıdır” demektir. İlkel olan taşıma ilişkisini açıklamak için şöyle örneklendirelim. Tikel bir şey olan önümdeki elma, *belli bir kırmızı renk tonunda olma* niteliksel tikel özelliği ve *198 g ağırlığında olmadan oluşan niceliksel tikel özelliği* taşır. Buna göre önümdeki elma sözü geçen niteliksel ve niceliksel tikel özelliklerin taşıyıcısıdır. (Bu elmanın tüm yüzeyinin tekdüze renkli olduğunu, yani tüm yüzeyinin renk tonunun aynı olduğunu, kabul ediyoruz.) Öte yandan, önümdeki armut 194 g ağırlığında olduğunda, önümdeki elma önümdeki armut’tan 4 g daha ağırdır. Yani önümdeki elma ile önümdeki armut arasında 4 g daha ağır olma *bağıntısal özelliği*, kısaca *bağıntısı*, vardır. Bu bağıntının taşıyıcısı tek yalın bir şey değil, birinci bileşeni önümdeki elma, ikincisi bileşeni de önümdeki armut olan bir *bileşik şey*dir. Böyle bir bileşik şeye *sıralı ikili* de denir. Taşıyıcısı sıralı ikili olan bağıntılara *ikili bağıntı*, genel olarak da taşıyıcısı sıralı n -li, yani n bileşenli bileşik şey, olan bir bağıntıya *n -li bağıntı* denir. (Burada n herhangi pozitif bir tamsayı olabilir.) Böyle bir bağıntının taşıyıcısının bileşenleri $a_1, \dots, a_n$ gibi n tane şey olduğunda, bu taşıyıcıyı $(a_1, \dots, a_n)$ biçiminde dile getiririz. Söz konusu bağıntıyı B ile gösterelim. Bu durumda $(a_1, \dots, a_n)$, B bağıntısını taşır; başka bir deyişle, B bağıntısı, $a_1, \dots, a_n$ şeyleri arasında bulunur. Örneğin, (önümdeki elma, önümdeki armut) sıralı ikilisi, ikili bir bağıntı olan 4 g-daha-ağır-olma-bağıntısı’nı taşır.

“ A şeyi B şeyini taşır” biçimindeki savların doğru olup olmadığı, savın ortaya konulduğu zamana göre değişebilir. Örneğin, A , önümde soğumaya bırakılan bir bardak süt, B ise bu bardak sütün şu andaki sıcaklık derecesi olan 50°C olsun. Buna göre “ A şeyi B şeyini taşır” savı şu anda doğrudur. Oysa bir saat sonra bardaktaki sütün sıcaklık derecesi, diyelim, 20°C ’ye inerse, aynı “ A şeyi B şeyini taşır” savı bu ikinci zaman anında yanlış olur. Böylece Taşıma İlişkisi’nin genellikle zamana bağlı olduğunu görüyoruz.

Taşıma İlişkisi'nin Aksiyomları

Taşıma ilişkisinin yerine getirdiği koşulları dile getiren aksiyomları aşağıda sıralıyoruz:

Aksiyom 3 A şeyi B şeyini taşır ise: (i) Hiçbir şey A 'nın örnekleyeni değildir, yani A tikeldir. (ii) Hiçbir şey B 'nin örnekleyeni değildir, yani B tikeldir.

Bu aksiyomu şöyle örneklendirelim: Önümdeki kırmızı elma kendi renk tonunu taşır. Gerek sözü geçen elma gerekse onun taşıdığı kırmızı-renk-tonu birer tür olmadığından örnekleyenleri olamaz. Dolayısıyla aksiyomun her iki koşulu yerine gelmiş olur.

Aksiyom 4 (i) A şeyi B şeyini taşır ise, A bir taşınan değildir ve B bir taşıyıcı değildir. (ii) $(a_1, \dots, a_n)$ bileşik şeyi B şeyini taşır ise, $a_1, \dots, a_n$ şeyleri birer taşıyıcı olur.

Bu aksiyomu şöyle örneklendirelim: (i) Gene elma örneğini alalım. Sözü geçen elma hiçbir şeyin (niteliksel, niceliksel ya da bağıntısal) özelliği olmadığından, onu taşıyan hiçbir şey yoktur. Öte yandan bu elmanın kırmızı-renk-tonu'nun kendisi hiçbir şeyi taşımaz. (ii) Örneğin, bir önceki alt bölümde gördüğümüz (önümdeki elma, önümdeki armut) bileşik şeyi 4 g-daha-ağır-olma bağıntısal özelliğini taşır ve gerek *önümdeki elma* gerekse *önümdeki armut* birer taşıyıcıdır.

Aksiyom 5 Her tikel ya bir şeyi taşır ya da bir şey tarafından taşınır.

Örnek: Tikel örnekleri olarak sözü geçen elma ile o elmanın kırmızı-renk-tonu'nu alalım. Bu elma kendi kırmızı renk tonu'nu taşır, elmanın kırmızı-renk-tonu ise o elma tarafından taşınır.

Yinelenebilir ve Yinelenemez Tikel Özellikler

Yüzeyinin her yeri aynı renkte olan kırmızı elma örneğimizi gene ele alalım. Buna göre şöyle bir soru ile karşılaşırız. O elma ile tam tamına aynı renk tonunda olan başka bir elma veya herhangi başka bir cisim var mıdır? Eğer aynı renk tonunda bir varlık yoksa aynı renk tonunda olan olanaklı bir şey var mıdır? Benzer soruları elmanın ağırlığı ile ilgili olarak sorabiliriz. Bu elma ile aynı ağırlıkta olan başka bir varlık veya hiç olmazsa olanaklı bir şey bulunur mu? İşte bu türlü sorulara metafizikçiler farklı yanıtlar vermektedir. Kimileri bu soruları olumlu kimileri de olumsuz yanıtlamaktadır. Birincilerine göre, bu gibi tikel özellikler birden çok sayıda, ikincilerine göre ise yalnız bir şey tarafından taşınabilir. Birden çok sayıda şey tarafından taşınabilen özelliklere *yinelenebilen tikel özellikler*, yalnız bir şey tarafından taşınabilen özelliklere ise *yinelenemeyen tikel özellikler* denir. İkincilere çağdaş metafizikçilerin çoğu trop demektedir. Biz de onları izleyerek bu sözcüğü kullanacağız.

Bütün tikel özelliklerin birer trop olduğunu ileri süren metafizik görüşte aşağıdaki aksiyom kabul edilir:

Aksiyom 6 Her tikel özellik yalnız bir tek şey tarafından taşınır, yani yalnız bir tek taşıyıcısı vardır.

Bir tikel özelliğin varolan taşıyıcılarının kümesine tikel özelliğin *kaplamı* diyoruz. Buna göre trop olan bir tikel özelliğin kaplamının tek ögeli bir küme olduğunu, buna karşılık yinelenen tikel özelliklerin kaplamının birden çok sayıda ögeli bir küme olduğunu söyleyebiliriz.

Tümel Özellikler

Örnekleme ilişkisine dayanarak tümel ana kategorisinin bir alt kategorisi olan *tümel* özellik kategorisini şöyle tanımlayabiliriz:

Tanım 4 “A şeyinin tümel özellik olması” demek “A şeyinin tümel olup bütün örnekleyenlerinin birer tikel özellik olması” demektir.

Tümel özellikler, tıpkı tikel özellikler gibi, 1-li, 2-li, ..., *n*-li ($n = 1, 2, 3, \dots$) tümel özelliklere ayrılırlar. Nitekim *n*-li tümel özellik, bütün örnekleyenleri *n*-li tikel özellik olan tümel özellik olarak tanımlanabilir. Örneğin *kırmızı olma* ve *ağır olma* 1-li tümel özellikler, *daba kırmızı olma* ve *daba ağır olma* 2-li tümel özelliklerdir.

Her tümel özellik bir tümel olması bakımından bir türdür; bu türün bütün örnekleyenleri tikel özelliklerdir. Buna dayanarak tümel özelliklere *özellik türleri* de diyeceğiz. Bundan böyle bazı bağlamlarda tikel özellikler ve tümel özellikler için “özellik” ortak adını kullanacağız.

Belirlenebilir ve Belirlenmiş Özellikler

Bazı tümel özelliklerin örnekleyenleri olan tikel özellikler arasında doğal bir sıralama bulunur. Örneğin bir tümel özellik olan Renk’in örnekleyenleri renk tayfında sıralanmış tek tek renk tonları, gene bir tümel özellik olan Ağırlık’ın örnekleyenleri pozitif reel sayılar gibi sıralanmış olan (0.01 kg, 0.1 kg, 1 kg gibi) tek tek ağırlıklardır. Bu çeşit bir tümel özelliğe *belirlenebilir* özellik veya kısaca *belirlenebilir*, örnekleyenlerine de bu belirlenebilirin altındaki *belirlenmiş* (tikel) özellikler veya kısaca *belirlenmişler* denir. (Bkz. Johnson, 1964, Part I, s. 173-185.)

Belirlenmişler şöyle bir koşulu yerine getirirler: Her belirlenebilene karşılık öyle şeyler vardır ki bu şeylerden her biri belirlenebilenin altındaki belirlenmişlerin birini ve yalnız birini taşır. Örneğin bir belirlenebilen olan Renk tümel özelliğine karşılık olarak belli bir zaman anında her birinin tüm yüzeyi tekdüzeli bir renk tonunda olan çeşitli renklerde birtakım cisimleri ele alalım. Bu cisimlerden her biri sözü geçen belirlenebilir altındaki bir ve yalnız bir belirlenmiş, yani tikel bir özellik olan bir ve yalnız bir renk tonunu, taşırlar. Sözelimi iki cisim ele alalım. Bu cisimlerin biri verilen zaman anında tümüyle belli bir kırmızı renk tonunda (kırmızı bir çiçek gibi), ikinci bir cisim gene aynı anda tümüyle belli bir yeşil tonunda (yeşil bir yaprak gibi) olsun. Böylece bu iki cismin her birinin renk tonunun Renk belirlenebilirinin altında bir belirlenmiş olduğunu ve aynı cismin bu renk tonlarının yalnız birini taşıdığını söyleyebiliriz. Benzerini Ağırlık belirlenebilir için de söyleyebiliriz. Yer yüzeyinde bulunan belli bir anda 5 gr ağırlığında bir dosya kâğıdı ile 800 gr ağırlığında bir kitap ele alalım. Görüldüğü gibi bu cisimlerden her biri Ağırlık belirlenebilir altındaki bir belirlenmiş taşıyor; hiçbirisi bu belirlenebilir altında birden çok sayıda belirlenmiş taşımaz.

Belirlenmişler tümel özelliklerin örnekleyenleri olduğundan tikel özelliklerdir. Dolayısıyla yinelenebilir ya da yinelenemez olabilirler.

Tikel özellik, bir şey tarafından taşınan şeydir.
Tümel özellik, örnekleyeni tikel özellik olan tümeldir.

Nesneler ve Nesne Türleri

Örnekleme ile taşıma ilişkilerine dayanarak tikel ana kategorisinin bir alt kategorisi olan nesne kategorisi ile tür (*tümel*) ana kategorisinin bir alt kategorisi olan nesne türü kategorilerini şöyle tanımlayabiliriz:

Tanım 5 “*A* şeyi bir nesnedir” demek, (i) “Hiçbir şey *A*’nın örnekleyeni değildir, yani *A* tikeldir” ve (ii) “Hiçbir şey *A*’yı taşımaz” demektir.

Tanım 6 “*A* şeyi bir nesne türüdür” demek, (i) “*A* şeyi bir tümeldir (yani bir türdür) ve (ii) *A* şeyinin bütün örnekleyenleri birer nesnedir” demektir.

Bu tanımlara göre, komşum Ahmet, komşumun atı Düldül, önümdeki kırmızı elma ve Dünya birer nesne olup, sırasıyla İnsan, At, Elma ve Gezegen nesne türlerinin birer örnekleyenidir.

Nesne türleri ile özellik türlerine ilişkin şu aksiyom geçerli sayılır:

Aksiyom 7 Her tümel ya bir nesne türüdür ya da bir özellik türüdür.

Aksiyom 7’ye dayanarak olanaklı kaplamında hem nesneler hem tikel özellikler bulunan tümelerin varlığı engellenmiş olur. Bu da bütün tümelerin *doğal türler* olduğu anlamına gelir.

Nesnelerin yerine getirdiği en önemli iki koşul yukarıdaki aksiyomların sonucu olan aşağıdaki önerme ile ifade edilebilir:

Önerme 7 (i) Her nesne en az bir şeyin örnekleyenidir. (ii) Her nesne en az bir şeyin taşıyıcısıdır. (iii) En az bir şeyi taşıyan her şey bir nesnedir. Dolayısıyla, (ii) ve (iii) gereği, (iv) bir şey nesnedir eğer ve ancak o şey (başka) bir şeyi taşırsa.

Nesne hiçbir örnekleyeni ve hiçbir taşıyanı olmayan şeydir. Gene, nesne, bazı şeyleri örnekleyen ve bazı şeyleri taşıyan şeydir. Nesne türü ise, bütün örnekleyenleri nesne olan tümeldir.

Sahip Olma ve İçinde Olma İlişkisi

Tikel özellikler, onları taşıyan nesneler ile örnekledikleri tümel özellikleri (yani özellik türleri) arasında bir ilişki kurar. Bu ilişkiye *dolaylı taşıma* deyip şöyle tanımlıyoruz:

Tanım 7 “*A* nesnesi *B* tümel özelliğini *dolaylı olarak* taşır” demek “*A* nesnesi, *B* tümel özelliğinin örnekleyeni olan *X* gibi bir tikel özelliği taşır” demektir. (Krs. Wedin, 2000, p. 73.)

Örneğin önümdeki kırmızı elma, gerek Kırmızı gerekse Renk tümel özelliklerini dolaylı olarak taşır. Çünkü bu elmanın taşıdığı bir tikel özellik olan kendine özgü kırmızı-renk- tonu bu iki tümel özelliklerin örnekleyenidir. Gene 198 g ağırlığında olan bu elma tikel özellik olan 198 g ağırlığını taşıdığından, bu elma dolaylı olarak Ağırlık tümel özelliğini taşır.

Taşıma ilişkisini dolaylı taşıma ilişkisinden ayırt etme amacıyla bazı bağlamlarda *dolaysız taşıma* olarak da adlandıracağız. Buna göre nesnelerin ve yalnız nesnelerin tikel özellikleri dolaysız, tümel özellikleri de dolaylı olarak taşıdığını söyle-

yebiliriz. Üstelik nesne türlerinin de taşınmanın daha da dolaylı bir anlamında tikel ve tümel özellikleri taşıdığını söyleyebiliriz. Aşağıda tanımladığımız bu ilişkiye *sahip olma ilişkisi* diyoruz:

Tanım 8 “*A* şeyi *B* şeyine sahiptir” demek “(i) *A* şeyi bir nesne, *B* şeyi bir tikel özellik olup *A* şeyi *B* şeyini dolaysız olarak taşır; veya (ii) *A* şeyi bir nesne, *B* şeyi tümel özellik olup, *A* şeyi *B* şeyini dolaylı olarak taşır; veya (iii) *A* şeyi bir nesne türü ve *B* şeyi bir tikel özellik olup, *A* şeyinin bir örnekleyeni olan *X* gibi bir nesne *B* tikel özelliğini dolaysız olarak taşır; veya (iv) *A* şeyi bir nesne türü ve *B* şeyi tümel özellik olup, *A* şeyinin örnekleyeni olan *X* gibi bir nesne *B* tümel özelliğini dolaylı olarak taşır” demektir.

Sahip Olma İlişkisi’nin evriği Aristoteles’in ortaya koyduğu ikinci ontolojik ilişki olup *İçinde Olma İlişkisi* olarak adlandırılır. (Bkz. Aristoteles, 1996b, 1^a20-1^b9.) Dolayısıyla aşağıdaki tanımı verebiliriz:

Tanım 9 “*A* şeyi *B* şeyinin içindedir” demek “*B* şeyi *A* şeyine sahiptir” demektir.

Görüldüğü gibi nesneler ve nesne türleri ve yalnız onlar tikel özelliklere sahip olan şeylerdir. Başka bir deyişle tikel ve tümel özelliklerin, nesne ve nesne türlerinin ve yalnız onların içinde olduklarını söyleyebiliriz.

Şimdi Tanım 8’i örnekleyelim. (i) Önümdeki elma kendine özgü kırmızı renk tonunu dolaysız olarak taşıdığı için bu tikel özelliğe sahiptir. (ii) Önümdeki elma kendine özgü kırmızı-renk-tonu’nu dolaysız olarak taşıdığı için bu renk-tonu’nun örneklediği Kırmızılık tümel özelliğini dolaylı olarak taşır; o halde bu tümel özelliğe sahiptir. (iii) Bir nesne türü olan Elma tümelinin bir örnekleyeni olan önümdeki kırmızı elma bir tikel özellik olan kendine özgü kırmızı-renk-tonu’nu dolaysız olarak taşıdığı için, Elma nesne türü bu tikel özelliğe sahiptir. (iv) Bir nesne türü olan Elma tümelinin bir örnekleyeni olan önümdeki kırmızı elma Kırmızılık tümel özelliğinin bir örnekleyeni olan o renk-tonu’nu dolaysız olarak taşıdığı için, Elma nesne türü Kırmızılık özelliğine sahiptir.

Bağıntılar ve İlişkiler

Dikkat edilirse buraya kadar ele aldığımız *ilişkiler* (*örnekleme*, *örnekleme*, *ait olma*, *söyleme*, *taşınma*, *taşınma*, *sahip olma*, *içinde olma*) ve genel olarak tüm ontolojik ilişkiler, biçimsel olarak birer bağıntı gibi görünürler. Ancak bunun böyle olmadığını ilkel olan *örnekleme* ve *taşınma* ilişkileri için olmayana ergi yöntemi ile şöyle gösterebiliriz. Önce *Örnekleme İlişkisi* ile başlayalım.

A şeyinin *B* şeyini örneklediğini ve aralarındaki *Örnekleme İlişkisi*’nin bir *bağıntı* olduğunu kabul edelim. Bu durumda sözü geçen bağıntı, (*A*, *B*) bileşik şeyi tarafından taşınırdı. Aksiyom 4 (ii) gereği *A* ve *B* bileşenlerinin her biri taşıyıcıdır. Oysa *B* bir tür olup taşıyıcı olamaz. Böylece *B*’nin hem taşıyıcı olduğu hem olmadığı çelişkisi ortaya çıkar. Dolayısıyla *A* ile *B* arasındaki *Örnekleme İlişkisi*’nin bir bağıntı olmadığı sonucuna varırız.

Taşınma İlişkisi’ne gelince, *A* şeyinin *B* şeyini taşıdığını ve aralarındaki *Taşınma İlişkisi*’nin bir bağıntı olduğunu kabul edelim. Bu durumda sözü geçen bağıntı, (*A*, *B*) bileşik şeyi tarafından taşınırdı. Aksiyom 4 (ii) gereği *A* ve *B* bileşenlerinin her

biri taşıyıcıdır. Oysa B şeyi taşınan olup, taşıyıcı olamaz. Böylece B 'nin hem taşıyıcı olduğu hem olmadığı çelişkisi ortaya çıkar. Dolayısıyla A ile B arasındaki Taşıma ilişkisi'nin bir bağıntı olmadığı sonucuna varırız.

SOYUT VE SOMUT TIKELLER

Soyut Şeyler ve Somut Şeyler

Tümeller, yani nesne türleri ile özellik türleri, uzay ve zaman (kısaca uzay-zaman) içinde yer almazlar. Buna karşılık bazı tümellerin örnekleyenleri, yani bazı nesneler ile bazı tikel özellikler, uzay ve/veya zaman içinde yer alırlar. Örneğin önümdeki kırmızı elma ile bu elmanın kendine özgü kırmızı tonu belli bir uzay-zaman bölgesini kaplar. Ama bunu Elma nesne türü ile Kırmızılık özellik türü için söyleyemeyiz. İşte uzay-zaman içinde yer almayan bütün şeylere (ister tümel ister tikel olsun) soyut şeyler, tersine uzay ve/veya zamanda yer alan şeylere *somut* şeyler denir. Buna göre bütün tümellerin *soyut* şeyler olduğunu söyleyebiliriz.

Uzay-zaman içinde yer almayan şeylere soyut şeyler, uzay ve/veya zaman içinde yer alan şeylere ise somut şeyler denir.

Öte yandan birer tikel örnek olan önümdeki kırmızı elma ile bu elmanın kendine özgü kırmızı tonu uzay-zamanda yer aldığı için somut şeyleridir. Ayrıca benim belli bir zaman anında bir şeyi düşünmem gibi tek tek zihin edimleri uzay içinde belli bir yer kaplamamakla birlikte belli bir zamanda ortaya çıktığından soyut değil somut şeylerdir. Ancak her tikel somut bir şey olmayıp soyut tikeller de bulunur.

Soyut Tikeller

Bazı metafizik kuramlara göre, matematiğin konusu olan sayılar ve kümeler gibi şeyler soyut nesnelerdir. Örneğin 6 sayısı bir nesnedir. Çünkü ne örnekleyeni ne de taşıyıcısı bulunur. Örnekleyeni olmadığından dolayı tikedir. Öte yandan 6 sayısı soyuttur, çünkü uzay-zaman içinde yer almaz. Dolayısıyla böyle bir kuramda 6 sayısı bir tikel soyut nesnedir.

Tüm nesnelerde olduğu gibi 6 sayısı çeşitli türleri örnekler ve çeşitli özellikleri dolaysız veya dolaylı olarak taşır. Örneğin 6 sayısı, Sayı, Doğal Sayı, Tamsayı, Çift Tamsayı vb. türleri örnekler. Ayrıca bu türlerin karşılığı olan tümel özellikleri, yani sırasıyla, Sayı olma, Tamsayı olma, Çift Tamsayı olma tümel özelliklerini *dolaylı* olarak taşır. Nitekim bu özellikler belirlenebilir özellikler, dolayısıyla özellik türleridir. Türler ise dolaylı olarak taşınırlar. Örneğin, Çift Tamsayı olma özelliği belirlenebilir, çünkü bu belirlenebilirin altında onu örnekleyen 6 sayısı olma özelliği bulunur. Bu son özellik ise belirlenmiş olup bir tikel özelliktir; bir tikel özellik çünkü bir şey (yani 6 sayısı) tarafından dolaysız olarak taşınır. 6 sayısı ise bu tikel özelliğin tek taşıyıcısıdır. 6 sayısı olma tikel özelliği soyuttur, çünkü tek örnekleyeni olan 6 sayısı gibi kendisi de uzay-zamanda bulunmaz.

Somut Tikeller

Somut tikeller ikiye ayrılırlar, somut nesneler ve somut özellikler. *Somut nesneler* uzay ve/veya zaman içinde bulunan tüm canlı ve cansız şeylerdir. Örneğin belli bir insan, belli bir at, belli bir kaya parçası, belli bir atom, birer somut nesnedir. Somut bir nesneden soyutlama yoluyla, yani bazı özelliklerinin ayıklanması yoluyla, oluşan nesneye *soyutlanmış somut nesne* veya kısaca *yarı somut nesne* diyeceğiz. Örneğin, mekanik fizik dalında incelenen bir cismin mekanik olmayan, diyelim elektromanyetik, özellikleri soyutlanır. Böylece yalnızca mekanik özellikleri olan yarı-somut bir nesne elde edilir. Soyutlanmamış somut nesnelere, bazı bağlamlar-

da yarı somut olanlardan ayırt etmek için *tam somut nesne* diyeceğiz. (Bkz. Grünberg, 2003, s. 33-34.) Somut nesnelerin (ister tam somut ister yarı somut olsun) taşıdıkları ve genel olarak sahip oldukları (bazı) özellikler zamana bağlı olarak değişebilir. Dolayısıyla taşıma ilişkisi yalnız bir nesne ile bir özellik arasında ikili bir ilişki olacak yerde, bir nesne, bir zaman ve bir özellik arasında üçlü bir ilişki sayılmalıdır. Örneğin, şu anda (*t* anında) önümdeki elma kendine özgü kırmızı renk tonu'nu taşır. Aynı elma gene *t* anında Kırmızılık özellik türünü dolaylı olarak taşır. Dolayısıyla bu elma *t* anında hem kendine özgü kırmızı renk tonu'na hem de Kırmızılık özellik türüne sahiptir.

Öte yandan daha önce sözünü ettiğimiz yinelenemez tikel özellikler olarak tanımlanan tropolar *somut tikel özellikler*dir. Çünkü her tropun, biricik taşıyıcısı olan nesnenin uzay ve/veya zamandaki yerinin tümünü veya belli bir bölümünü kapladığını söyleyebiliriz. Ancak her trop, tam somut nesne olan taşıyıcısının o trop dışında kalan ve uzay ve/veya zamana ilişkin olmayan diğer özelliklerinin soyutlaması ile elde edilir. Dolayısıyla troplara tam somut değil *yarı somut* diyeceğiz. Örneğin şu anda önümdeki elmanın kendine özgü kırmızı renk tonu'nun kapladığı yer elmanın yüzeyinin o anda kapladığı uzay bölgesidir. Bu nedenle sözünü ettiğimiz renk-tonu özelliği somuttur. Ancak uzay ve zamana ilişkin olmayan diğer tüm özellikleri o elmadan soyutlandığı için, bu özellik tam somut değil yarı-somuttur.

BÜTÜN ŞEYLERİN DÖRT TEMEL KATEGORİYE AYRILMASI

Aristoteles **Kategoriler** adlı yapıtında söyleme ile içinde olma ilişkilerine dayanarak (varolan veya varolabilen) bütün şeyleri dört ayrı temel kategoriye ayırmıştır. Aristoteles bu ayırmayı aşağıdaki iki önermeye dayandırmıştır:

(p) *A* şeyi, en az *X* gibi bir şey için söylenir.

(q) *A* şeyi, en az *Y* gibi bir şeyin içindedir.

(p) ile (q) önermeleri sırasıyla aşağıdaki önermelere eşdeğerdir:

(p*) En az *X* gibi bir şey *A* şeyine aittir.

(q*) En az *Y* gibi bir şey *A* şeyine sahiptir.

İmdi, *A*, herhangi bir şey olduğunda bu şeye ilişkin birbiriyle bağdaşmayan tam dört şık vardır:

Birinci şık: (p) önermesi doğrudur ve (q) önermesi doğrudur.

İkinci şık: (p) önermesi doğrudur ve (q) önermesi yanlıştır.

Üçüncü şık: (p) önermesi yanlıştır ve (q) önermesi doğrudur.

Dördüncü şık: (p) önermesi yanlıştır ve (q) önermesi yanlıştır.

Birinci şık *özellik türü* kategorisini, yani *tümel özellik*, ikinci şık *nesne türü* kategorisini, üçüncü şık *tikel özellik* kategorisini, dördüncü şık ise *nesne* kategorisini belirler. (Bkz. Aristoteles 1996b, 1^a20-1^b9.) Bu dört şıkkı örneklerle aşağıda açıklıyoruz:

Birinci şık: A özellik türü kategorisindedir. Örneğin, *A* şeyi Kırmızılık özellik türü, *X* şeyi önümdeki elmanın kendine özgü kırmızı renk tonu, *Y* de bu elmanın kendisi olsun. Bu durumda *X* tikel özelliği, *A* tümel özelliğinin bir örnekleyeni olur. Dolayısıyla *X* şeyi *A* şeyine aittir, başka bir deyişle, *A* şeyi *X* için söylenir. O halde (p*) önermesi, dolayısıyla (p) önermesi, doğrudur. Öte yandan *Y* şeyi, yani

Aristoteles'e dayanarak, bütün şeylerin özellik türü, nesne türü, tikel özellik ve nesne kategorilerine ayrıldıklarını söyleyebiliriz.

önümdeki kırmızı elma, A şeyini, yani Kırmızılık özellik türünü (dolaylı olarak) taşır. Dolayısıyla Y şeyi A şeyine sahiptir, başka bir deyişle, A şeyi Y şeyinin içindedir. O halde (q^*) önermesi, dolayısıyla (q) önermesi, doğrudur.

İkinci şık: A nesne türü kategorisindendir. Örneğin, A şeyi Elma nesne türü, X şeyi önümdeki kırmızı elma olsun. Bu durumda X nesnesi, yani önümdeki kırmızı elma, A nesne türünü, yani Elma türünü, örnekler. Dolayısıyla X , A 'ya aittir, başka bir deyişle A şeyi X şeyi için söylenir. O halde (p^*) önermesi, dolayısıyla (p) önermesi, doğrudur. Öte yandan A şeyi, yani Elma türü, hiçbir şeyin içinde değildir. Yani (q) önermesi yanlıştır. Nitekim Elma türü Y gibi bir şeyin içinde olsaydı, Y şeyi Elma türüne sahip olurdu. O zamanda Elma türü tikel veya tümel bir özellik olurdu. Oysa yukarıdaki aksiyomlardan şu önermeler türetilbilir:

Önerme 8 Hiçbir şey hem nesne türü hem de özellik değildir.

Önerme 9 Hiçbir şey hem nesne hem de özellik değildir.

Dolayısıyla Önerme 8 gereği Elma nesne türü özellik değildir. Bu ise yukarıdaki “Elma türü tikel veya tümel bir özellik olurdu” savıyla çelişir. Bu nedenle de (q^*) önermesi, dolayısıyla (q) önermesinin kendisi, yanlıştır.

Üçüncü şık: A şeyi tikel özellik kategorisindendir. Örneğin, A şeyi kendine özgü kırmızı renk tonu, Y şeyi de A şeyini dolaysız olarak taşıyan önümdeki kırmızı elma olsun. Diyelim ki (p^*) önermesi doğrudur. O zaman X gibi bir şey A şeyine ait olurdu. Ancak hiçbir şey A şeyine, yani kırmızı renk tonu'na ait değildir. Nitekim X tikel olsa, X , kırmızı renk tonu'nun örnekleyeni olurdu. Ancak kırmızı renk tonu tikel olduğu için X , A 'nın örnekleyeni olamaz. Diğer yandan X tümel olsa, X , A 'nın türü olurdu. Ancak A bir cins olmadığından X , A 'nın türü olamaz. Bu durumda (p^*) önermesi, dolayısıyla (p) önermesi, yanlıştır. Öte yandan Y şeyi, yani önümdeki elma, A şeyini, yani sözü geçen renk-tonu'nu taşır, dolayısıyla da bu renk tonu'na sahiptir. Bu nedenle (q^*) önermesi, dolayısıyla (q) önermesi, doğrudur.

Dördüncü şık: A şeyi nesne kategorisindendir. Örneğin, A şeyi önümdeki kırmızı elma olsun. “Nesne” tanımı gereği A şeyi (yani önümdeki elma) tikeldir; bundan dolayı “tikel” tanımı gereği hiçbir şey A şeyinin örnekleyeni değildir ve A şeyinin alt türü değildir. Dolayısıyla “ait olma” tanımı gereği hiçbir şey A 'ya ait değildir. O halde (p^*) önermesi, dolayısıyla (p) önermesi yanlıştır. Öte yandan gene “nesne” tanımı gereği hiçbir şey A şeyini (yani önümdeki elmayı) taşımaz. Önerme 9 gereği A nesnesi (tikel ya da tümel) bir özellik olamaz. Dolayısıyla, Tanım 8 gereği, hiçbir şey A 'ya sahip değildir. O halde (q^*) önermesi, dolayısıyla (q) önermesi, yanlıştır.

Yukarıdaki aksiyomlar ve tanımlara dayanarak sözü geçen dört kategoriye ilişkin şu önermeyi türetmiş oluyoruz:

Önerme 10 Her (varolan veya varolabilen) şey özellik türü veya nesne türü veya tikel özellik veya nesne olup, bunlardan ikisi birden olamaz.

Buraya kadar incelenen kategorilere ait şeyler arasında somut-soyut ayrımı bağlamında bir varolma derecelendirmesi önerisi getirmeye çabalayınız.

SIRA SİZDE

OLAY, ÖNERME VE DURUM KATEGORİLERİ

İncelediğimiz bu dört kategori dışında kalan başka temel kategoriler de ele alınmıştır. Bunların en önemlileri *olay*, *önerme* ile *durum* kategorileridir. Bazı metafi-

zik kuramlarında bu kategoriler sözünü ettiğimiz ilk dört kategoriye indirgenir, diğer bazılarında ise bunlara indirgenmeyen bağımsız temel kategorilerdir. Bu sonuncu durumda yukarıdaki aksiyomlar ve/veya tanımlarda değişiklikler yapılması gerekir.

Olay Kategorisi: Olaylar ve Süreçler

Olay, ortaya çıkan şey demektir. Olayları *fiziksel* ve *zihinsel* olarak ikiye ayırabiliriz. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman'ın doğumu, Sokrates'in baldıran zehrini içmesi, *Titanik* gemisinin 14 Nisan 1912 tarihinde buzdağına çarpması, vb. olaylar *fiziksel* olaylardır. Öte yandan, şu anda varlık kategorilerini düşünmem, şu anda eve gitme istencim, vb. insan bilincinin içindeki olaylar *zihinsel* olaylardır.

Yukarıdaki örneklerden görülebildiği gibi, olaylarda üç öge ayırt edilebilir. (i) Bir veya birden çok sayıda somut nesne, (ii) belli bir zaman ve/veya uzay bölgesi ve (iii) sözü geçen nesnelerin o zaman ve/veya uzay bölgesinde taşıdıkları özellik veya özellikler. (Bkz. Kim, 1993, s. 35.) Bu üç ögeyi göz önünde tutarak, olayları *yalın* olaylar ile (yalın olaylardan oluşan) *karmaşık* olaylar olmak üzere iki olay türüne ayırabiliriz. Bir *fiziksel yalın olay*, *A* gibi (tek ya da bileşik) bir somut nesnenin *t* gibi bir (zaman) anı ve *u* gibi bir (uzay) yerinde (bölgesinde) *B*-olma gibi bir tikel özellik taşıyışı demektir. Böyle bir olay,

A'nın *t* anında ve *u* yerinde *B* oluşu

biçiminde dile getirilir. Örneğin, *belli bir yer ve zamanda yağmur yağışı ve ateşe tuttuğum bakır telin belli bir anda ve yerde kor haline gelişi* birer yalın olaydır. Öte yandan bir *zihinsel yalın olay*,

A'nın *t* anında *B* oluşu

biçiminde dile getirilir; bu biçimde, görüldüğü gibi, "*u yer*" yoktur. Çünkü zihinsel bir olayın (fiziksel) uzayda yer kapladığı söylenemez. Örneğin, *benim şu anda yarın vereceğim dersi düşünüyor oluşum* uzayın belli bir bölgesinde yer almaz. Ancak biz bundan böyle salt fiziksel olayların genel biçimini göz önünde bulundurup, örneklerimizi bu tip olaylardan vereceğiz. Fiziksel olaylar için yapılanların benzerinin, genel biçimden "*u yer*" ögesini çıkararak, zihinsel olaylar için de yapılabilir olması apaçiktır.

A şeyi *t* anında ve *u* yerinde *B*-olma özelliğini (gerçekten) taşırsa, *A'nın t anında ve u yerinde B oluşu* olayı'nın *t* anında *ortaya çıktığı* söylenir. *t* anı'na da bu olayın *ortaya çıkış zamanı* deriz. *Ortaya çıkış*, olaylara özgü ve uzay-zamana bağlı bir varolma biçimidir. Olay yalnız ortaya çıkış zamanında ve yerinde vardır, o zaman ve yer dışında yoktur. Genel olarak, olay, belli bir zaman ve/veya yerde bulunduğu için *somut* bir şey sayılmalıdır.

Yalın olayların zaman sırasına göre zincirlenmesi yoluyla *karmaşık olaylar* oluşur. Karmaşık olayların ilk akla gelen bir türünü şöyle örneklendirelim. *A* somut nesnesi, ilkbaharın *t₁* anında yeşil olan ve sonbaharın *t₁*'den sonra gelen *t₂* anında sararmış bir yaprak olsun. *B*-olma özelliği de belirlenebilir bir özellik olan Renk türü olsun. Bu yaprak, *t₁* ile başlayıp *t₂* ile biten zaman aralığında yer alan her *t* anında yeşil ile sarı arasında yer alan *B_t*-olma ile gösterdiğimiz bir renk tonunu taşır. *B_t*-olma bir tikel özellik olup, *B*-olma, yani Renk türünden olma, belirlenebilir özelliği altında bir belirlenmiştir. Buna göre, *A* somut nesnesinin, yani yaprağın, *t*

Olaylarda üç öge ayırt edilebilir: (i) Bir veya birden çok sayıda somut nesne. (ii) Belli bir zaman anı/aralığı ve/veya uzay yeri (bölgesi). (iii) Sözü geçen nesnelerin o zaman anı/aralığı ve/veya uzay yerinde (bölgesinde) taşıdıkları özellik veya özellikler.

anında B_f -olma tikel özelliğini taşıyışı bir yalın olaydır. İşte bütün bu yalın olayların zaman sırasına göre ardı ardına zincirlenmesi yoluyla, söz konusu zaman aralığında süregelen ve değişim içerebilen bir karmaşık olay ortaya çıkar. Zincirleme yoluyla oluşan bu gibi karmaşık olaylara süreç diyoruz. Buna göre yaprağın t_1 ile başlayıp t_2 ile biten zaman aralığındaki farklı anlarda yeşil ile sarı arasındaki çeşitli renk tonlarını taşıması bir yalın olaylar zincirinin oluşmasına, yani sözü geçen yaprağın sararma sürecine yol açar.

Önerme Kategorisi: Tümceler ve Tümcelerin Dile Getirdiği Önergeler

Önerme, doğruluk değeri bulunan, yani doğru veya yanlış olan, soyut bir şeydir. Önerme, belli bir kullanım bağlamında *bildirisel tümce (cümle)*, kısaca *tümce* ile dile getirilip, dile getirdiği tümcenin anlamını oluşturur. Her tümce belli bir kullanım bağlamında dile getirdiği önermenin doğruluk değerini alır. Bir tümcenin *kullanım bağlamı*, kısaca *bağlamı* şu öğelerden oluşur. (i) tümceyi kullanan (k gibi) bir kişi, (ii) tümcenin kullanıldığı (t gibi) bir zaman anı veya zaman aralığı ve (iii) tümcenin kullanıldığı (u gibi) (uzay) yeri veya bölgesi. Tümceler, *bağlama-bağlı tümceler* ile *bağlamdan-bağımsız tümceler* olmak üzere ikiye ayrılabilirler. Birincileri aynı dile ilişkin farklı bağlamlarda, farklı doğruluk değeri olabilen önermeler dile getirirler. İkincileri ise aynı dile ilişkin bütün bağlamlarda aynı önermeyi dile getirirler, dolayısıyla da hep aynı doğruluk değerini alırlar. Bir tümceyi belli bir bağlamda kullanan kişinin amacı, tümcenin o bağlamda dile getirdiği önermenin doğru olduğunu ileri sürmektir. Bağlama-bağlı tümcelere örnek olarak,

Hava yağmurludur

tümcesini ele alalım. Bu tümceyi kullanan, yani ileri süren, kişinin bulunduğu u yeri ve tümceyi kullandığı t zamanı (anı), bu tümcenin kullanım bağlamını oluşturur. (Bu örnekte tümceyi kullanan k kişinin kim olduğu, bu tümcenin hangi önermeyi dile getirdiğini etkilemediğinden dolayı bağlamın bir öğesi sayılmayabilir.) Tümcenin dile getirdiği önerme ve dolayısıyla tümcenin aldığı doğruluk değeri bu bağlama görelilik olarak belirlenir. Bu tümceyi kullanan kişinin bulunduğu yer ve zamanda gerçekten yağmur yağıyorsa, tümcenin dile getirdiği önerme doğru olup, tümcenin kendisi de o bağlamda doğru değerini alır.

“Hava yağmurludur” tümcesinin sözü geçen bağlamda dile getirdiği önerme bir de bağlamdan-bağımsız olan

Hava (atmosfer) t anında ve u yerinde yağmurludur

tümcesi ile dile getirilebilir. Bu tümcenin bağlamdan bağımsız olduğu şöyle anlaşılır. Bu tümcenin t anından farklı t^* anında ve u yerinden farklı u^* yerinde kullanıldığını düşünelim. Tümce bu yeni bağlamda da ilk bağlamda dile getirdiği önermeyi dile getirir; dolayısıyla da tümce ilk bağlamda doğru ise ikinci bağlamda da doğrudur. Bağlama-bağımlı tümcelere ikinci bir örnek olarak daha önce sık sık sözü geçen

Önümdeki elma kırmızıdır

tümcesini ele alalım. Bu tümcenin k kişisi, t zamanı ve u yerinden oluşan bağlamda dile getirdiği önerme bir de bağlamdan-bağımsız olan

k kişinin önünde t zamanında ve u yerinde bulunan elma kırmızıdır tümcesi ile dile getirilebilir.

Bir de zaman ve yere ilişkin olmayan bağlamdan-bağımsız tümceler vardır. Örnek olarak,

2 metre bir uzunluktur

ve

2, bir çift tamsayıdır.

tümcelerini gösterebiliriz. Bu tümcelerin bütün bağlamlarda aynı (doğru) önermeleri dile getirdiği apaçıktır.

Genel olarak özne-yüklem tümcesi denilen

(1) A, B dir

biçimindeki tümceleri ele alalım. Böyle bir tümce bağlamdan bağımsızdır veya bağlama bağlıdır. Eğer bağlama-bağlı bir tümce ise, k kişisi, t zamanı ve u yerinden oluşan belli bir bağlamda belli bir önermeyi dile getirir. Bu önerme ise bir de bağlamdan-bağımsız olan

(2) A, k kişisi için t zamanında ve u yerinde B'dir

tümcesi dile getirilebilir. Sözü geçen (1) tümcesi eğer bağlamdan bağımsız ise, o tümcenin dile getirdiği *önerme*,

(1*) A'nın B olduğu

biçiminde ifade edilebilir. Öte yandan (1) tümcesi eğer bağlama bağlı bir tümce ise, o tümcenin k kişisi, t zamanı ve u yerinden oluşan bağlamda dile getirdiği *önerme*

(2*) A'nın, k kişisi için t zamanında ve u yerinde B olduğu

biçiminde ifade edilebilir. Dikkat edilirse (1) tümcesinin dile getirdiği bağlamdan-bağımsız (1*) ifadesi doğru veya yanlış olarak nitelendirilebilir. Buna göre "A'nın B olduğu doğrudur" ya da "A'nın B olduğu yanlıştır" denilebilir. Aynı şeyler (2) ve (2*) için söylenebilir. Örneğin, "2 metre bir uzunluktur" tümcesinin dile getirdiği önerme, *2 metre'nin bir uzunluk olduğu* önermesi olup, buna göre *2 metre'nin bir uzunluk olduğu doğrudur* denilebilir.

Ancak pratikte (çeşitli mantık kitaplarında olduğu gibi) her bir önermeyi onu dile getiren bağlamdan-bağımsız bir tümce ile dile getiririz. Buna göre (1) tümcesinin kendisine pratikte önerme diyebiliriz. Ama (1) tümcesi bağlama bağlı ise, ona değil de (2) tümcesine önerme diyebiliriz.

Durum Kategorisi: Durumlar ve Olgular

Bazı metafizik kuramlarda, bir önermenin karşılığı olup onu doğru ya da yanlış kılan *durum* denilen dil dışı bir şeyin bulunduğu kabul edilir. Buna göre, A'nın t anında ve u yerinde B olduğu biçimindeki önermenin karşılığı olan durum,

Durum, bir önermenin karşılığı olup bu önermeyi doğru ya da yanlış kılan dil dışı şeydir. Bir önermenin doğru olması karşılığı olan durumun *gerçek durum* yani *olgu*, yanlış olması ise karşılığı olan durumun *gerçek olmaması* yani *salt olanaklı durum* olması demektir.

A şeyinin *t* anında ve *u* yerinde B-olma durumu

dur. Örneğin, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu* önermesinin karşılığı olan durum, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu durum*'dur.

Durumlar *gerçek* olanlar ile *gerçek olmayanlar* olmak üzere ikiye ayrılırlar. Gerçek olanlara *olgu*, gerçek olmayanlara da *salt olanaklı durum* denir. Nitekim gerçek olmayan bu salt olanaklı durumların gerçek olmaları olanaklıdır. Bir önermenin *doğru* olması, bu önermenin karşılığı olan durumun gerçek olması, yani bir olgu olması demektir. Öte yandan bir önermenin *yanlış* olması, bu önermenin karşılığı olan durumun gerçek olmaması, başka bir deyişle bir olgu olmaması (yani salt olanaklı bir durum olması) demektir. Bu salt olanaklı durum, karşılığı olduğu önermeyi yanlış kılan şeydir. Örneğin, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu durum* gerçek ise, yani bir olgu ise, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu* önermesi doğrudur; gerçek değilse, yani salt olanaklı bir durum ise, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu* önermesi yanlıştır.

Bir önceki alt bölümde incelediğimiz olay kategorisinden şeylerle durum kategorisinden şeyler arasında şöyle bir ilişkiden söz edilebilir: *A şeyinin t anında ve u yerinde B oluşu* biçiminde ortaya çıkan bir olayın karşılığı *A şeyinin t anında ve u yerinde B-olma gerçek durumu*, yani *olgusudur*. Ancak olay, yalnız sözü geçen *t* anında ve *u* yerinde ortaya çıkmaktadır. Oysa karşılığı olan durum tüm zaman ve yerlerde gerçektir. Örneğin, *Havanın t anında ve u yerinde yağmur yağışı* olayının karşılığı olan gerçek durum *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu-olma durumudur*; ancak sözü geçen olay yalnız belirtilen an ve yerde var iken karşılığı olan gerçek durum tüm anlarda ve yerlerde vardır. Öte yandan ortaya çıkan her olayın karşılığı olan bir gerçek durum bulunmasına rağmen, her gerçek durumun karşılığı olduğu bir olay yoktur. Örneğin, yer ve zamana ilişkin olmayan *2 m'nin bir uzunluk olma durumu* gibi bir durumun karşılığı olduğu bir olay bulunmaz.

Özet

Metafiziğin ne anlama geldiğini kavrayabileceksiniz. Özel bilimlerin konuları belli varlık türleridir. Örneğin fiziğin konusu fiziksel nesne türü, biyolojinin konusu canlı nesne türü, psikolojinin konusu zihinsel nesne türüdür. Biçimsel bir bilim olan matematiğin konusu ise soyut matematiksel nesne türüdür. Buna karşılık *ontoloji* anlamındaki metafiziğin *konusu* varolan ve varolabilen şeylerin tümüdür. Bu konunun daha açık olarak bütün şeylerin *ontolojik kategori*, kısaca *kategori* denilen en üst türlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu kategorilerin en önemlileri arasında *nesne* ile *özellik* kategorilerini gösterebiliriz. Metafizik önermeler, metafiziğin konusu olan ontolojik kategorilere ilişkin önermelidir. Dolayısıyla kategori adlarını içerirler. Ancak bu önermeler, gerek biçimsel gerekse deneysel bilimlere ait önermeler arasında yer almazlar. Mantıksal doğru olmadıklarından analitik *a priori*, deneysel bilimlerin doğruları olmadığından da sentetik *a posteriori* değillerdir. Bu durumda, bazı matematiksel doğru önermeler de sentetik *a priori* kabul edildiği için, *metafizik önermelerin, kategorilere ilişkin matematiksel-olmayan sentetik a priori* doğrular olduğunu söyleyebiliriz. Örnek olarak “Hiçbir şey hem nesne hem özellik değildir” ve “Aynı özellikleri olan nesneler özdeşdir” önermelerini verebiliriz. Sözü ettiğimiz metafizik önermeler, sağduyusal *örtük metafizik öndayanaklar*, kısaca *öndayanaklar*, dediğimiz kanıların bir metafizik kuram biçiminde dizgeleştirilmesiyle elde edilir.

Örnekleme ilişkisi'ne dayanarak tümel ve tikel kategorilerinin anlamlarını açıklayabileceksiniz. Bütün (olanaklı) şeyler iki temel ontolojik ilişkiye dayanarak sınıflanır. Bunlardan biri *ait olma* öbürü de *sahip olma* ilişkisidir. Ait olma ilişkisi, daha yalın olan ilkel *örnekleme ilişkisine*, sahip olma ilişkisi ise daha yalın olan ilkel *taşımaya* ilişkisine dayanarak tanımlanır. İlkel ilişkiler tanımlanmaz ancak bir yandan örneklendirilerek öbür yandan aksiyomlar yardımıyla açıklanabilirler. Önce örnekleme ilişkisi ile başlıyoruz. *A şeyi B şeyini örnekler* ise, *B şeyi de A şeyi ile örneklenir. Örneklenme ilişkisi, Örnekleme ilişkisi'nin*

evriğidir. Bu durumda *A* şeyine *B* şeyinin *örnekle-yeni*, *B* şeyine de *A* şeyinin örneklediği *tür* denir. Bir şeyi örnekleyen şeye (tek başına) *örnekle-yen*, örnekleyeni olan şeye de (tek başına) *tür* denir. Örnekleme ilişkisi için şu örnekleri verelim: Ahmet, İnsan türünün (kısaca İnsan'ın) bir örnekleyenidir; 2 kg, bir nicelik türü olan Ağırlık'ın bir örnekleyenidir; belli bir kırmızılık-tonu, bir nitelik türü olan Kırmızılık'ın bir örnekleyenidir. *Tümel şey*, kısaca *tümel*, varolan ve/veya olanaklı örnekleyeni bulunan bir şeydir. *Tikel şey*, kısaca *tikel*, varolan ya da olanaklı örnekleyeni bulunmayan şey demektir. Buna göre tümeler sözünü ettiğimiz cinsler ve türler, tikeller ise bunların örnekleyenleridir. Buraya kadar incelediğimiz örnekleme ilişkisi hep bir tikel ile bir tümel arasında bulunur. Şimdi hem bir tikel ile tümel hem de iki tümel arasında bulunan ve örnekleme ilişkisinin bir genleşmesi olan ait olma ilişkisini tanımlayalım: “*A şeyi B şeyine aittir*” demek, “*A tikel olup B'nin örnekleyenidir veya A tümel olup B cinsinin türüdür*” demektir. Örneğin, (Ahmet belli bir kişi olduğunda), Ahmet İnsan'a, İnsan da Canlı'ya aittir; belli bir altın külçesi Altın'a, Altın da Metal'e aittir; gene belli bir kırmızılık tonu Kırmızı'ya, Kırmızı da Renk'e aittir. Aristoteles'in ortaya koyduğu iki temel ontolojik ilişkinin biri olan söyleme ilişkisini, ait olma ilişkisinin evriği olarak şöyle tanımlayabiliriz: “*B, A şeyi için söylenir*” demek, “*A şeyi B şeyine aittir*” demektir. *Söyleme ilişkisi, Ait Olma ilişkisi'nin* evriğidir. Örneğin, İnsan Ahmet için, Canlı da İnsan için söylenir; Altın belli bir altın külçesi için, Metal da Altın için söylenir; gene Kırmızı belli bir kırmızılık tonu için, Renk de Kırmızı için söylenir.

Taşıma ve Örnekleme ilişkisi'ne dayanarak tikel özellik, tümel özellik, nesne ve nesne türü kategorilerini tanımlayıp anlamlarını açıklayabileceksiniz. İkinci temel ontolojik ilişkinin sahip olma ilişkisi olduğunu, bu ilişkinin de tikeller arasında bulunan ilkel olan taşıma ilişkisi yardımıyla tanımlanabileceğini söylemiştik. Bu nedenle önce taşıma ilişkisiyle başlıyoruz. *A şeyi B şeyini taşır* ise, *B şeyi A şeyi tarafından taşınır. Taşıma ilişkisi, Taşıma ilişkisi'nin* evriğidir. Bu durumda *A* şeyi-

ne *B* şeyinin taşıyıcısı, *B* şeyine *A* şeyi tarafından taşınan denir. Bir şeyi taşıyan şeye taşıyıcı, bir şey tarafından taşınan şeye de taşınan denir. Bu iki ilişkiye dayanarak *tikel* ana kategorisinin bir alt-kategorisi olan *tikel özellik* kategorisini şöyle tanımlıyoruz: “*A* şeyi bir *tikel özellik*” demek, “*A* şeyi bir şey tarafından taşınır, yani *A*’nın bir taşıyıcısı bulunur” demektir. İlkel olan taşıma ilişkisini açıklamak için şöyle örneklendirelim. Tikel bir şey olan önümdeki elma, *belli bir kırmızı-renk-tonunda-olma* niteliksel tikel özelliği ve 198 *g-ağırlığında-olmadan* oluşan niceliksel tikel özelliği taşır. Buna göre önümdeki elma sözü geçen niteliksel ve niceliksel tikel özelliklerin taşıyıcısıdır. Örnekleme ilişkisine dayanarak *tümel* ana kategorisinin bir alt-kategorisi olan *tümel özellik* kategorisini şöyle tanımlayabiliriz: “*A* şeyinin *tümel özellik* olması” demek “*A* şeyinin tümel olup bütün örnekleyenlerinin birer tikel özellik olması” demektir. Örneğin *kırmızı-olma* ve *ağır-olma* birer tümel özelliktir. Her tümel özellik bir tümel olması bakımından bir türdür; bu türün bütün örnekleyenleri tikel özelliklerdir. Buna dayanarak tümel özelliklere *özellik türleri* de diyoruz. Örnekleme ile taşıma ilişkilerine dayanarak *tikel* ana kategorisinin bir alt-kategorisi olan *nesne* kategorisi ile *tür (tümel)* ana kategorisinin bir alt kategorisi olan *nesne türü* kategorilerini şöyle tanımlayabiliriz: “*A* şeyi bir *nesnedir*” demek, “(i) Hiçbir şey *A*’nın örnekleyeni değildir, yani *A* tikelidir ve (ii) Hiçbir şey *A*’yı taşımaz” demektir. “*A* şeyi bir *nesne türüdür*” demek, “(i) *A* şeyi bir tümeldir (yani bir türdür) ve (ii) *A* şeyinin bütün örnekleyenleri birer nesnedir” demektir. Bu tanımlara göre, komşum Ahmet, komşumun atı Döldül, önümdeki kırmızı elma ve Dünya birer nesne olup, sırasıyla İnsan, At, Elma ve Gezegen nesne türlerinin birer örnekleyenidir.

Soyut ve somut tikellerin anlamlarını belirleyebileceksiniz.

Uzay-zaman içinde yer almayan bütün şeylere (ister tümel ister tikel olsun) *soyut* şeyler, tersine uzay ve/veya zamanda yer alan şeylere *somut* şeyler denir. Matematğin konusu olan sayılar ve kümeler gibi şeyler soyut nesnelerdir. Örneğin 6 sayısı soyut bir nesnedir, dolayısıyla soyut bir tikelidir. 6 sayısı, Çift-Tamsayı-olma tümel özelliğini *dolaylı* olarak taşır. Çift-Tamsayı-olma özelliği

belirlenebilir, çünkü bu belirlenebilirin altında onu örnekleyen 6-sayı-olma özelliği bulunur. Bu son özellik ise belirlenmiş olup bir *tikel* özelliktir; bir tikel özelliktir çünkü bir şey (yani 6 sayısı) tarafından *dolaysız* olarak taşınır. 6 sayısı ise bu tikel özelliğin tek taşıyıcısıdır. 6-sayı-olma tikel özelliği *soyut* bir özelliktir, çünkü tek örnekleyeni olan 6 sayısı gibi kendisi de uzay-zamanda bulunmaz. *Somut tikeller* ise ikiye ayrılırlar; somut nesneler ve somut özellikler. *Somut nesneler* uzay ve/veya zaman içinde bulunan tüm canlı ve cansız şeylerdir. Örneğin belli bir insan, belli bir at, belli bir kaya parçası, belli bir atom, birer somut nesnedir. Öte yandan yinelenemez tikel özellikler olarak tanımlanan tropolar *somut tikel özellikler*dir. Çünkü her tropun, biricik taşıyıcısı olan nesnenin uzay ve/veya zamandaki yerinin tümünü veya belli bir bölümünü kapladığını söyleyebiliriz. Ancak her trop, tam somut nesne olan taşıyıcısının o trop dışında kalan ve uzay ve/veya zamana ilişkin olmayan diğer özelliklerinin soyutlaması ile elde edilir. Dolayısıyla tropolar tam somut değil *yarı-somut* diyeceğiz. Örneğin şu anda önümdeki elmanın kendine-özü-kırmızı-renk-tonu’nun kapladığı yer elmanın yüzeyinin o anda kapladığı uzay bölgesidir. Bu nedenle sözünü ettiğimiz renk-tonu özelliği somuttur. Ancak uzay ve zamana ilişkin olmayan diğer tüm özellikleri o elmadan soyutlandığı için, bu özellik tam somut değil yarı-somuttur.

Bütün şeylerin dört temel kategoriye ayrılabilceğini ileri sürebileceksiniz.

Aristoteles **Kategoriler** adlı yapıtında *söyleme* ile *içinde olma* ilişkilerine dayanarak (varolan veya varolabilen) bütün şeyleri dört ayrı temel kategoriye ayırmıştır. Aristoteles bu ayırmayı aşağıdaki iki önermeye dayandırmıştır: (1) *A* şeyi, en az *X* gibi bir şey için söylenir. (2) *A* şeyi, en az *Y* gibi bir şeyin içindedir. Her iki önermenin doğru olduğu durum *özellik türü* kategorisini, birinci önermenin doğru ikinci önermenin yanlış olduğu durum *nesne türü* kategorisini, birinci önermenin yanlış ikinci önermenin doğru olduğu durum *tikel özellik* kategorisini, her iki önermenin yanlış olduğu durum ise *nesne* kategorisini belirler.

Dört temel kategori dışında, bazen temel olmadığı ileri sürülen olay, önerme ve durum kategorilerinin bulunduğunu görebileceksiniz.

Sokrates'in baldıran zehrini içmesi, *Titanik* gemisinin 14 Nisan 1912 tarihinde buzdağına çarpması, vb. olaylar *fiziksel olaylar*, şu anda varlık kategorilerini düşünmem, şu anda eve gitme istencim, vb. insan bilincinin içindeki olaylar *zihinsel olaylar*dır. Yukarıdaki örneklerden görülebildiği gibi, olaylarda üç öge ayırt edilebilir. (i) Bir veya birden çok sayıda somut nesne, (ii) belli bir zaman ve/veya uzay bölgesi ve (iii) sözü geçen nesnelerin o zaman ve/veya uzay bölgesinde taşıdıkları özellik veya özellikler. *Önerme*, doğruluk değeri bulunan, yani doğru veya yanlış olan, soyut bir şeydir. Önerme, belli bir kullanım bağlamında *bildirisel tümce (cümle)*, kısaca *tümce* ile dile getirilip, dile getirdiği tümcenin anlamını oluşturur. Her tümce belli bir kullanım bağlamında dile getirdiği önermenin doğruluk değerini alır. Tümceler, *bağlama-bağlı tümceler* ile *bağlamdan-bağımsız tümceler* olmak üzere ikiye ayrılabilirler. Birincilerine örnek olarak "Önümdeki elma kırmızıdır" tümcesini ele alalım. Bu tümcenin *k* kişisi, *t* zamanı ve *u* yerinden oluşan bağlamda dile getirdiği önerme, *Elmanın k kişisi için t zamanında ve u yerinde kırmızı olduğu* önermesidir. Bağlamdan-bağımsız tümce-lerin bir türü olan, zaman ve yere ilişkin olmayan tümcelere örnek olarak, "2 metre bir uzunluktur" tümcesini verelim. Bu tümcenin bütün bağlamlarda aynı (doğru) önermeyi dile getirdiği apaçıktır. Bazı metafizik kuramlarda, bir önermenin karşılığı olup onu doğru ya da yanlış kılan *durum* denilen dil dışı bir şeyin bulunduğu kabul edilir. Buna göre, *A'nın t anında ve u yerinde B olduğu* biçimindeki önermenin karşılığı olan durum, *A şeyinin t anında ve u yerinde B olma durumu*'dur. Örneğin, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu* önermesinin karşılığı olan durum, *Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu durum*'dur. Durumlar *gerçek* olanlar ile *gerçek olmayanlar* olmak üzere ikiye ayrılırlar. Gerçek olanlara *olgu*, gerçek olmayanlara da *salt olanaklı durum* denir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki alanlardan hangisi genel ya da özel meta-fiziğin bir alanı **değildir**?
 - a. Ontoloji
 - b. Fizik
 - c. Rasyonel Teoloji
 - d. Kozmoloji
 - e. Rasyonel Psikoloji
2. Aşağıdaki önermelerden hangisi analitik *a priori* bir önerme **değildir**?
 - a. Bütün dişi atlar dişidir.
 - b. Bütün kısraklar dişidir.
 - c. Bütün metaller ısıyı iletirler.
 - d. Kare biçimindeki bütün şeyler dörtgen biçimindedir.
 - e. Bütün anneler ebeveynlerdir.
3. Aşağıdaki önermelerden hangisi doğrudur?
 - a. Ahmet, Ahmet'i örnekler.
 - b. Ahmet, Behçet'i örnekler.
 - c. İnsan, Ağırılık'ı örnekler.
 - d. 2 m, Uzunluk'u örnekler.
 - e. Uzunluk, 2m'yi örnekler.
4. Aşağıdaki önermelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Memeli, Omurgalı'nın türü, Omurgalı ise Memeli'nin cinsidir.
 - b. Kırmızı, Renk'in türü, Renk ise Kırmızı'nın cinsidir.
 - c. Memeli, At'ın türü, At ise Memeli'nin cinsidir.
 - d. Renk, Nitelik'in türü, Nitelik ise Renk'in cinsidir.
 - e. Ağırılık, Nicelik'in türü, Nicelik ise Ağırılık'ın cinsidir.
5. Aşağıdaki önermelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Önümdeki (kırmızı) elma, belli bir kırmızı-renk-tonunda-olma niteliksel özelliğini taşır.
 - b. (Önümdeki 550 gr ağırlığındaki kitap, önümdeki 1200 gr ağırlığındaki çanta) bileşik şeyi, 650 gr-daha-hafif-olma bağıntısını taşır.
 - c. 650 gr-daha-hafif-olma, tikel bağıntısal bir özelliktir.
 - d. 550 gr-ağırlığında-olma, tikel bir özellik olup hiçbir şey tarafından taşınmaz.
 - e. Tümeller cinsler ve türlerden oluşur; tikeller ise bunların örnekleyenleridir.
6. Aşağıdakilerden hangisi bir özellik türüdür?
 - a. İnsan
 - b. Memeli
 - c. Omurgalı
 - d. At
 - e. Kırmızı-olma
7. Aşağıdakilerden hangisi bir nesne türüdür?
 - a. Daha-ağır-olma
 - b. Altın
 - c. Arasında-olma
 - d. Yeşil-olma
 - e. Hafif-olma
8. Aşağıdaki önermelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Önümdeki armut kendine özgü sarı-renk-tonu'na sahiptir.
 - b. Önümdeki (sarı) armut Sarı-olma tümel özelliğine sahiptir.
 - c. Önümdeki armut kendine özgü sarı-renk-tonu'nu dolaysız olarak taşıdığı için, Armut nesne türü bu tikel özelliğe sahiptir.
 - d. Önümdeki sarı armut Sarı-olma tümel özelliğinin bir örnekleyeni olan o renk tonunu dolaysız olarak taşıdığı için, Armut nesne türü Sarı-olma özelliğine sahiptir.
 - e. Önümdeki armut kendine özgü sarı-renk-tonu'nu dolaysız olarak taşıdığı için, Armut nesne türü bu tikel özelliğe sahip değildir.
9. Aşağıdakilerden hangisi somut bir şeydir?
 - a. Sarı-olma
 - b. Armut
 - c. Elimde tuttuğum beyaz tebeşir parçası
 - d. Daha-ağır-olma
 - e. Uzunluk
10. Aşağıdakilerden hangisi bir olay **değildir**?
 - a. Aristoteles'in M. Ö. 384 yılında Stageira'da doğmuş olması
 - b. Ayşe ile Behçet'in 31 Aralık 2009 gecesi dans etmeleri
 - c. M. S. 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın patlaması
 - d. Vezüv Yanardağı
 - e. 23 Ağustos 2005'te başlayan Katrina Kasırgası

Okuma Parçası

Kimi olanlar belli bir taşıyıcı için söylenir, ama hiçbir taşıyıcı içinde olmaz; sözgelisi 'insan' taşıyıcı olarak belli bir insan için söylenir, ama hiçbir taşıyıcı içinde değildir. Kimi olanlar bir taşıyıcı içinde olur ama hiçbir taşıyıcı için söylenmez–taşıyıcı içinde dediğim, bir şeyin içinde parça olarak bulunan değil, içinde bulunduğu nesneden ayrı olarak bulunamayan–örneğin dilbilimi taşıyıcı içinde, ruhta bulunur ama, hiçbir taşıyıcı için söylenmez. Aklık bir taşıyıcı içinde, cisimde bulunur–çünkü her renk bir cisim içindedir–ama hiçbir taşıyıcı için söylenmez. Kimi olanlar hem bir taşıyıcı için söylenir hem de bir taşıyıcı içinde olur; örneğin bilgi bir taşıyıcı içindedir, ruhtadır ve bir taşıyıcı için, sözgelimi dilbilimi taşıyıcısı için söylenir. Kimi olanlar ise ne bir taşıyıcı içindedir ne de bir taşıyıcı için söylenir; örneğin belli bir insan ya da belli bir ad–çünkü bu tür nesnelerin hiçbirisi ne bir taşıyıcı içindedir ne de bir taşıyıcı için söylenir. Öte yandan bölünemeyen ve sayıca tek olan nesneler genel anlamda hiçbir taşıyıcı için söylenmez, ama kimilerinin bir taşıyıcı içinde olmasına engel yoktur; nitekim belli bir dil bilgisi bir taşıyıcı içinde olanlardandır.

Bir nesne bir başka nesneye taşıyıcı olarak yüklendiğine, yüklenen için söylenenlerin hepsi taşıyıcı için de söylenecektir; örneğin 'insan' belli bir insana yüklenir, 'canlı' ise insana: O halde 'canlı' da belli bir insana yüklenecektir, nitekim belli bir insan hem 'insan'dır hem de 'canlı'dır.

Kaynak: Aristoteles (1996 b), **Kategoriler**, 1^a20-1^b15. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Giriş" bölümünü yeniden okuyun. Genel metafiziğin ontoloji ile özdeşleştirildiğini, kozmoloji, rasyonel teoloji ve rasyonel psikolojinin ise "özel metafizik" adı altında toplandığını anımsayacaksınız.
2. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Metafizik Nedir?" bölümünü yeniden okuyun. "Bütün metaller ısıyı iletirler" türünden bir önermenin sentetik a posteriori bir önerme olduğunu göreceksiniz.
3. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Örnekleme İlişkisi: Tümel ve Tikel Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Tıpkı 2 kg'ın Ağırlık'ı örneklemediği gibi, 2 m'nin Uzunluk'u örneklemediğini anlayacaksınız.
4. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Örnekleme İlişkisi: Tümel ve Tikel Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Tam tersine, At'ın Memeli'nin türü, Memeli'nin ise At'ın cinsi olduğunu anımsayacaksınız.
5. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Taşıma İlişkisi: Özellik ve Nesne Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. 550 gr-ağırlığında olma'nın tikel bir özellik olup, Tanım 1 gereği (en az) bir şey tarafından taşınması gerektiğini anımsayacaksınız.
6. e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Taşıma İlişkisi: Özellik ve Nesne Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Yanıt seçeneklerinden yalnız Kırmızı-olma'nın bir özellik türü, diğerlerinin ise birer nesne türü olduğunu anımsayacaksınız.
7. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Taşıma İlişkisi: Özellik ve Nesne Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Yanıt seçeneklerinden yalnız Altın'nın bir nesne türü, diğerlerinin ise birer özellik türü olduğunu anlayacaksınız.
8. e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Taşıma İlişkisi: Özellik ve Nesne Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Tanım 8'i ve bu tanımı nasıl örneklemediğimizi yeniden gözden geçirdiğinizde, bu son şıktaki önermenin yanlış olduğunu göreceksiniz.
9. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Soyut ve Somut Tikeller" bölümünü yeniden okuyun. Diğer şıklardaki şeylerin hepsinin tümel, dolayısıyla da soyut şeyler olduğunu, elimde tuttuğum beyaz tebeşir parçası'nın ise uzay ve zamanda yer aldığı için somut bir şey olduğunu anlayacaksınız.
10. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Olay, Önerme ve Durum Kategorileri" bölümünü yeniden okuyun. Vezüv Yanardağı'nın tek başına bir olay olamayacağını, bir somut nesne olarak ancak bir olayın bir ögesi olabileceğini anımsayacaksınız.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu soruyu yanıtlamak için şöyle bir durumun gerçekleştğini düşünelim. Türkçe bilen ama felsefe ile ilgilenmeyen sıradan bir insan, önündeki biri kırmızı öbürü herhangi bir renkte olan iki elma ile bir kırmızı kalemi, aralıklarla ve değişik yönlerden algılayıp bunlara sırasıyla “bu”, “şu”, ve “o” adlarıyla işaret ediyor. Bu kişi algılarına dayanarak söz konusu şeyler hakkında edindiği yalın algısal bilgileri aşağıdaki tümcelerin doğruluğunu dile getirerek ileri sürüyor: (i) “Bu bir elmadır”, (ii) “Şu bir elmadır”, (iii) “Bu (elma) kırmızıdır”, (iv) “O (kalem) kırmızıdır”. Bu yalın algısal bilgiler aşağıdaki üç çeşit metafizik öndayanakla açıklanabilir ya da temellendirilebilir. *Birinci çeşit metafizik öndayanak*: Kişi (i)’nin öznesi olan “bu” adıyla işaret ettiği şeye ilişkin çeşitli algılarındaki birlik ve uyumu şuna dayandırır: bu algıların nedeni, kendi zihnimizden bağımsız, algılamadığımız anlarda da uzayda yer kaplayan ve sürekliliği olan bir şeyin varolmasıdır. Böyle bir şeye *somut nesne* denecektir. *İkinci çeşit metafizik öndayanak*: Kişi, doğruluğunu ileri sürdüğü (i) ve (ii) tümcelerinin ortak yüklemi olan “elma” tür adını “bu” ile “şu” adlarıyla gösterilen iki farklı somut nesneye uygulamaktadır. Bu uygulama ise, bu iki farklı nesneye ilişkin algılar arasındaki benzerlik ve uyumluluktan kaynaklanır. Bu tür benzerlik ve uyumluluk şuna dayanır: “Elma” tür adının ontolojik karşılığı olarak, somut nesnelerden farklı uzay ve zaman içinde yer almayan *Elma türü* dediğimiz öyle bir soyut şey vardır ki her iki elma bu soyut şeyin (somut) örnekleyenleridir. *Üçüncü çeşit metafizik öndayanak*: Kişi, doğruluğunu ileri sürdüğü (iii) ve (iv) tümcelerinin yüklemi olan “kırmızı” niteleme sıfatını “bu” ve “o” adlarının gösterdiği somut nesnelere uygulamaktadır. Bu uygulama ise, bu iki farklı nesneye ilişkin algılar arasındaki benzerlik ve uyumluluktan kaynaklanır. Bu tür benzerlik ve uyumluluk şuna dayanır: “Kırmızı” niteleme sıfatının ontolojik karşılığı olarak; somut nesnelerden (yani bu elma ile o kalem) farklı uzay ve zaman içinde yer almayan *Kırmızılık* ya da *Kırmızı-olma* dediğimiz öyle bir soyut şey vardır ki, bu elma ile o kalem bu soyut şeyi ortak bir özellik olarak taşırlar. Sıradan insanın birinci çeşit metafizik öndayanakları kabul ettiği kuşku götürmemekle birlikte, ikinci ile üçüncü çeşitten metafizik öndayanakları kabul edip etmediği tartışmalıdır; ama gene de onları sanki kabul etmiş gibi düşünüp davrandığını söyleyebiliriz.

Sıra Sizde 2

Her bilim dalının konusu belli bir nesne türü olup, başlıca amacı bu türden nesnelerin özelliklerini ve bu nesneler arasındaki bağıntıları ortaya koymaktır. Bilimleri biçimsel bilimler, doğa bilimleri ve insan bilimleri olmak üzere üçe ayırabiliriz. Örneğin bir biçimsel bilim olan matematiğin yöntemi, bu bilimin konusu olan sayılar, kümeler ve fonksiyonlar gibi matematiksel soyut nesnelerin özelliklerini ve bu nesneler arasındaki bağıntıları salt tümdengelimsel akıl yürütme yoluyla bir aksiom dizgesi çerçevesinde ortaya koymaktır. Öte yandan fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimlerinin ve psikoloji, sosyoloji, tarih gibi insan bilimlerinin yöntemi kendi konuları olan somut nesnelerin özelliklerini ve aralarındaki bağıntıları tümdengelimsel ve tümevarımsal akıl yürütme dışında gözlem ve deneye de dayanarak ortaya çıkarmaktır. Metafiziğin bilimlerle ilişkisini şöyle dile getirebiliriz. Herhangi bir bilim dalında uğraş veren bilim insanları, bu bilim dalının konusu olan nesneler ile bu nesnelerin özellikleri ve aralarındaki bağıntıların varlığını tartışmasız olarak ancak örtük olarak kabul ederler. Daha doğrusu, bilim insanları bilimsel etkinliklerinde bu şeyleri kabul etmiş gibi düşünür ve davranırlar. Bu kabuller o bilim dalının örtük metafizik öndayanaklarını oluştururlar. Öte yandan bu bilim dalını metafizik yönden konu edinen metafizikçi, bu örtük metafiziksel öndayanakları açık bir duruma getirip tam olarak dile getirilmiş metafizik önermelerden oluşan o bilime özgü özel bir metafizik kuram geliştirmeyi amaçlar. Aynı bilim dalının örtük metafizik öndayanakları birbiriyle bağdaşmayan farklı metafizik kuramlara yol açabilir. Örneğin, biçimsel bir bilim olan matematikte sayıların varlığı bunlarla uğraşan sıradan matematikçilerce örtük metafizik öndayanak olarak kabul edilir. Bu şeylerin ne anlamda var olduklarını veya bunların özünün ne olduğunu salt matematiğin içinde kalarak yanıtlamak olanaksızdır. Bunları yanıtlamak ancak metafizikçinin işidir. Ancak farklı metafizikçiler, sayıların varlığına ilişkin örtük metafizik öndayanakları değişik biçimlerde yorumlayarak birbiriyle bağdaşmayan metafizik kuramlar geliştirmişlerdir. Örneğin, matematiksel Platoncu denilen metafizikçilere göre sayılar zihinden ve dilden bağımsız olarak varolan soyut şeylerdir. Matematiksel sezgici denilen metafizikçilere göre sayılar yalnız zihin içinde vardır. Öte yandan matematiksel biçimci denilen metafizikçiler göre sayılar belli kurallara göre işlem gören ve matematik dilinde yer alan somut simgelerdir.

Sıra Sizde 3

Somut şeylerin varolması konusunda metafizik kuramların çoğu arasında bir görüş birliği olduğu söylenebilir. Buna karşılık soyut şeylerin varolup olmadıkları konusunda birbiriyle bağdaşmayan pekçok metafizik kuram vardır. Kimi metafizik kuramlarda (daha sonraki ünitelerde göreceğimiz gibi, *adıcı* kuramlarda) soyut şeylerin varlığı tamamen yadsınır. Kimi metafizik kuramlarda (daha sonraki ünitelerde göreceğimiz gibi, *gerçekçi* kuramlarda) ise soyut kategorisine giren şeylerin tümünün ya da bazılarının varlığı kabul edilir. Gerçekçi bir metafizik kuram çerçevesinde, bütün şeylerin varolma biçimlerinin somuttan soyuta doğru giderek aşağıdaki gibi derecelendirilebileceği önerilebilir. Birinci derecede, yani en üst derecede, varolan şeyler, önümdeki elma gibi, (tam) somut nesnelerdir. Bunu gerekçesi olarak, hiçbir soyutlama işlemi yapılmaksızın uzay-zamanda yer alıyor olmaları gösterilebilir. İkinci derecede varolan şeyler, önümdeki elmanın kendine özgü kırmızı-reng-tonu gibi, yarı-somut tikel özellikler olan troplardır. Troplar, ikinci derecede varolan şeylerdir, çünkü tam somut bir nesnenin kimi özelliklerinin soyutlanması yoluyla elde edildiği söylenebilir. Nitekim bu elmanın renk-tonu, tam somut elmanın o renk-tonu ile uzay-zamanda yer kaplama özelliği dışındaki diğer özelliklerinin soyutlanması, yani kaldırılması ile geriye kalan şeydir. Üçüncü derecede varolan şeyler, Elma türü gibi, somut nesne türleri olan soyut şeylerdir. Nitekim böyle bir tür, örnekleyenleri olan somut nesnelerin bütünü olarak tasarlanabilir. Dolayısıyla somut şeylere en yakın olan soyut şeyler oldukları söylenebilir. Dördüncü derecede varolan şeyler, somut nesnelerin, Renk gibi, (soyut) tümel özellikleridir. Son olarak beşinci derecede, yani en alt derecede, varolan şeyler, 6 sayısı gibi soyut nesneler, 6-sayısı-olma gibi soyut tikel özellikler, Çift Sayı gibi (soyut) nesne türleri ve Çift-sayı-olma gibi (soyut) tümel özelliklerdir. Bu dercede olan şeylerin dördüncü derecede olan şeylerden daha alt bir derecede varolduklarını, hem burada yer alan nesnelerin hem de onların özelliklerinin soyut olması ile açıklayabiliriz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aristoteles (1996a). **Metafizik**, I-VII. Kitaplar. çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles (1996b). **Kategoriler**, 1^a1-11^b9. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.
- Cevizci, A. (derleyen ve çeviren) (2001). **Metafizğe Giriş**, 1. Bölüm. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Grünberg, D. (2003). "Fiziksel Varlık Alanının Ontolojisi", *Felsefe Dünyası* **38**, s. 21-40.
- Grünberg, D. (2005). "Three Basic Ontological Relations Concerning the Physical Realm", *Metaphysica* **6**, s. 85-109.
- Grünberg, T. (2006). **Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme**, 1. Bölüm. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Johnson W. E. (1964). **Logic**: Part I, Ch. XI and Ch. XIV. New York: Dover Publications.
- Kim, J. (1993). **Supervenience and Mind**, s. 33-52. Cambridge: Cambridge University Press.
- Körner, S. (1972). **Fundamental Questions of Philosophy: One Philosopher's Answer**, Ch. 11 and Ch. 12. Middlesex: Penguin Books.
- Lewis, F. A. (1991). **Substance and Predication in Aristotle**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition)**, Introduction and Ch. 4. London and New York: Routledge.
- Lowe, E. J. (2006). **The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science**, Ch. 1 and Ch. 2. New York: Oxford University Press.
- Taşdelen, İ. (2007). "Metafizik", D. Taşdelen (der.), **Felsefe**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları içinde, s. 69-89.
- Wedin, M. V. (2000). **Aristotle's Theory of Substance**, s. 11-123. Oxford: Oxford University Press.

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Özne-yüklem önermeleri ve bu önermelerin metafizik açıklamasına ilişkin bilgi edinecek,
- Platon'un gerçekçi tümeller kuramı'nı öğrenecek,
- Aristoteles'in gerçekçi tümeller kuramı'nı öğrenecek,
- Gerçekçi tümel kuramlarının olumlu ve olumsuz yönlerini kavrayacağız.

Anahtar Kavramlar

- Özne-Yüklem Önermesi
- Metafizik Açıklayıcı
- Metafizik Neden
- Uygulama İlişkisi
- Yükleme İlişkisi
- İdea
- Pay Alma İlişkisi
- Üçüncü Adam Çıkarımı
- Taşıma İlişkisi
- Söyleme İlişkisi
- İçinde Olma İlişkisi
- Birincil Töz
- İkincil Töz
- İlineksel Özellik

İçerik Haritası

Tümellere İlişkin Gerçekçi Kuramlar

GİRİŞ

Ünite 1’de ontolojik ilişkileri ve ontolojik kategorileri ana çizgileriyle ortaya koymuştuk. Bundan sonraki ünitelerde ise sırasıyla sözü edilen yedi kategoriye ilişkin çeşitli metafizik kuramları inceleyeceğiz. Ünite 2 ve Ünite 3’te Tümel ana kategorisini ve bunun alt kategorileri olan Özellik-türü ile Nesne-türü kategorilerine ilişkin kuramları inceliyoruz. Tümellerin varlığı konusunda *Gerçekçi (realist)*, *kavramcı (konseptüalist)* ve *adcı (nominalist)* denilen üç ana görüş ortaya konmuştur. Gerçekçi görüşte tümeller zihinden bağımsız olarak varolan dil dışı soyut şeylerdir. Kavramcı görüşte tümeller zihninde varolmayan ancak zihnin içinde kavram olarak varolan şeylerdir. Adcı metafizik kuramlarda ise tümellerin dil dışı varlığı yadsınır. Bu üniteye gerçekçi görüşü benimseyen başlıca metafizik kuramlar incelenecektir. Öte yandan Ünite 3’te kavramcı ve adcı görüşleri benimseyen başlıca metafizik kuramlar ele alınacaktır.

ÖZNE-YÜKLEM ÖNERMELERİ VE BU ÖNERMELERİN METAFİZİK AÇIKLAMASI

Özne-Yüklem Önergeleri

Metafizik kuramları incelemek için önce metafizik önermelerin yapısını ortaya koymak kaçınılmazdır. Bu önermelerin en önemlileri yalın sağduyusal bilgileri ileten “*A, B*’dir” (“*A*’nın *B* olduğu”) biçimindeki önermeler öbür yandan bu türlü önermelerin “metafizik açıklayıcıları” diyeceğimiz “*A* şeyi *B* türündendir” veya “*A* şeyi *B*-lik özelliğini taşır” biçimindedir. Önce bu önermelerin yapısını sonra da bu önermelerin metafizik açıklayıcılarını inceliyoruz.

Ünite 1’in sonlarında söylenilene uygun olarak, bundan böyle, başka bir biçimde belirtilmedikçe, “önerme” sözcüğünü hep “bildirisel tümce” anlamında kullanacağız. *Bir özne-yüklem önermesi*, *özne*, *yüklem* ve bunlardan bir önerme oluşturmaya yarayan *bağ* (ya da *koşaç*) denilen “*dır*”, “*idi*” vb. gibi ek fiil işlevinde bir so-nek’ten oluştuğu gibi yalnız bir özne ve bir yüklem’den de oluşur. Örneğin,

- (1) Ahmet bir insandır.
- (2) Ahmet kumraldır.

önergelerini ele alalım. Her ikisinde özne olan “Ahmet” bir özel ad, birinci önermede yüklem olan “insan” bir tür adı, ikinci önermede yüklem olan “kumral” ise

bir sıfattır. Dikkat edilirse yüklem bir tür adı ise, genellikle “bir” sözcüğü tür adının önüne yazılır. Buna karşılık sıfat doğrudan doğruya öznenin ardından gelir. Öte yandan,

(3) Ahmet koşuyor.

önermesi, yüklemi fiil olan, dolayısıyla “dır” gibi bir bağ soneki bulunmayan, bir ad ve fiilden oluşan bir özne-yüklem önermesi örneğidir. Bu örnekteki “koşuyor” yüklemi, ilk bakışta, herhangi bir dil dışı veya zihin dışı bir şeyi göstermez gibi görünür. Ancak bu önerme yapay bir biçimde

(4) Ahmet koşan bir şeydir.

biçimine dönüştürülebilir. Böylece (3) önermesi, tıpkı ikinci önermede olduğu gibi, yüklemi sıfat olan bir önermeye dönüşmüş olur. Nitekim (4) önermesinde yüklem “koşan bir şey” veya kısaca “koşan” sıfatından oluşur.

Görüldüğü gibi (1), (2) ve (4) önermeleri,

(5) A, B dir

biçimindedir. Bu da geleneksel tasım mantığındaki özne-yüklem önermelerinin genel biçimidir. Çağdaş sembolik mantıkta ise, (tek özneli) özne-yüklem önermelerinin yüklemi (3) önermesinde olduğu gibi yalnız bir ad ve fiilden oluşur. Buna göre (1) ile (2) önermelerindeki “dır” soneki bağımsız bir bağ sözcüğü olarak değil, yapay olarak birer fiil sayılan “bir insandır” ile “kumraldır” sözcüklerinin ayrılmaz bir parçası sayılmalıdır.

Yukarıdaki kavramlara dayanarak şu tanımları yapabiliriz. Gerek geleneksel gerekse çağdaş sembolik mantıktaki özne-yüklem önermelerinin öznesi veya yüklemi konumundaki sözlere *terim* denir. Yüklem konumunda bulunabilen terimlere *genel terim*, yüklem konumunda bulunamayan terimlere de *tekil terim* denir. Dolayısıyla tekil terimler yalnız özne konumunda bulunabilen terimlerdir. Genel terimlere gelince, bazıları hem yüklem hem özne konumunda bulunabilir, bazıları da yalnız yüklem konumunda bulunabilir. Nitekim sıfat ile fiil işlevinde olan terimler yalnız yüklem konumunda bulunabilir, tür adları ise hem yüklem hem de özne konumunda bulunabilir. Örneğin, (1) önermesinin yüklemi olan “insan” tür adı,

(6) İnsan düşünebilen bir varlıktır

önermesinde özne konumundadır. Tekil terimler, *somut tekil terimler* ve *soyut tekil terimler* olmak üzere ikiye ayrılabilir. Başlıca somut tekil terimler, “Ahmet”, “Ankara”, “Ay” gibi özel adlar, “ben”, “o”, “bu”, “şu” gibi adılar ve “Türkiye’nin başkenti” gibi tekil betimlemelerdir. Soyut tekil terimler ise, “kırmızılık” gibi soyut tekil adlar, “kırmızı-olma” gibi ad fiiller, “Ankara’nın Türkiye’nin başkenti olduğu” gibi önerme adlarıdır.

Yukarıda tekil terimlerin yalnız özne konumunda geçebileceğini belirtmiştik. Buna karşın

(7) Türkiye’nin başkenti Ankara dır

gibi “A, B’dir” biçimindeki önermelerde, bir tekil terim (örneğin “Ankara”) yüklem konumunda görünmektedir. Ancak (7) önermesinin mantıksal çözümleme sonucunda, “Ankara” teriminin bu önermenin yüklemi değil, “Türkiye’nin başkenti” öznesi-

nin yanı sıra ikinci bir özne işlevinde olduğu ortaya çıkar. Bu önermenin asıl yüklemi ise “dır” ek fiili ile dile getirilen özdeşlik ifadesi olup, gerçek mantıksal yapısı,

(8) Türkiye’nin başkenti = Ankara

önermesi ile dile getirilir. Bu da günlük dilde “Türkiye’nin başkenti ile Ankara özdeş” diye okunur.

Çağdaş mantıkta, yukarıda örneklendirdiğimiz tek öznesi olan özne-yüklem önermelerinden başka, gene tek yüklemli ve birden çok sayıda özneli özne-yüklem önermelerine de yer verilir. n tane öznesi olan özne-yüklem önermelerine n -li *özne-yüklem önermesi*, bunların yüklemine de n -li *yüklem* denir. Böyle bir önermeye ve de o önermenin yüklemine, $n = 1$ durumunda *tekli*, $n > 1$ durumunda *çoklu* denir. Örneğin (8) önermesi 2-li (dolayısıyla da çoklu) bir özne-yüklem önermesi olup, yüklemi olan “özdeş” (“=”) ikili yüklem’dir. Bu yüklem “değil”, “ve”, “veya”, “ise”, “ancak ve ancak ... ise”, “her” ve “bazı” gibi bir mantıksal değişmezdir. Öte yandan yüklemi mantıksal değişmez olmayan çoklu özne-yüklem önermelerine şu örnekleri verebiliriz:

(9) Everest Dağı, Ağrı Dağı’ndan daha yüksektir.

(10) Eskişehir, Ankara ile İstanbul arasındadır.

2-li özne-yüklem önermesi olan (9)’un yüklemi “daha yüksek” 2-li yüklemi, 3-lü özne-yüklem önermesi olan (10)’un yüklemi ise “arasında” 3-lü yüklemidir.

Özne-Yüklem Önermeleri’nin Metafizik Açıklaması

Bir özne-yüklem önermesinin terimlerinin, yani özne ile yüklemnin, herhangi dil dışı şeyleri gösterip göstermedikleri ve gösterdikleri durumda ne gibi şeyleri gösterdikleri benimsenen metafizik kurama bağlı olarak değişebilir. Daha önce belirtildiği gibi adcı kuramlarda yüklem dil dışı bir şeyi göstermez, kavramcı kuramlarda yalnız zihinde varolan şeyleri gösterebilir, gerçekçi kuramlarda ise dil ve zihin dışı şeyleri gösterebilir. Özneye gelince, özne konumundaki terim somut tekil terim ise, metafizik kuramların pek çoğunda (adcı kuramlarda bile) dil dışı somut bir şeyi gösterebilir. Buna karşılık soyut tekil terimler, adcı kuramlarda hiçbir dil dışı şeyi göstermez; kavramcı kuramlarda ise zihin içi bir şeyi, gerçekçi kuramlarda da hem dil hem de zihin dışı bir şeyi gösterebilir. Bundan böyle bu üniteye özne-yüklem önermelerini gerçekçi görüş açısından ele alacağız.

“ A , B dir” biçimindeki özne-yüklem önermesinin öznesi olan terimi “ A ” ile, yüklemi olan terimi de “ B ” ile dile getireceğiz. Buna karşılık “ A ” teriminin gösterdiği dil dışı şeyi A ile göstereceğiz. “ B ” terimine gelince, bu terim ya bir tür adı ya da bir sıfattır. Eğer “ B ” terimi bir tür adı ise, gösterdiği şeyi B ile dile getireceğiz. Buna karşılık “ B ” terimi bir sıfat ise, gösterdiği şey B -liktir. Örneğin, “Ahmet insandır” önermesinin öznesi olan “Ahmet” terimi bir özel ad olup Ahmet diye belli bir insanı gösterir. Bu önermenin yüklemi olan “insan” terimi ise bir tür adı olup İnsan türünü gösterir. İkinci bir örnek olarak, “Yakut kırmızıdır” önermesinin öznesi olan “yakut” terimi bir tür adı olup gösterdiği şey Yakut türüdür. Bu önermenin yüklemi olan “kırmızı” terimi ise bir sıfat olup Kırmızılık özelliğini veya onunla özdeş olan kırmızı-olma özelliğini gösterir. Dikkat edilirse “kırmızı” sıfatı Kırmızılık özelliğini göstermesine karşın bu özelliğin adı değildir; nitekim bu özelliğin adı “kırmızılık” ya da “kırmızı-olma” dır. Buna karşılık, bir tür adı olan “insan” teriminin gösterdiği şey İnsan türü olup, bu şeyin adı gene aynı “insan” terimidir.

Özne-yüklem önermelerinde, yüklem bir şeyi göstermesi ne demektir? Öznenin bir şeyi göstermesi ile karşılaştırınız.

Bir özne-yüklem önermesinin *metafizik açıklaması*, bu önermeyle eşdeğer olan ama bu önermenin terimlerinin gösterdiği şeyleri belirten yeni bir önermenin ortaya konulması demektir. Örneğin yukarıdaki (1), (2) ve (4) önermelerinin metafizik açıklamasına geçelim: (1) önermesi, bir nesne olan Ahmet'in bir nesne-türü olan İnsan'a ait olduğunu; (2) önermesi, bir nesne olan Ahmet'in bir özellik türü olan Kumrallık'a sahip olduğunu; (4) önermesi gene bir nesne olan Ahmet'in bir özellik türü olan Koşan'a sahip olduğunu dile getirir. Görüldüğü gibi (1) önermesindeki bağ olan "dır" soneki ait olma ilişkisini, (2) ve (4) önermelerinde ise sahip olma ilişkisini dile getirir. Genel olarak (5) biçimindeki özne-yüklem önermeleri *A tikelinin B* tümeline ait olduğunu ya da ona sahip olduğunu dile getirir.

Özne-yüklem önermelerinin, terimlerinin gösterdikleri şeylere bağlı olarak nasıl doğruluk değeri aldıklarını Ünite 1'de görmüştük. Buna göre aşağıdaki önermelerin eşdeğer olduklarını söyleyebiliriz:

- (11) "*A, B* dir" önermesi doğrudur,
- (12) *A*'nın *B* olduğu doğrudur,
- (13) *A*'nın *B* olması bir olgudur,
- (14) (a) "*A*" teriminin gösterdiği şey "*B*" teriminin gösterdiği *B* türüne aittir, eğer "*B*" tür adı ise, (b) "*A*" teriminin gösterdiği şey "*B*" teriminin gösterdiği *B*-lik özelliğine sahiptir, eğer "*B*" sıfat ise.

Burada alttaki her önerme tüm üsttekilerin metafizik açıklayıcısıdır. Buna göre (14) önermesi, (13), (12) ve (11)'in, (13) önermesi, (12) ve (11)'in, (12) önermesi de (11)'in metafizik açıklayıcısıdır. Bir önermenin *metafizik açıklayıcısı*, bu önermenin hangi varlıklar tarafından nasıl doğru kılındığını belirleyen bir önerme demektir; ama bu önermenin doğru olduğunun *nasıl bilindiğini* belirleyen bir önerme demek değildir.

Örneğin, Ahmet'in İnsan türüne ait olması, Ahmet'in İnsan olma durumunun gerçek olduğunun, Ahmet'in insan olduğunun ve "Ahmet insandır" önermesinin doğru olduğunun bir metafizik açıklamasıdır. Öte yandan, Yakut'un Kırmızılık özelliğine sahip olması, Yakut'un kırmızı olma durumunun gerçek olduğunun, Yakut'un kırmızı olduğunun ve "Yakut kırmızıdır" önermesinin doğru olduğunun bir metafizik açıklamasıdır.

Öte yandan "*A, B* dir" önermesi doğru olduğunda, (14) - (11) önermeleri doğru olup, karşılıkları olan durumlar birer olgu olur. Buna göre (14)'ün karşılığı olan olgu (13), (12) ve (11)'inkilerinin, (13)'ün karşılığı olan olgu (12) ve (11)'inkilerinin, (12)'nin karşılığı olan olgu ise (11)'inkinin birer *metafizik nedenidir*.

Dikkat edilirse her doğru önermenin metafizik açıklayıcısı, dolayısıyla önermenin karşılığı olan olgunun metafizik nedeni bulunması sonsuz gerilemeye yol açar. Bu ise gerçek bir açıklama ve nedensellik için bir sorun oluşturur. Bu sorunun çözümü, açıklama ve neden zincirini bir yerde kesip metafizik açıklaması olmayan doğru önermeler ve metafizik nedeni olmayan olguların kabul edilmesine dayanır. Bu da metafizik açıklamaya ve metafizik nedene gereksinmesi olmayan doğru önermeler ve bunların karşılığı olan olguların olmasıdır. Bu tür doğru bir önermeye *metafizikçe temel önerme*, bunun karşılığı olguya da *metafizikçe temel olgu* de-

Bir önermenin *metafizik açıklayıcısı*, bu önermenin hangi varlıklar tarafından nasıl doğru kılındığını belirleyen bir önerme demektir.

nilebilir. Görüleceği gibi pek çok metafizik kuramlarda metafizikçe temel önermeler kabul edilmektedir. Ancak hangi önermelerin metafizikçe temel sayıldığı kuramdan kurama değişir. Örneğin, gerçekçi kuramlarda (14) biçimindeki önermeler doğru olduklarında metafizikçe temel sayılırlar. (Zinciri (14) te kesmemiz de bundan ötürüdür.)

“*A, B’dir*” önermesindeki “*A*” öznesi benimsenen görüşten bağımsız olarak *A* gibi bir şeyi göstermesine karşın “*B*” yüklemine bir şeyi gösterip göstermemesi benimsenen metafizik kurama bağlıdır. Gerçekçi kuramlarda “*B*” bir tür veya özellik gösterir, adcı kuramlarda ise hiçbir şeyi göstermez. Bunu göz önünde tutarak aşağıdaki tanımı veriyoruz:

Tanım 1 “*B*” yüklemi *A* şeyine uygulanır ancak ve ancak “*A, B dir*” önermesi doğru ise.

“*B*” yüklemi ile *A* şeyi arasındaki bu ilişkiye de uygulama ilişkisi denir. Örneğin, “insan” yüklemi Ahmet’e uygulanır, “kırmızı” yüklemi de Yakut türüne uygulanır. “*B*” yüklemi *A* gibi bir şeye uygulanır ise *A*’nın *B* olduğu söylenebilir. Tanım 1 gereği,

(11*) “*B*” yüklemi *A* şeyine uygulanır,

(11) önermesiyle ve dolayısıyla (12) - (14) önermeleriyle de eşdeğerdir.

Öte yandan aşağıdaki tanım yalnız gerçekçi ve bir sonraki ünite de göreceğimiz kavramcı kuramlarda geçerlidir:

Tanım 2 “*B*” yüklemine gösterdiği şey *A* şeyine yüklenir ancak ve ancak “*A, B dir*” önermesi doğru ise.

“*B*” yüklemine gösterdiği şey ile *A* şeyi arasındaki bu ilişkiye de *metafizik yükleme ilişkisi* ya da kısaca *yükleme ilişkisi* denir. Örneğin, İnsan türü Ahmet’e yüklenir, Kırmızılık özelliği de Yakut türüne yüklenir. Tanım 2’den şu önerme elde edilir:

Önerme 1 (a) “*B*” terimi bir tür adı olduğunda, *B* türü *A* şeyine yüklenir ancak ve ancak *A* şeyi *B* türüne ait ise. (b) “*B*” terimi bir sıfat olduğunda, *B-lik* (*B-olma* özelliği) *A* şeyine yüklenir ancak ve ancak *A* şeyi *B-olma* özelliğine sahip ise.

Tanım 2 ve Önerme 1 gereği aşağıdaki

(14*) “*B*” yüklemine gösterdiği şey *A* şeyine yüklenir

önermesi (14) önermesine dolayısıyla da (11) - (13) ve (11*) önermelerine eşdeğerdir. (14*), (14) gibi, açıklayıcısı olmayan metafizik açıklayıcıdır.

Tanım 3 Birden çok sayıda şeye yüklenebilen şeye *tümel* denir; tümel olmayan şeye de *tikel* denir. (Bkz. Aristoteles, 2002, 17^b38 - 40.)

Bu tanıma göre, nesne türü olan İnsan ve özellik türü olan Kırmızılık birer tümeldir. Nitekim gerek İnsan gerekse Kırmızılık birden çok (olanaklı) şeye yüklenir. Ünite 1’deki tanıma göre tümel olan bütün şeyler, yani türler, bu ünite de Tanım 3’e göre de tümeldir. Öte yandan tür olmadığı için, Ünite 1’deki tanıma göre tikel sayılan belli bir kırmızılık-tonu ve 2 kg gibi *yinelenen* belirlenmiş özellikler de Tanım 3 gereği tikel değil tümeldir. Bu nedenle Ünite 1’deki tümel tanımı

dar anlamda bir tümel tanımı, buna bağlı tikel tanımı da daha geniş anlamda bir tikel tanımıdır. Bundan böyle “tümel” ve “tikel” sözcüklerini hep Tanım 3’te verilmiş biçimleriyle kullanacağız.

Önerme 1 ve Tanım 3’ten şu sonuç elde edilir:

Önerme 2 Türler ve yinelenabilir belirlenmiş özellikler tümeldir.

Önerme 3 Nesne, trop, olay, süreç, önerme ve durum kategorilerine ait şeyler tikelidir.

PLATON’UN GERÇEKÇİ TÜMELLER KURAMI:İDEALAR

Duyumsananlar, İdealar ve Pay Alma İlişkisi

Platon’un *idealar kuramı*’nda iki kategori ile ilkel olan bir temel ontolojik ilişki vardır. Kategorilerden biri çıplak gözle gözlemlenebilen tam somut nesnelerin oluşturduğu tikel kategorisi, kısaca *duyumsanan* kategorisi, öbürü de tümellerden oluşan, dil dışı, zihin dışı ve tikellerden ayrı ve bağımsız olarak varolan *İdea (eidos)* kategorisidir.

Platon’un *idealar kuramı*’nda iki kategori ile ilkel olan bir temel ontolojik ilişki vardır. Kategorilerden biri çıplak gözle gözlemlenebilen tam somut nesnelerin oluşturduğu tikel kategorisi, kısaca *duyumsanan* kategorisi, öbürü de tümellerden oluşan, dil dışı, zihin dışı ve tikellerden ayrı ve bağımsız olarak varolan *İdea (eidos)* kategorisidir. Örneğin, Ayşe, Belgin, Ahmet, Behçet gibi tek tek insanlar, önümdeki kırmızı elma, önümdeki kaya parçası vb. şeyler *duyumsanan* kategorisine girer. Öte yandan Büyüklük, İyilik, Güzellik, İnsanlık vb. şeyler *İdea* kategorisine girer. Temel ontolojik ilişkiye ise *pay alma ilişkisi* denir. Bu ilişki herhangi sayıda şey ile bir İdea arasında bir ilişkidir. Örneğin Ayşe ile Belgin Güzellik ve İnsanlık İdeası’ndan, Ayşe, Belgin, Ahmet ve Behçet ise İyilik ve İnsanlık İdeası’ndan pay alırlar.

Platon’a göre *duyumsanan* kategorisine ait olan şeyler gerçek olmayıp görünüş dünyasını oluştururlar. İdealar ise gerçek dünyayı oluşturur. Duyumsanan şeyler genellikle zaman içinde değişirler, dolayısıyla da farklı zamanlarda karşıt özellikler taşırlar. Örneğin, küçük olan sonra büyük, sıcak olan sonra soğuk olabilir. Karşıt özellikleri olamayan şeylere *saf*, olabilen şeylere ise *saf-olmayan* şeyler denir. Bu durumda duyumsananlar hep saf-olmayan şeylerdir. Öte yandan İdealar değişmez şeylerdir. Dolayısıyla karşıt özellikler taşıyamayıp saf şeylerdir.

Duyumsananlar ile İdealar arasındaki *pay alma ilişkisi*’ne gelince, bu ilişki çeşitli biçimlerde yorumlanmıştır. *Pasta Modeli* ve *Benzeme Modeli* denilebilen başlıca iki farklı yorumu vardır. *Pasta Modeli*’nin iki biçimi vardır. *Tüm-Pasta Modeli* denilen birinci biçimine göre, *A* şeyinin *B*-lik İdeası’ndan pay alması, *A* şeyinin kendi payı olarak *B*-lik’in tümünü alması demektir. Öte yandan *Pasta-Dilimi Modeli* denilen ikinci biçimine göre, *A* şeyinin *B*-lik İdeası’ndan pay alması, *B*-lik’in tümünü değil de yalnız bir dilimini (parçasını) alması demektir. *Benzeme Modeli*’ne göre ise, *A* şeyinin *B*-lik İdeası’ndan pay alması, *A* şeyinin *B*-lik İdeası’na benzemesi demektir. Burada *B*-lik İdeası, ilkörnek (*paradeigma*), *A* şeyi ise, ilkörneğin kopyası (*eikon*) durumundadır. (Bkz. Rickless, 2007a, s. 1 - 16.)

İdealar Kuramı’nın Aksiyomları

İdealar Kuramı’nın dayandığı iki kategori ile pay alma ilişkisi aşağıdaki aksiyomların dile getirdiği koşulları yerine getirir (bu aksiyomlar için bkz. Rickless, 2007a, s. 1 - 16):

Aksiyom 1: *Teklik Aksiyomu*

“*B*” gibi bir yüklem gösterdiği bir ve yalnız bir tek *B*-lik İdea’sı vardır. Bu İdea’ya *B*’nin kendisi denir.

Aksiyom 2: Ayırma Aksiyomu

A şeyi *B*-lik ideasından pay alır ise, *B*-lik ideası *A* şeyinden ayrıdır, dolayısıyla onunla özdeş değildir.

Aksiyom 3a: Metafizik Neden Aksiyomu

“*B*” yüklemi, *B*-lik İdeası’ndan farklı *A* gibi bir şeye uygulanır ise, *A* şeyinin *B* olduğu olgusunun metafizik nedeni *A* şeyinin “*B*” yüklemine gösterdiği tek *B*-lik İdeası’ndan pay aldığı olgusudur.

Aşağıdaki aksiyom, Aksiyom 3a ile eşdeğerdir:

Aksiyom 3b: Metafizik Açıklama Aksiyomu

“*B*” yüklemi, *B*-lik İdeası’ndan farklı *A* gibi bir şeye uygulanır ise, “*A*, *B* dir” önermesinin doğru olduğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği tek *B*-lik İdeası’ndan pay alır” önermesidir.

Aksiyom 4a: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Neden Aksiyomu)

“*B*” yüklemi, $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerden oluşan bir çokluğun her ögesine uygulanır ise, bu olgunun metafizik nedeni $A_1, \dots, A_n, \dots$ şeylerinin hep birlikte “*B*” yüklemine gösterdiği aynı bir *B*-lik İdeası’ndan pay alma olgusudur.

Aksiyom 4b: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Açıklama Aksiyomu)

“*B*” yüklemi $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerden oluşan bir çokluğun her ögesine uygulanır ise, “ A_1, B dir”, ..., “ A_n, B dir”, ... önermelerinin birlikte doğru olmalarının metafizik açıklayıcıları, “ A_1 şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B*-lik İdeası’ndan pay alır”, ..., “ A_n şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B*-lik İdeası’ndan pay alır”, ... önermeleridir.

Aksiyom 5: Kendine-Uygulama Aksiyomu

“*B*” yüklemi, gösterdiği *B*-lik İdea’sına uygulanır.

Aksiyom 6: Saflık Aksiyomu

B-lik bir İdea ve “*C*” bir yüklem olduğunda, “*C*” yüklemi ile “*C*” yüklemine karşıtı olan yüklem *B*-lik İdea’sına birlikte uygulanamaz.

Aksiyom 7: Birlik Aksiyomu

Her İdea birdir (yani İdealar sayılabilir şeylerdir).

Bu aksiyomları şöyle örneklendirelim. Aksiyom 1: “Büyük” genel teriminin karşılığı Büyüklük İdeası’dır. “İnsan” genel teriminin karşılığı İnsanlık İdeası’dır. Aksiyom 2: Ağrı Dağı Büyüklük İdeası’ndan pay alır ve Büyüklük İdeası Ağrı Dağı’ndan farklı olup ona özdeş değildir. Gene Ayşe ile Ahmet İnsanlık İdeası’ndan pay alırlar ve İnsanlık İdeası hem Ahmet’ten hem Ayşe’den farklıdır. Aksiyom 3a: *A*, Ağrı Dağı, “*B*” genel terimi de “büyük” sıfatı olsun. “Büyük” sıfatının Ağrı Dağı’na uygulanıyor olma durumunun metafizik nedeni Ağrı Dağı’nın Büyüklük İdeası’ndan pay aldığı olgusudur. Aksiyom 3b: Gene *A*, Ağrı Dağı, “*B*” genel terimi de “büyük” sıfatı olsun. Bu durumda “Ağrı Dağı büyüktür” önermesinin doğru oldu-

ğunun metafizik açıklayıcısı “Ağrı Dağı’nın Büyüklük İdeası’ndan pay alır” önermesidir. Aksiyom 4a: A_1 , Ağrı Dağı, A_2 ise Everest Dağı, “B” genel terimi de “büyük” sıfatı olsun. Bu durumda “Büyük” sıfatının Ağrı Dağı’na ve Everest Dağı’na uygulanıyor olma durumunun metafizik nedeni, Ağrı Dağı ile Everest Dağı’nın birlikte Büyüklük İdeası’ndan pay aldığı olgusudur. Aksiyom 4b’yi şöyle örneklendirelim: Gene A_1 , Ağrı Dağı, A_2 ise Everest Dağı, “B” genel terimi de “büyük” sıfatı olsun. Bu durumda “Ağrı Dağı büyüktür” ve “Everest Dağı büyüktür” önermeleri doğru olup, bunların doğru olmasının metafizik açıklayıcısı “Ağrı Dağı Büyüklük İdeası’ndan pay alır” ve “Everest Dağı Büyüklük İdeası’ndan pay alır” önermeleridir. Aksiyom 5’e gelince Büyüklük bir İdea olduğunda, “Büyüklük büyüktür” önermesi doğrudur, yani “büyüklük” genel terimi Büyüklük İdea’sına uygulanır. Aksiyom 6: *B-lik*, Büyüklük İdeası, “C”, “bir” karşısı da “çok” olsun. Buna göre, hem “bir” hem de “çok” yüklemi birlikte Büyüklük İdeası’na uygulanamaz. Başka bir deyişle, Büyüklük İdeası hem bir hem de çok değildir. Aksiyom 7: Büyüklük bir tane, Küçüklük gene bir tanedir.

Birlik Aksiyomu’nu Teklik Aksiyomu ile karıştırmamak gerekir. Nitekim Teklik Aksiyomu’nun yanlış olması durumunda da Birlik Aksiyomu doğru kalır. Örneğin Teklik Aksiyomu yanlış olup, Büyüklük₁ ile Büyüklük₂ iki tane farklı Büyüklük İdeası’nın bulunduğunu düşünelim. Bu iki İdea’nın her biri kendi başına bir tane olduğundan Birlik Aksiyomu’nu yerine getirir.

İdealar Kuramı, özne-yüklem önermelerinin doğruluğunu şöyle açıklar: Aksiyom 3a gereği,

$$(14^{**}) \quad A \text{ şeyi, } B\text{-lik İdeası'ndan pay alır}$$

önermesi, (11*) önermesiyle, dolayısıyla (11) - (14) ve (14*) önermeleriyle, eşdeğerdir. Üstelik (14**)’ın dile getirdiği olgu, (11), (11*), (12) ve (13) önermelerinin dile getirdiği olguların metafizik nedenidir. (14*) ve (14**) önermelerinin birbirine eşdeğer olmasına bakarak, İdea ile ondan pay alanlar arasındaki ilişkinin daha genel olan Yükleme İlişkisi’nin özel bir biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, Aksiyom 4a ve Tanım 3 gereği, İdeaların da Tümel kategorisine ait olduğu görülür.

Üçüncü Adam Çıkarımı

Yukarıdaki aksiyomlarla belirlenen Platon’un İdealar Kuramı, Platon’un kendisinin de *Parmenides* diyalogunda tartıştığı gibi çeşitli güçlülere yol açar. Bunlardan biri *sonsuz gerilemeye* yol açan ve daha sonraları Aristoteles tarafından “Üçüncü Adam Çıkarımı” olarak adlandırılmış olan güçlülüdür. Böyle bir çıkarım, Aksiyom 2 (Ayrırma Aksiyomu), Aksiyom 4a (Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu) ve Aksiyom 5 (Kendine-Uygulama Aksiyomu)’ten sonsuz gerilemeyi türetir. Bunu şöyle örneklendirelim.

Çıkarımın *birinci adımı* olarak, Ağrı Dağı ile Everest Dağı’ndan oluşan ve “büyük” yüklemine uygulandığı çokluğu ele alalım. Aksiyom 4a gereği Ağrı Dağı ve Everest Dağı’nın pay aldığı bir Büyüklük İdeası vardır. Bu İdea’ya Büyüklük₁ diyelim. Aksiyom 2 gereği Büyüklük₁, Ağrı Dağı ve Everest Dağı’ndan farklıdır.

Çıkarımın *ikinci adımı* olarak, Ağrı Dağı ve Everest Dağı ve Büyüklük₁’den oluşan ikinci çokluğu ele alalım. Aksiyom 5 gereği “büyük” genel terimi Büyüklük₁ İdeası’na uygulanır; dolayısıyla “büyük” genel terimi ikinci çokluğun bütün öğelerine uygulanır. Aksiyom 4a gereği Ağrı Dağı, Everest Dağı ve Büyüklük₁ İdeası’nın pay aldığı bir Büyüklük İdeası varolmalıdır. Bu İdea’ya Büyüklük₂ diyelim. Aksiyom 2 gereği Büyüklük₂, Ağrı Dağı, Everest Dağı ve Büyüklük₁’den farklıdır.

Bu süreci devam ettirirsek, $Büyüklük_1$, $Büyüklük_2$, ..., $Büyüklük_n$, ... gibi birbirinden farklı sonsuz sayıda Büyüklük İdeaları ortaya çıkar. Dolayısıyla bir sonsuz gerileme sorunuyla karşılaşmış oluyoruz. (Bkz. Platon, 2001, 132^a - 132^b ve Rickless, 2007a, s. 11 - 13.)

Şimdi çıkarımın niye “Üçüncü Adam Çıkarımı” olarak adlandırıldığını açıklayacağız. Birinci çokluğu oluşturan duyuşal şeylere (Ağrı Dağı ve Everest Dağı) birinci dereceden büyük şeyler, kısaca *birinci büyükler*, ikinci çokluktaki $Büyüklük_1$ İdeası’na ikinci dereceden büyük şey, kısaca *ikinci büyük*, $Büyüklük_2$ İdeası’na da üçüncü dereceden büyük şey, kısaca *üçüncü büyük* diyelim. Aristoteles, “büyük” genel terimi yerine “adam” (“insan”) genel terimini kullanarak Platon’un bu çıkarımının benzerini ortaya koyarak İdealar Kuramı’nın zorluklarını tartışmıştır. Bu çıkarımdaki birinci adamlar Sokrates ve Platon gibi adamlar (insanlar), ikinci adam Adamlık₁ İdeası, üçüncü adam ise Adamlık₂ İdeası’dır. Çıkarım bu nedenle “Üçüncü Adam Çıkarımı” olarak adlandırılmıştır. (Bkz. Aristoteles, 1996b, 990^b17, 1079^a13-16 ve Rickless, 2007a, s. 11.)

Üçüncü Adam Çıkarımı’nın yol açtığı sonsuz gerileme, İdealar Kuramı’nın özneyüklem önermelerinin doğruluğunun metafizik açıklamasını engeller. Nitekim açıklayıcı önerme olan (14**), yani “*A* şeyi, *B*-lik İdeası’ndan pay alır” önermesi, açıklanmaya gereksinme duyulmayan bir önerme olmaktan çıkar. (14**) yerine, “*A* şeyi, *B*-lik₁ İdeası’ndan pay alır”, “*A* şeyi, *B*-lik₂ İdeası’ndan pay alır”, ...gibi sonsuz sayıda metafizik açıklayıcı ortaya çıkar. Dikkat edilirse bu sonsuz dizide sonra gelen her önerme, daha öncekilerinin metafizik açıklayıcısıdır. Ancak dizi sonsuz olduğu için hiçbir açıklanmaya gereksinmesi olmayan bir açıklayıcı değildir.

Bütün-Parça İkilemi

Pay Alma İlişkisi’nin Pasta Modeli kabul edilirse, İdealar Kuramı için *bütün-parça ikilemi* denilen şöyle bir güçlük doğurur. Pasta Modeli’nde, *A* şeyi, *B*-lik İdeası’ndan pay aldığı anda, ya (Tüm-Pasta Modeli’ne göre) *A* şeyi *B*-lik’in tümünü pay olarak alır ya da (Pasta-Dilimi Modeli’ne göre) yalnız *B*-lik’in bir dilimini (parçasını) pay olarak alır. Oysa her iki şık kabul edilemez bir sonuca yol açar.

Aynı zamanda farklı yerlerde bulunan, duyumsanan şeylerden oluşup aynı “*B*” yüklemine uygulandığı bir çokluğu ele alalım. Örneğin “büyük” yüklemine uygulandığı Ağrı Dağı ve Everest Dağı’ndan oluşan çokluğu ele alalım:

Tüm-Pasta Modeli (1. Şık): Aksiyom 4a ve bu model gereği çokluğun her iki ögesi Büyüklük İdeası’nın tümünü pay olarak alır. Bu durumda aynı Büyüklük İdeası aynı zamanda bütünüyle farklı yerlerde bulunmuş olur. Dolayısıyla bir olan aynı şey kendi kendinin dışında bulunmuş olur. Bu ise kabul edilemez.

Pasta-Dilimi Modeli (2. Şık): Aksiyom 4a ve bu model gereği çokluğun her iki ögesi Büyüklük İdeası’nın ayrı bir dilimini (parçasını) pay olarak alır. Böylece Büyüklük İdeası farklı parçalara bölünmüş olur. Dolayısıyla bu İdea çok olan bir şeydir. Oysa aynı İdea Aksiyom 7 (Birlik Aksiyomu) gereği bir (tane) olan bir şeydir. Bu durumda Büyüklük İdeası hem bir hem çok olan bir şey, yani karşıt yüklemelerin uygulandığı bir şey olmuş olur. Bu ise Aksiyom 6 (Saflik Aksiyomu) gereği olanaksızdır. Dolayısıyla bu 2. şık da kabul edilemez. (Bkz. Platon, 2001, 130^e - 131^e ve Rickless, 2007a, s. 7-10.)

Sonuç olarak, her iki şık kabul edilemediğinden Pasta Modeli kabul edilemez.

Benzeme Modeli'nin Yol Açtığı Sonsuz Gerileme

Benzeme Modeli'nin yol açtığı sonsuz gerilemeyi türetmek için, örnek olarak gene bir önceki altbölümde ele aldığımız “büyük” yüklemnin uygulandığı Ağrı Dağı ve Everest Dağı'ndan oluşan çokluğu ele alalım. “*B*” gibi bir yüklemnin uygulandığı bir çokluğun öğelerinin birbirine *B-olmak bakımından benzediğini* söyleriz. Buna göre Ağrı Dağı ile Everest Dağı birbirine Büyük-olmak bakımından benzer.

Yukarıda belirtildiği gibi, Benzeme Modeli'nde *A* gibi bir şeyin *B-lik* İdeası'ndan pay alması, *A* şeyinin *B-olmak bakımından B-lik* İdeası'na benzemesi demektir. Buna göre Benzeme Modeli'nde Aksiyom 4a şu biçimi alır: Birbirine *B-olmak bakımından benzeyen şeylerden oluşan bir çokluk verildiğinde, çokluğun her öğesinin B-olmak bakımından benzediği bir ilkörnek (B-lik ilkörneği) vardır. Aksiyom 4a'nın bu yeni biçimi gereği, sözkonusu çokluğun her öğesinin Büyük-olmak bakımından benzediği Büyüklük₁ dediğimiz bir ilkörnek vardır. Benzeme Modeli'nde Aksiyom 2 (Ayrırma Aksiyomu) ise şu biçimi alır: Her *B-lik* ilkörneği, ona *B-olmak bakımından benzeyen şeylerden ayrı, dolayısıyla da onlardan farklı bir şeydir. Aksiyom 2'nin bu yeni biçimi gereği Büyüklük₁, ilkörneği olduğu Ağrı Dağı ile Everest dağından farklı bir şeydir.**

B-olmak bakımından benzeme iki şey arasında bir ilişki olup, *bakışlımlılık* (simetri) denilen şu koşulu yerine getirir: *A₁ şeyi, A₂ şeyine B-olmak bakımından benzer ise, A₂ şeyi de B-olmak bakımından A₁ şeyine benzer. Ağrı Dağı ile Everest Dağı, Büyük-olmak bakımından Büyüklük₁ ilkörneğine benzediğinden, bakışlımlılık koşulu gereği Büyüklük₁ ilkörneği Ağrı Dağı ile Everest Dağı'na Büyük-olmak bakımından benzer.*

Sözkonusu çokluğun öğelerine Büyüklük₁ ilkörneğinin eklenmesiyle ortaya çıkan ikinci bir çokluğu, yani Ağrı Dağı, Everest Dağı ve Büyüklük₁'den oluşan çokluğu ele alalım. Yukarıda yazılanların sonucu olarak, bu ikinci çokluğun öğelerinin birbirine Büyük-olmak bakımından benzediğini görüyoruz. Dolayısıyla Aksiyom 4a'nın yukarıdaki biçimi gereği, bu ikinci çokluğun her öğesinin *B-olmak bakımından benzediği Büyüklük₂ dediğimiz bir ilkörnek vardır. Büyüklük₂, Aksiyom 2'nin yeni biçimi gereği, ilkörneği olduğu Ağrı Dağı, Everest Dağı ve Büyüklük₁'den farklı bir şeydir. Bu süreç devam ettirildiğinde, Büyüklük₁, Büyüklük₂, ..., Büyüklük_n, ... gibi sonsuz sayıda birbirinden farklı ilkörnekler ortaya çıkar. Dolayısıyla bir sonsuz gerileme sorunuyla karşılaşmış oluyoruz (Bkz. Platon, 2001, 132^c - 133^a ve Rickless, 2007a, s. 14-16).*

SIRA SİZDE

Platon'un İdealar Kuramı'nda, Kendine-Uygulama Aksiyomu'nun önemini irdeleyiniz.

ARİSTOTELES'İN GERÇEKÇİ TÜMELLER KURAMI: TÖZSEL TÜMELLER VE TÖZSEL-OLMAYAN TÜMELLER

Söyleme ile İçinde Olma İlişkileri ve On Kategorî

Aristoteles'in *Kategoriler* adlı yapıtındaki metafizik kuramı, Ünite 1'de incelediğimiz *söyleme* (ya da evriği olan *ait olma*) ile içinde olma (ya da evriği olan *sahip olma*) denilen iki temel ilişkiye dayanır. Gene yukarıda belirtildiği gibi, bu iki ilişki yardımıyla *nesne*, *nesne türü*, *tikel özellik* ve *özellik türü* diye adlandırılan dört ontolojik kategori tanımlamıştır. Bu metafizik kuram, Ünite 1'deki aksiyom ve tanımlarla belirlenen metafizik kuramla eşdeğerdir. Yani bu iki kuram aynı metafizik önermeleri doğru (dolayısıyla aynı metafizik önermeleri yanlış) saymaktadır. Ara-

Aristoteles'in *Kategoriler* adlı yapıtındaki metafizik kuramı, *söyleme* (ya da evriği olan *ait olma*) ile içinde olma (ya da evriği olan *sahip olma*) denilen iki temel ilişkiye dayanır. Bu iki ilişki yardımıyla *nesne*, *nesne türü*, *tikel özellik* ve *özellik türü* diye adlandırılan dört ontolojik kategori tanımlamıştır.

daki fark ilkel sayılan ontolojik ilişkilerde görülmektedir. Nitekim Ünite 1'deki metafizik kuramın ilkel ontolojik ilişkileri örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri iken Aristoteles'in metafizik kuramındaki ilkel ilişkiler söyleme ile içinde olma ilişkileridir. Ünite 1'deki söyleme ile içinde olma ilişkileri, örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri yardımıyla tanımlanmıştır. Tersine örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri, Aristoteles'in söyleme ile içinde olma ilişkileri yardımıyla şöyle tanımlanabilir: “*A şeyi B şeyini örnekler*” demek “*B şeyi A şeyi için söylenir ve A şeyi tikeldir*” demektir. Öte yandan “*A şeyi B şeyini dolaysız olarak taşır*” demek “*B şeyi A şeyinin içindedir ve A şeyi ile B şeyi tikeldir*” demektir.

Aristoteles bütün varlıkları on kategoriye ayırıp, nesne ile nesne türlerini *töz* diye bir kategori altında toplamış, nesnelere *birincil töz* (örneğin Sokrates), nesne türlerine *ikincil töz* (örneğin İnsan), demiştir. Birincil tözler tikel, ikincil tözler ise tümeldir. Geri kalan varlıkları, yani özellikleri, aşağıdaki dokuz ayrı kategoriye ayırmıştır: *Nicelik, nitelik, görelilik, yer, zaman, durum, iyelik, etkinlik ve edilginlik*. (Bkz. Aristoteles, 1996a, 1^b25 - 2^b18.) Bu kategorilerden her biri gerek belirlenmiş gerekse belirlenebilir özellikleri kapsar. Belirlenebilir özellikler tümel olup belirlenmiş olanların tümel olup olmaması tartışma konusudur. Sözü geçen dokuz kategoriden tümelere *tözsel-olmayan tümeller* diyeceğiz.

Aristoteles on kategoriye dağıtılmış olan tümelleri de *Topika* adlı kitabında dört çeşide ayırmıştır: (i) *tözsel tümeller*, yani ikincil tözler; (ii) *ayırıcı özellikler*; (iii) *türe özgü özellikler* ve (iv) *ilineksel özellikler*. (Bkz. Aristoteles, 1985, 102^a1-103^a5.) Görüldüğü gibi (ii), (iii) ve (iv) çeşidinden tümeller, tözsel-olmayan tümellerdir. Aşağıda önce dokuz özellik kategorisini (ii), (iii) ve (iv) çeşitlerine ayırmaksızın inceleyeceğiz. Sonra da (i), (ii), (iii) ve (iv) tümel çeşitlerini ayrı ayrı ele alacağız.

Aristoteles bütün varlıkları on kategoriye ayırıp, nesne ile nesne türlerini *töz* diye bir kategori altında toplamış, nesnelere *birincil töz* (örneğin Sokrates), nesne türlerine *ikincil töz* (örneğin İnsan), demiştir. Birincil tözler tikel, ikincil tözler ise tümeldir. Geri kalan varlıkları, yani özellikleri, aşağıdaki dokuz ayrı kategoriye ayırmıştır: *Nicelik, nitelik, görelilik, yer, zaman, durum, iyelik, etkinlik ve edilginlik*. Bu kategorilerden her biri gerek belirlenmiş gerekse belirlenebilir özellikleri kapsar.

Özellikler: Tözsel-Olmayan Kategoriler

Önce özellik kategorilerini birincisi belirlenebilir ikincisi belirlenmiş özellik olmak üzere ikiye ikiye örneklendiriyoruz: *Nicelik*: Ağırlık; 2 kg. *Nitelik*: Beyazlık; Sokrates'in kendine özgü beyaz-renk-tonu. *Görelilik*: Daha uzun; 10 cm. daha uzun. *Yer*: Çarşıda; İstanbul Kapalıçarşı'da. *Zaman*: Dün; Dün 16 Kasım 2009'da saat 18.23'te. *Durum*: Oturur-olmak; Sokrates'in tam baldıran zehrini içmeden önce oturuyor olması. *İyelik*: Ayakkabılı; benim şu anda ayakkabılı olmam. *Etkinlik*: Okumak; Benim şu anda Aristoteles'in *Kategoriler* adlı yapıtının Türkçe çevirisinin üçüncü sayfasını okuyor olmam. *Edilginlik*: Saç Kestirmek; benim şu anda berberde saçımı kestiriyor olmam.

Sözü geçen dokuz kategoriden olan belirlenmiş ve belirlenebilir özellikler dolaylı veya dolaysız olarak birincil tözler tarafından taşınırlar. Örneğin belirlenebilir bir özellik olan *koşma* etkinliği şu anda karşımda oturan birincil töz sayılan Ahmet tarafından dolaylı olarak taşınır. Aynı Ahmet belirlenmiş bir özellik olan o andaki kendine-özgü-koşma etkinliğini dolaysız olarak taşır.

Şimdi belirlenmiş özelliklerin tümel olup olmadıklarına ilişkin tartışmayı ele alalım. Aristoteles, *içinde olma* ilişkisi için şu iki koşulu ortaya koymuştur: *B şeyinin bir şeyin içinde olmasından*, (i) *B şeyinin o şeyin bir parçası olması değil*, (ii) *B şeyinin içinde bulunduğu şeyden ayrı olarak bulunamaması* anlaşılır. (Bkz. Aristoteles, 1996a, 1^a24 - 26.) Aristoteles'in (ii) koşulu iki ayrı biçimde yorumlanmıştır. Birinci yoruma göre bir nesnenin içinde bulunan belirlenmiş özellik, yalnız o nesnenin içinde bulunup başka hiçbir nesnede bulunamaz (Bkz. Ackrill, 1963, s. 74). Örneğin, bu yoruma göre, Sokrates'in kendine özgü beyaz-ten-rengi yalnız onda

bulunur. Bu yorumda belirlenmiş özellikler yinelenemez olup birer troputtur. Trop- lar ise birden çok sayıda nesneye yüklenemediği için tikeldir. Dolayısıyla birinci yorumda yalnız belirlenebilir özellikler tüemeldir.

İkinci yoruma gelince, belirlenmiş özellik, *en az* bir nesnenin içinde bulunur. (Bkz. Owen, 1965, s. 104 - 105.) Örneğin, Sokrates'in kendine özgü beyaz-ten-ren- gi Platon'da da bulunabilir. Bu yorumda belirlenmiş özellikler birden çok sayıda nesnenin içinde bulunabilen, yani yinelenebilir özelliklerdir. Bu özellikler birden çok sayıda nesneye yüklenebildiklerinden dolayı tüemeldir. Dolayısıyla ikinci yo- rumda bütün özellikler tüemeldir.

Öte yandan iki yorumda da her belirlenmiş özellik en az bir nesnenin içinde bulunmalıdır. Aynı şey belirlenebilir (tümel) özellikler için de geçerlidir. Nitekim bir belirlenebilir özelliğin bir nesnenin içinde bulunması, bu özelliğin örnekleyeni olan bir belirlenmiş özelliğin bu nesnenin içinde bulunması demektir. Nesne türü olan tümeler de örnekleyenleri olan nesnelerden ayrı olarak varolamazlar. Örne- ğin, bir tümel olan İnsan türü tek tek insanlar olmasaydı varolamazdı. Buna göre Aristoteles'in metafizik kuramında, her tümelin, eğer bir nesne türü ise birden çok sayıda örnekleyeni ve eğer bir özellik türü ise birden çok sayıda taşıyıcısı vardır. Oysa daha önce gördüğümüz gibi, Platon'un metafizik kuramında örnekleyeni ve- ya taşıyıcısı bulunmayan tümelerin varolması olanaklıdır.

SIRA SİZDE

3

Aristoteles'in, belirlenmiş özelliklerin birincil tözlerin içinde bulunması konusunda orta- ya çıkan yorum farkını değerlendiriniz.

Tözel Tümeler

Şimdi tümel özelliklerden farklı bir tümel çeşidi olan *ikincil tözleri*, yani nesne tür- lerini ele alalım. Bunlara *tözel tümeler* de diyeceğiz. Buna göre tözel tümeler, tüm örnekleyenleri birincil töz olan türlerdir. (Bu alt bölümde "tür" sözcüğü hep "nesne türü" anlamında kullanılacaktır.) Bu türler ile örnekleyenleri arasındaki iliş- ki olumsal değildir. Genel olarak "A, B'yi örnekliyor" önermesi zamanla değişme- yen zorunlu bir önermedir. Örneğin "Sokrates bir insandır" ve "At bir memelidir" önermeleri zorunlu olarak doğrudur.

En üst cins (yani türlerin en büyüğü), örnekleyenleri tüm birincil tözler olan tür demektir. En üst cinsten farklı olan her türün bir cinsi, yani üst türü vardır. Bütün ikincil tözler ve yalnız ikincil tözler, en üst cinsin alt türleridir. Bir türün en küçük üst türüne o türün *yakın cinsi*, öbür üst türlerine de o türün *uzak cinsleri* denir.

Ayırıcı Özellikler

En üst tür olmayan A gibi bir tür ile bu türün yakın cinsi olan B türünü ele alalım. A türünün *özümlü ayırıcı özelliği* şu üç koşulu yerine getiren C gibi bir özelliktir: (i) C özelliği, A türünü örnekleyen bütün birincil tözler tarafından doğal olarak taşınır (ii) C özelliği, A türünü örnekleyen her birincil tözü o şey yapan şeydir. (Bkz. Ço- tuksöken, 2002, s. 44.) (iii) C özelliği, B'ye ait olup A'ya ait olmayan hiçbir örnekle- yeni tarafından taşınmaz. (iv) C özelliğinin, B'yi örneklemeyen birincil tözler ta- rafından taşınması olanaklıdır. Örneğin Kuş türünün yakın cinsi Hayvan, özgül ayı- rıcı özelliği ise Uçma; Balık türünün yakın cinsi gene Hayvan, özgül ayırıcı özelli- ği ise Suda Yaşama'dır. Bir türü *tanımlamak*, o türün yakın cinsinin ve özgül ayı- rıcı özelliğinin verilmesi demektir. Buna göre, Kuş türü uçan hayvan, Balık türü su- da yaşayan hayvan olarak tanımlanır.

Tözel tümeler, tüm örnekleyenleri birincil töz olan türlerdir.

Genel olarak bir türün *ayırıcı özelliği*, bu türün yakın veya uzak bütün cinslerinin özgül ayırıcı özellikleri demektir. Buna göre bir türün yakın cinsinin, yakın cinsinin yakın cinsinin, ... özgül ayırıcı özelliği o türün bir ayırıcı özelliğidir. Örneğin At türünün bir ayırıcı özelliği Memeli-olma özelliği, başka bir ayırıcı özelliği ise Omurgalı-olma özelliğidir.

Türe Özgü Özellikler

Bir türün sahip olduğu *türe özgü özellikler*, o türün bütün örnekleyenlerinin ve yalnız onların her zaman doğal olarak taşıdığı özellikler demektir. Örneğin insan türüne özgü özellikler arasında Gülme özelliği ile Dilbilgisini Öğrenme özelliğini sayabiliriz. Bu özellikler yalnız İnsan türüne özgü özelliklerdir.

Burada türe özgü özellikler ile ayırıcı özelliklerden arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymakta yarar vardır. Her iki özellik de onlara sahip olan türün bütün örnekleyenleri tarafından her zaman doğal olarak taşınırlar. Ancak, bir türe özgü özellik *yalnız* ona sahip olan türün örnekleyenleri tarafından taşınırken, bir ayırıcı özellik *başka* bir şey tarafından da taşınabilir. Örneğin, İnsan türünün türe özgü bir özelliği olan Dilbilgisini Öğrenme özelliği yalnız insanlar tarafından taşınırken, İnsan türünün ayırıcı özelliği olan Akıllılık, hem İnsan türünün tüm örnekleyenleri tarafından hem de Tanrı tarafından taşınır (Bkz. Porphyrios, 1986, s. 54). İkinci fark, ayırıcı özellikler türlerin tanımında kullanılırken, türe özgü özellikler bu amaçla kullanılamaz.

İlineksel Özellikler

B gibi bir özelliğin *A* nesnesi'nin *ilineksel özelliği* olması, *A*'nın *B*'yi taşımasının da taşınamamasının da olanaklı olması demektir. Buna göre gerek “*A, B*'yi taşıyor” önermesi *olumsal* bir önermedir; yani bu önerme doğru da olabilir yanlış da olabilir. Örneğin “Ahmet koşuyor” önermesi doğru ise zorunlu doğru değildir, çünkü Ahmet koşmayabilirdi de. Öte yandan bu önerme yanlış ise zorunlu olarak yanlış değildir, çünkü Ahmet koşuyor da olabilirdi. Dolayısıyla “Ahmet koşuyor” önermesi olumsal olup Koşma özelliği ilineksel bir özelliktir.

Bir türün ilineksel özellikleri ise, o türün bazı örnekleyenlerinin bazı zaman taşıdıkları, bazılarının da bazı zaman taşımadıkları özelliklerdir. Bir türün ilineksel özellikleri o türün örnekleyenlerinin ilineksel özelliklerini kapsar. Örneğin, Koşma özelliği, Ahmet'in ilineksel özelliği olduğu gibi, aynı zamanda Ahmet'in ait olduğu İnsan türünün de ilineksel özelliğidir.

B gibi bir özelliğin *A* nesnesi'nin *ilineksel özelliği* olması, *A*'nın *B*'yi taşımasının da taşınamamasının da olanaklı olması demektir.

İdealar Kuramı'ndaki Güçlüklerin Çözümü

Platon'un İdealar Kuramı'nda çıkan ve daha önce incelenmiş olan üç ayrı güçlük Aristoteles'in kuramında ortaya çıkmaz. Bu ikinci kuramda İdea'nı karşılığı, tözsel tümeler veya tözsel-olmayan tümeler, Pay Alma ilişkisi'ni karşılığı ise Ait Olma veya Sahip Olma ilişkisidir.

Üçüncü Adam Çıkarımı'nın çözümü: Bu çıkarımdaki sonsuz gerileme, Platon'un Kendine Uygulama Aksiyomu'nun (Aksiyom 5'in), Aristoteles'in kuramında geçersiz olması ile önlenir. Aksiyomun geçersiz olduğunu, daha önce kullanılan “büyük” ile “adam” yüklemeleri için gösterelim. Uzayda yer kaplayan (dağlar gibi) nesnelere uygulanan “büyük” yüklemi, soyut (tümel) bir şey olan Büyüklük özelliğine uygulanamaz. Gene uzayda yer kaplayan tek tek adamlara uygulanan “adam” yüklemi soyut (tümel) bir şey olan Adam türüne uygulanamaz. Başka bir deyişle, “Büyük-olma özelliği büyüktür” ile “Adam türü bir adamdır” önermelerinin her ikisi de yanlıştır. Böylece sonsuz gerileme önlenmiş olur.

Bütün-Parça İkilemi'nin çözümü: Bu ikilem Pay Alma'nın Pasta Modeli'nden kaynaklanır. Bu modelde bir İdea'dan pay alan şey, bu İdea'nın bütünü veya bir dilimini içinde bir parça olarak bulundurulur. Bu model gerek Sahip Olma gerekse Ait Olma için geçersizdir. Nitekim bir şeyin bir özelliğe sahip olması, yani özelliğin o şeyin içinde olması, Aristoteles'in kuramında o şeyin parçası olması demek değildir. Örneğin, Büyük-olma özelliği (bir kaya olmadığından) Ağrı Dağı'nın bir parçası değildir. Gene bir şeyin bir türe ait olması, yani türün o şey için söylenmesi, türün o şeyin bir parçası olması değildir. Örneğin, Adam türü ona ait olan Sokrates'in bir parçası olamaz. Böylece ikilemin ortaya çıkmadığını görüyoruz.

Benzeme Modeli'nin yol açtığı sonsuz gerilemenin çözümü: Bu modelde, bir şeyin bir İdea'dan pay alması, o şeyin İdea'ya benzemesi demektir. Modelin yol açtığı sonsuz gerileme, Benzeme ilişkisi'nin bakışlımlı olmasından kaynaklanır. Oysa Pay-Alma'nın karşılığı olan Ait Olma ya da Sahip Olma bakışlımlı değildir. Örneğin, Ağrı Dağı Büyük-Olma özelliğine sahiptir ama Büyük-Olma özelliği Ağrı Dağı'na sahip değildir. Gene, Sokrates Adam türü'e aittir ama Adam türü Sokrates'e ait değildir. Böylece sonsuz gerileme önlenmiş olur.

GERÇEKÇİ TÜMEL KURAMLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Yukarıda incelenen Platon'un İdealar Kuramı ve Aristoteles'in Tözsel ve Tözsel-Olmayan Tümeller Kuramı, gerçekçi tümeller kuramlarının en önemli iki örneğidir. Bunlardan başka birçok değişik gerçekçi tümel kuramları ortaya konulmuştur. Bu kuramlar çeşitli bakımlardan birbirinden ayrılırlar. (i) Gerçekçi tümel kuramları Platoncu ve Aristotelesçi olmak üzere iki öbeğe ayrılabilir. Birincilerinde hiçbir örnekleyeni veya taşıyıcısı varlık olmayan tümeller bulunurken, ikincilerinde her tümelin örnekleyenleri ya da taşıyıcıları bulunur. (ii) Kuramlar, hangi çeşit yüklemelerin birer tümel göstermeleri bakımından ayrılırlar. Bütün anlamlı yüklemelerin birer tümel göstermesinin olanaksız olduğunu daha sonra göreceğiz. Dolayısıyla her kuramda tümel gösteren yüklem çeşitlerinin sınırlanması zorunludur.

Gerçekçi Tümeller Kuramlarının Ortak Aksiyomları

Bütün gerçekçi kuramlara ortak olan belli başlı aksiyomlar, sözü edilen Platon'un yedi aksiyomunun ilk dördünde şu aşağıdaki değişikliklerin yapılmasıyla dile getirilebilir. (i) "İdea" yerine "nesne özelliği" (kısaca "özellik") ve/veya "nesne türü" (kısaca "tür") konulur. (ii) "Pay alma ilişkisi" yerine "taşımaya ilişkisi" ve/veya "örnekleme ilişkisi" konulur. Böylece elde edilen aksiyomlar şu biçimi alır:

Aksiyom 1: Teklik Aksiyomu*

"B" gibi bir yüklem gösterdiği bir ve yalnız bir tek *B-lik* özelliği ya da *B* türü vardır.

Bu aksiyomda hangi yüklemelerin bir özellik ya da türü, yani tümeli, gösterdiği kuramdan kurama değişebilir. Ancak daha sonra gösterileceği gibi *her* (anlamlı) yüklem bir tümeli göstermesi olanaksızdır.

Aksiyom 2: Ayırma Aksiyomu*

A şeyi *B* türünü örnekliyor ya da *B-lik* özelliğini taşıyorsa, *B* türü ya da *B-lik* özelliği *A* şeyinden ayırdır, dolayısıyla onunla özdeş değildir.

Aksiyom 3a: Metafizik Neden Aksiyomu*

“*B*” yüklemi, *B*-lik özelliğinden ya da *B* türünden farklı *A* gibi bir şeye uygulanır ise, *A* şeyinin *B* olduğu olgusunun metafizik nedeni, *A* şeyinin “*B*” yüklemine gösterdiği *B* türünü örnekliyor olma olgusu ya da bu yüklem gösterdiği *B*-lik özelliğini taşıyor olma olgusudur.

Aşağıdaki aksiyom Aksiyom 3a* ile eşdeğerdir:

Aksiyom 3b: Metafizik Açıklama Aksiyomu*

“*B*” yüklemi, *B*-lik özelliğinden ya da *B* türünden farklı *A* gibi bir şeye uygulanır ise, “*A*, *B* dir” önermesinin doğru olduğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B* türünü örnekler” önermesi ya da “*A* şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B*-lik özelliğini taşır” önermesidir.

Aksiyom 4a: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Neden Aksiyomu)*

“*B*” yüklemi, $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerden oluşan bir çokluğun her ögesine uygulanır ise, bu olgunun metafizik nedeni $A_1, \dots, A_n, \dots$ şeylerinin hep birlikte “*B*” yüklemine gösterdiği aynı bir *B* türünü örnekliyor olma olgusu ya da bu yüklem gösterdiği aynı bir *B*-lik özelliğini taşıyor olma olgusudur.

Aşağıdaki aksiyom Aksiyom 4a* ile eşdeğerdir:

Aksiyom 4b: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Açıklama Aksiyomu)*

“*B*” yüklemi, $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerden oluşan bir çokluğun her ögesine uygulanır ise, “ A_1, B dir”, ..., “ A_n, B dir”, ... önermelerinin birlikte doğru olmalarının metafizik açıklayıcıları, “ A_1 şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B* türünü örnekler”, ..., “ A_n şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B* türünü örnekler”, ... önermeleri ya da “ A_1 şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B*-lik özelliğini taşır”, ..., “ A_1 şeyi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği *B*-lik özelliğini taşır”, ... önermeleridir.

Ancak bu ortak aksiyomlarda geçen “*A*”, “ A_1 ”, ..., “ A_n ”, ... şeyleri ve “*B*” yüklemine farklı yorumlanması sonucunda farklı tümel kuramları ortaya çıkmıştır. Platon’un kuramındaki beşinci aksiyom ise birinci, ikinci ve dördüncü aksiyom ile birlikte tutarsızlığa yol açtığından, karşılığı olan bir aksiyom daha sonraki gerçekçi kuramlarda yer almamıştır. Altıncı ve yedinci aksiyomların karşılıklarının ise sonraki gerçekçi kuramlarda da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak biz bu iki aksiyomun karşılıklarını, bundan böyle en azından dolaysız bir biçimde kullanmayacağımız için, eklemedik.

İlk beş aksiyom için yaptığımız gibi, idealar kuramının altıncı ve yedinci aksiyomlarını da gerçekçi kuramların ortak aksiyomları olabilecek biçimde ifade ediniz.

Tüm gerçekçi tümeller kuramlarında güdülen genel amaç, özne-yüklem önermelerinin doğru olmaları için hangi şeylerin varolması gerektiğini ortaya koyup, bu yolla sözü geçen önermelerin nasıl doğru olduklarını açıklamaktır.

Tüm gerçekçi tümeller kuramlarında güdülen genel amaç, özne-yüklem önermelerinin doğru olmaları için hangi şeylerin varolması gerektiğini ortaya koyup, bu yolla sözü geçen önermelerin nasıl doğru olduklarını (özellikle Aksiyom 3b* ve Aksiyom 4b* gereği) *açıklamaktır*.

Gerçekçi Tümel Kuramlarının Olumlu Yönleri

Gerçekçi tümel kuramlarında, tümellerin ve genel olarak soyut şeylerin varlığının kabul edildiğini, karşıtı olan adcı kuramlarda ise bunların yadsındığını görmüştük. Tümeller yüklenebilen şeyler olarak yüklemelerin gösterdikleri şeylerdir. Ancak yüklem gösterdiği şeyler özne tarafından da gösterilebilir. Örneğin, “Bu elma kırmızıdır” özne-yüklem önermesinin gösterdiği Kırmızılık tümeli, “Kırmızılık bir renktir” özne-yüklem önermesinin öznesinin gösterdiği şeyle özdeştir. Gerçekçi tümel kuramlarında tümellerin yanı sıra (somut ve soyut) tikellerin de varlığı kabul edilir. Dolayısıyla bu kuramlarda özne-yüklem önermelerinin doğruluğunun metafizik açıklayıcılarının veya eşdeğer olarak bu önermelere karşılık gelen olguların metafizik nedenlerinin ortaya konulabildiğini görmüştük.

Öte yandan adcı kuramlarda özne-yüklem önermelerinin yüklemine hiçbir şeyi göstermediği, öznesinin ise yalnız somut bir tikeli gösterdiği kabul edilir. Ancak öznesi somut bir tikeli göstermeyen birçok özne-yüklem önermesi vardır. Adcılığı savunan bir felsefeci böyle bir öznenin geçtiği önermeyi, salt somut şeylere ilişkin bir önermeye dönüştürmek zorundadır. Oysa özneleri soyut şeyleri gösteren öyle önermeler vardır ki bunlar salt somut şeylere ilişkin önermelere dönüştürülemez. Örnek olarak doğru olan

(15) Çalışkanlık bir erdemdir

önermesini ele alalım. Bu önermede özne konumunda olan “çalışkanlık” terimi, bir soyut tekil terim olup gerçekçi bir kuramda soyut bir şey olan Çalışkanlık özelliğini gösterir; ama adcı kuramlarda hiçbir şeyi göstermez. Üstelik bu önermenin yüklemi olan “erdem” sözcüğü gerçekçi kuramlarda bir özellik türü olan Erdemli-olma’yı gösterir. Buna göre gerçekçi kuramlarda (15) önermesinin metafizik açıklayıcısı olarak

(15*) Çalışkanlık özellik türü Erdem özellik türüne aittir

önermesi ortaya konulur.

Adcı kuramlarda öznesi somut tikel gösteren her özne-yüklem önermesi açıklanmaya gereksinmesi olmayan bir önerme sayılır. Örneğin “Bu elma kırmızıdır” gibi öznesi somut bir nesneyi gösteren bu önerme doğru olduğu durumlarda metafizikçe temel sayılır. (15) önermesi ise bu türlü bir önerme olmadığından, adcılar kuramlarını savunmak için böyle bir önermeyi hiçbir soyut nesneye ilişkin olmayan bir önermeye çevirebilmelidirler. Nitekim adcılar bu önermeyi

(16) Bütün çalışkan kişiler erdemli kişilerdir

önermesine çevirirler. Gerek çalışkan kişiler gerek erdemli kişiler hep somut şeyler olduğundan, böyle bir önermenin soyut şeylere ilişkin olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu önerme adcılar için metafizik açıklamaya gereksinmesi olmayan bir önermedir. Ancak (16)’nın (15)’e eşdeğer olmadığı dolayısıyla çevirinin geçersiz olduğu şöyle gösterilir: (15) önermesi doğru olduğu tartışılmayan bir önerme olmasına karşın, bunu (16) önermesi için söyleyemeyiz. Nitekim çalışkan olup adil

davranmayan veya başka türlü erdemsizlikleri olan kişilerin bulunduğunu yadsıyamayız. Dolayısıyla (16) yanlış bir önerme olup, (15) önermesinin geçerli bir çevirisi değildir (Bkz., Loux, 2002, s. 31 - 35 ve s. 65 - 67).

Buna dayanarak bazı özne-yüklem önermelerinin metafizik açıklamasının gerçekçi tümel kuramlarına dayanmadan, yani tümelerin varlığını kabul etmeden, yapılamayacağı savunulabilir. Bu ise gerçekçi tümel kuramlarının en olumlu yönüdür.

Gerçekçi Tümel Kuramlarının Olumsuz Yönler

Gerçekçi tümel kuramlarına yapılan en yaygın eleştiri, “Ockhamlı’nın usturası” diye anılan ontolojik tutumluluk ilkesine aykırı olmasıdır. Bu ilke “metafizik kuramlarda gereğinden fazla şeylerin varlığını kabul etmeme” ilkesidir. Söz konusu ilke, bütün metafizik kuramlarında geçerlidir. Dolayısıyla gerçekçi kuramlarda varlığı kabul edilen tümelerin, hangi türden önermelerin metafizik açıklayıcılarında kullanıldığı belirtilip nasıl gerekli oldukları gösterilmelidir. Buna karşılık adçı kuramlarda, tümelerin varlığının gereksiz olduğunu göstermek için bunlardan söz eden önermelerin yalnız somut nesnelere ilişkin önermelere çevrilmesi zorunludur.

Gerçekçi tümel kuramlarına yapılan ikinci tür eleştiri, Aksiyom 1*’da geçen “*B*” gibi her yüklem bir tümelin varlığını gösterdiği durumda Russell Paradoksu’na ve sonsuz gerileme sorunlarına yol açtığıdır.

Russell Paradoksu: Taşıma ilişkisi’ni dile getiren “taşır” yüklemine ele alalım. Bu yüklem yardımıyla “kendini taşır değil”, ya da kısaca “kendini taşımaz”, yüklemi tanımlanabilir. Aksiyom 1* sınırsız olarak geçerli ise, “kendini taşımaz” yüklemi Aksiyom 1* gereği bir tümeli, yani Kendini-taşımama özelliğini gösterir. Bu özelliğe *R* diyelim. Burada iki şıkla karşılaşırız. *R*, ya *R* özelliğini taşır ya da taşımaz. Birinci şıkta *R*, Kendini-taşımama özelliğini taşır, yani *R* kendini taşımaz. O halde *R*, *R*’yi taşır ise *R*, *R*’yi taşımaz sonucu çıkar. İkinci şıkta *R*, Kendini-taşımama özelliğini taşımaz, yani *R* kendini taşır. O halde *R*, *R*’yi taşımaz ise *R*, *R*’yi taşır sonucu çıkar. Böylece bir paradoksla karşı karşıya kalmış oluyoruz (Bkz. Loux, 2002, s. 35 - 36). Sözü geçen “kendini taşımaz” yüklemine hiçbir bir tümeli göstermediğini kabul ederek bu paradoks çözülebilir. Demek ki her anlamlı yüklem bir tümeli gösterdiğini kabul etmemek gerekir. Bu ise Aksiyom 1*’ın kapsamının sınırlandırılmasının gerekli olduğunu gösterir.

Sonsuz Gerileme Sorunları: (i) “*A*, *B*’dir” doğru olan herhangi bir özne-yüklem önermesi olsun. Aksiyom 1* gereği “*B*” yüklemine gösterdiği *B*-olma gibi bir özellik ya da bir *B* türü vardır. “*B*” yüklemine *B*-olma özelliğini gösterdiğini kabul edelim (“*B*” yüklemine tür adı olduğu durum da benzer biçimde ele alınabilir). Bu durumda “*A*, *B*’dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, Aksiyom 3b* gereği, (ii) “*A* şeyi *B*-olma özelliğini taşır” önermesidir. Bu önermenin -genel olarak, metafizikçe temel önermeler dışındaki her önermenin- doğruluğunun metafizik açıklayıcısını ortaya koymak gerekir. “*A* şeyi *B*-olma özelliğini taşır” önermesi de bir özne-yüklem önermesi olup, tek özneli ile iki özneli olmak üzere iki ayrı biçimde ele alınabilir. Tek özneli biçiminde, önermenin öznesi “*A* şeyi”, yüklemi ise “*B*-olma özelliğini taşır” 1-li yüklemidir. İki özneli biçiminde ise özneler “*A* şeyi” ile “*B*-olma özelliği”, yüklemi ise “taşır” 2-li yüklemidir. Her iki şıkta da sırasıyla ortaya çıkan önermelerin doğruluğunun metafizik açıklayıcılarını ortaya koymakla; bir özneli biçimde, 1-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme, iki özneli biçimde ise 2-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme ortaya çıkar.

“Çalışkanlık bir erdemdir” gibi bazı özne-yüklem önermelerinin metafizik açıklamasının, salt somut nesnelere ilişkin önermelere çevrilemediği için, gerçekçi tümel kuramlarına dayanmadan, yani tümelerin varlığını kabul etmeden, yapılamayacağı savunulabilir. Bu ise gerçekçi tümel kuramlarının en olumlu yönüdür.

Gerçekçi tümel kuramlarına yapılan en yaygın eleştiri, “Ockhamlı’nın usturası” diye anılan *ontolojik tutumluluk* ilkesine aykırı olmasıdır. Bu ilke “metafizik kuramlarda gereğinden fazla şeylerin varlığını kabul etmeme” ilkesidir.

1-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme: (i) “ A, B dir” önermesinin metafizik açıklayıcısı olan (ii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesini 1-li yüklemi olan bir önerme olarak ele alalım. Bu yüklem “ B -olma özelliğini taşır” 1-li yüklemidir. Aksiyom 1* gereği “ B olma özelliğini taşır” 1-li yüklemi B -olma-özelliğini-taşıma-özelliği’ni gösterir. (ii) önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, Aksiyom 3b* gereği, (iii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşıma özelliğini taşır” önermesidir. Görüldüğü gibi (iii) önermesinin yüklemi, “ B -olma özelliğini taşıma özelliğini taşır” 1-li yüklemidir. Aksiyom 1* gereği bu 1-li yüklem, B -olma-özelliğini-taşıma-özelliğini-taşıma özelliği’ni gösterir. Böylece aynı işlemin durmadan yinelenmesiyle bir sonsuz gerileme ortaya çıkar (Bkz. Loux, 2002, s. 36 - 37).

Bu sonsuz gerilemeyi şöyle örneklendirelim. Önümde bir kırmızı elma olduğunu düşünelim. Bu durumda “Önümdeki elma kırmızıdır” önermesi doğrudur. Bunun doğruluğu “Önümdeki elma kırmızı-olma özelliğini taşır” önermesinin doğruluğuyla açıklanır. Bu ikinci önermenin doğruluğu da “Önümdeki elma kırmızı-olma-özelliğini-taşıma özelliğini taşır” önermesinin doğruluğu ile açıklanır ve bu açıklamalar sonsuza değin sürer.

Yukarıdaki çıkarımlar açıklama amacını güder; sonsuz gerileme ise bu amaca erişilemeyeceğini gösterir. Çünkü ortaya çıkan (i), (ii), (iii), ... önermeler dizisindeki her önerme açıklanmaya gereksinmesi olan bir önerme olduğundan, kendisinden önceki önermenin gerçek açıklayıcısı olamaz. Böylece baştaki (i) önermesi, yani “ A, B dir”, gerçek bir açıklamadan yoksun kalır. Daha önce belirtildiği gibi gerçekçi kuramlarda (ii) önermesi metafizikçe temel önerme sayılır. Bunun nedeni, (ii)’den sonra gelen her metafizik açıklayıcının, açıklanması beklenen bir önceki önermeden daha karanlık olmasıdır. Yani (ii)’den sonra gelen açıklamaları kabul etmiş olsaydık “karanlığı daha karanlıkla açıklama” (*obscurum per obscurius*) denilen yanılsama ile de karşılaşmış olurduk.

2-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme (F. H. Bradley’den esinlenen sonsuz gerileme): (i) “ A, B dir” önermesinin metafizik açıklayıcısı olan (ii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesini, özneleri “ A şeyi” ve “ B -olma özelliği”, yüklemi ise “taşır” 2-li yüklemi olan bir önerme olarak ele alalım. Aksiyom 1* gereği “taşır” 2-li yüklemi Taşıma bağıntısını gösterir. Aksiyom 3b* gereği, “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı (iii) “ A şeyi, B -olma özelliği” sıralı ikilisi Taşıma bağıntısını taşır₁” önermesidir. Bu üçüncü önermeyi, özneleri “ A şeyi, B -olma özelliği” sıralı ikilisi ve “Taşıma” bağıntısı, yüklemi ise “taşır₁” 2-li yüklemi olan bir önerme olarak ele alalım. Aksiyom 1* gereği “taşır₁” 2-li yüklemi Taşıma₁ bağıntısını gösterir. Aksiyom 3b* gereği, (iii) önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı (iv) “((A şeyi, B -olma özelliği), Taşıma bağıntısı) sıralı ikilisi Taşıma₁ bağıntısını taşır₂” önermesidir. Aksiyom 1* gereği “taşır₂” 2-li yüklemi Taşıma₂ bağıntısını gösterir. Görüldüğü gibi aynı işlemin durmadan yinelenmesiyle bir sonsuz gerileme ortaya çıkar (Bkz. Loux, 2002, s. 40 - 41).

Bu sonsuz gerilemeyi yukarıdaki “Önümdeki elma kırmızı-olma özelliğini taşır” önermesini, özneleri “önümdeki elma” ve “kırmızı-olma özelliği” yüklemi ise “taşır” olan bir önerme olarak ele alarak örnekleyebiliriz.

Dikkat edilirse, Taşıma, Taşıma₁ ve Taşıma₂ birbirilerinden farklı bağıntılardır. Çünkü farklı kategorilerden şeyler arasında bulunurlar. Bu bağıntılar farklı olduklarından, onları gösteren yüklemeler de farklı olmalıdır. Bu yüklemeler sırasıyla, yukarıda belirtildiği gibi, “taşır”, “taşır₁” ve “taşır₂” yüklemeleridir.

Ünite 1, “Bağıntılar ve İlişkiler” alt bölümünde Taşıma İlişkisi’ni bir bağıntı olduğunu kabul etmenin, Ünite 1, Aksiyom 4 (ii) ile çeliştiğini görmüştük. Burada ise Taşıma İlişkisi’ni bir bağıntı saymanın sonsuz gerilemeye yol açtığını görüyoruz. Bu sonsuz gerilemeden kurtulmak için “taşır” 2-li yüklemnin bir bağıntı göstermediğini kabul etmek gerekir. Sözü geçen “taşır” 2-li yüklemi bir bağıntıyı göstermediğine göre, hiçbir şeyi göstermediğini kabullenmek gerekir. Böylece, gerçekçi kuramlarda bile, temel ontolojik Taşıma İlişkisi’nin, “taşır” 2-li yüklemnin gösterdiği bir şey olmayıp, “taşır” sözcüğünün ikili yüklem işlevindeki anlamından başka bir şey olmadığını söyleyebiliriz. Bu durumda, (ii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesinde kalarak sonsuz gerilemeyi durdurmuş oluruz.

“Taşır” 2-li yüklemnin anlamı Taşıma İlişkisi olduğuna göre, 2-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme önlenmiş olup, çıkarım (ii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesinde biter. Benzer bir biçimde, 1-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme ile Russell Paradoksu da önlenabilir. Nitekim 1-li özelliğe ilişkin sonsuz gerilemede ortaya çıkan (ii) “ A şeyi B -olma özelliğini taşır” önermesinin yüklemi olan “ B -olma özelliğini taşır” 1-li yüklemi bir özelliği göstermez; çünkü içinde geçen “taşır” 2-li yüklemnin kendisi hiçbir şeyi göstermez. Son olarak, Russell Paradoksu’nun kaynaklandığı “kendini taşır değil” 1-li yüklemi bir özelliği göstermez; çünkü içinde geçen “taşır” 2-li yüklemnin kendisi hiçbir şeyi göstertmez.

Özet

Özne-yüklem önermelerine ve bu önermelerin metafizik açıklamasına ilişkin bilgi edineceksiniz.

Bir *özne-yüklem önermesi*, *özne*, *yüklem* ve bunlardan bir önerme oluşturmaya yarayan bağ denilen “dır”, “idi” vb. gibi ek fiil işlevinde bir sonek’ten oluştuğu gibi yalnız bir özne ve bir yüklem’den de oluşur. Örneğin, “Ahmet bir insandır” ve “Ahmet kumraldır” önermelerini ele alalım. Her ikisinde özne olan “Ahmet” bir özel ad, birinci önermede yüklem olan “insan” bir tür adı, ikinci önermede yüklem olan “kumral” ise bir sıfattır. Öte yandan “Ahmet koşuyor” önermesi yalnız bir özne ve bir yüklem’den de oluşur. Ancak bu önerme “Ahmet koşan bir şeydir” biçiminde yazılıp, tıpkı ikinci önermede olduğu gibi, yüklemi sıfat olan bir önermeye dönüşmüş olur. Çağdaş mantıkta, yukarıda örnekledirdiğimiz tek öznesi olan özne-yüklem önermelerinden başka, gene tek yüklemli ve birden çok sayıda özneli özne-yüklem önermelerine de yer verilir. *n* tane öznesi olan özne-yüklem önermelerine *n*-li *özne-yüklem önermesi*, bunların yüklemine de *n*-li *yüklem* denir. Örnek olarak, “Everest Dağı, Ağrı Dağı’ndan daha yüksektir” ile “Eskişehir Ankara ile İstanbul arasındadır” önermelerini ele alalım. 2-li özne-yüklem önermesi olan birincisinin yüklemi “daha yüksek” 2-li yüklemi, 3-lü özne-yüklem önermesi olan ikincisinin yüklemi ise “arasında” 3-lü yüklemidir. Bir özne-yüklem önermesinin *metafizik açıklaması*, bu önermeyle eşdeğer olan ama bu önermenin terimlerinin gösterdiği şeyleri belirten yeni bir önermenin ortaya konulması demektir. Örneğin, yukarıda verilen üç önermenin metafizik açıklamalarına geçelim. Birinci önerme, bir nesne olan Ahmet’in bir nesne-türü olan İnsan’a ait olduğunu; İkinci önerme, bir nesne olan Ahmet’in bir özellik türü olan Kumrallık’e sahip olduğunu; Üçüncü önerme, gene bir nesne olan Ahmet’in bir özellik türü olan Koşan’a sahip olduğunu dile getirir. Görüldüğü gibi birinci önermede bağ olan “dır” soneki ait olma ilişkisini, ikinci ve üçüncü önermelerde ise sahip olma ilişkisini dile getirir. Genel olarak “*A, B* dir” biçimindeki özne-yüklem önermeleri *A* tikelinin *B* tümeline ait olduğunu ya da ona sahip olduğunu dile getirir. Bir önermenin

metafizik açıklayıcısı, bu önermenin hangi varlıklar tarafından nasıl doğru kılındığını belirleyen bir önerme demektir. Örneğin, Ahmet’in İnsan türüne ait olması, Ahmet’in İnsan olma durumunun gerçek olduğunun, Ahmet’in insan olduğunun ve “Ahmet insandır” önermesinin doğru olduğunun bir metafizik açıklamasıdır. Öte yandan, Yakut’un Kırmızılık özelliğine sahip olması, Yakut’un kırmızı olma durumunun gerçek olduğunun, Yakut’un kırmızı olduğunun ve “Yakut kırmızıdır” önermesinin doğru olduğunun bir metafizik açıklamasıdır.

Platon’un gerçekçi tümeller kuramı’nı öğreneceksiniz.

Platon’un İdealar Kuramı denilen gerçekçi tümeller kuramında, iki kategori ile ilkel olan bir temel ontolojik ilişki vardır. Kategorilerden biri çıplak gözle gözlemlenebilen tam somut nesnelerin oluşturduğu tikel kategorisi, kısaca *duyumsanan* kategorisi, öbürü de tümellerden oluşan, dil dışı, zihin dışı ve tikellerden ayrı ve bağımsız olarak varolan *İdea* (*eidos*) kategorisidir. Örneğin, Ayşe, Belgin, Ahmet, Behçet gibi tek tek insanlar, önümdeki kırmızı elma, önümdeki kaya parçası vb. şeyler *duyumsanan* kategorisine girer. Öte yandan Büyüklük, İyilik, Güzellik, İnsanlık vb. şeyler *İdea* kategorisine girer. Temel ontolojik ilişkisine ise *pay alma ilişkisi* denir. Bu ilişki herhangi sayıda şey ile bir İdea arasında bir ilişkidir. Örneğin Ayşe ile Belgin Güzellik ve İnsanlık İdeası’ndan, Ayşe, Belgin, Ahmet ve Behçet ise İyilik ve İnsanlık İdeası’ndan pay alırlar. İdealar Kuramı’nın dayandığı iki kategori ile pay alma ilişkisi, Teklik Aksiyomu, Ayırma Aksiyomu, Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu, Kendine-Uygulama Aksiyomu, Saflık Aksiyomu ve Birlik Aksiyomu olarak adlandırılan önermelerin dile getirdiği koşulları yerine getirir. Bu aksiyomlarla belirlenen İdealar Kuramı, Platon’un kendisinin de *Parmenides* diyalogunda tartıştığı gibi, çeşitli güçlüklerle yol açar. Bunlardan biri sonsuz gerilemeye götüren ve daha sonraları Aristoteles tarafından Üçüncü Adam Çıkarımı olarak adlandırılmış olan güçlüktür. Böyle bir çıkarım, Ayırma Aksiyomu,

Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Kendine-Uygulama Aksiyomu'ndan sonsuz gerilemeyi türetilir. Platon'un aynı diyalogda tartıştığı diğer iki güçlük ise, Bütün-Parça İkilemi ile Benzeme Modeli'nin yol açtığı ikinci bir sonsuz gerilemedir.

Aristoteles'in gerçekçi tümeler kuramı'nı öğreneceksiniz.

Aristoteles'in *Kategoriler* adlı yapıtındaki gerçekçi tümeler kuramı, Ünite 1'de incelediğimiz *söyleme* (ya da evriği olan *ait olma*) ile *içinde olma* (ya da evriği olan *sahip olma*) denilen iki temel ilişkiye dayanır. Gene yukarıda belirtildiği gibi, bu iki ilişki yardımıyla *nesne*, *nesne türü*, *tikel özellik* ve *özellik türü* diye adlandırılan dört ontolojik kategori tanımlamıştır. Bu metafizik kuram, Ünite 1'deki aksiyom ve tanımlarla belirlenen metafizik kuramla eşdeğerdir. Aradaki fark ilkel sayılan ontolojik ilişkilerde görülmektedir. Nitekim Ünite 1'deki metafizik kuramın ilkel ontolojik ilişkileri örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri iken, Aristoteles'in metafizik kuramındaki ilkel ilişkiler söyleme ile içinde olma ilişkileridir. Ünite 1'deki söyleme ile içinde olma ilişkileri, örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri yardımıyla tanımlanmıştı. Tersine örnekleme ile dolaysız taşıma ilişkileri, Aristoteles'in söyleme ile içinde olma ilişkileri yardımıyla şöyle tanımlanabilir: “A şeyi B şeyini örnekler” demek “B şeyi A şeyi için söylenir ve A şeyi tikeldir” demektir. Öte yandan “A şeyi B şeyini dolaysız olarak taşır” demek “B şeyi A şeyinin içindedir ve A şeyi ile B şeyi tikeldir” demektir. Aristoteles, yukarıdaki dörtlü ayrım dışında, bütün varlıkları on kategoriye ayırıp, nesne ile nesne türlerini *töz* diye bir kategori altında toplamış, nesnelere *birincil töz* (örneğin Sokrates), nesne türlerine *ikincil töz* (örneğin İnsan), demiştir. Birincil tözler tikel, ikincil tözler ise tümeldir. Geri kalan varlıkları, yani özellikleri, aşağıdaki dokuz ayrı kategoriye ayırmıştır: *Nicelik*, *nitelik*, *görelilik*, *yer*, *zaman*, *durum*, *iyelik*, *etkinlik* ve *edilginlik*. Bu kategorilerden her biri gerek belirlenmiş gerekse belirlenebilir özellikleri kapsar. Belirlenebilir özellikler tümel olup belirlenmiş olanların tümel olup olmaması tartışma konusudur. Sözü geçen dokuz kategoriden tümelere *tözsel-olmayan tümeler* diyoruz. Aristoteles, *Topika* isimli kitabın-

da, on kategoriye dağıtılmış olan tümeleri dört çeşide ayırmıştır: (i) *tözsel tümeler*, yani ikincil tözler; (ii) *ayırıcı özellikler*; (iii) *türe özgü özellikler* ve (iv) *ilineksel özellikler*. Görüldüğü gibi (ii), (iii) ve (iv) çeşidinden tümeler, tözsel-olmayan tümelerdir. Platon'un İdealar Kuramı'nda çıkan ve daha önce söz edilmiş olan üç ayrı güçlük Aristoteles'in kuramında ortaya çıkmaz. Bu ikinci kuramda İdea'nı karşılığı, tözsel tümeler veya tözsel-olmayan tümeler, Pay Alma İlişkisi'ni karşılığı ise Ait Olma veya Sahip Olma ilişkisidir. Bu çerçevede bu üç güçlüğü de önlebildiği gösterilebilir.

Gerçekçi tümel kuramlarını genel olarak değerlendireceğiz.

Adcı kuramlarda öznesi somut tikel gösteren her özne-yüklem önermesi açıklanmaya gereksinmesi olmayan bir önerme sayılır. Örneğin “Bu elma kırmızıdır” gibi öznesi somut bir nesneyi gösteren bu önerme doğru olduğu durumlarda metafizikçe temel sayılır. Geçekçi görüşte bu önermenin metafizik açıklaması, *bu elma* gibi somut şeyler de kabul edildiğinden, “Bu elma Kırmızılık özelliğini taşır” önermesi ile verilir. Ancak öznesi somut bir tikeli göstermeyen birçok özne-yüklem önermesi vardır. Örnek olarak, doğru olan (i) “Çalışkanlık bir erdemdir” önermesini ele alalım. Bu önermede özne konumunda olan “çalışkanlık” terimi, bir soyut tekil terim olup gerçekçi bir kuramda soyut bir şey olan Çalışkanlık özelliğini gösterir; ama adcı kuramlarda hiçbir şeyi göstermez. Üstelik bu önermenin yüklemi olan “erdem” sözcüğü gerçekçi kuramlarda bir özellik türü olan Erdemli-olma'yı gösterir. Buna göre gerçekçi kuramlarda bu önermenin metafizik açıklayıcısı olarak, “Çalışkanlık özellik türü Erdem özellik türüne aittir” önermesi ortaya konulur. Adcılığı savunan bir felsefeci ise (i) önermesini, salt somut şeylere ilişkin bir önermeye dönüştürmek zorundadır. Nitekim adcılar bu önermeyi (ii) “Bütün çalışkan kişiler erdemli kişilerdir” önermesine çevirmişlerdir. Gerek çalışkan kişiler gerek erdemli kişiler hep somut şeyler olduğundan, böyle bir önermenin soyut şeylere ilişkin olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu önerme adcılar için metafizik açıklamaya gereksinmesi olmayan bir önermedir. Ancak (ii)

önermesinin, (i) önermesinin doğru bir çevirisi olmadığı şöyle gösterilebilir: (i) önermesi doğru olduğu tartışılmayan bir önerme olmasına karşın, bunu (ii) önermesi için söyleyemeyiz. Nitekim çalışkan olup adil davranmayan veya başka türlü erdemsizlikleri olan kişilerin bulunduğunu yadsıyamayız. Dolayısıyla (ii) yanlış bir önerme olup, doğru olan (i) önermesinin geçerli bir çevirisi değildir. Buna dayanarak bazı özne-yüklem önermelerinin metafizik açıklamasının gerçekçi tümel kuramlarına dayanmadan, yani tümellerin varlığını kabul etmeden, yapılamayacağı savunulabilir. Bu ise gerçekçi tümel kuramlarının en olumlu yönüdür. Gerçekçi tümel kuramlarının olumsuz yönlerine gelecek olursak, bu kuramlara yapılan en yaygın eleştiri, “Ockhamlı’nın usturası” diye anılan *ontolojik tutumluluk* ilkesine aykırı olmalarıdır. Bu ilke “metafizik kuramlarda gereğinden fazla şeylerin varlığını kabul etmeme” ilkesidir. Adcılar gerçekçi kuramlarca kabul edilen tümellerin varlığının gereksiz olduğunu, dolayısıyla ontolojik tutumluluk ilkesine aykırı olduğunu savunmuşlardır. Ancak “Çalışkanlık bir erdemdir” örneğinde, en azından Çalışkanlık tümelinin varlığının kabul edilmesinin gerekli olduğunu görmüştük. Gerçekçi tümel kuramlarına yapılan ikinci tür eleştiri, Aksiyom 1*’da (Teklik Aksiyomu) geçen “*B*” gibi her yüklem bir tümelin varlığını gösterdiği durumda Russell Paradoksu’na ve sonsuz gerileme sorunlarına yol açtığıdır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi üçlü bir özne-yüklem önermesidir?

- a. Ahmet bir insandır.
- b. Menekşe bir renktir.
- c. Silifke, Alanya ile Mersin arasındadır.
- d. Belgin yürüyor.
- e. İyilikseverlik bir erdemdir.

2. Aşağıdaki önermelerden hangisi “Ahmet erdemlidir” önermesinin bir metafizik açıklayıcısıdır?

- a. Erdemlilik özelliği Ahmet’e aittir.
- b. Ahmet Erdemlilik özelliğine aittir.
- c. Erdemlilik özelliği Ahmet’e sahiptir.
- d. Ahmet Erdemlilik özelliğine sahiptir.
- e. Ahmet Erdemlilik türüne aittir.

3. Aşağıdakilerden hangisi Platon’un İdealar Kuramı için **söylenemez**?

- a. *Duyumsanan* kategorisine ait olan şeyler gerçek olmayıp görünüş dünyasını oluştururlar.
- b. Büyüklük, İyilik, Güzellik, İnsanlık gibi şeyler *İdea* kategorisine girer.
- c. Duyumsanan şeyler genellikle zaman içinde değişirler, dolayısıyla da farklı zamanlarda karşıt özellikler taşırlar.
- d. Her tek anlamlı yüklem gösterdiği bir ve yalnız bir tek İdea vardır.
- e. Bir şey bir İdea’dan pay alırsa, o şey İdea’ya özdeşir.

4. Bir sonsuz gerileme olan Üçüncü Adam Çıkarımı, Platon’un İdealar Kuramı’nın hangi aksiyomlarına dayanır?

- a. Teklik Aksiyomu, Ayırma Aksiyomu ve Metafizik Neden Aksiyomu.
- b. Ayırma Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Kendine-Uygulama Aksiyomu.
- c. Ayırma Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Saflık Aksiyomu.
- d. Ayırma Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Birlik Aksiyomu.
- e. Teklik Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Kendine-Uygulama Aksiyomu.

5. Aristoteles’in kuramına göre aşağıdakilerden hangisi *birincil töz* kategorisindedir?

- a. Yüzme
- b. Şapkalı
- c. Aristoteles’in hocası
- d. Geçen ay
- e. Omurgalı

6. Aristoteles’in kuramına göre aşağıdakilerden hangisi *ikincil töz* kategorisindedir?

- a. Manolya
- b. Daha yüksek
- c. Kırmızılık
- d. Uyuyor olma
- e. Ağırılık

7. Aristoteles’in kuramına göre aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Her tümelin, eğer bir nesne türü ise en az bir örnekleyeni ve eğer bir özellik türü ise bir taşıyıcısı vardır.
- b. Tözsel tümel, tüm örnekleyenleri birincil töz olan türlerdir.
- c. Bir türün en küçük üst türüne o türün *yakın cinsi* denir.
- d. Bir türün sahip olduğu *türe özgü özellikler*, o türün bütün örnekleyenlerinin ve yalnız onların her zaman doğal olarak taşıdığı özellikler demektir.
- e. *B* gibi bir özelliğin *A* nesnesi’nin *ilineksel özelliği* olması, *A*’nın *B*’yi zorunlu olarak taşıması demektir.

8. Gerçekçi kuramlarda, aşağıdaki önermelerin hangisinin öznesi veya öznelerinden en az biri bir tümeli gösterir?

- a. Elimdeki gül kırmızıdır.
- b. Boncuk bir Van Kedisi’dir.
- c. Mavi bir renktir.
- d. Ahmet cesurdur.
- e. Ahmet, Belgin’den uzundur.

9. Aşağıdaki doğru önermelerin hangisinin gerçekçi kuramlarda bir metafizik açıklaması olduğunu ancak adçı kuramlarda olmadığını söyleyebiliriz?

- a. Karaoğlu'nın atı bir omurgalıdır.
- b. Dürüstlük bir ahlaksal değerdir.
- c. Behçet dürüştür.
- d. Ayşe, Behçet'ten daha yardımseverdir.
- e. Demet, Özcan'dan daha hoşgörülüdür.

10. Aşağıdakilerden hangisi gerçekçi kuramlara yapılan bir eleştiri **değildir**?

- a. Tutumluluk İlkesi'ne aykırı olma
- b. Russell Paradoksu
- c. 1-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme
- d. 2-li özelliğe ilişkin sonsuz gerileme
- e. Öznesi bir soyut tekil terim olan bir önermenin metafizik açıklamasını yapamama

Okuma Parçası

“Tamam, kavramların her biri tektir ama ne gibi bir kavram söz konusu hiçbir şeyin kavramı mı?”

“Bu olanaksız.”

“Öyleyse belli bir şeyin mi kavramı?”

“Evet.”

“Var olan bir şeyin mi, var olmayan bir şeyin mi?”

“Var olan bir şeyin.”

“Bir tek şeyin değil mi? Bu şeyi düşünce, hepsine giderek, tek olan bir idea olarak düşünecektir, öyle mi?”

“Evet.”

“O halde her şeyde hep aynı olarak düşünülen bu ideanın tek olması olanaksız olmayacak mı?”

“Bu da zorunlu görünüyor.”

“Öyleyse” demiş Parmenides, “öteki şeylerin idealarından pay aldığını söylediğine göre, sence ya her bir ideanın kavramlardan oluşması ve hepsinin düşünmesi ya da kendileri düşünce oldukları halde düşünmeyen şeyler olmaları zorunlu olmayacak mı?”

“Bunun hiçbir temeli yok Parmenides. Bence durum şöyle: İdeaların kendileri doğada ilkörneler olarak bulunurlar, öteki şeyler bunlar gibi görünürler ve bunlara benzerler; öteki şeylerin oluşmaları için idealarından pay almaları da bunlara benzemekten başka şey değildir.”

“O zaman bir şey ideaya benziyorsa, o ideanın benzer kılındığı ölçüde o ideanın kendisine benzetilene benzer olmaması olanaklı mıdır? Ya da benzerin benzere benzeyen olmamasını sağlayan bir şey var mıdır?”

“Yoktur.”

“Benzeyen iki nesnenin her ikisinin de tek ve aynı olan bir şeyden pay almaları büyük bir zorunluluk değil mi?”

“Zorunludur bu.”

“Ondan pay alan benzerlerin benzedikleri şey ideanın kendisi olmayacak mı?”

“Tastamam öyle.”

“O halde bir şeyin ideaya benzer olması, ideanın da ona benzemesi olanaksızdır. Öyle olmasa ideanın dışında hep başka bir idea ortaya çıkacaktır. Bu da bir şeye benzer olsa yeniden bir başka idea ortaya çıkacaktır; idea kendisinden pay alan nesneye benzeyecek olsa, hep yeni bir ideanın ortaya çıkması hiç sona ermeyecektir.”

Kaynak: Platon (2001). **Parmenides (3. baskı)**, 132c-133a. Çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Özne-Yüklem Önergeleri ve Bu Önergelerin Metafizik Açıklaması” bölümünü yeniden okuyun. Üç öznel bir özne-yüklem önermesine, “Üçlü özne-yüklem önermesi” dendiğini anımsayacaksınız. Dikkat edilirse, yalnız doğru yanıtta tümce-nin, “Silifke”, “Alanya” ve “Mersin” olmak üzere üç öznesi bulunur.
2. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Özne-Yüklem Önergeleri ve Bu Önergelerin Metafizik Açıklaması” bölümünü yeniden okuyun. Gerçekçi bir kuramda, “Erdem” yüklemi Erdemlilik özelliğini gösterir ve özellik de sahip olunan bir şeydir. Dolayısıyla, “Ahmet erdemlidir” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “Ahmet Erdemlilik özelliğine sahiptir” önermesidir.
3. e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Platon’un Gerçekçi Tümel Kuramı: İdealar” bölümünü yeniden okuyun. Tam tersine, Ayırma Aksiyomu gereği, bir şey bir İdea’dan pay alırsa, o şey söz konusu İdea’dan ayrı, dolayısıyla da İdea’ya özdeş olmayan bir şeydir.
4. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Platon’un Gerçekçi Tümel Kuramı: İdealar” bölümünü yeniden okuyun. Üçüncü Adam Çıkarımı’nın, Ayırma Aksiyomu, Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu ve Kendine-Uygulama Aksiyomu’na dayan-dığını anımsayacaksınız.
5. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Aristoteles’in Gerçekçi Tümel Kuramı: Tözsel Tümel ve Tözsel Olmayan Tümel” bölümünü yeniden okuyun. *Birincil töz* kategorisi nesnelerden oluşur. Soruda verilen şıkları incelediğimizde, yalnız *Aristoteles’in bocası*, yani *Platon*, bir nesnedir.
6. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Aristoteles’in Gerçekçi Tümel Kuramı: Tözsel Tümel ve Tözsel Olmayan Tümel” bölümünü yeniden okuyun. *İkincil töz* kategorisi nesne türlerinden oluşur. Bir nesne türü, tüm örnekleyenleri nesne olan türdür. Soruda verilen şıkları incelediğimizde, yalnız *Manolya*’nın tüm örnekleyenleri nesnedir, dolayısıyla *Manolya* bir nesne türü olup *ikincil töz* kategorisine girer.
7. e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Aristoteles’in Gerçekçi Tümel Kuramı: Tözsel Tümel ve Tözsel Olmayan Tümel” bölümünü yeniden okuyun. Tam tersine, *B* gibi bir özelliğin *A* nesnesi’nin *ilineksel özelliği* olmasının, *A*’nın *B*’yi zorunlu olarak *taşımaması*, yani *A*’nın *B*’yi taşımasının da taşımasının da olanaklı olması demek olduğunu anımsayacaksınız.
8. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Aristoteles’in Gerçekçi Tümel Kuramı: Tözsel Tümel ve Tözsel Olmayan Tümel” bölümünü yeniden okuyun. Verilen şıklardaki özneler arasında yalnız “mavi” bir tümel olan Mavilik özelliğini gösterir.
9. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçekçi Tümel Kuramlarının Genel Değerlendirmesi” bölümünü yeniden okuyun. Gerçekçi kuramlarda “dürüstlük”, bir soyut tümel olan Dürüstlük özelliğini gösterip, (i) “Dürüstlük bir ahlaksal değerdir” önermesinin metafiziksel açıklaması (ii) “Dürüstlük özellik türü Ahlaksal Değer türüne aittir” önermesidir. Adcı kuramlar ise (i) önermesini (iii) “Bütün dürüst insanlar ahlaksal değerlere haiz insanlardır” önermesine çevirirler. Ancak bu geçerli bir çeviri değildir; çünkü (i) önermesi her zaman doğru olmasına karşın (ii-i) önermesi yanlış olabilir. Nitekim dürüst olup, başka bir ahlaksal değere, örneğin, yardımseverlik değerine, haiz olmayan insanlar olabilir, üstelik vardır da.
10. e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçekçi Tümel Kuramlarının Genel Değerlendirmesi” bölümünü yeniden okuyun. Tam tersine, öznesi bir soyut tekil terim olan bir önermenin metafizik açıklamasını yapabilmeyen, gerçekçi kuramların en önemli olumlu yönü olduğunu anımsayacaksınız.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Özne-yüklem önermesinin öznesi hep bir addır ve bu ad öznenin gösterdiği şeyin adıdır. Yüklem ise ya sıfat ya tür adı olur. Eğer yüklem tür adı ise (özne için olduğu gibi) gösterdiği şeyin adı olur. Buna karşılık yüklem sıfat ise, gösterdiği şeyin adı olamaz. Soruyu irdelemek için şöyle örneklendirelim: Belli bir yer ve zamanda bulunan bir yakutu göz önüne alalım ve bu yakuta özel ad olarak “A” adını verelim. Buna göre şu iki önermeyi ele alalım:

- (i) A kırmızıdır,
- (ii) A bir yakuttur.

Bu iki önermenin ortak öznesi “A” özel adı, belli bir somut nesne olan A şeyini, yani söz konusu yakutu gösterir. Böylece “A” öznesi gösterdiği şeyin adı oluyor. (i) önermesinin yüklemi olan “kırmızı” sözcüğü bir sıfattır, dolayısıyla bir şeyin adı değildir. Ancak bu sıfatın karşılığı olan “kırmızılık” sözcüğü bir ad olup soyut bir özellik olan Kırmızılık’ın veya aynı şey olan Kırmızı-olma’nın adıdır. “Kırmızı” yüklemi, kırmızı olan somut nesnelere uygulanır. Ama bu somut nesnelerin hiçbirini göstermez. Böylece yüklem konumundaki bir sıfat, bir yandan birden çok sayıda somut nesnelere uygulanır, öbür yandan soyut bir özelliği gösterir. (i) örneğinde, “Kırmızı” bir yandan somut kırmızı nesnelere uygulanır, bir yandan da Kırmızılık özelliğini gösterir. Bu gösterilen özellik, yüklem uyguladığı her bir nesne tarafından taşınır. Buna göre (i) önermesinin doğru olması, öznenin gösterdiği somut nesnenin (A yakutunun) yüklem gösterdiği özelliği (Kırmızılık özelliğini) taşıması, eşdeğer olarak yüklem uygulandığı nesneler kümesinin bir üyesi olması demektir.

Sıra Sizde 2

Sözü geçen aksiyomu “büyük” yüklemi ile örneklendirelim. Buna göre aksiyom gereğince, “büyük” yüklemi gösterdiği İdea’ya, yani Büyük’e, uygulanır. Dolayısıyla “Büyük büyüktür” önermesi aksiyomun bir örneği olarak doğru olur. Ancak bu aksiyom bir özdeşlik değildir, yani “Büyük” ile “büyük” arasındaki özdeşliği göstermez. Nitekim bir şeye “büyük” gibi bir sıfat olan bir yüklem uygulanması, o şeyin yüklem gösterdiği özelliği taşıması demektir. Buna göre “Büyük büyüktür” önermesi, “Büyük İdeası, büyük-olma özelliğini taşır” anlamına gelir. Bir şey ile o şeyin taşıdığı özellik ise farklı şeylerdir. Böylece Büyük İdeası’nın büyük-olma özelliğinden farklı bir şey olduğunu görüyoruz. Genel olarak İdea özellik değildir, üstelik nesne türü de değildir. Örneğin aksiyomun “Adam adamdır” örneği, Adam İdeası’nı Adam türünü örneklediğini dile getirir. Dolayısıyla Adam İdeası, Adam nesne-türü’nden farklı bir şey olmalıdır. Buna karşın İdea’nın tümel sayılması, o İdea’dan birden çok sayıda şeyin pay alabilmesidir. İdea, özellik veya nesne türü olmadığından ötürü, aksiyomu yerine getiren Pay Alma İlişkisi hem Taşıma hem de Örnekleme (genel olarak, hem Sahip Olma hem Ait Olma) ilişkisi’nden farklı olmalıdır. Platon’un İdealar Kuramı’nın özgünlüğü, yani diğer gerçekçi tümel kuramlarından ayıran yönü, bu aksiyomu yerine getirmesidir. Pay Alma İlişkisi’nin bu aksiyomu yerine getirmesi için Benzeme Modeli’ne uyan bir biçimde yorumlanmalıdır. Ancak bu Benzeme bakışımı olmayan bir ilişki olmalıdır. Böyle bir bakışımı olmayan benzemeyi, tahtada çizilen üçgenlerle salt geometrinin ideal bir üçgen arasındaki ilişkiye benzetebiliriz. Çizilen üçgenler duyumsanan şeyler olup, ideal üçgene az veya çok benzerler. Böyle bir duyumsanan şekle “üçgen” yüklemine uygulanır olmasının metafizik nedeni, bu şeklin yeterince ideal üçgene benzemesidir. Bu Aksiyom 3a’nın gereğidir. Aynı “üçgen” yüklemi ideal üçgene de uygulanır, ama bu uygulanırlığın metafizik nedeni ideal üçgenin herhangi bir şeye benzemesi değildir. Çünkü ideal üçgen (İdea olarak) üçgenin kendisidir. Sonuç olarak Aksiyom 5’in gerek İdea’nın gerekse Pay Alma İlişkisi’nin ne olduğunu ve diğer gerçekçi kuramlardaki tümellerden nasıl farklı olduğunu belirttiği söylenebilir.

Sıra Sizde 3

Söz konusu yorum farkı Aristoteles'in aşağıdaki açıklamasının ikinci koşuluna ilişkindir: Aristoteles'in, *içinde olma* ilişkisi için şu iki koşulu koyduğunu anımsayalım: B şeyinin bir şeyin içinde olmasından, (i) *B* şeyinin o şeyin bir parçası olması değil, (ii) *B* şeyinin içinde bulunduğu şeyden ayrı olarak bulunamaması anlaşılır. *A* bir birincil töz, *B*-olma ise bir belirlenmiş özellik olsun. Bu durumda (ii) koşulunun *birinci yorumuna* göre, *B*-olma'nın *A*'nın içinde olması için, *B*-olma'nın *A*'dan ayrı olarak bulunmaması gerekir. Buna göre, eğer *B*-olma *A*'nın içinde ise, *A*'dan farklı *A** gibi başka bir birincil tözün içinde olamaz. Çünkü *A**'ın içinde olsaydı, *A*'dan ayrı kalırdı. Ama (ii) koşulu gereğince *A*'dan ayrı kalamayacağına göre, *A*'dan başka hiçbir birincil tözün içinde bulunamaz. Demek ki bu yorumda, her belirlenmiş özellik yalnız bir birincil töz içinde bulunur; bu ise belirlenmiş özelliklerin trop oldukları demektir. *İkinci yorumda* ise, (ii) koşulu "*B*-olma içinde bulunduğu en az bir şeyden ayrı olarak bulunamaz" anlamına gelir. Buna göre, aynı *B*-olma özelliğinin hem *A* hem de *A**'ın içinde bulunması olanaklı olup bu belirlenmiş özelliğin trop olmayıp yinelenebilir bir özellik olduğu sonucuna varılır. Bu iki yorumu örneklendirmek için, önümdeki elmanın kendine-özgü-renk tonunun ele alalım. Birinci yoruma göre bu renk tonu yalnız sözün geçen elmada bulunurken, ikinci yorumda başka nesnelerin içinde de bulunabilir.

Sıra Sizde 4

Aksiyoum 6'nın karşılığı aşağıdaki gibi ifade edilmelidir:

Aksiyoum 6*: *Saflık Aksiyoumu*

B-lik bir özellik, *B* bir tür ve "*C*" bir yüklem olduğunda, "*C*" yüklemi ile "*C*" yüklemine karşıt olan yüklem *B*-lik özelliğine veya *B* türüne birlikte uygulanamaz.

Aksiyoum 7'nin karşılığı ise aşağıdaki gibi ifade edilmelidir:

Aksiyoum 7*: *Birlik Aksiyoumu*

Her tür birdir ve her özellik birdir (yani türler ve özellikler sayılabilir şeylerdir).

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ackrill, J. L. (1963). **Aristotle's Categories and De Interpretatione**, trans. with notes and glossary. New York: Oxford University Press.
- Aristoteles (1996a). **Kategoriler**, 1^a1-11^b9. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.
- Aristoteles, (1985). **Topika**, 102^a1-103^a5, **The Complete Works of Aristotle (2nd edition)**. derleyen: Jonathan Barnes, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Aristoteles (1996b). **Metafizik**. çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles (2002). **Yorum Üzerine (2. baskı)**. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çotuksöken, B. (2002). "Tümelere Tartışması: İlk Çözüm Denemeleri", *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1, s. 21 - 48.
- Johnson W. E. (1964). **Logic: Part I**, Ch. XI and Ch. XIV. New York: Dover Publications.
- Lewis, F. A. (1991). **Substance and Predication in Aristotle**, s. 5-82. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition)**, Ch. 1 and Ch. 2. London and New York: Routledge.
- Owen, G. E. L. (1965). "Inherence", *Phronesis* 10, s. 97-105.
- Porphyrios (1986). **Isagoge: Aristoteles'in Kategorilerine Giriş**. çeviren: Betül Çotuksöken, İstanbul: Evrim Matbaacılık Ltd. Şti.
- Platon (2001). **Parmenides (3. baskı)**. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.
- Rickless, S. C. (2007a). "Plato's *Parmenides*" **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <http://plato.stanford.edu./plato-parmenides>.
- Rickless, S. (2007b). **Plato's Forms in Transition: A Reading of Parmenides**. Cambridge: Cambridge University Press.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kavramcı tümel kuramlarını açıklayarak bu kuramların olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabilecek,
- Adcı tümel kuramları olan sıkı adcılık, yüklem adcılığı, doğal küme adcılığı ve benzerlik adcılığını açıklayarak olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Kavram
- Örnekleme ilişkisi
- Taşıma ilişkisi
- Tümel
- Tikel
- Özellik
- Nesne
- Benzerlik ilişkisi
- Benzerlik Kümesi

İçerik Haritası

Tümellere İlişkin Kavramcı ve Adcı Kuramlar

GİRİŞ

Ünite 2'de, tasarlanabilen tüm kategorilere (nesne, nesne türü, özellik türü, olgu gibi) ait şeylerin varlığını ve çeşitli ontolojik ilişkileri (örnekleme, taşıma, ait olma, sahip olma gibi) kabul edebilen metafizik kuramları incelemiştik. Ancak bu ünite-de inceleyeceğimiz *Kavramcı* ve *Adcı* metafizik kuramları, yalnız belli bazı kategorilere ait şeylerin varlığını ve belli bazı ontolojik ilişkileri kabul etmektedir.

Her bir kuramın kendine özgü bir dili vardır; öyle ki bu dilde yalnız kuramda varlığı kabul edilen şeylerden söz edilebilir. Yani varlığı kabul edilemeyen şeylerden söz edilemez. Oysa herhangi bir metafizik kuramı değerlendirmek, yani olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyabilmek için, o kuramı başka kuramlarla karşılaştırmak ve böylece başka kuramların kabul ettiği şeylerden de söz etmek gerekir. Bunu yapmak için her türlü kategoriye ait şeylere ilişkin geniş kapsamlı bir dile gereksinme vardır. Böyle bir dil ise gündelik yaşamda kullandığımız gündelik dilden başka bir şey değildir. Dikkat edilirse tasarlanabilen kategori adları ve ontolojik ilişkileri dile getiren ifadelerin hemen hemen hepsi gündelik dilde kullanılmaktadır. Biz de herhangi bir metafizik kuramı değerlendirmek ve başka kuramlarla karşılaştırmak için bu kuramın kendi dilinin yanı sıra gündelik dili kullanacağız. Örneğin "Önümdeki elma kırmızıdır" gibi bir tümceyi sürdürdüğümüzde, elmanın bir somut nesne, kırmızı'nın da bir özellik olduğunu duraksamadan söyleriz. Ama söz gelişi, özelliklerin genel olarak *varolup olmadıklarını* sorun edinmeyiz.

KAVRAMCI TÜMEL KURAMLARI

Kavramcı Tümel Kuramlarının Temel Kategorileri ve Ontolojik İlişkileri

Kavramcılık, tümellerin zihnin dışında bulunmayıp ancak zihnin içinde *kavram* olarak varolduğunu ileri süren görüş olup, bu görüşü savunan kuramlara *kavramcı tümel kuramları* denir. Bu kuramların temel kategorileri tikel olan *somut nesne*, *zibin* ve *küme* kategorileri ile tümel olan *kavram* kategorisi, türetilmiş kategorisi ise *durum* (ve *olgu*) kategorisidir. Öte yandan temel ontolojik ilişkileri ise, *kavram örnekleme*, *kavram taşıma* ve *kavramın zibinde varolma ilişkileri*dir. *Kavram örnekleme ilişkisi* ya somut nesne ile kavramlar arasında ya da kavramlar ile kavramlar arasında bulunur. *Kavram taşıma ilişkisi*, somut nesneler ile kavramlar arasında bulunur. *Kavramın zibinde varolma ilişkisi*ni ise bir sonraki alt bölümde inceleyeceğiz.

Tümellerin zihnin dışında bulunmayıp ancak zihnin içinde *kavram* olarak varolduğunu ileri süren görüş *kavramcılık*tır.

Örnekleyenleri olabilen bir kavrama *tür kavramı*, taşıyıcıları olabilen bir kavrama da *özellik kavramı* denir. Örnekleyenleri somut nesne olan tür kavramlarına *nesne türü kavramı*, örnekleyenleri özellik olanlara ise *özellik türü kavramı* denir. Özellik türü kavramları *belirlenebilir özellik kavramları* olup, bunların örnekleyenleri bu belirlenebilirlerin altındaki *belirlenmiş özellik kavramlarıdır*. Örneğin, Sokrates bir somut nesne, bu nesnenin örneklediği kavram ise İnsan nesne türü kavramıdır. Öte yandan Sokrates'in taşıdığı Pembe ten rengi bir belirlenebilir özellik türü kavramı, Sokrates'in M.Ö. 460 yılı boyunca taşıdığı Pembe'nin bir tonu olan kendine-özgü-ten-rengi ki bundan böyle bu renk tonuna *Membe* diyeceğiz, bir belirlenmiş özellik kavramıdır.

Kişilerin zihninde zihin içeriği olarak varolan kavramlar, bu kişilerin kullandıkları ortak dildeki genel terimler, yani yüklemcerce dile getirilir. Gündelik dilde aynı sözcük birden çok kavramı göstermek için kullanılabilir. Ancak ideal bir dile ait her yüklem, o dili kullanan kişilerin uyuşmasına dayalı olarak, bir tek kavramı gösterdiği kabul edilebilir. *B* kavramını gösteren yüklem "*B*" olsun. Buna göre "*B*" yüklemine gösterdiği *B* kavramını örnekleyen ya da taşıyan somut nesnelerin kümesine "*B*" yüklemine *kaplamı* denir. Örneğin "insan" yüklemine kaplamı, bu yüklem gösterdiği İnsan kavramını örnekleyen tüm insanlar kümesidir. Öte yandan "pembe" yüklemine kaplamı, bu yüklem gösterdiği Pembe belirlenebilir özellik kavramını (dolaylı olarak) taşıyan pembe renkli tüm somut nesnelerin kümesidir. Dikkat edilirse, "pembe" yüklemine kaplamı, gösterdiği özellik türünün örnekleyenlerinin kümesi değil, birer belirlenmiş olan bu örnekleyenlerin tüm taşıyıcılarından oluşur. Bir başka deyişle, "pembe" yüklemine kaplamı gösterdiği özellik türünü dolaylı olarak taşıyan pembe renkli tüm somut nesnelerin kümesidir. Öte yandan yukarıda ortaya konulan Membe belirlenmiş özellik kavramı "membe" yüklemi ile gösterilir. Buna göre "membe" yüklemine kaplamı, Sokrates ile onun M.Ö. 460 yılı boyunca taşıdığı Membe renk-tonu kavramını (dolaysız olarak) taşıyan tüm somut nesnelerin oluşturduğu kümedir.

Türetilmiş "durum" kategorisine gelince, bu kategori, "kavram" ile "somut nesne" temel kategorilerinden şöyle türetilir. Bu türetmeyi daha yalın bir biçimde dile getirmek için önce *Yükleme İlişkisi*'ni kavramcı kuramlar için şöyle tanımlıyoruz: "*B* kavramı, *A* somut nesnesine yüklenir" demek, *A* şeyi *B* nesne türü kavramını örnekler veya *A* şeyi *B*-lik özellik kavramını taşır" demektir. Eğer *B* kavramı *A* somut nesnesine yüklenir ise, "*B*" yüklemi *A* somut nesnesine *uygulanır* deriz.

B kavramının *A* somut nesnesine yüklenir olma *durumu*, (*A*, *B*) 2-lisi olarak tanımlanır. Eğer *B* kavramı *A* somut nesnesine (gerçekten) yüklenir ise, (*A*, *B*) durumuna *gerçek durum*, yani *olgu* denir. Buna karşılık *B* kavramı *A* somut nesnesine yüklenir değil ise (*A*, *B*) durumuna *salt olanaklı durum* denir. Her gerçek durum aynı zamanda olanaklı olduğu için gerçek durumlar da olanaklı durumlar arasında yer alır. Hangi durumların bulunduğu zihinlerde varolan kavramlara bağlıdır, ama hangi durumların gerçek olduğu, yani bir olgu olduğu nesnel olup, zihnin isteklerine bağlı değildir. Başka bir deyişle, (*A*, *B*) biçimindeki bir durumun gerçek olup olmaması yalnızca *A* somut nesnesiyle *B* kavramının doğalarına bağlıdır, kavramın içinde varoldukları zihinlere değil. Yani kavramların somut nesnelerce örneklenmesi veya taşınması yalnız kavram ile somut nesnelere bağlıdır.

Kavramcı tümel kuramlarında, belirlenmiş özellik kavramları da yinelenebilir sayıldığı (yani *aynı* belirlenmiş özellik kavramı *farklı* somut nesnelerde taşınabildiği) için tüm kavramlar tümeldir. Dolayısıyla gerçekçi tümel kuramlarına ilişkin aksiyomların benzerleri kavramcı tümel kuramları için de verilebilir. Kavramcı kuramlara ilişkin aksiyomları şöyle dile getirebiliriz:

Bir yüklem kaplamı, o yüklem gösterdiği kavramı örnekleyen ya da taşıyan somut nesnelerin kümesidir.

Aksiyom 1: Teklik Aksiyomu

“B” gibi bir yüklem gösterdiği bir ve yalnız bir tek B kavramı vardır.

Gerçekçi kuramlarda olduğu gibi, hangi yüklem bir kavram gösterdiği benimsenen kavramcı kurama bağlıdır. Her (anlamli) yüklem bir kavram gösterdiği varsayılırsa, Ünite 2’de gerçekçi kuramlarda karşımıza çıkan Russell Paradoksu kavramcı kuramlarda da çıkacaktır. Bu nedenle hiçbir kavramcı kuramda her yüklem bir kavram gösteremez.

Aksiyom 2: Ayırma Aksiyomu

B kavramı A şeyine yüklenir ise B, A şeyinden ayrı bulunur, dolayısıyla B, A ile özdeş değildir.

Aksiyom 3: Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu

(a) A şeyinin B olmasının metafizik nedeni, B kavramının A şeyine yüklenir olmasıdır. (b) “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “B kavramı A şeyine yüklenir” önermesidir.

Aksiyom 4: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu)

(a) $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerden oluşan bir çokluğun B olmasının metafizik nedeni, B kavramının $A_1, \dots, A_n, \dots$ şeylerine hep birlikte yüklenir olmasıdır. (b) “ A_1, B dir”, ..., “ A_n, B dir”, ... önermelerinin birlikte doğru olmalarının metafizik açıklayıcıları, “B kavramı A_1 şeyine yüklenir”, ..., “B kavramı A_n şeyine yüklenir”, ..., önermeleridir.

Örneğin, Aksiyom 1 gereği, “Ahmet insandır” önermesinin yüklemi olan “insan” bir tür kavramı olan İnsan kavramını, “Ahmet kumraldır” önermesinin yüklemi olan “kumral” ise bir özellik kavramı olan Kumrallık kavramını gösterir. Bu durumda, Aksiyom 3 gereği, “Ahmet insandır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “İnsan kavramı Ahmet’e yüklenir” önermesi, daha belirtik olarak, “Ahmet İnsan kavramını örnekler” önermesidir. Öte yandan “Ahmet kumraldır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Kumrallık kavramı Ahmet’e yüklenir” önermesi, daha belirtik olarak, “Ahmet Kumrallık kavramını taşır” önermesidir.

Zihinde Varolma İlişkisi: Kavramcı Tümel Kuramlarının Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Kavramcılığın olumlu yönleri: Kavramcı tümel kuramlarının ekonomik tutumluk ilkesi açısından gerçekçi tümel kuramlarına göre şöyle bir olumlu yönü vardır. Kavramcı kuramlardaki kavramlar, gerçekçi kuramlarda zihinden bağımsız tümel-lerin metafizik işlevlerini yerine getirir. Ama gerçekçi kuramlardaki tümel-lerden farklı olarak zihin dışında değil yalnızca zihin içinde bulunurlar. Yani kavramcı kuramlarda zihin dışı tümel-lerin varlığı kabul edilmemektedir. Zihin içinde bulunan tümel-lerin (kavramların) bilgisi, bunların akılla kavranmasına dayanır. Bu ise olanaklı sayılabilir. Öte yandan kavramların somut nesnelere uygulanır olup olmamasının bilgisi, kavramların bir yandan akılla kavranmasına öbür yandan somut nesnelerin duyu organları ile algılanmasına dayanır. Başka bir deyişle, kavramların kendileri salt akılla bilinmesine karşın bunların kaplamalarının bilgisi akılla birlikte gözlem ve deneye de bağlıdır. Buna karşılık uzay-zaman içinde yer almayan ve zihin dışında bulunan tümel-lerin akılla kavranması gerçekçi kuramlar için bir sorun oluşturur.

Zihin dışı tümel-lere yer vermeden, tümel-lerin işlevini yerine getiren kavramlara yer veren kavramcı kuramlar gerçekçi kuramlara göre daha tutumludur.

Aynı kavramın farklı zihinlerde varolmasını açıklamak kavramcı tümel kuramları için güçlük doğurur.

Kavramcılığın olumsuz yönleri: Yukarıda belirtildiği gibi, kavramcı tümel kuramlarını gerçekçi kuramlardan ayıran şey, tümellerin zihin dışında değil, yalnız zihnin içinde bulunmalarıdır. Dolayısıyla kavramcı kuramların nesnel bir metafizik olması için, aynı kavramların farklı zihinlerin içinde varolabilmeleri gereklidir. Buna göre, bu nesnelliği araştırmak için sözü geçen üçüncü temel ontolojik ilişki olan *kavramların zibinde varolma ilişkisi*’ni incelemek gerekir. Kavram, tümel olmakla birlikte zihinden bağımsız varolabilen bir şey olmadığına göre, zihnin içinde yer alan bir şey, başka bir deyişle bir zihin içeriği olmalıdır. Ancak böyle bir zihin içeriği, tümel olduğundan, somut bir tikel niteliğinde olan bir düşünme edimi, yani bir zihinsel olay olamaz. Aslında kavram, kişinin düşünme ediminin yöneldiği şeydir; ama bu şey de kavram olduğundan zihin *içinde* varolmalıdır. Üstelik bir kişinin düşünme ediminin yöneldiği kavram başka kişilerin düşünme edimlerinin yöneldiği kavramlarla özdeş olabilmelidir. Bu durumda şu soruyla karşılaşırız: Aynı kavramın farklı zihinlerde varolması ne demektir? Bu soru yanıtlanmaya çalışıldığı anda aşağıdaki tutarsızlık ortaya çıkar:

Aynı dili kullanan iki kişinin (örneğin Ahmet ve Ali’nin) zihinleri sırasıyla Z_1 ve Z_2 olsun. Bu kişilerin “ B ” gibi bir yüklemi (örneğin “pembe” yüklemine) pembe renkli somut nesnelerden oluşan bir çokluğa uyguladığını kabul edelim. Aksiyom 4 (a) gereği, bu uygulamanın metafizik nedeni, “ B ” yüklemine gösterdiği B gibi bir kavramın (örneğin Pembelik kavramının) bu çokluğa yüklenir olması olgusudur. Bu kavram (kavramcı kuramlar gereği) “ B ” yüklemine uygulayan kişilerin zihinlerinin içinde varolan bir şey olmalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi, bu kavram kişinin tikel olan bir düşünme edimi değil, bu edimin yönlediği tümel olan zihinsel bir şeydir. Bu iki kişi aynı dili kullandıklarından, Aksiyom 1 gereği, “ B ” yüklemine her ikisi için aynı B kavramını (Pembelik’i) göstermesi gerekir. Dolayısıyla aynı B kavramı hem Z_1 ’in hem Z_2 ’nin içinde (hem Ahmet’in hem de Ali’nin zihninde) bulunmalıdır. Dolayısıyla asıl varolan B değil, Z_1 -içinde- B ve Z_2 -içinde- B dir. Z_1 -içinde- B ’yi, B_{Z_1} , Z_2 -içinde- B ’yi de B_{Z_2} gösterelim. Gerçekçiliğe göre $B_{Z_1} = B_{Z_2} = B$ dir, ama kavramcılığa göre zihnin dışında bir B yoktur, ama gene de $B_{Z_1} = B_{Z_2}$ dir. Ne ki B_{Z_1} ile B_{Z_2} nin tüm özellikleri özdeş değildir. Nitekim, B_{Z_1} , Z_1 ’in içinde ama Z_2 ’nin dışında, B_{Z_2} ise Z_2 ’nin içinde ama Z_1 ’in dışındadır. Çünkü Z_1 ve Z_2 farklı zihinler olarak birbirinin dışında olduklarından, Z_1 ’in içindeki B_{Z_1} , Z_2 ’nin içinde bulunamaz. Aynı nedenle, Z_2 ’in içindeki, B_{Z_2} Z_1 ’in içinde bulunamaz. Dolayısıyla B_{Z_1} ile B_{Z_2} birbirlerinin dışında bulunduklarından özdeş değildir. Ne ki, kavramcılığa göre, aynı B kavramının hem Z_1 ’in içinde hem Z_2 ’nin içinde olduğu kabul edilmiştir. Böylece bir çelişki ortaya çıktığından kavramcılığın tutarsız olduğu gösterilmiş olur. (Bkz. Bochenski, 1956, s. 33-54.)

İkinci olarak, kavramcılığı savunan biri, Aksiyom 3(a) gereği, örneğin, “Bir tebeşirin beyaz olmasının metafizik nedeni, Beyaz kavramının bu tebeşire yüklenmesidir” diyecektir. Ancak, diyelim ki Beyaz kavramı zihnimizde yer almıyor. Bu durumda, sezgisel olarak, söz konusu tebeşirin beyaz olduğu olgusu gene varlığını sürdürecekti. Bu yüzden, bir şeyin beyaz olmasının nedenini, o şeye Beyaz kavramının yüklenirliği ile ortaya koyamayız. (Bkz. Armstrong, 1978, s. 27)

ADCI TÜMEL KURAMLARI

Adcı kuramlar, tümellerin varlığını kabul etmeyen kuramlardır. Bu kuramların bir kısmında tümellere yer verilmediği gibi onların işlevini görecektir türetilmiş bir kategoriye de yer verilmez. Bu tür kuramların *sıkı adcılık ile yüklem adcılığı* olarak adlandırılan iki çeşidi vardır. Diğer gruptan olan adcı kuramlarda ise, tümeller temel

kategori sayılmaz, ama onların ontolojik işlevini gören türetilmiş bir kategori ortaya konulur. Bu tür kuramların ise *doğal küme adcılığı* ve *benzerlik adcılığı* olmak üzere iki biçimi vardır.

Kavramcılığın niçin adcı kuramlar arasında sayılmadığını açıklayınız.

SIRA SİZDE

Sıkı Adcılık

Sıkı adcılık kuramı’nda kabul edilen tek temel ontolojik kategori, “somut nesne” kategorisi olup, temel ontolojik ilişki yoktur. Bu kuramda, “Ahmet insandır”, “Ahmet kumraldır”, “Ahmet koşuyor” ve “Bu karanfil pembedir” gibi yalın sağduyusal bilgi ileten özne-yüklem önermeleri temel önermelerdir. Genel olarak, öznesi somut nesne gösteren, yüklemi ise yalnız somut nesnelere uygulanabilen özne-yüklem önermelerine *temel önerme* diyoruz. Sıkı adcılıkta, doğru olan temel önermelerin metafizik açıklamaya gereksinmesi olmadığı için, bu önermelerin kendileri metafizikçe temel önermelerdir.

Öte yandan, sıkı adcılar, “Çalışkanlık bir erdemdir” ve “Kırmızı bir renktir” gibi temel önerme olmayan önermeleri, metafizikçe temel saydıkları önermelere, yani temel önermelere, dönüştürmek zorundadırlar. Bir temel-olmayan önerme, bir temel önermeye dönüştürülebiliyorsa, böyle bir önermeye *indirgenebilir özne-yüklem önermesi*, metafizikçe temel olan bir önermeye dönüştürülebilmesi olanaksız ise, bu önermeye *indirgenemez özne-yüklem önermesi* diyeceğiz.

Sıkı adcılığın eleştirisi: Sıkı adcılığın temel savı, indirgenemez özne-yüklem önermelerinin bulunmadığıdır. Ancak Ünite 2’de “Çalışkanlık bir erdemdir” gibi öznesi soyut tekil terim olan (ve dolayısıyla) temel olmayan özne-yüklem önermelerinin salt somut nesnelere söz eden temel önermelere dönüştürme çabasının başarısız olduğunu görmüştük. Bu ise bazı indirgenemez önermelerin bulunduğu anlamına gelir. Bu dönüştürmelerin başarısız olduğunu pekiştirmek için bu kez

İndirgenemez özne-yüklem önermelerinin bulunmadığını savlayan sıkı adcılıkta, öznesi soyut tekil terim olan özne-yüklem önermeleri indirgenememektedir.

(1) Kırmızı bir renktir

özne-yüklem önermesini ele alalım. Sıkı adcı (1) önermesini

(2) Tüm kırmızı şeyler rengi olan şeylerdir

önermesine dönüştürecektir. Burada (1) önermesinin, (2) önermesini mantıksal olarak içerdiği açıktır; yani (1) doğru ise, (2) de mutlaka doğrudur. Ancak dönüştürmenin başarılı olması için (1) ve (2)’nin eşdeğer olması gerekir. Bu nedenle sıkı adcı, bu eşdeğerliği göstermek için, (2)’nin (1)’i mantıksal olarak içerdiğini de göstermek durumundadır. Bunun yürümediği şöyle ortaya konulmuştur. Doğru olan

(3) Tüm kırmızı şeyler uzanımı olan şeylerdir

önermesini ele alalım. O zaman, tam eşitlik (tam benzerlik, muadillik) gereği, (1) önermesi, (2) önermesini mantıksal olarak içeriyorsa, (3) önermesinin de

(4) Kırmızı (ya da Kırmızılık) bir uzanımdır

önermesini mantıksal olarak içermesi beklenir. Ancak (3), (4)’ü mantıksal olarak içermez. Çünkü (3) doğru iken, (4) yanlıştır. Bu nedenle (2), (1)’in bir dönüştürmesi sayılamaz. (Bkz. Armstrong, 1978, s. 60 - 61.)

Yüklem Adcılığı

Yüklem adcılığı kuramı’nda, sıkı adcılık kuramı’nda olduğu gibi, tek temel ontolojik kategori nesne kategorisidir. Öte yandan bu kuramda, sıkı adcılıktan farklı olarak, bir temel ontolojik ilişkinin işlevini gören, dilin yüklemeleri ile somut nesneler arasında *uygulama ilişkisi* vardır. Bu ilişki temel olduğundan tanımlanamaz, ancak aşağıdaki aksiyomlarla belirlenir:

Aksiyom 3: Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu*

(a) A şeyinin B olmasının metafizik nedeni, “ B ” yüklemine A şeyine uygulanır olmasıdır. (b) “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ ‘ B ’ yüklemi A somut nesnesine uygulanır” önermesidir.

Aksiyom 4: Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu)*

(a) $A_1, \dots, A_n, \dots$ gibi şeylerin B olmasının metafizik nedeni “ B ” yüklemine $A_1, \dots, A_n, \dots$ şeylerin hepsine birlikte uygulanır olmasıdır. (b) “ $A_1 B$ dir”, ..., “ $A_n B$ dir”, ... doğru temel önermeler ise: “ $A_1 B$ dir”, ..., “ $A_n B$ dir”, ... önermelerinin birlikte doğru olmalarının metafizik açıklayıcıları, “ ‘ B ’ yüklemi A_1 şeyine uygulanır”, ..., “ ‘ B ’ yüklemi A_n şeyine uygulanır”, ... önermeleridir.

Örneğin, Aksiyom 3*(b) gereği, “Ahmet insandır” temel önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ ‘insan’ yüklemi Ahmet’e uygulanır” önermesi, “Bu karanfil pembedir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı ise, “ ‘pembe’ yüklemi bu karanfile uygulanır” önermesidir.

Görüldüğü gibi aksiyomlar yalnız temel önermelere ilişkindir. Yüklem adcılığında, tıpkı sıkı adcılıkta olduğu gibi, temel-olmayan önermeler temel önermelere dönüştürmek yoluyla indirgenmelidir.

Aslında “ B ” gibi bir yüklem A gibi bir somut nesneye uygulanması şöyle ortaya çıkar: “ B ” yüklemine ait olduğu dili kullanan K gibi bir kişi algıladığı A somut nesnesi karşısında “ B ” yüklemine dile getiren ses veya yazı izini üretir. Buna göre “ B ” yüklemi, örnekleyenleri bu çeşit ses veya yazı izleri olan bir türdür. Böyle bir türe *tip* diyeceğiz. Örneğin, bu kitapta geçen “beyaz” sözcüklerinin her biri bir yüklem olan “beyaz” tipinin farklı örnekleyenleridir. Genel olarak *yüklem tipi* ile onu örnekleyen *yüklem örnekleyenlerini* ayırt etmek gerekir. Dolayısıyla, yüklem adcılığında, bir yüklem bir somut nesneye ya da somut nesnelerden oluşan bir çokluğa uygulandığında, aslında bir yüklem tipine ait olan bir örnekleyeninin bu nesneye ya da çokluğa uygulandığını anlarız.

“ B ” gibi bir yüklem hangi somut nesnelere uygulanıp olup olmadığı yalnız bu yüklem tipine değil bir de anlamına bağlıdır. Genel olarak “ B ” gibi bir yüklem anlamı, ait olduğu dili kullananların dilsel uyuşmaları ile belirlenir. Özellikle algısal yüklemelerin anlamı, bu yüklem uygulananca bazı *ilkörnekler* gösterilerek belirlenir. Örneğin, “kırmızı” renk yüklemine anlamını belirlemek için, bu yüklemi kullanacak kişilere ilkörnek işlevinde olan bir domates, bir kiremit ve bir gelincik gibi kırmızı renkli somut nesneler gösterilip, “kırmızı” yüklemine anlamı öğretilir. “Kırmızı” yüklemine ilkörneklere uygulandığını dile getiren önermeler analitik *a priori*’dir. Buna karşılık, aynı yüklem ilkörnek olmayan somut nesnelere uygulandığını dile getiren önermeler sentetik *a posteriori*’dir. Birinci önermeler anlam

kuralı işlevindedir. İkincilerine, yani “kırmızı” yüklemine ilkörnek olmayan yeni bir somut nesneye uygulandığını dile getiren önermelere gelince, bunlar gözlemsel bilgi iletme işlevindedir. Nitekim bu önermelerin doğrulukları ancak yüklemine uygulandığı nesnelerin algılanmasıyla bilinebilir.

Yüklem adcılığının eleştirisi: Öncelikle yüklem adcılığında, tıpkı sıkı adcılıkta olduğu gibi, temel-olmayan önermelerin, temel önermelere dönüştürülmesi gerekir. Ancak yüklem adcılığındaki, sıkı adcılığa eklenmiş olan Uygulama İlişkisi bu dönüştürmeyi sağlamak için yeni bir yöntem sunamaz. Bu nedenle, sıkı adcılıkta karşımıza çıkan bazı özne-yüklem önermelerinin salt somut nesnelerden söz eden önermelere dönüştürülemez sorunu, yüklem adcılığında da vardır. Başka bir deyimle, bu kuramda, bazı indirgenemez önermelerin varlığı söz konusudur.

İkinci olarak, Kavramcılık’ta ortaya konan ikinci sorunun benzerinin yüklem Adcılığı’nda da çıktığını söyleyebiliriz: Bu görüşü savunan biri, Aksiyom 3*(a) gereği, benzer bir biçimde, örneğin, bir tebeşirin beyaz olmasının metafizik nedeni, “beyaz” yüklemine bu tebeşire uygulanmasıdır diyecektir. Ancak, diyelim ki “beyaz” yüklemi dilimizin bir ögesi değildir. Bu durumda, sezgisel olarak, söz konusu tebeşirin beyaz olduğu olgusu gene varlığını sürdürecekti. Bu yüzden, bir şeyin beyaz olmasının nedenini, o şeye “beyaz” yüklemine uygulanırlığı ile ortaya koyamayız. (Bkz. Armstrong, 1978, s. 17)

Üçüncü olarak, yüklem adcılığı, “yüklem tipi” teriminin bir çözümlemesini vermek durumundadır. Sorunun nasıl ortaya çıktığını görmek için, “beyaz” yüklemine, n sayıda beyaz nesneden oluşan bir çokluğa uygulandığını varsayalım. Bu durumda aslında, yukarıda da söylendiği gibi, “beyaz” yüklemine n sayıda nesneye uygulanmasının her biri, bir “beyaz” örnekleyeninin uygulanmasıdır. “Beyaz” tipini “ B ”, örnekleyenlerini, “ B_1 ”,..., “ B_n ”, uygulandığı nesneleri de A_1 ,..., A_n ile gösterelim. Yüklem adcılığını savunan biri, “ B_1 ” yüklem örnekleyeninin A_1 nesnesine,..., “ B_n ” yüklem örnekleyeninin A_n nesnesine uygulanmasının hepsinin *aynılığı*ni ortaya koyabilmek için, yani yüklem uygulamasının *nesnel* olduğunu göstermek için, “ B_1 ”,..., “ B_n ” örnekleyenlerinin aynı “ B ” tipinden olduğunu söylemek durumundadır. Ancak “ B ”, dilsel de olsa, bir *tür* (*dilsel tümel*) olduğu için, Yüklem Adcılığı sözü geçen “tip” teriminin indirgeyici bir çözümlemesini vermek durumundadır. Bu çözümleme çabası aşağıdaki *sonsuz gerileme* sorununu birlikte getirir:

Öncelikle, yüklem adcılığı’nı savunan biri, “ B ” tipi, “ B_1 ”,..., “ B_n ” örnekleyenlerinin kümesidir diyemez. Çünkü bu bizi, daha sonra inceleyeceğimiz, Doğal Küme Adcılığı’na götürür. Bu durumda tek seçenek,

“ B_1 ”,..., “ B_n ”, aynı “ B ” tipindedir, çünkü bunların hepsi daha-yüksek basamaklı bir tip olan “ B^* ” tipindedir

demektir. Ancak “ B^* ” de bir tiptir. Dolayısıyla bu daha-yüksek basamaklı tipin de bir çözümlemesi verilmelidir. Bu ise bizi sonsuz gerilemeye götürür. (Bkz. Armstrong, 1978, s. 20.)

İndirgenemez önermelerin kavramcılıkta da bulunmasının yanı sıra, bütün özellikleri dilde bulunan yüklemle sınırlı saymak zorunda olması ve yüklem tiplerini açıklama durumunda kalması kavramcılığın diğer zorluklarıdır.

“Çalışkanlık bir erdemdir” önermesinin neden yüklem adcılığında da indirgenemez önermeler arasında sayılması gerektiğini açıklayınız.

Doğal Küme Adcılığı

Doğal Küme Adcılığı kuramının temel kategorileri, somut nesne, (soyut) küme ile *doğal küme* kategorileridir. Bu kuramda tümellerin işlevini gören, bu tümellerin kaplamalarıdır. Eğer tümel bir nesne türü ise, o tümelin kaplamı (Ünite 1’de olduğu gibi) o nesne türünün örnekleyenleri olan somut nesnelerin kümesi demektir. Öte yandan tümel bir özellik türü ise iki türlü kaplamı vardır. Biri (Ünite 1’de olduğu gibi) o özellik türünün örnekleyenlerini oluşturan belirlenmişlerin kümesi demektir. İkincisi ise o özellik türünü (dolaylı) taşıyan somut nesnelerin kümesi demektir. Burada söz konusu doğal kümeler, öğeleri yalnız somut nesneler olan kaplamalardır. (Dolayısıyla özellik türlerinin birinci anlamındaki kaplamaları bu kuramda doğal kümeler değildir.) (Bundan böyle bu alt bölümde “doğal küme” terimi yerine “küme” sözcüğünü kullanacağız.) Örneğin, “Ahmet insandır” özne-yüklem önermesindeki “insan” yüklemi tüm insanların kümesini gösterir. Gene “Bu karanfil pembedir” önermesindeki “pembe” yüklemi pembe renkli tüm nesnelerin kümesini gösterir. Öte yandan “Pembe bir renktir” ve “Çalışkanlık bir erdemdir” gibi özne-yüklem önermelerinin hem özneleri hem de yüklemeleri öğeleri somut nesnelerden oluşan birer kümeyi gösterir. Bu kez özne konumundaki tekil soyut bir terim olan “pembe”, gene pembe renkli tüm nesnelerin kümesini, aynı türden bir terim olan “çalışkanlık” ise tüm çalışkan insanların kümesini gösterir. (Dikkat edilirse “pembe” sıfatı özne konumunda ad işlevindedir.) Diğer yandan “renk” ve “erdem” yüklemeleri sırasıyla rengi olan tüm nesnelerin kümesini ve erdemli olan tüm insanların kümesini gösterir. Bu durumda Doğal Küme Adcılığı kuramında, “Ahmet insandır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Ahmet, tüm insanlardan oluşan kümenin *öğesidir*” önermesi; “Çalışkanlık bir erdemdir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı ise “Tüm çalışkan insanlardan oluşan küme, tüm erdemli insanlardan oluşan kümenin *alt kümesidir*” önermesidir. Genel olarak “ A, B dir” biçimindeki bir özne-yüklem önermesinde “ A ” öznesi, eğer bir somut tekil ad ise, adı olduğu A somut nesnesini; eğer bir soyut tekil terim ya da tür adı ise, A -kümesi dediğimiz ve somut nesnelerden oluşan bir kümeyi gösterir. Öte yandan “ B ” yüklemi, bu yüklemün uygulandığı somut nesnelerin kümesini gösterir; bu kümeye de B -kümesi diyeceğiz. B -kümesi, “ B ” yüklemünün *kaplamı*dır. Dikkat edilirse bu kuramda Uygulama ilişkisi bir temel ontolojik ilişki olmayıp şöyle tanımlanır: “ B ” yüklemünün A gibi bir somut nesneye *uygulanır* olması, A şeyinin “ B ” yüklemünün gösterdiği (doğal) kümenin *ögesi* olması demektir.

Genel olarak, “ A, B dir” biçimindeki bir özne-yüklem önermesinin doğruluğunun metafizik açıklaması aşağıdaki aksiyomla verilir:

Aksiyom 3**: Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu

- (a) A şeyinin B olmasının metafizik nedeni, A şeyinin B -kümesi’nin *ögesi* ya da alt kümesi olmasıdır. (b) (i) “ A ” bir somut nesne adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A somut nesnesi B -kümesi’nin *ögesidir*” önermesidir. (ii) “ A ” bir soyut tekil terim ya da tür adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A -kümesi, B -kümesi’nin alt kümesidir” önermesidir.

Çoğun-Üzerinde-Bir Aksiyomu (Çokluğa İlişkin Metafizik Açıklama Aksiyomu), benzer bir biçimde, Doğal Küme Adcılığı’nda ortaya konulabilir.

Dikkat edilirse, yüklem adcılığında sıkı adcılıkta metafizikçe temel kabul edilen önermelerin metafizik açıklayıcısı ortaya konulur. Gene Doğal Küme Adcılığı'nda, hem Sıkı Adcılık hem de Yüklem Adcılığı'nda metafizikçe temel sayılan önermelerin metafizik açıklayıcısı ortaya konulur. Bu durumda aşağıdaki önermeler eşdeğer olup bir alttaki üsttekilerin metafizik açıklayıcısıdır:

- (1) “*A, B* dir” önermesi doğrudur.
- (2) “*B*” yüklemi *A*'ya uygulanır.
- (3) *A*, “*B*” yüklemine kaplamının ögesi ya da alt kümesidir.

Doğal Küme Adcılığı'nın Eleştirisi: Burada iki önemli eleştiriden söz edeceğiz. (i) Birinci eleştiriyi şöyle örneklendirebiliriz. “kalbi-olan bir canlı” ile “karacığeri-olan bir canlı” yüklemelerinin kaplamaları aynıdır; yani anlamları farklı olan bu yüklemelerin ikisi de *K* gibi aynı bir doğal kümeyi gösterir. Buna göre, örneğin, “Ahmet kalbi-olan bir canlıdır” önermesi ile “Ahmet karacığeri-olan bir canlıdır” önermelerini ele alalım. Bu önermelerin yüklemelerinin anlamları farklı önermelerin kendilerinin de anlamları farklıdır. Oysa Doğal Küme Adcılığı'nda her ikisinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı özdeş olup, “Ahmet *K* kümesinin ögesidir” önermesidir. Ancak anlamları farklı olan önermelerin metafizik açıklayıcıları da farklı olmalıdır. Bu durumda Aksiyom 3**(b)(i)'nin geçersiz olmasından dolayı, kuramın yetersizliği gösterilmiş olur. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 25; örnek için bkz. Kirkham, 1992, s. 12 - 13.)

(ii) İkinci olarak, gerek Kavramcılık'ta gerek Yüklem Adcılığı'nda ortaya konulan ikinci sorunun benzerinin Doğal Küme Adcılığı'nda da ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu görüşü savunan biri, Aksiyom 3**(a) gereği, benzer bir biçimde, örneğin, bir tebeşirin beyaz olmasının metafizik nedeni, bu tebeşirin tüm beyaz şeylerin kümesinin bir ögesi olmasıdır diyecektir. Ancak, diyelim ki varolan tek beyaz şey sözü geçen tebeşir olsun. Bu durumda, beyaz şeylerin kümesi, tek ögesi bu tebeşir olan küme olurdu. Öte yandan, sezgisel olarak, söz konusu tebeşirin beyaz olduğu olgusu gene varlığını sürdürecekti. Böylelikle kümenin başka beyaz olan öğelerinin bulunmasının bir işlevinin olamayacağı görülmüş olur. Sonuç olarak, bir şeyin beyaz olmasının nedeninin, o şeyin tüm beyaz şeylerin kümesinin bir ögesi olmadığını, tam tersine bir şeyin beyaz olması nedeniyle o şeyin söz konusu kümenin ögesi olduğunu söylemek durumundayız. (Bkz. Armstrong, 1978, s. 36 -37.)

Doğal küme adcılığının varsaydığının aksine, bir somut nesnenin bir özelliği taşımasını o özelliği taşıyan diğer nesnelerle aynı kümede olmasıyla açıklamak yerine, somut nesneyi o özelliği taşıması nedeniyle söz konusu kümenin elemanı saymak daha akla uygundur.

Benzerlik Adcılığı

Benzerlik adcılığı kuramı'nın temel kategorileri somut nesne kategorisi ile küme kategorisi, temel ontolojik ilişkisi ise, somut nesneler arasındaki *benzerlik ilişkisi*dir. Bu kuramda tümelere işlevini gören, öğeleri benzerlik ilişkisi'ne dayanarak tanımlanmaya çalışılan benzer somut nesne kümeleridir. Bu kümelerin bütün öğelerinin en az bir ortak özelliği olması beklenir. Bunlara *benzerlik kümeleri* diyeceğiz. Benzerlik kümeleri tümelere işlevini gördüğüne göre, her özne-yüklem önermesinin yüklemine gösterdiği şey bir benzerlik kümesi olur. Öte yandan böyle bir önermenin öznesi ya bir somut tekil terim olup bir somut nesneyi gösterir ya da somut tekil terim olmayıp bir benzerlik kümesini gösterir. Bu çerçevede aşağıdaki örnekleri ele alalım:

- (4) Ahmet insandır,
- (5) Ahmet beyazdır,
- (6) Çalışkanlık bir erdemdir,
- (7) Yakut kırmızıdır.

(4) ve (5) önermelerinin ortak öznesi “Ahmet” bir somut tekil terim olup, somut bir nesneyi, yani Ahmet adlı belli bir kişiyi gösterir. (4) önermesinin yüklemi olan “insan” bir nesne türü adı olup, birbirine benzeyen öğelerden oluşan tüm insanlar kümesini, (5) önermesinin yüklemi olan “beyaz” ise bir özellik türü adı olup, gene birbirine benzeyen öğelerden oluşan tüm beyaz renkli somut nesneler kümesini gösterir. (6) önermesinin öznesi olan “çalışkanlık” bir soyut tekil terim olup, birbirine benzeyen öğelerden oluşan tüm çalışan somut nesneler kümesini, yüklemi olan “erdem” bir tür adı olup, gene birbirine benzeyen öğelerden oluşan tüm erdemli somut nesneler kümesini gösterir. Son olarak, (7) önermesinin öznesi olan “yakut” bir nesne türü adı olup, birbirine benzeyen öğelerden oluşan tek tek tüm yakutların kümesini, yüklemi olan “kırmızı” ise bir özellik türü adı olup, gene birbirine benzeyen öğelerden oluşan tüm kırmızı somut nesnelerin kümesini gösterir. Benzerlik adcılığı’nın ana görevi, her bir yüklem ve somut tekil terim olmayan öznenin gösterdiği benzerlik kümesini belirlemektir. Bu benzerlik kümesi aşağıdaki iki çeşit koşulu yerine getirmelidir. (i) Benzerlik kümeleri, benzerlik aksiyomları dediğimiz bazı aksiyomları yerine getirmelidir. (ii) Benzerlik kümeleri, söz konusu terimin (yüklem ya da somut tekil terim olmayan öznenin) anlamına uygun olması için, anlamı belirlemede kullanılmış bütün ilkörnekleri kapsamalıdır. (Yüklem Adcılığı alt bölümünde ilkörneklerin anlam belirlemedeki işlevinden söz etmiştik.) Önce (i)’de söz edilen benzerlik aksiyomları ile başlıyoruz.

Aksiyom 1^b: Benzerlik ilişkisi yansımalıdır; yani A herhangi bir somut nesne olduğunda, A , A ’ya (yani kendisine) benzer.

Aksiyom 2^b: Benzerlik ilişkisi bakışımıdır; yani A_1 ile A_2 herhangi iki somut nesne olduğunda, A_1 , A_2 ’ye benzer ise, A_2 de A_1 ’e benzer.

Aksiyom 3^b: Her benzerlik kümesinin herhangi iki ögesi birbirine benzer.

Aksiyom 4^b: Yüklem ve somut tekil terim olmayan öznelerin kaplamı birer benzerlik kümesidir.

Aksiyom 5^b: *Metafizik Neden/Açıklama Aksiyomu*

(a) A şeyinin B olmasının metafizik nedeni, A şeyinin B -benzerlik-kümesi’nin ögesi ya da alt kümesi olmasıdır. (b) (i) “ A ” bir somut nesne adı ise, “ A , B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A somut nesnesi B -benzerlik-kümesi’nin ögesidir” önermesidir. (ii) “ A ” bir soyut tekil terim ya tür adı ise, “ A , B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A -benzerlik-kümesi, B -benzerlik-kümesi’nin alt kümesidir” önermesidir.

Şimdi de aksiyomları örneklendirelim. Aksiyom 1^b: Ahmet, kendisine, elimdeki pembe karanfil kendisine benzer. Aksiyom 2^b: Ahmet kardeşi Mehmet’e benzer ise, Mehmet de Ahmet’e benzer. Aksiyom 3^b: Aşağıda (ii) Benzerlik Kümesi tanımında öğeleri ikiye ikiye benzeyen bir küme örneği veriyoruz. Aksiyom 4^b: Yukarıda (4) - (7) önermelerinde geçen yüklem ve somut tekil terim olmayan öznelerin gösterdikleri kümelerin birer benzerlik kümesi olduğunu söyleyebiliriz.

Aksiyom 5^b’yi yalnız (a) için örneklıyoruz. (Aynı örnekler kolaylıkla (b) için uyarlanabilir): Ahmet’in insan olmasının metafizik nedeni, Ahmet’in tüm insanlardan oluşan benzerlik kümesinin ögesi olması; Ahmet’in beyaz olmasının metafizik nedeni, tüm beyaz nesnelerden oluşan benzerlik kümesinin ögesi olması; Çalış-

kanlığın bir erdem olması, tüm çalışkan insanlardan oluşan benzerlik kümesinin, tüm erdemli insanlardan oluşan benzerlik kümesinin alt kümesi olması; son olarak, Yakut'un kırmızı olması, tek tek tüm yakutlardan oluşan benzerlik kümesinin, tüm kırmızı nesnelerden oluşan benzerlik kümesinin alt kümesi olmasıdır.

Yukarıdaki aksiyomlarla belirlenen Benzerlik İlişkisi, yansımali ve bakışımli olmasına karşın geçişli değildir. (Bir ilişkinin geçişli olması şöyle tanımlanır: A_1 , A_2 ve A_3 herhangi üç somut nesne olduğunda, A_1 , A_2 'ye ve A_1 , A_2 'e benzer ise, A_1 , A_3 'e benzer.) Buna göre yukarıdaki aksiyomlarla belirlenen Benzerlik İlişkisi'nin geçişli olmadığı şu karşı örnekle gösterilebilir. A_1 somut nesnesi, beyaz, yuvarlak ve sert bir şey, A_2 somut nesnesi, siyah, kare ve sert bir şey, A_3 somut nesnesi de siyah, oval ve yumuşak bir şey olsun. Sezgisel olarak, A_1 ve A_2 sert şeyler olma bakımından, A_2 ve A_3 de siyah olma bakımından birbirine benzer. Ancak A_1 ve A_3 hiçbir bakımdan birbirine benzemez. Böylece Benzerlik İlişkisi'nin geçişli olmadığı görülür.

Benzerlik kümeleri için çeşitli tanımlar ortaya konulmuştur. Ancak bazılarının geçersiz olduğu görülmüştür. Aşağıda bu tanımlardan bazılarını inceliyoruz:

- (i) Bir *benzerlik kümesi*, A_1 , A_2 , A_3 ,... gibi sonlu ya da sonsuz sayıda somut nesnelerden oluşan bir dizidir ki, bu dizide ardı ardına gelen somut nesneler birbirine benzerler, yani A_1 , A_2 'ye, A_2 , A_3 'e,.... benzer. (Bkz. Goodman, 1966, s. 147.)

Bu tanımın geçersiz olduğunu yukarıdaki örnek yardımıyla şöyle gösterebiliriz: A_1 , A_2 ve A_3 yukarıdaki örnekte geçen somut nesneler olduğunda, A_1 ve A_3 hiçbir bakımdan birbirine benzemez. Dolayısıyla Aksiyom 3^b gereği (i) tanımı geçersizdir.

- (ii) Bir *benzerlik kümesi*, somut nesnelerden oluşan öğeleri ikişer ikişer birbirine benzer olan kümedir. (Bkz. Goodman, 1966, s. 148.)

Bu tanımın geçersiz olduğunu göstermek için aşağıdaki örneği ele alalım: A_1 somut nesnesi, beyaz, yuvarlak ve sert bir şey, A_2 somut nesnesi, siyah, kare ve sert bir şey, A_3 somut nesnesi de beyaz, kare ve yumuşak bir şey olsun. (Bkz. Goodman, 1966, s. 148.) Görüldüğü gibi bu örnekte somut nesneler ikişer ikişer birbirine benzer, yani A_1 ile A_2 , A_2 ile A_3 ve A_1 ile A_3 birbirine benzer. Ancak üçü aynı bakımdan birbirine benzemez. Oysa sezgisel olarak benzerlik kümesinin tüm öğelerinin en az bir bakımdan benzemesi beklenir. Bu nedenle A_1 , A_2 ve A_3 somut nesnelerini kapsayan hiçbir küme bir benzerlik kümesi değildir.

- (iii) Bir *benzerlik kümesi*, şu iki koşulu yerine getiren bir kümedir: (a) Bir *benzerlik kümesi*, somut nesnelerden oluşan öğeleri ikişer ikişer birbirine benzer olan kümedir. (b) Yukarıdaki (a) koşulunu yerine getiren kümenin dışında kalan her bir somut nesne bu kümenin en az bir öğesine benzer değildir. (Bkz. Carnap, 1967, s. 113.)

Yukarıdaki (iii) tanımının geçersiz olduğu şu karşı örnekle gösterilmiştir: Sırasıyla B_1 -kümesi, B_2 -kümesi ve B_3 -kümesi diyeceğimiz, bütün kırmızı yuvarlak nesneler, bütün kırmızı tahtadan yapılmış nesneler ve bütün yuvarlak tahtadan yapılmış nesnelerin oluşturduğu üç alt kümenin birleşimi olan B -kümesi'ni ele alalım. Bu durumda (a) koşulunun yerine geldiğini söyleyebiliriz. Öncelikle, görüldüğü

gibi, her bir alt kümenin öğeleri birbirine benzerdir; B_1 -kümesi'nin öğeleri kırmızı ve yuvarlak olma, B_2 -kümesi'nin öğeleri kırmızı ve tahtadan yapılmış olma, B_3 -kümesi'nin öğeleri ise yuvarlak ve tahtadan yapılmış olma bakımından birbirine benzerler. Öte yandan B_1 -kümesi ile B_2 -kümesi'nin öğeleri kırmızı olma bakımından, B_1 -kümesi ile B_3 -kümesi'nin öğeleri yuvarlak olma bakımından, B_2 -kümesi ile B_3 -kümesi'nin öğeleri ise tahtadan yapılmış olma bakımından birbirine benzerler. Böylelikle (a) koşulu yerine gelmiş olur. (b) koşulunun da yerine geldiğini şöyle görebiliriz: (a) koşulunu yerine getiren kümenin dışında kalan nesneler, ya kırmızı-olmama-yuvarlak-olmama, ya kırmızı-olmama-tahtadan-yapılmış-olmama ya da yuvarlak-olmama-tahtadan-yapılmış-olmama özelliklerinden birini taşıyan nesnelerdir. Bu nesnelerin oluşturdıkları kümelerle sırasıyla $\bar{B}_1$ -kümesi, $\bar{B}_2$ -kümesi ve $\bar{B}_3$ -kümesi diyelim. Bu durumda $\bar{B}_1$ -kümesi'nin öğeleri, B_1 -kümesi'nin öğelerine, $\bar{B}_2$ -kümesi'nin öğeleri, B_2 -kümesi'nin öğelerine, $\bar{B}_3$ -kümesi'nin öğeleri ise, B_3 -kümesi'nin öğelerine benzer *değildir*. Böylelikle (b) koşulunun yerine gelmiş olduğunu görüyoruz.

Ancak, sezgisel olarak, B -kümesinin bir benzerlik kümesi sayılması için öğelerinin yalnız ikişer ikişer değil, tüm öğelerinin bir arada en az bir bakımdan birbirine benzemesi, yani ortak bir özelliği olması beklenir. Oysa B -kümesinin tüm öğeleri böyle bir koşulu yerine getirmez. B -kümesinin öğelerinin ortak bir özelliği olmadığı şöyle gösterilmiştir. Kümenin öğeleri arasında sarı kriket topları (yani kırmızı olmayan tahtadan yapılmış yuvarlak nesneler) ve kırmızı lastik toplar (yani kırmızı tahtadan olmayan yuvarlak nesneler) bulunur. Nitekim kümede tahtadan yapılmış yuvarlak bütün nesneler bulunduğundan, sarı kriket topları da vardır. Öte yandan, kümede kırmızı ve yuvarlak olan bütün nesneler bulunduğundan, kırmızı lastik toplar da bulunur. (Kriket toplarının tahtadan yapılmış olduğunu, topların da yuvarlak olduğunu göz önünde tutmak gerekir.) Böylece kümede kırmızı renkli öğelerin yanı sıra (sarı olduğundan) kırmızı olmayan öğeler olduğu görülür. Demek ki ne kırmızı olma ne de kırmızı olmama kümenin tüm öğelerinin ortak özelliği değildir. Gene kümenin öğeleri arasında, tahtadan yapılmış olan öğelerin yanı sıra (lastik olduğundan) tahtadan yapılmış olmayan öğeler de vardır. O halde ne tahtadan olma ne de tahtadan olmama kümenin tüm öğelerinin ortak özelliği değildir. Son olarak kümenin öğeleri arasında, kırmızı renkli tahtadan yapılmış her türlü nesne bulunduğundan, kırmızı tahtadan yapılmış kare şeklinde kutular da bulunur. Böylece kümede yuvarlak öğelerin yanı sıra kare olduğundan yuvarlak olmayan öğeler de vardır. O halde ne yuvarlak olma ne de yuvarlak olmama kümenin bir ortak özelliğidir. Bu ise B -kümesinin bir benzerlik kümesi olmadığı, dolayısıyla da (iii) tanımının geçersiz olduğu sonucuna yol açar. (Bkz. Quine, 1969, s. 120 - 121.)

Benzerlik kümesi tanımı olarak geçersiz olduğu görülen (iii) tanımı *benzerlik dairesi* denilen kümelerin tanımıdır. (Bkz. Carnap, 1967, s. 113 ve Goodman, 1966, s. 157 -158.) Sezgisel anlamda benzerlik kümesi olan bütün somut nesne kümeleri birer benzerlik dairesidir; ama yukarıdaki karşı örnekten görüldüğü gibi, her benzerlik dairesi bir benzerlik kümesi değildir. Başka deyişle (iii) tanımı benzerlik kümeleri için gerekli olmakla birlikte yeterli olmayan bir koşulu yerini getirir. İşte yukarıdaki karşı örnek, benzerlik kümesi olmayan bir benzerlik dairesini örneklendiriyor.

Yukarıda benzerlik adcılığının iki işlevi olduğunu söylemiştik. Şimdiye kadar birincisini inceledik. Şimdi ikincisini ele alıyoruz. Yukarıda belirtildiği gibi ikinci işlevin amacı her bir yüklem gösterdiği benzerlik kümesini belirlemektir. Özne ko-

numunda olan bir soyut tekil terimin gösterdiği benzerlik kümesi, o soyut tekil terimin karşılığı olan sıfatın yüklem konumunda gösterdiği benzerlik kümesiyle özdeştir.

Bir yüklem gösterdiği benzerlik kümesinin belirlenmesini örneklendirmek için “kırmızı” yüklemine ele alalım. Bu yüklem algısal bir yüklem olduğu için, anlamı ilkörneklemlerle belirlenir. Birinci ilkörnek kırmızı bir lastik top (yani rengi kırmızı, şekli küre, malzemesi lastik olan bir somut nesne); ikinci ilkörnek kırmızı bir kiremit (yani rengi kırmızı, şekli dikdörtgen prizma, malzemesi pişmiş kil olan bir somut nesne); üçüncü ilkörnek ise kırmızı boyalı oval bir tahta parçası (yani rengi kırmızı, şekli oval, malzemesi tahta olan bir somut nesne) olsun. Bu ilkörneklerin tek ortak özelliği renk özelliği, yani kırmızılıktır. (Dikkat edilirse bu ilkörneklerin belirlenmiş kırmızılık renk tonları farklıdır, ama bu farklı belirlenmişler gene de aynı kırmızılık belirlenebilirinin altındadır.) Ancak, görüldüğü gibi, bu ilkörnekler şekil ve malzeme bakımından farklıdırlar. Dolayısıyla ilkörneklerin ortak şekil özelliği veya ortak malzeme özelliği yoktur. Bu örnekteki ilkörnekler kümesinin öğeleri ikiye ikiye birbirine benzerdir. Genel olarak her ilkörnekler kümesinin öğeleri ikiye ikiye birbirine benzer olmalıdır. Bu ise (ii) tanımına uymaları anlamına gelir. Bu kümenin (ii) tanımına uygun olması ise, bu kümenin en az bir benzerlik dairesinin (yani (iii) tanımına uyan bir kümenin) alt kümesi olmasını sağlar. İkinci işlevin başarısını sağlamak için, ilkörnekler kümesi yalnız bir tek benzerlik dairesinin alt kümesi olacak biçimde seçilmelidir. Bu tek benzerlik dairesi elde edilirse, bir benzerlik kümesi olduğu beklenir. Böyle bir benzerlik kümesinin tüm öğeleri ilkörneklerin anlamını belirlediği yüklem dile getirdiği özelliğindedir. Dolayısıyla bu benzerlik kümesi, yüklem dile getirdiği özelliğin işlevini gören (ama kendisi tümel olmayan) somut nesne kümesidir. Yukarıdaki örnekte üç ilkörnekten oluşan kümenin, tüm öğeleri kırmızı olan ama şekil ve malzemeleri farklı olan bütün somut nesnelerden oluşan benzerlik dairesinin alt kümesi olması beklenir. Bunun için söz konusu somut nesnelerin yalnız üç çeşit belirlenebilir özelliğinin bulunduğunu, yani renk, şekil ve malzemeden başka belirlenebilir özelliğinin bulunmadığını varsaymak gerekir.

Benzerlik Adcılığı'nın Eleştirisi: Burada iki eleştiriden söz edeceğiz. (i) Benzerlik Adcılığı'nın en büyük sorunu her iki temel işlevinin yerine gelmesindeki güçlülüktür. Birinci işlevdeki güçlük, benzerlik dairelerinin hangilerinin benzerlik kümesi olduğunu belirleyen bir ölçütün bulunamaması, başka bir deyişle sezgisel olan benzerlik kümesinin biçimsel bir tanımının verilememesidir. İkinci işlevdeki güçlük ise, bir yüklem anlamını belirleyen ilkörnekler kümesinin alt kümesi olduğu bir tek benzerlik dairesini saptamak için genel bir yöntemin bulunamamamsıdır. (ii) Doğal Küme Adcılığı'nın karşılaştığı aynı güçlükler Benzerlik Adcılığı'nda da ortaya çıkar. Ancak Benzerlik Adcılığı'nın Doğal Küme Adcılığı'na göre şöyle bir üstünlüğü vardır. Doğal Küme Adcılığı'nda yüklem gösterdiği kümeler bir temel kategori oluşturur. Bu kategoriye hangi somut nesne kümelerin ait olup olmadığını belirleyen bir ölçüt verilmemiştir. Buna karşılık Benzerlik Adcılığı'nda, yüklem gösterdiği kümelerin Benzerlik İlişkisi yardımıyla belirlenmesi amaçlanır.

Yukarıda incelenen adcı kuramlardan başka Trop Adcılığı denilen başka bir adcı kuram da vardır. Çok önemli sayılan bu adcı kuram Ünite 4'ün konusu olacaktır.

Benzerlik adcılığının temel güçlüklerinden biri, özellikleri açıklamak için ihtiyaç duyduğu benzerlik kümelerini tanımlamaktır.

Benzerlik kümelerinin bütün öğelerinin en az bir ortak özelliği olması beklenir. Ancak bu benzerlik adcıları tarafından benzerlik kümesi kavramının tanımı olarak sunulamaz. Nedenini açıklayınız.

Özet

Kavramcı tümel kuramlarını açıklayarak bu kuramların olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz

Kavramcılık, tümellerin zihnin dışında bulunmıyıp ancak zihnin içinde *kavram* olarak varolduğunu ileri süren görüş olup, bu görüşü savunan kuramlara *kavramcı tümel kuramları* denir. Bu kuramların temel kategorileri tikel olan *somut nesne*, *zihin* ve *küme* kategorileri ile tümel olan *kavram* kategorisi, türetilmiş kategorisi ise *durum* (ve *olgu*) kategorisidir. Öte yandan temel ontolojik ilişkileri ise, *kavram örnekleme*, *kavram taşıma* ve *kavramın zihinde varolma ilişkileridir*. *Kavram örnekleme ilişkisi* ya somut nesne ile kavramlar arasında ya da kavramlar ile kavramlar arasında bulunur. *Kavram taşıma ilişkisi*, somut nesneler ile kavramlar arasında bulunur. *Kavramın zihinde varolma ilişkisi*’ni aynı kavramın nasıl olup ta farklı zihinlerde bulunabildiği sorusuna yol açar. Kavramcı tümel kuramlarının olumlu yönü ekonomik tutumluk ilkesine geçekçi tümel kuramlarına kıyasla daha uygun olmalarıdır.

Adcı tümel kuramları olan sıkı adcılık, yüklem adcılığı, doğal küme adcılığı ve benzerlik adcılığını açıklayarak olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Adcı kuramlar, tümellerin varlığını kabul etmeyen kuramlardır. Bu kuramların bir kısmında tümellere yer verilmediği gibi onların işlevini görecektüretilmiş bir kategoriye de yer verilmez. Bu tür kuramların *sıkı adcılık* ile *yüklem adcılığı* olarak adlandırılan iki çeşidi vardır. Diğer gruptan olan adcı kuramlarda ise, tümeller temel kategori sayılmaz, ama onların ontolojik işlevini gören türetilmiş bir kategori ortaya konulur. Bu tür kuramların ise *doğal küme adcılığı* ve *benzerlik adcılığı* olmak üzere iki biçimi vardır.

Sıkı adcılık kuramı’nda kabul edilen tek temel ontolojik kategori, “somut nesne” kategorisi olup, temel sayılan ontolojik ilişki yoktur. *Yüklem adcılığı kuramı*’nda, sıkı adcılık kuramı’nda olduğu gibi, tek temel ontolojik kategori nesne kategorisidir. Öte yandan bu kuramda, sıkı adcılıktan farklı olarak, bir temel ontolojik ilişkinin işlevini gören, dilin yüklemeleri ile somut nesneler arasında *uygulama ilişkisi* vardır. *Doğal Küme Adcılığı* kuramının temel kategorileri, somut nesne, (soyut) küme ile *doğal küme* kategorileridir. Burada söz konusu doğal kümeler, öğeleri yalnız somut nesneler olan kaplamlardır. Bu kuramda tümellerin işlevini gören, bu tümellerin kaplamlarıdır. *Benzerlik adcılığı kuramı*’nın temel kategorileri somut nesne kategorisi ile küme kategorisi, temel ontolojik ilişkisi ise, somut nesneler arasındaki *benzerlik ilişkisi*dir. Bu kuramda tümellerin işlevini gören, öğeleri benzerlik ilişkisi’ne dayanarak tanımlanmaya çalışılan benzer somut nesne kümeleridir. Bütün öğelerinin en az bir ortak özelliği olması beklenen bu kümelere *benzerlik kümeleri* denir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi benzerlik adcılığının zayıf yönlerinden biridir?
 - a. Benzerlik bağıntısının 2-li bağıntı olması
 - b. Benzerlik kümelerinin tanımlanamamış olması
 - c. Benzerlik dairelerinin aynı zamanda benzerlik kümesi olması
 - d. Benzerlik bağıntısının geçişli bir bağıntı olmaması
 - e. Benzerlik kümelerinin sonsuz kümeler olması
2. Aşağıdakilerden hangisi sıkı adcı kuramların ortak bir özelliğidir?
 - a. Tümelere varlığını kabul etmemeleri
 - b. “Çalışkanlık erdemdir” türünden önermeleri en iyi açıklayan kuramlar olmaları
 - c. Sadece somut nesne temel kategorisini kabul etmeleri
 - d. Sadece soyut nesne temel kategorisini kabul etmeleri
 - e. Uygulama ilişkisini temel ontolojik ilişki olarak kabul etmeleri
3. Aşağıdakilerden hangisi kavramcılığın olumsuz yönlerinden biridir?
 - a. Zihin ile beden ilişkisini açıklayamamaları
 - b. Bir yüklem birden çok kavramı gösterebilmesi
 - c. Aynı kavramın nasıl birden çok zihinde olabildiğini açıklayamaması
 - d. Bir zihinde birden çok kavramın nasıl bulunabildiğini açıklayamaması
 - e. Bir kavramın kaplamasının ancak deney ve gözlemle belirlenebilmesi
4. Aşağıdakilerden hangisi eleyici adcı kuramlar arasında yer alır?
 - a. Kavramcılık
 - b. Doğal küme adcılığı
 - c. Platonculuk
 - d. Sıkı adcılık
 - e. Benzerlik adcılığı
5. Aşağıdakilerden hangisi doğal kümedir?
 - a. {Ali, Kalem, Pembe}
 - b. {Kırmızı, Yeşil, Sarı}
 - c. {Ali, Ayşe, Behçet}
 - d. {İnsanlık, Canlılık, Beyazlık}
 - e. {Nemli, Hafif, Ağır}
6. Aşağıdakilerden hangisi kavramcılığın adcı kuramlar arasında sayılmamasının nedenidir?
 - a. Kavramların tümel olması
 - b. Kavramcılığa göre hiçbir somut nesnenin adlandırılmaması
 - c. Aynı kavramın sadece bir zihinde olabilmesi
 - d. Uygulama ilişkisini ontolojik bir ilişki kabul etmesi
 - e. Somut nesnelerin varlığını reddetmesi
7. Aşağıdakilerden hangisi doğal küme adcılığının olumsuz yönlerinden biridir?
 - a. Her kavramın bir kaplamı olduğunu varsayması
 - b. Kaplamaları küme olarak kabul etmesi
 - c. “Çalışkanlık erdemdir” türünden önermelere hiçbir açıklama yapamaması
 - d. Bir somut nesnenin belli bir özellikte olmasını, o nesnenin o özellikte olan şeylerin kümesinin ögesi olarak açıklamasının geçersiz olması
 - e. Somut nesnelerin varlığını reddetmesi
8. Benzerlik adcılığına göre, “Zümrüt yeşildir” önermesinin metafizik açıklayıcısı aşağıdaki önermelerden hangisidir?
 - a. Zümrüt tüm yeşil nesnelerden oluşan benzerlik kümesinin bir elemanıdır
 - b. Zümrütler kümesi ile yeşil nesneler kümesinin en az bir ortak elemanı vardır
 - c. Hem zümrütler kümesi hem de yeşil somut nesneler kümesi birer benzerlik kümesidir
 - d. Tüm zümrütlerden oluşan benzerlik kümesi, tüm yeşil nesnelerden oluşan benzerlik kümesinin alt kümesidir
 - e. En az bir zümrüt en az bir yeşil somut nesneye benzer
9. Aşağıdaki önermelerin hangisi kavramcılığa göre “Platon filozoftur” önermesinin metafizik açıklayıcısıdır?
 - a. Platon filozof kavramını örnekler
 - b. Platon filozof kavramını taşır
 - c. Platon insan kavramına uygulanır
 - d. “Platon filozoftur” önermesinin öznisi “Platon” sözcüğüdür, yüklemi “filozoftur” sözcüğüdür
 - e. Platon ve filozof kavramları zihinde bulunan kavramlardır
10. Aşağıdaki önermelerin hangisi yüklem adcılığına göre “Platon filozoftur” önermesinin metafizik nedenidir?
 - a. Platon’un “filozof” yüklemine uygulanabilmesi
 - b. “Filozof” sözcüğünün “Platon filozoftur” önermesinin yüklemi olması
 - c. “Platon” sözcüğünün “Platon filozoftur” önermesinin yüklemi olması
 - d. “Filozof” yüklemine Platon’a uygulanır olması
 - e. Platon’un filozof olması

Okuma Parçası

İlkin *tekil* sözcüğünün iki anlama geldiği biline: bir anlamıyla tekil sözcüğü, bir olan ve çok olmayan her nesneyi imler. *Tümel*in çok nesneye (yine de kendi bakımından değil, yüklemi olduğu çokluk bakımından) yüklenebilen bir zihin niteliği olduğunu düşünerek bu anlamda kullananlar, *tümel*in doğru olarak ve gerçekten *tekil* olması gerekliliğini kabul ediyorlar demektir. Çünkü uyulaşım gereği o ortak kabul edilse bile, bir sözcük olarak alındığında doğru ve gerçek olarak tekildir, sayıca tektir; nitekim o, dışındaki çokluğu imlese de, ruh kavramı olarak tektir ve çok değildir; doğru olarak ve gerçekten tekildir ve sayıca tektir, çünkü çokluğu imlemesine karşın, kendisi çok şey değil, tek şeydir.

Sözcüğün başka bir anlamında, biz *tekil* çok olanı değil, bir olanı imlemek üzere kullanırız ve bu anlamda onun çok şeyin imi olmak gibi bir işlevi olamaz. Tekil böyle alınınca hiçbir tümel tekil olmaz; çünkü her tümelin işlevi çokluğu imlemektir, çokluğa yüklenmektir. Bundan ötürü pek çok kişinin yaptığı gibi tümel terimini sayı bakımından bir olmayan diye anlarsak, o zaman, bir değil çok olduğu için *balk* tek bir tümeldir diyerek bu sözcüğün saptırılması dışında hiçbir şey tümel olmayacaktır, kastettiğim bu. Ama bu saçma.

Öyleyse her tümelin tekil bir şey olduğunu söylemek gerekiyor ancak çok şeyin imi olduğu için anlamından ötürü tümel. *Metafizik*’in beşinci kitabı üzerine yorumunda İbn Sina’nın demek istediği bu: şöyle diyor: “zihindeki tek bir biçim, bir çok şeye ilişkindir ve bu bakımdan o bir tümel olur; çünkü senin seçtiğin herhangi bir şeyle karşılaştırılması değişmeyen bir zihin kavramıdır.” Sonra da şöyle devam ediyor: “tekillikle karşılaştırıldığında tümel olan bu biçim, içine yerleştiği zihinle ilgisi bakımından tekildir, çünkü o, zihindeki bir çok biçimden yalnızca biridir.” İbn Sina şunu demek istemekte: tümel ruhun kendisinin tekil tek kavramıdır. Pek çok şeye yüklenebildiği için kendi açısından değil, bu çokluk açısından onun bir tümel olduğu söylenir, ama zihinde gerçekten varolan tek biçim, tek ide olduğundan ötürü de tekil olduğu söylenir. İmdi *tekil* ikinci anlamda değil, birinci anlamda bir tümele yüklenmiştir...

Kaynak: Guillelmus de Ockham. **Terimler Üzerine**, 14. bölüm. Çeviren: Saffet Babür, Betül Çotuksöken. **Metinlerle Ortaçağda Felsefe**, içinde. (1989) 4. Baskı, Ankara: BilgeSu Yayınevi

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Benzerlik adcılığının amaçlarından biri olan benzerlik kümelerinin tanımlanması şimdiye değin başırlanamamıştır.
2. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun.
3. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Kavramcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Kavramı tümel nitelikte sayması, birden çok şeye aynı kavramın yüklenebildiğini kabul etmesi nedeniyle, kavramcılığın aynı kavramın nasıl birden çok zihinde olabildiğini açıklaması gerekir.
4. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Tümellere yer vermediği gibi onların işlevini görecektüretilmiş bir kategoriye de yer vermeyen sıkı adcılığın eleyici tümel kuramı sayılması gerekir.
5. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Bir doğal küme somut nesnelerden oluşur. Ali, Ayşe, Behçet şeylerinin her biri bir somut nesnedir.
6. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Kavramcı Tümel Kuramları” ve “Adcı Tümel Kuramları” bölümlerini yeniden okuyun. Tümel niteliğinde olan “kavram” temel kategorisine yer veren Kavramcılık adcı tümel kuramları arasında sayılmamalıdır.
7. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Sonuç olarak, bir şeyin bir özelliği taşıması ya da bir türe ait olması, o şeyin söz konusu özelliğin ya da türün kaplamı olan kümenin elemanı olmasının nedenidir, bunu tersi sağduyuya aykırı görünmektedir.
8. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Benzerlik adcılığına göre, “A” bir soyut tekil terim ya tür adı ise, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “A-benzerlik kümesi, B-benzerlik-kümesi’nin alt kümesidir” önermesidir.
9. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Kavramcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Kavramcılığa göre, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “B kavramı A şeyine yüklenir” önermesidir.
10. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Yükleme adcılığına göre, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ ‘B’ yüklemi A somut nesnesine uygulanır” önermesidir.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Adcı kuramlar tümelerin varlığını kabul etmeyen, en azından tümeleri temel kategori saymayan kuramlardır. Aynı kavram farklı şeylere yüklenebildiğinden, kavramlar (zihinsel olmalarına rağmen) tüemeldir. Dolayısıyla tümel işlevindeki şeylerden oluşan bir kategoriyi (kavram kategorisini) temel kategorileri arasında sayan kavramcılık adcı bir tümel kuramı sayılmamaktadır.

Sıra Sizde 2

Yüklem adcılığınca metafizikçe temel sayılan önermeler somut nesnelere yüklemelerin uygulandığını bildiren önermelerdir. Dolayısıyla “Çalışkanlık erdemdir” önermesi yüklem adcılığında ancak “Çalışkan yüklemine uygulanabileceği her somut nesneye erdemli yüklemi de uygulanır” biçimine indirgenebilirdi. Ancak “Çalışkanlık erdemdir” önermesi bu önermeyi içermez. Bu nedenle “Çalışkanlık erdemdir” önermesini yüklem adcılığının indirgeyemediği ve, böylelikle de, açıklayamadığı önermeler arasında saymak gerekir.

Sıra Sizde 3

Benzerlik kümelerinin bütün öğelerinin en az bir ortak özelliği olması beklenir. Ancak bu benzerlik adcıları tarafından benzerlik kümesi kavramının tanımı olarak sunulamaz. Çünkü benzerlik adcılığına göre başarılı sayılabilecek bir tanımda “özellik” kavramı yer alamaz. Somut nesnelerin özellikleri (ve dolayısıyla ortak özellikleri) 2-li benzerlik bağıntısı ile açıklanabilmelidir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Armstrong, D. M. (1978). **Universals and Scientific Realism: Nominalism and Realism, Vol. 1.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Armstrong, D. M. (1989). **Universals: An Opinionated Introduction.** Boulder, CO and London: Westview Press.
- Bochenski I. M. (1956). “The Problem of Universals”, in M. Bochenski et al. (eds.), **The Problem of Universals: A Symposium**, Notre Dame: University of Notre Dame Press, s. 51 - 52.
- Carnap, R. (1967). **The Logical Structure of the World.** translated by: Rolf. A. George, Berkeley and Los Angeles, CA: University of California Press.
- Grünberg, D. (2003). “Fiziksel Varlık Alanının Ontolojisi”, *Felsefe Dünyası* **38**, s. 21-40.
- Grünberg, D. (2003). “Tümel Tartışması ve İlmî Adcılık (II): Tümel Sorunu ve Çeşitli Görüşler”, *Felsefe Tartışmaları* **30**, s. 141-157.
- Goodman, N. (1966). **The Structure of Appearance (2nd edition).** Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Johnson W. E. (1964). **Logic:** Part I, Ch. XI and Ch. XIV. New York: Dover Publications.
- Kirkham, R. L. (1992). **Theories of Truth: A Critical Introduction.** Cambridge, MA: The MIT Press.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition)**, Ch. 2. London and New York: Routledge.
- Quine, W. V. (1969). **Ontological Relativity and Other Essays.** New York and London: Columbia University Press.

4

Amaçlarımız

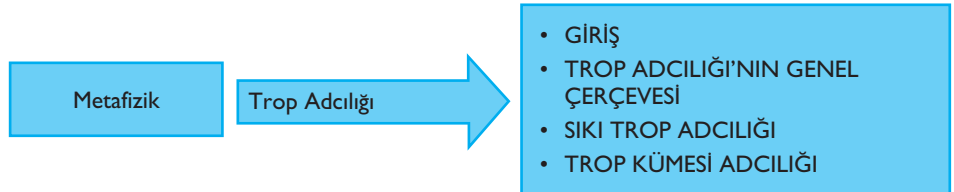
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Trop kavramını ve trop adcılığına özne-yüklem önermelerinin yapısını açıklayabilecek,
- Sıkı Trop Adcılığı kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabilecek,
- Trop Kümesi Adcılığı Kuramları olan Doğal Trop Kümesi Adcılığı ve Trop Benzerliği Kümesi Adcılığı kuramlarını açıklayarak bu kuramların olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Trop
- Nitelik
- Bağntı
- Taşıma İlişkisi
- Tümel
- Tikel
- Soyut
- Somut
- Yarı-Somut
- Doğal Trop Kümesi
- Trop-Benzerliği Kümesi
- Benzerlik

İçerik Haritası

Trop Adcılığı

GİRİŞ

Bu ünite de iki Trop Adcılığı kuramını ele alıyoruz. *Sıkı Trop Adcılığı* dediğimiz birinci kuramda Trop kategorisinin yanı sıra Somut Nesne kategorisi temel sayılır. *Trop Kümesi Adcılığı* denilen ikinci kuramın ise *Doğal Trop Kümesi Adcılığı* ve *Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı* olmak üzere iki çeşidi vardır. Birincisinde tümelerin işlevini doğal trop-kümeleri görürken, ikincisinde bu işlevi troplar arasındaki çeşitli derecelerdeki trop-benzerliği ilişkileri yardımıyla belirlenen trop-benzerliği kümeleri görür. Gerek troplar, gerekse kümeler tikel olduğundan, bu kuramlara Trop Adcılığı denilmiştir. Bu ünite de önce Trop Adcılığı'nın genel çerçevesini çiziyoruz. Burada Trop kategorisinin genel niteliklerini tanıtıyor ve örneklendiriyor, çeşitli trop kuramlarını sınıflıyor ve bu kuramlarda kullanılan özne-yüklem önermelerinin yapısını inceliyoruz. Daha sonra da sırasıyla Sıkı Trop Adcılığı, Doğal Trop Kümesi Adcılığı ve Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nı inceliyor, olumlu ve olumsuz yönlerinden söz ediyoruz.

Bir sonraki ünite de ise Somut Nesne kategorisini temel kategori olarak değil, türetilmiş kategori olarak ele alan kuramları inceleyeceğiz. Bunlara Trop Demeti Kuramları denir; çünkü somut nesnelerin işlevini Trop Demeti denilen kümeler görür.

TROP ADCILIĞI'NIN GENEL ÇERÇEVESİ

Trop Nedir?

Trop, Ünite 1'de "yinelenemez tikel özellik" olarak tanımlanmıştı. Buna göre her trop bir ve yalnız bir tek somut nesne tarafından (dolaysız) olarak taşınan, yani yinelenemez olan bir belirlenmiş özelliktir. Bir tropu taşıyan somut nesneye tropun taşıyıcısı diyoruz. Tropun ise taşıyıcısının *içinde* olduğunu söylüyoruz. Tropların var olup olmadıkları uzun süreden beri tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Ünite 2'de belirttiğimiz gibi, bu tartışma Aristoteles'in *Kategoriler*'inde ortaya konulan dört ontolojik kategoriden biri olan belirlenmiş özelliklerin (yani bir şeyin içinde olup hiçbir şey için söylenemeyen şeylerin) iki farklı biçimde yorumlanma-sıyla ortaya çıkmıştır.

Troplara örnek olarak, daha önce de verdiğimiz, bir belirlenmiş özellik olan önümdeki kırmızı elmanın kendine özgü renk-tonu'nu ele alalım. Bu renk-tonu'nun trop olması için yalnız bu elmanın özelliği olup başka hiçbir şeyin özelliği

Hatırlayacağınız gibi, zaman ve/veya uzayda yer kaplayan şeyler somut şeylerdir.

olamaması gerekir. Daha önce Ünite 1’de belirttiğimiz gibi, belli bir somut nesne tarafından belli bir zamanda taşınan tropun, o somut nesnenin o zamanda kapladığı yerin bütününde ya da bir bölümünde bulunduğunu söyleriz. Buna göre trop- lar, yer ve zaman içinde bulunduğundan somut şeyler sayılmalıdır. Ancak her trop, tam somut nesne olan taşıyıcısının o trop dışında kalan ve yer ve zamana ilişkin olmayan diğer özelliklerinin soyutlaması ile elde edilir. Dolayısıyla tropların tam somut değil *yarı-somut* olduklarını söylemiştik. Örneğin şu anda önümüzdeki elma- nın kendine özgü kırmızı-renk-tonu’nun kapladığı yer elmanın kabuğunun dış yü- zeyinin o anda kapladığı uzay bölgesidir. Bu nedenle sözünü ettiğimiz renk-tonu özelliği somuttur. Ancak uzay ve zamana ilişkin olmayan diğer tüm özellikleri o el- madan soyutlandığı için, bu özellik tam somut değil yarı-somuttur.

Aslında bu elmanın kabuğunun dış yüzeyinin her bölgesi tıpatıp aynı renk-to- nu’nda değildir. Az da olsa değişik renk tonlarındadırlar. Ayrıca bu renk tonları zaman içinde, az da olsa değişirler. Bir renk tonunun trop olması için varolduğu sürece kapladığı bölgenin her yerinde tam aynı tonda olması gerekir. Dolayısıyla sözü edilen trop, elmanın kabuğunun dış yüzeyinin yeterince dar bir bölgesinde- ki ve yeterince kısa bir zaman aralığındaki renk olarak belirlenmiştir. Ancak bu yolla tropun bulunduğu her yer ve zamanda aynı renk tonunda olması sağlanmış olur. İşte bu belli kırmızı renk tonuna *Mırmızı* diyeceğiz. (Burada büyük “M” har- finin, tikel bir şey olan tropun *özel adı* olduğunu vurgulamak için kullanıyoruz.) Buna göre Mırmızı, önümüzdeki elmanın (söz konusu yer ve zamandaki) rengi ile özdeşdir. Aslında tropların ne günlük dilde ne de bilim dilinde özel adları yoktur. Genel olarak trop- lar tekil betimlemeler ile adlandırılırlar. Bu türden en yaygın be- timlemeler, önümüzdeki elmanın kırmızılığı gibi, *A’nın B-lik’i* biçimindedir. (Bura- da “A” somut nesne adı, “B” somut nesne sıfatıdır.) Aslında “Mırmızı” özel adı, “önümüzdeki elma’nın kırmızılığı” tekil betimlemesinin kısaltmasından başka bir şey değildir. (Dikkat edilirse her türlü tekil betimleme bir trop adı değildir; örneğin, “Ahmet’in babası”, “*Çalikuşu*’nun yazarı” gibi somut nesne adı olan tekil betimle- meler de vardır.) Genel olarak her trop varolduğu sürece değişmez, ama taşıyıcı- sında bulunduğu yeri değiştirmeksizin hep aynı kalarak, varolduğu zaman aralı- ğında taşıyıcısının devinmesiyle taşıyıcı yer değiştirdiğinden farklı uzay bölgele- rinde bulunabilir. Trop, varolduğu zaman aralığının başında ortaya çıkar, niteliği- ni değiştirmeden varlığını sürdürüp zaman aralığının sonunda ortadan kalkar. Ör- neğin Mırmızı içinde bulunduğu elmanın hep aynı bölgesinde yer alır, ama elma- nın yer değiştirmesiyle uzaydaki yeri de kendiliğinden değişmiş olur. Öte yandan elmanın o bölgesi zaman içinde renk değiştirdiğinde Mırmızı ortadan kalkmış olur.

Trop- lar, her türlü özellik gibi, *tekli trop* ve *çoklu trop* olmak üzere ikiye ayrı- lırlar. Tekli tropa *nitelik tropu*, çoklu tropa *bağıntı tropu* diyoruz. Her nitelik tro- punun bir ve yalnız bir taşıyıcısı olmasına karşılık, her bağıntı tropunun birden çok sayıda taşıyıcısı vardır. Bağıntı tropuna, taşıyıcı sayısı n ($n \geq 2$) olduğunda, *n- li bağıntı tropu* denir. Tekli trop- lara, taşıyıcı sayısı 1 olduğundan *1-li trop* da de- nir. Nitelik trop- larına şu örnekleri verelim: Elimdeki karanfilin pembeliği, Sokra- tes’in bilgeliği, Ahmet’in çalışkanlığı, Ağrı Dağı’nın yüksekliği, Odamdaki bronz heykelin ağırlığı. 2-li bağıntı trop- larına da şu örnekleri verelim: Aslı ile Kerem’in aşkı, Behçet’in Ayşe’ye yardım etmesi, Everest Dağı’nın Ağrı Dağı’ndan daha yük- sek olması.

Trop kategorisini temel kategori sayan kuramlara *Trop Kuramları* diyelim. Buna göre Trop kategorisinin yanı sıra tümel özellikleri de temel kategori sayan kuramlara *Gerçekçi Trop Kuramları*, öyle saymayanlara da *Adcı Trop Kuramları* diyoruz. Gerçekçi Trop Kuramları'nda her tümel özellik bir *trop türü*, yani tüm örnekleyenleri trop olan bir türdür. Her trop dolaysız olarak bir somut nesne tarafından taşınır. Her trop türü ise, örnekleyenlerini dolaysız olarak taşıyan somut nesnelerce dolaylı olarak taşınır. Bu türlerin arasında üst tür - alt tür ilişkisi vardır. Buna göre üst tür belirlenebilir olup, bunun alt türleri bu belirlenebilirin altındaki görece belirlenmişlerdir. Ancak hiçbir alt tür mutlak belirlenmiş olamaz, çünkü *mutlak belirlenmiş özellikler* bu türlerin örnekleyenleri olan troplardır. Dolayısıyla en alt türler bile görece olarak belirlenmiştir, mutlak belirlenmiş değildir.

Trop türleri şöyle sınıflanabilir: Tekli trop türüne *Nitelik*, çoklu trop türlerine de *Bağıntı* denir. Örneğin *Kırmızılık*, *Çalışkanlık*, *Renk* ve *Erdem* birer nitelik, (bir çift arasında) *Aşk*, (birinin) (birine) *Yardım Etmesi* ve *Daba Yüksek Olma* birer ikili bağıntıdır. Özne konumunda geçen “kırmızılık” ve “çalışkanlık” gibi “*B-lik*” biçiminde olan her nitelik adının karşılığında sırasıyla “kırmızı” ve “çalışkan” gibi yüklem konumunda geçen birer sıfat vardır. Böyle bir sığata *nitelik yüklemi* diyeceğiz. Buna göre her nitelik adının karşılığı olan bir nitelik yüklemi vardır. Nitelik yüklemi, karşılığı olduğu nitelik adından “lık” ya da “lik” sonekinin kaldırılmasıyla elde edilir. Ancak “erdem” ve “renk” gibi bazı nitelik adlarının “lik” gibi bir son eki bulunmamaktadır. Bu gibi bir nitelik adının karşılığı olan nitelik yüklemi, nitelik adına “li” veya “lı” gibi bir sonekin eklenmesi ile elde edilir. Öte yandan her *bağıntı adı*’nın karşılığı olan bir *bağıntı yüklemi* bulunur. Örneğin, (bir çift arasında) *Aşk bağıntısının* adı olan “aşk” 2-li bağıntı adının karşılığı olan ikili bağıntı yüklemi “âşık”dır.

Adcı Trop Kuramları'na, kısaca Trop Adcılığı'na gelince, bunların iki çeşidini inceleyeceğiz: *Sıkı Trop Adcılığı* ve *Trop Kümesi Adcılığı*. Sıkı Trop Adcılığı'nda, günlük dilin özne-yüklem önermelerinin içinde geçen özellik adları elenir, yani bu önermeler, içinde özellik adları geçmeyen başka önermelere dönüştürülür. Buna karşılık Trop Kümesi Adcılığı'nda özelliklerin işlevini görececek *trop kümeleri* denilen yeni bir kategoriye yer verilir. Bu adcılığın Doğal Trop Kümesi Adcılığı denilen birinci çeşidinde, trop kümeleri *doğal trop kümeleri* olup temel bir kategoridir. Öte yandan bu adcılığın Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı denilen ikinci çeşidinde ise, trop kümeleri *trop-benzerliği kümeleri* kategorisidir. Bu kategori ise temel değil, türetilmiştir. Çünkü bu trop kümeleri, temel ontolojik ilişki olan çeşitli derecelerdeki benzerlik ilişkileri yardımıyla tanımlanır. Dolayısıyla bu kuramda özellik adlarının yerini trop kümeleri adları alır.

Trop Kuramları Trop kategorisini temel kategori sayan kuramlardır. Trop kategorisinin yanı sıra tümel özellikleri de temel kategori sayan kuramlara *Gerçekçi Trop Kuramları*, tümel özellikleri temel kategorileri arasında saymayanlara da *Adcı Trop Kuramları* diyoruz.

Trop Adcılığı'nda Özne-Yüklem Önermelerinin Yapısı

Çeşitli türden olan aşağıdaki özne-yüklem önermelerini ele alalım:

- (1) Ahmet kumraldır,
- (2) Ahmet'in çalışkanlığı bir erdemdir,
- (3) *Çalıklıuşu*'nun yazarı erdemlidir.
- (4) *Çalıklıuşu*'nun yazarı Reşat Nuri Güntekin'dir.
- (5) Mırmızı parlaktır.
- (6) Önümdeki elmanın rengi Mırmızı'dır.
- (7) At omurgalıdır,
- (8) Çalışkanlık bir erdemdir,

- (9) Kırmızı(lık) bir renktir,
 (10) Aslı ile Kerem'in aşkı unutulmazdır,
 (11) Ayşe'nin göz rengi Burcu'nun göz renginden daha koyudur.

Yukarıdaki önermeleri öznelerinin farklılığına göre dört ayrı sınıfa ayırabiliriz:

- (I) *Özneleri somut nesne adı olan önermeler*: Bu önermeler (1), (3) ve (4) önermeleridir. Burada (1) önermesinin öznesi olan "Ahmet" somut nesne adı türünden olan bir özel ad olup belli bir kişi olan Ahmet'i gösterir. (3) önermesinin öznesi olan "Çalığışu'nun yazarı" ise somut nesne adı türünden olan bir tekil betimleme olup gene belli bir kişi olan Reşat Nuri Güntekin'i gösterir. Öte yandan (4) önermesi'nin özneleri "Çalığışu'nun yazarı" ve "Reşat Nuri Güntekin", somut nesne adı türünden olan birer tekil betimleme olup her ikisi de Reşat Nuri Güntekin'i gösterir.
- (II) *Özneleri trop adı olan önermeler*: Bu önermeler (2), (5), (6), (10) ve (11) önermeleridir. Burada (2), (5), (6) ve (10) önermelerinin özneleri sırasıyla "Ahmet'in çalışkanlığı", "Mırmızı", "Önümdeki elmanın rengi" ve "Aslı ile Kerem'in aşkı" olup her biri bir trop adıdır. "Ahmet'in çalışkanlığı", bir trop olan Ahmet'in kendine özgü çalışkanlığını, "Mırmızı", daha önce de söylendiği gibi, bir trop olan söz konusu elmanın kendine özgü kırmızı renk tonunu, "Önümdeki elmanın rengi" gene söz konusu elmanın kendine özgü kırmızı renk tonunu gösterirken, "Aslı ile Kerem'in aşkı", Aslı ile Kerem arasındaki kendine özgü aşk olan tropu dile getirir. (Burada "Aslı ile Kerem'in aşkı" öznesinde iki özel ad olan "Aslı" ve "Kerem" geçmesine karşın "Aslı ile Kerem'in aşkı" sözünün tek başına bir özne olduğuna dikkat etmek gerekir.) (11) önermesinin birer trop adı olan özneleri "Ayşe'nin göz rengi" ve "Burcu'nun göz rengi", sırasıyla birer trop olan Ayşe'nin kendine özgü göz rengi ile Burcu'nun kendine özgü göz rengini gösterir.
- (III) *Özneleri soyut tekil terim (trop türü adı) olan önermeler*: Bu önermeler (8) ve (9) önermeleridir. Burada sırasıyla (8) ve (9) önermelerinin özneleri olan "çalışkanlık" ve "kırmızı" birer soyut tekil terim (trop türü adı) olup, görünüşte sırasıyla birer trop türü olan Çalışkanlık ve Kırmızılık'ı gösterir.
- (IV) *Özneleri nesne türü adı olan önermeler*: Bu sınıfa giren tek önerme (7) önermesidir. Nitekim (7) önermesinin öznesi bir nesne türü adı olan "At" olup, görünüşte At nesne türünü gösterir.

Bu ünitenin sonraki iki bölümünde sırasıyla Sıkı Trop Adcılığı ile Trop Kümesi Adcılığı kuramlarını inceleyeceğiz. Her metafizik kuramın olduğu gibi, inceleyeceğimiz iki trop kuramının da en önemli amaçlarından biri yukarıda sınıfladığımız türden önermelerin doğru olduklarının metafizik açıklayıcılarını ve bu önermelerin karşılığı olan olguların metafizik nedenlerini ortaya koymaktır. Biz de bu iki bölümde özellikle sözü geçen amacın nasıl her iki kuram tarafından yerine getirilmeye çalışıldığı üzerinde yoğunlaşacağız.

SIKI TROP ADCILIĞI

Sıkı Trop Adcılığı, bir önceki ünite de incelediğimiz Sıkı Adcılığın (Sıkı Somut Nesne Adcılığı da diyeceğimiz) bir bakıma bir uzantısı sayılabilir. Nitekim Sıkı Adcılığın tek temel kategorisi Somut Nesne olmasına karşılık, Sıkı Trop Adcılığı'nın temel kategorileri Somut Nesne ile Trop, temel ontolojik ilişkisi ise somut nesne ile trop arasındaki Dolaysız Taşıma ilişkisi'dir.

Sıkı trop adcılığının temel kategorileri, Nesne ve Trop, temel ontolojik ilişkisi ise somut nesne ile trop arasındaki Dolaysız Taşıma ilişkisi'dir.

Sıkı Trop Adcılığı'nda gerek nitelik adları gerekse onların karşılığı olan nitelik yüklemeleri ve genel olarak trop türü adları ile onların karşılığı olan yüklemeler elenir. Bir nitelik yüklemelinin elenmesi, içinde geçtiği her özne-yüklem önermesinin bu yüklemi kapsamayan ama ona eşdeğer olan bir önermeye dönüştürülmesi demektir. Nesne türü adlarının elenmesi ise tıpkı Sıkı Adcılık'ta olduğu gibidir. Öte yandan nitelik yüklemelerinin nasıl elendiğini aşağıdaki iki örnekle açıklıyor, sonra da genel kuralını bir eşdeğerlik biçiminde ortaya koyuyoruz. Sırasıyla elenecek nitelik yüklemeleri olarak, “renk” nitelik adına “lı” soneki eklenerek elde edilen “renkli” ve “kırmızılık” nitelik adından “lık” sonekinin çıkartılmasıyla elde edilen “kırmızı” yüklemelerinin geçtiği aşağıdaki iki önermeyi ele alalım:

(12) Bu bardak renklidir,

(13) Bu bardak kırmızıdır.

(12) önermesi aşağıdaki önermeye eşdeğerdir:

(14) Bu bardağın rengi ile özdeş olan bir şey vardır.

Bu durumda (14) önermesinin mantık dilinde karşılığı

(15) x gibi öyle bir şey vardır ki, bu bardağın rengi x ile özdeştir

önermesidir. Bu önerme ise, aşağıda açıklanacağı gibi,

(16) Bu bardağın rengi vardır

önermesine eşdeğerdir. Eğer bu bardağın tekdüze bir rengi varsa, bu bardağın rengi ile özdeş olan bir ve yalnız bir şey vardır ki, bu tek şey bir troptur. Bu durumda birbirine eşdeğer olan (12), (14) - (16) önermeleri doğru olup “Bu bardağın rengi” tekil betimlemesi, söz konusu tropun adı olur. Öte yandan eğer bardağın böyle bir tekdüze rengi yoksa bu bardağın rengi ile özdeş olan bir şey yoktur veya kısaca bu bardağın rengi var değildir, yani yoktur. Bu durumda ise yukarıdaki birbirine eşdeğer olan (12) - (16) önermeleri yanlış olup “Bu bardağın rengi” tekil betimlemesi hiçbir şeyin adı değildir, yani hiçbir şeyi göstermez.

Benzer bir biçimde (13) önermesi,

(17) x gibi öyle bir şey vardır ki, bu bardağın kırmızılığı x ile özdeştir

önermesine, (17) ise

(18) Bu bardağın kırmızılığı vardır

önermesine eşdeğerdir. Görüldüğü gibi yüklemi “renkli” olan (12) önermesi, içinde bu yüklemelin geçmediği ve bu önermeye eşdeğer olan (16) önermesine, yüklemi “kırmızı” olan (13) önermesi ise, bu önermeye eşdeğer olan (18) önermesine dönüştürülmüş olduğundan her iki nitelik yüklemelinin de elenmiş olduğunu görüyoruz.

(12) önermesinin (16) önermesine, (13) önermesinin ise (18) önermesine dönüştürülmelerinden görüldüğü gibi, B gibi bir nitelik yüklemelinin elenmesini sağlayan dönüştürmenin genel biçimi şöyledir: “ A ” herhangi bir somut nesne adı olduğunda,

(19) A, B dir

önermesi eşdeğeri olan

(20) A 'nın B -lik'i vardır

önermesine dönüştürülebilir. (İki önermenin birbirine *eşdeğer* olması, bunların doğruluk değerlerinin zorunlu olarak aynı olmaları demektir.) (20)'nin metafizik açıklayıcısı ise,

(20*) A somut nesnesi, A 'nın B -lik'i tropunu dolaysız olarak taşır

önermesidir.

Bağıntı yüklemelerinin elenmesine örnek olarak, içinde “âşık” 2-li bağıntı yüklemine geçtiği

(21) Aslı ile Kerem âşık idiler

önermesini ele alalım. Bu önerme ise içinde “âşık” yüklemine geçmediği ve ona eşdeğer olan

(22) Aslı ile Kerem arasındaki aşk var idi

önermesine dönüştürülebilir. “ B^n ” gibi n -li ($n \geq 2$) bir bağıntı yüklemine elenmesini sağlayan dönüştürmenin genel biçimi şöyledir: “ A_1 ”, ..., “ A_n ” somut nesne adları olduğunda,

(23) $(A_1, \dots, A_n), B^n$ dir

önermesi eşdeğeri olan

(24) $(A_1, \dots, A_n)$ 'nin B^n -lik'i vardır

önermesine dönüştürülebilir. (24)'ün metafizik açıklayıcısı ise,

(24*) $(A_1, \dots, A_n)$ somut nesneler n -lisi, $(A_1, \dots, A_n)$ 'nin B^n -lik'i tropunu dolaysız olarak taşır

önermesidir.

Şimdi nitelik yüklemine elenmesi ile elde edilen (20) biçimindeki önerme ile bağıntı yüklemine elenmesi ile elde edilen (24) biçimindeki önermeyi ele alalım. Her ikisi de tek özneli birer özne-yüklem önermesi olup, birincisinin öznesi 1-li trop adı, ikincisinin de n -li ($n \geq 2$) trop adıdır. (Örneğin, “Bu bardağın rengi” ve “Bu bardağın kırmızılığı” 1-li trop adları, “Aslı ile Kerem arasındaki aşk” ise bir 2-li trop adıdır.) (20)'nin öznesi olan “ A 'nın B -lik'i” biçimindeki 1-li trop adının iki bileşeni vardır; bileşenlerinden biri “ A ” somut nesne adı öbürü ise “ B -lik” nitelik adıdır. Ancak burada “ B -lik” adının işlevi bir nitelik göstermek değildir. Nitekim “ A 'nın B -lik'i” ifadesinin mantıksal biçimi aslında

(25) B -lik (A)

ifadesidir. Bu ise tıpkı matematikte olduğu gibi, f gibi bir fonksiyon ile bu fonksiyonun a gibi bir argümanından oluşan $f(a)$ biçimidir. Örneğin, “Bu bardağın kır-

mızılığı” ifadesini, “*kırmızılık(bu bardak)*” biçiminde yazabiliriz. Genel olarak “*A’nın B-lik’i*” ifadesinin gerçek biçimi “*B-lik(A)*” olduğu için burada geçen “*B-lik*” bir fonksiyon adı olup bir niteliği göstermez. “*B-lik(A)*” ifadesinin tümü ise bir tropu gösterir. Örneğin matematikteki fonksiyonlarla olan koşutluğu sürdürecektir olursak, nasıl *karekök(4)*’ün değeri (yani “*karekök*” fonksiyonunun 4 argümanına uygulanmasının sonucu) *4*’ün *karekökü* ise, *kırmızılık(bu bardak)*’ün değeri (sonucu) da *Bu Bardağın Kırmızılığı* tropudur.

(24) önermesinin öznesi de benzer bir biçimde çözümlenebilir. Nitekim bu önermenin öznesi olan “ $(A_1, \dots, A_n)$ ’nin *Bⁿ-lik’i*” ifadesinin mantıksal biçimi

$$(26) B^n\text{-lik}(A_1, \dots, A_n)$$

ifadesidir. Bu ise matematikte f gibi bir fonksiyonun $a_1, \dots, a_n$ argümanlarına uygulanmasından oluşan $f(a_1, \dots, a_n)$ biçimidir. Örneğin “toplama” fonksiyonunu + ile gösterip, argümanlarını 2 ile 3 olarak seçersek, bunu + (2, 3) biçiminde gösterebiliriz. Gene nasıl bu fonksiyonunun argümanlarına uygulanmasıyla elde edilen sonuç *2 ile 3’ün toplamı* ise, benzer bir biçimde “*Aslı ile Kerem’in aşkı*” ifadesini *Aşk (Aslı, Kerem)* biçiminde gösterdiğimizde bu ifadenin değeri 2-li bir trop olan *Aslı ile Kerem Arasındaki Kendine Özgü Aşk* olacaktır. Yukarıdaki açıklamanın ışığında (20) ile (24) biçimindeki önermeleri sırasıyla şu biçimde dile getiriyoruz:

$$(20^{**}) B\text{-lik}(A) \text{ vardır,}$$

$$(24^{**}) B^n\text{-lik}(A_1, \dots, A_n) \text{ vardır.}$$

Bu iki önerme biçimini, (17) ile (18)’in eşdeğerliğini genelleştirerek mantık dilinde sırasıyla şu biçimde dile getirebiliriz (bkz. McCall, 1991, s. 232 ve s. 240):

$$(20^{***}) \text{ Öyle bir } x \text{ vardır ki, } B\text{-lik}(A) = x,$$

$$(24^{***}) \text{ Öyle bir } x \text{ vardır ki, } B^n\text{-lik}(A_1, \dots, A_n) = x.$$

Ancak Temel Mantık adıyla bilinen mantığın dilinde her tekil terim bir şeyin adı olup bir şeyi göstermelidir. Hiçbir şeyi göstermeyen tekil terim anlamsız sayılır. Dolayısıyla (20^{***}) ile (24^{***}) temel mantıkça geçerli olup hep doğrudur. Her tekil terimin bir varlığı (yani varolan bir şeyi) gösterdiği kabulüne yer vermeyen Varlık Mantığında ise “*B-lik(A)*” ve “*Bⁿ-lik(A₁, ..., A_n)*” terimlerinin bir şeyi (yani bir tropu) gösterip göstermediklerine bağlı olarak (20^{***}) ile (24^{***}) doğru ya da yanlış olur. Varlık Mantığı’nda “*vardır*” 1-li yüklemi bir mantıksal değişmezdir öyle ki; “*A*” herhangi bir tekil terim olduğunda, “*A vardır*” önermesi “Öyle bir x vardır ki, $A = x$ ” önermeleri eşdeğerdir.

Buraya kadar Sıkı Trop Adcılığı’nda nitelik yüklemeleri ile bağıntı yüklemelerinin nasıl elendiğini inceledik. Şimdi de özne konumunda geçen nitelik adları ile bağıntı adlarının nasıl elenebildiğini göreceğiz. Önce nitelik adlarının elenmesiyle başlıyoruz. Örnek olarak

$$(27) \text{ Çalışkanlık bir erdemdir}$$

önermesinin öznesini oluşturan “*çalışkanlık*” nitelik adının nasıl elendiğini göstereceğiz. (27) önermesi eşdeğeri olan

$$(28) \text{ Çalışkan olan herkesin çalışkanlığı bir erdemdir}$$

Nitelik troplarını gösteren “*A’nın B-lik’i*” (örneğin “*Ahmet’in çalışkanlığı*”) biçimindeki tekil betimlemelerde, “*B-lik*” nitelik adı bir fonksiyon simgesi işlevindedir. Nitekim “*A’nın B-lik’i*” ifadesinin gösterdiği nitelik tropu, bu fonksiyonun *A* şeyi (*Ahmet*) için değeri sayılabilir. Bu nedenle sözü geçen ifadeyi “*B-lik(A)*” biçiminde de yazabiliriz. Benzeri bağıntı troplarını gösteren “ $(A_1, \dots, A_n)$ ’nin *Bⁿ-lik’i*” (örneğin, “*Aslı ile Kerem’in aşkı*”) biçimindeki tekil betimlemeler için de söylenebilir. Bu durumda sözü geçen ifadeyi “*Bⁿ-lik(A₁, ..., A_n)*” biçiminde de yazabiliriz.

önermesine dönüştürülür. Bu önermenin mantık dilindeki eşdeğeri

(29) Her x için, x çalışkan ise, x 'in çalışkanlığı bir erdemdir

önermesidir. (29) önermesindeki “ x 'in çalışkanlığı”, “*çalışkan(x)*” biçiminde olduğundan, (29)'u

(30) Her x için, x çalışkan ise, *çalışkan(x)* bir erdemdir

biçiminde ifade edebiliriz. Böylece (27) önermesi, (30) önermesine dönüştüğünden, (27) önermesinin öznesi olan “çalışkanlık” elenmiş olur.

Genel olarak “*A-lık*” bir nitelik adı ve “*B*” bir 1-li yüklem olduğunda

(31) *A-lık B* dir

biçimindeki her önerme eşdeğeri olan

(32) *A* olan her somut nesnenin *A-lık'ı B* dir

biçimindeki önermeye dönüştürülebilir. (32) önermesi ise mantık dilinde

(33) Her x için, x , *A* ise, x 'in *A-lık'ı B* dir

biçiminde, veya *A-lık'ı* fonksiyon olarak ele alırsak,

(34) Her x için, x , *A* ise, *A-lık(x) B* dir

biçiminde dile getirilebilir (bkz. McCall, 1991, s. 234). (34) ise, (19) ile (20)'nin eşdeğerliğine dayanarak aşağıdaki önermeye dönüşür:

(34*) Her x için, x 'in *A-lık'ı* var ise, *A-lık(x) B* dir

Bağıntı adlarının elenmesine gelecek olursak, (24) biçimindeki bir önermenin öznesi olan “Aslı ile Kerem'in aşkı” örneğini ele alalım. Burada “aşk” tek başına, örneğin,

(35) Aşk bir tutkudur

önermesinin öznesini oluşturur. Şimdi benzer bir biçimde (30) önermesindeki “aşk” öznesinin nasıl elendiğini görelim. (31) önermesi eşdeğeri olan

(36) Birbirine âşık olan her çiftin aşkı bir tutkudur

önermesine dönüşür. Bu önerme ise mantık dilinde

(37) Her x ve her y için, x ile y birbirine âşık ise, x ile y 'nin birbirine aşkı bir tutkudur

biçiminde dile getirilebilir. “ x ile y 'nin birbirine aşkı” ifadesi ise “*aşk(x,y)*” biçiminde olduğundan, (33)'ü

(38) Her x ve her y için, x ile y birbirine âşık ise, *aşk(x,y)* bir tutkudur

biçiminde yazabiliriz.

Genel olarak “ A^n -lik” bir n -li bağıntı adı ($n \geq 2$) ve “ B ” bir 1-li yüklem olduğunda,

(39) A^n -lik B dir

biçimindeki her önerme,

(40) Her $x_1, \dots, x_n$ için, $(x_1, \dots, x_n), A^n$ ise, $(x_1, \dots, x_n)$ 'nin A^n -lik'i B dir

biçimindeki önermeyle ya da A^n -lik'i fonksiyon olarak ele alırsak

(41) Her $x_1, \dots, x_n$ için, $(x_1, \dots, x_n), A^n$ ise, A^n -lik($x_1, \dots, x_n$) B dir

biçimindeki önermeyle dile getirilebilir (bkz. McCall, 1991, s. 240). (41) ise, (23) ile (24)'ün eşdeğerliğine dayanarak aşağıdaki önermeye dönüştürülebilir:

(41*) Her $x_1, \dots, x_n$ için, $(x_1, \dots, x_n)$ 'nin, A^n -lik'i var ise, A^n -lik($x_1, \dots, x_n$) B dir

Şimdi yukarıdaki (1) - (11) önermelerine geri dönecek olursak, (1) - (3) ve (5) önermelerinin yüklemeleri birer nitelik yüklemi, (11) önermesinin yüklemi ise bir bağıntı yüklemidir. Sıkı Adcılık'ta bu yüklemelerin dil dışı bir şeyi göstermediği varsayıldığından, örneğin, (1) önermesinde, yani “Ahmet kumraldır” önermesinde, yalnız öznesi olan “Ahmet” bir somut nesneyi gösterdiğinden, bu önerme metafizikçe temeldir. Öte yandan Sıkı Trop Adcılığı'nda bir adım daha ileri gidilerek, yukarıda gördüğümüz gibi, tüm nitelik yüklemeleri ile bağıntı yüklemelerinin geçtiği önermeler, sırasıyla bu yüklemelerin geçmediği (20) ve (24) biçimindeki önermelere dönüşür. Böylece ilkece tümel gösterme işlevinde olan yüklem yerini tikel gösteren trop adlarına bırakmış olur. Bu durumda, örneğin, Ahmet'in kumral olmasının metafizik nedeninin Ahmet'in kumrallığın varolması olduğunu, benzer bir biçimde “Ahmet kumraldır” önermesinin doğruluğunu metafizik açıklamasının “Ahmet'in kumrallığı vardır” önermesi olduğunu söyleriz. (Doğal olarak aynı şeyleri bağıntı yüklemelerinin elenmesi durumu için de söyleyebiliriz.)

(4) önermesinin terimleri yalnız somut nesneleri, (6) önermesinin terimleri ise yalnız tropları gösterdiğinden, Sıkı Trop Adcılığı açısından birer temel önerme olup, elenmesi gereken herhangi bir şey yoktur. (7) önermesinin, yani “At omurgalıdır” önermesinin gerek öznesi olan “at” gerekse yüklemi olan “omurgalı” birer nesne türünü gösterir. Sıkı Adcılık'ta bu önerme “Bütün at olan şeyler omurgalı olan şeylerdir” önermesine ya da mantık dilinde ifade edecek olursak, “Her x için, x bir at ise, x bir omurgalıdır” önermesine dönüştürülür. Böylece, bu kuramda yüklemeler (“at” ve “omurgalı”) dil dışı bir şeyi göstermediğinden, x değişkenini değer alanı da yalnız somut nesnelerden oluştuğundan, (7) önermesi salt somut nesnelerden söz eden bir önermeye dönüştürülmüş olur. Sıkı Trop Adcılığı'nda da aynı yolun izlendiğini söyleyebiliriz. (Sıkı Trop Adcılığı'nda yüklem olarak yalnız nitelik yüklemeleri ile bağıntı yüklemelerinin elendiğini vurgulamak gerekir; oysa ne “at” ne de “omurgalı” bir nitelik yüklemi ya da bağıntısı değildir.)

Son olarak (8), (9) ve (10) önermelerini ele alalım. (8) ve (9) önermesi içlerindeki sırasıyla birer nitelik adı olan “çalışkanlık” ve “kırmızılık” öznelerinin (10) önermesi ise içindeki bir bağıntı adı olan “Aslı ile Kerem'in aşkı” öznesinin elenmesiyle, içlerinde nitelik adı ya da bağıntı adı olmayan (34) ya da (41) biçimindeki önermelere dönüştürülür.

Tüm bu tartışmaları göz önünde tutarsak Sıkı Trop Adcılığı'nın aşağıdaki aksiyomunu elde ederiz:

Aksiyom 1: Metafizik Açıklama Aksiyomu

- (a) (i) “ A ” bir somut nesne adı, “ B ” bir 1-li yüklem ise, “ A, B dir” ve dolayısıyla “ A ’nın B -lik’i vardır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A somut nesnesi, A ’nın B -lik’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir. (ii) “ A_1 , ..., “ A_n ” somut nesne adları, B^n , n -li ($n \geq 2$) bir yüklem ise, “(A_1 , ..., A_n), B^n dir” ve dolayısıyla “(A_1 , ..., A_n)’nin B^n -lik’i vardır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “(A_1 , ..., A_n) somut nesneler n -lisi, (A_1 , ..., A_n)’nin B^n -lik’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir.
- (b) (i) “ A ” bir nitelik adı, “ B ” bir 1-li yüklem ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Her A -lık’ı var olan şeyin A -lık’ı B dir” önermesidir. (ii) “ A^n -lik” bir n -li ($n \geq 2$) bağıntı adı ve “ B ” bir 1-li yüklem ise, “ A^n -lik B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Her A^n -lik’i var olan şeyin A^n -lik’i B dir” önermesidir.

Sıkı Trop Adcılığı'nın en olumlu yönü tümel gösteren nitelik ve bağıntı yüklemeleri ve adlarının geçtiği önermeleri yalnız tikellerden söz eden önermelere dönüştürerek varlıkbilimsel tutumluluk sağlamasıdır.

Sıkı Trop Adcılığı'nın olumlu ve olumsuz yönleri: Bu kuramın en olumlu yönü, Temel Mantık ve Varlık Mantığı'na dayanarak, gerçekçi kuramlarda birer tümel gösteren nitelik ve bağıntı yüklemeleri ile adlarını içlerinde geçtiği önermelerden eyleyerek, bu önermeleri, ilk bakışta, tikel olan somut nesneler ve toplardan söz eden önermelere dönüştürmesidir. Bu son önermeler de önceki önermelerin metafizik açıklayıcılarıdır.

Aksiyom 1 (a)'ya dayanan birinci tür dönüştürme sonucundaki bir önerme salt toplardan söz eder. Örneğin, “Ahmet çalışkandır” önermesinin dönüştürmesi olan “Ahmet’in çalışkanlığı vardır” önermesi salt *Ahmet’in çalışkanlığı* tropundan söz eder. (Burada “vardır” 1-li yüklemine bir mantıksal değişmez olduğunu anımsatalım.)

Öte yandan Aksiyom 2 (b)'ye dayanan bir dönüştürme, Aksiyom 1 (a)'nın da bir kez kullanımıyla, gene, *ilk bakışta*, salt toplardan söz eden bir önerme ile sonuçlanır. Örneğin “Çalışkanlık bir erdemdir” önermesi, daha önce de gösterildiği gibi, önce “Her x için, x çalışkan ise, x ’in çalışkanlığı bir erdemdir” önermesine, sonra da bu önermede geçen “çalışkan” yüklemine elenmesiyle “Her x için, x ’in çalışkanlığı var ise x ’in çalışkanlığı bir erdemdir” önermesine dönüştürülür. Bunu daha yalın kılmak için, “ x ” değişkeni yerine “Ahmet” somut nesne adını koyalım. Bu durumda “Ahmet’in çalışkanlığı var ise, Ahmet’in çalışkanlığı bir erdemdir” önermesini elde ederiz. Ancak bu önermede *Ahmet’in çalışkanlığı* tropuna uygulanan henüz elenmemiş “erdem” 1-li yüklemi vardır. Böyle bir yüklem gerçekçi kuramlarda tropaların bir özelliğini gösterir. Örneğin burada, gerçekçi bir kuram gereğince, *Erdem* özelliği *Ahmet’in çalışkanlığı* tropuna yüklenir. Bu nedenle yukarıda “*ilk bakışta*” ifadesini kullanmıştık. Sıkı Trop Adcılığı'nın zayıf ya da olumsuz yönü de tam burada ortaya çıkar. Sıkı Trop Adcılığı'nın geçerli bir kuram olabilmesi için, tüm önermeleri salt toplardan ya da somut nesnelerden söz eden önermelere dönüştürebilmesi, dolayısıyla sözü geçen “erdem” yüklemine, genel olarak da Aksiyom 2 (b)'de geçen “ B ” yüklemine elemesi gerekir. Bir çıkış yolu olarak, Aksiyom 1 (a)'nın trop adlarına da genişletilmesi düşünülebilir. Bu durumda, Aksiyom 1 (a) (i)'e koşut olarak ayrıca şöyle bir aksiyom önerilebilir: “ A ” bir *trop adı*, “ B ” bir

1-li yüklem ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A ’nın B -lik’i vardır” önermesidir. (Aynı biçimde Aksiyom 1 (a) (ii)’e koşut bir aksiyom önerilebilir.) Bu durumda “Ahmet’in çalışkanlığı var ise, Ahmet’in çalışkanlığı bir erdemdir” önermesi “Ahmet’in çalışkanlığı var ise, Ahmet’in çalışkanlığı’nın erdemliliği vardır” önermesine dönüşür. Bu son önermede “Ahmet’in çalışkanlığı’nın erdemliliği” bir ikinci-basamak trop adı olup, *Ahmet’in çalışkanlığı’nın erdemliliği* ikinci-basamak tropunu gösterir. Bir *ikinci-basamak tropu*, bir somut nesnenin belirlenmiş tikel bir özelliği değil, bir (birinci-basamak tropunun belirlenmiş tikel bir özelliğidir. Şimdi *Ahmet’in çalışkanlığı’nın erdemliliği* tropuna da, örneğin, “erdem” yüklemine uygulayabiliriz. Bu durumda “Ahmet’in çalışkanlığı’nın erdemliliği bir erdemdir” önermesindeki “erdem” yüklemi aynı biçimde Aksiyom 1 (a)’nın n .inci-basamak ($n \geq 2$) trop adlarına genişletilmesiyle elenebilir. Böylece bu dönüşümler sonsuza dek gider. Bu durumda Sıkı Trop Adcılığı bir sonsuz gerileme sorunu ile karşılaşmış oluyor.

Sıkı trop adcılığına göre “Güneş sıcaktır” ve “Yalancılık ahlaksızlıktır” önermelerinin metafizik açıklayıcıları olan önermeleri yazınız.

SIRA SİZDE

TROP KÜMESİ ADCILIĞI

Yukarıda sözünü ettiğimiz *Trop Kümesi Adcılığı*’nın temel kategorileri *somut nesne*, *trop* ve *küme* kategorileridir. Bu adcılıkta tümel özelliklerin işlevini ya doğal trop kümeleri de ya da trop-benzerliği kümeleri (yani birbirine tam-benzer olan toplardan oluşan kümeler) görür. Buna göre Trop Kümesi Adcılığı’nın iki çeşidi vardır: *Doğal Trop Kümesi Adcılığı* ve *Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı*.

Doğal Trop Kümesi Adcılığı

Bu adcılık çeşidinin temel kategorileri, *somut nesne*, *trop*, *küme*, *doğal nesne-kümesi* ve *doğal trop-kümesi* kategorileridir. Bunun dışında temel ontolojik ilişki ya da türetilmiş kategori yoktur. Bu kuram bir bakıma Doğal Küme Adcılığı’nın bir uzantısı sayılabilir. Nesne türü gösteren yüklem ve adlar, doğal küme adcılığında olduğu gibi, bu kuramda da doğal nesne kümelerini gösterir. Bu durumda gerek “Ahmet bir insandır” gerekse “At omurgalıdır” gibi önermelerin metafizik açıklayıcıları Doğal Küme Adcılığı’ndaki gibidir. Yani, “Ahmet bir insandır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Ahmet, tüm insanlardan oluşan doğal kümenin ögesidir” önermesi, “At omurgalıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı ise, “Tüm atlardan oluşan doğal kümenin, tüm omurgalılarından oluşan doğal kümenin alt kümesidir” önermesidir. (Bu örneklerde “insan” ve “omurgalı” yüklemelerinin birer nesne-türü yüklemi, “At” adının da bir nesne-türü adı olduğunu anımsayalım.)

Öte yandan bu kuramda her nitelik yüklemi ya da adı o niteliğin örnekleyenleri olan 1-li toplardan oluşan bir doğal trop-kümesi, her bağıntı yüklemi ya da adı o bağıntının örnekleyenleri olan çoklu toplardan oluşan bir doğal trop-kümesi gösterir. Her trop adı ise bir tropu gösterir. Bunları örnekleyecek olursak, “Önümdeki elma kırmızıdır” önermesinin yüklemi olan “kırmızı” bir nitelik yüklemi olup, tek tek birer trop olan önümdeki elmanın kırmızılığı, elimdeki tuttuğum karanfilin kırmızılığı gibi kırmızılıklardan oluşan bir trop-kümesini gösterir. Bu durumda Doğal Trop Kümesi Adcılığı’nda, “Önümdeki elma kırmızıdır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Önümdeki elmanın taşıdığı öyle bir trop vardır ki bu

Doğal Trop Kümesi adcılığının temel kategorileri, *somut nesne*, *trop*, *küme*, *doğal nesne-kümesi* ve *doğal trop-kümesi* kategorileridir.

trop ‘kırmızı’ nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesinin ögesidir” önermesidir. Öte yandan “Çalışkanlık bir erdemdir” önermesinin öznesi olan “çalışkanlık” bir nitelik adı olup Ahmet’in çalışkanlığı, Behçet’in çalışkanlığı gibi tek tek troplardan oluşan *A* gibi bir doğal trop-kümesini, yüklemi olan “erdem” ise Ahmet’in erdemi, Behçet’in erdemi gibi gene tek tek troplardan oluşan *B* gibi bir doğal trop-kümesini gösterir. Bu durumda Doğal Trop Kümesi Adcılığı’nda “Çalışkanlık bir erdemdir” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “*A* doğal trop-kümesi, *B* doğal trop-kümesinin alt kümesidir” önermesidir. Genel olarak “*A*” nitelik adının gösterdiği doğal trop-kümesine *A* *doğal trop-kümesi*, “*B*” nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesine de *B* *doğal trop-kümesi* diyeceğiz. Son olarak “Mırmızı kırmızıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “Mırmızı tropu, ‘kırmızı’ nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir. Görüldüğü gibi, bu kuramda tümellerin işlevini doğal trop-kümeleri alır. Burada bağıntı yüklemeleri ve adlarına ilişkin örneklendirmeler yapmadık, ancak bu tür örneklerin nitelik yüklemi ve nitelik adı için verilen örneklere koşut bir biçimde verilebileceği açıktır.

Tüm yukarıda yazılanları göz önünde tutarsak, Doğal Trop Kümesi Adcılığı’nın aşağıdaki aksiyomunu elde ederiz:

Aksiyom 2: Metafizik Açıklama Aksiyomu

- (a) “*A*” bir somut nesne adı, “*B*” bir nitelik yüklemi ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A*’nın taşıdığı bir trop *B* doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir. (b) “*A*” bir nitelik adı, “*B*” bir nitelik yüklemi ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* doğal trop-kümesi, *B* doğal trop-kümesi’nin alt kümesidir” önermesidir. (c) “*A*” bir trop adı ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* tropu, *B* doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir.

(Bu aksiyoma, diğer kuramlarda eklenmiş olan, gerek “metafizik neden” ile ilgili bölüm gerekse bağıntı yüklemelerine ve adlarına ilişkin aksiyomun kısımları kolaylıkla eklenebilir.)

Doğal Trop Kümesi Adcılığı’nın olumlu ve olumsuz yönleri: Olumsuz yönü ile başlayacak olursak, gerek Kavramcılık’ta gerek Yüklem Adcılığı’nda gerekse Doğal Küme Adcılığı’nda çıkan ikinci sorunun benzerinin bu kuramda da ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Nitekim bu kuramı savunan biri, Aksiyom 3 (a)’nın “metafizik neden” olarak ifade edilmiş karşılığına dayanarak, örneğin, bir tebeşirin beyaz olmasının metafizik nedeni, bu tebeşirin taşıdığı biri tropun “beyaz” nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesinin bir ögesi olmasıdır diyecektir. Ancak, diyelim ki, gene, varolan tek beyaz şey sözü geçen tebeşir olsun. Bu durumda, “beyaz” nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesinin tek ögesi bu tebeşir’in beyazlığı olurdu. Öte yandan, sezgisel olarak, söz konusu tebeşirin beyaz olduğu olgusu gene varlığını sürdürecekti. Böylelikle kümenin başka somut nesnelerin beyazlıklarından oluşan öğelerinin bulunmasının bir işlevinin olamayacağı görülmüş olur. Sonuç olarak, bir şeyin beyaz olmasının nedeninin, o şeyin taşıdığı bir tropun “beyaz” nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesinin ögesi olmadığını, tam tersine bir şeyin beyaz olması nedeniyle o şeyin taşıdığı bir tropun söz konusu doğal trop-kümesi’ni ögesi olduğunu söylemek durumundayız (Bkz. Armstrong, 1978, s. 83).

Öte yandan bu görüşün Doğal Küme Adcılığı'na göre en önemli üstünlüğü, kaplamaları aynı olan farklı özelliklere ilişkin güçlüğün önleniyor olmasıdır. Ünite 3'teki örneği yeniden ele alırsak, burada “kalbi-olan bir canlı” ile “karaciğeri-olan bir canlı” birer nitelik yüklemidir. Bu yüklemeleri sırasıyla “ B_1 ” ve “ B_2 ” ile gösterelim. Bu durumda “ B_1 ” tek tek B_1 -lik'lerden oluşan K_1 gibi bir doğal trop-kümesi'ni, “ B_2 ” ise tek tek B_2 -lik'lerden oluşan, K_1 'den farklı, K_2 gibi bir doğal trop-kümesi'ni gösterecektir. Buna göre, örneğin, (i) “Ahmet kalbi-olan bir canlıdır” önermesi ile (ii) “Ahmet karaciğeri-olan bir canlıdır” önermelerinin metafizik açıklayıcıları da farklı olacaktır. Nitekim (i) önermesinin metafizik açıklayıcısı, “Ahmet'in taşıdığı bir trop K_1 'in ögesidir” önermesi, (ii) önermesinin metafizik açıklayıcısı ise, “Ahmet'in taşıdığı bir trop K_2 'in ögesidir” önermesidir. Dolayısıyla bu kuramda söz konusu güçlüğün ortaya çıkmadığını görüyoruz (Bkz. Armstrong, 1978, s. 83 ve Armstrong, 1989, s. 126).

Doğal Trop Kümesi Adcılığı'nın Küme Adcılığı'na göre en önemli üstünlüğü, kaplamaları aynı olan farklı özelliklere ilişkin güçlüğü önleyebiliyor olmasıdır.

Doğal Trop kümesi adcılığına göre “Güneş sıcaktır” ve “Yalancılık ahlaksızlıktır” önermelerinin metafizik açıklayıcıları olan önermeleri yazınız.

Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı

Bu adcılık çeşidinin temel kategorileri, *somut nesne*, *trop*, *küme* ve *doğal nesne-kümesi* kategorileri, temel ontolojik ilişkileri ise *dereceli trop-benzerliği ilişkileri*'dir. Bunun dışında bu kuramda türetilmiş kategori olarak *trop-benzerliği kümeleri* kategorisi vardır. Bu kuram da bir bakıma Benzerlik Adcılığı'nın bir uzantısı sayılabilir. Nesne türü gösteren yüklem ve adlar, Benzerlik Adcılığı'nda olduğu gibi, bu kuramda da birer benzerlik kümesini gösterirler. Bu durumda, örneğin, gerek “Ahmet bir insandır” gerekse “At omurgalıdır” gibi önermelerin metafizik açıklayıcıları Benzerlik Adcılığı'ndaki gibidir. Yani, “Ahmet bir insandır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Ahmet, tüm insanlardan oluşan benzerlik kümesinin ögesidir” önermesi, “At omurgalıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı ise, “Tüm atlardan oluşan benzerlik kümesinin, tüm omurgalılarından oluşan benzerlik kümesinin alt kümesidir” önermesidir. (Bu örneklerde “insan” ve “omurgalı” yüklemelerinin birer nesne-türü yüklemi, “At” adının da bir nesne-türü adı olduğunu anımsayalım.)

Öte yandan Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nda, tümel olan bir özelliğin işlevini bu özelliğin örnekleyenlerinden oluşan bir trop-benzerliği kümesi görür. Buna göre her nitelik yüklemi ya da adı o niteliğin örnekleyenleri olan 1-li troplardan oluşan bir trop-benzerliği kümesi gösterir. Bu 1-li troplar niteliğin her bağıntı yüklemi ya da adı o bağıntının örnekleyenleri olan çoklu troplardan oluşan bir trop-benzerliği kümesi gösterir. Her trop adı ise bir tropu gösterir.

Dereceli trop-benzerliği ilişkileri: Farklı benzerlik kuvveti derecesinden olan troplar arası temel trop-benzerliği ilişkileri vardır. En kuvvetli dereceden olan trop-benzerliği ilişkisi'ne *Tam-Benzerlik İlişkisi*, diğer derecelerden olanlarına da *Tam-Olmayan Benzerlik İlişkileri* diyoruz. Gerek tam gerek tam-olmayan benzerlik ilişkileri, troplar arasında yansımali ve bakışimli olan ikili ilişkilerdir. Tam-Benzerlik ilişkisi ayrıca geçişlidir. Tam-Olmayan Benzerlik ilişkileri ise genellikle geçişli değildir.

Trop-Benzerliği Kümesi adcılığı'nın temel kategorileri, *somut nesne*, *trop*, *küme* ve *doğal nesne-kümesi* kategorileri, temel ontolojik ilişkileri ise *dereceli trop-benzerliği ilişkileri*'dir. *Trop-benzerliği kümeleri* bu kuramın türetilmiş kategorisidir.

Tam-Benzerlik İlişkisi'ni şöyle örneklendirelim. Daha önce sözünü ettiğimiz Mırmızı renk tropunun taşıyıcısı olan önümdeki elma ile *aynı* renk tonunda olan başka bir somut nesneyi, örneğin önümdeki domatesi ele alalım. (Gerek elmanın gerekse domatesin tüm yüzeylerinin tekdüze renk tonunda olduğunu varsayıyoruz.) Bu iki somut nesnenin renk tonlarının aynılığı gerçekçi kuramlarda şöyle açıklanır: Söz konusu elma ile domates, Kırmızılık belirlenebilirinin altında *Kırmızılık₁* diyeceğimiz *yinelenebilir* belirlenmiş renk tonunu taşır. Önümdeki elmanın, Kırmızılık₁ özelliğine sahip olması, bu belirlenmiş özelliği örnekleyen bir trop taşıması demektir. İşte bu trop Mırmızı'dır. Önümdeki domatesin Kırmızılık₁ özelliğine sahip olması da *Mırmızı** diyeceğimiz bir tropu taşıması demektir. Ama taşıyıcıları farklı olduklarından Mırmızı ile *Mırmızı** tropları özdeş olamazlar. Özdeş olamayan ama aynı belirlenmiş özelliğin örnekleyen tropların tam-benzer oldukları söylenir. Böylece Mırmızı ile *Mırmızı**'in tam-benzer troplar olduğunu söyleyebiliriz. En kuvvetli dereceden olduğunu söylediğimiz Tam-Benzerlik İlişkisi'ne, *Birinci-Dereceden Benzerlik İlişkisi* de diyoruz.

Tam-Olmayan Benzerlik İlişkisi'ni de şöyle örneklendirelim. Yukarıdaki elma ile domates'in yanı sıra gene kırmızı olan ama renk tonu ikisinden de farklı olan bir kırmızı kalemi ele alalım. Bu kalem sahip olduğu belirlenmiş kırmızı renk tonunu örnekleyen *Mırmızı*** diyeceğimiz bir tropu taşır. Mırmızı** tropu, Mırmızı ile *Mırmızı** troplarına tam-benzer olamamakla birlikte, onlarla tam-olmayan bir benzerlik ilişkisinde. Bu Tam-Olmayan Benzerlik İlişkisi'ne *İkinci-Dereceden Benzerlik İlişkisi* diyoruz. Şimdi önümdeki yeşil yaprağın renk tonunu ele alalım. Bu yeşil yaprak, sahip olduğu belirlenmiş yeşil renk tonunu örnekleyen *Meşil* diyeceğimiz bir tropu taşır. Meşil tropu, Mırmızı, *Mırmızı** ve *Mırmızı*** troplarına birinci-dereceden de ikinci-dereceden de benzer değildir. Ama bu dört trop, Renk belirlenebilir özelliğini örnekleyen troplardır. Bu nedenle bu tropların arasındaki benzerlik ilişkisine *Üçüncü-Dereceden Benzerlik İlişkisi* diyoruz.

Trop-Benzerliği Kümeleri: Her benzerlik ilişkisi, Ünite 3, Benzerlik Adcılığı bölümünde görmüş olduğumuz benzerlik dairelerine koşut olarak troplardan oluşan benzerlik daireleri belirler. Belli bir dereceden bir benzerlik ilişkisinin belirlediği bir *benzerlik dairesi*, öğeleri ikiye ikiye birbirine benzer olan en büyük bir trop kümesi demektir. Söz konusu Benzerlik İlişkisi'nin birinci-dereceden, ikinci-dereceden veya üçüncü-dereceden olmasına bakarak, ilişkinin belirlediği benzerlik dairesine de sırasıyla *birinci-dereceden trop-benzerliği kümesi*, *ikinci-dereceden trop-benzerliği kümesi* ve *üçüncü-dereceden trop-benzerliği kümesi* diyoruz.

Yukarıda belirtildiği gibi, gerçekçi kuramlarda her nitelik/bağıntı yüklemine ya da adının gösterdiği tümel olan niteliğin ya da bağıntının işlevini, Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nda bir trop-benzerliği kümesi görür. Özne-yüklem önermelerinin metafizik açılancıları bu trop-benzerliği kümelerine dayanarak ortaya konulur. Bunu örneklendirmek için aşağıdaki önermeleri ele alıyoruz:

- (42) Önümdeki elma kırmızı₁dir,
- (43) Önümdeki elma kırmızıdır,
- (44) Önümdeki elma renklidir,
- (45) Kırmızı bir renktir,
- (46) Mırmızı bir renktir,
- (47) Önümdeki elma ile domatesin rengi aynıdır.

(42) önermesinin yüklemi olan “kırmızı₁” sözcüğünü, gerçekçi kuramlarda önümdeki elmanın sahip olduğu belirlenmiş kırmızı renk tonunu gösteren yüklem olarak seçtik. Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı’nda bu dört önermenin doğruluğunun metafizik açıklayıcıları sırasıyla şöyledir:

- (42*) “Önümdeki elma kırmızı₁dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Önümdeki elma, ‘kırmızı₁’ yüklemine gösterdiği birinci-dereceden trop-benzerliği kümesinin ögesi olan bir trop taşır” önermesidir.
- (43*) “Önümdeki elma kırmızıdır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Önümdeki elma, ‘kırmızı’ yüklemine gösterdiği ikinci-dereceden trop-benzerliği kümesinin ögesi olan bir trop taşır” önermesidir.
- (44*) “Önümdeki elma renklidir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Önümdeki elma, ‘renkli’ yüklemine gösterdiği üçüncü-dereceden trop-benzerliği kümesinin ögesi olan bir trop taşır” önermesidir.
- (45*) “Kırmızı bir renktir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, ‘kırmızı’ yüklemine gösterdiği ikinci-dereceden trop-benzerliği kümesi, ‘renk’ yüklemine gösterdiği üçüncü-dereceden trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir” önermesidir.
- (46*) “Mırmızı bir renktir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Mırmızı” trop adının gösterdiği Mırmızı tropu, ‘renk’ yüklemine gösterdiği üçüncü-dereceden trop-benzerliği kümesinin ögesidir” önermesidir.
- (47*) “Önümdeki elma ile domatesin rengi aynıdır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Önümdeki elmanın rengi ve önümdeki domatesin rengi, tam-benzer troplardır” önermesidir.

(47*)’da görüldüğü gibi, iki nesnenin renginin veya genel olarak herhangi bir özelliğinin *aynı* olması bu nesnelerin aynı bir tropu taşıması değil, taşıdıkları farklı iki tropun *aynı* bir yinelenebilir belirlenmiş özelliği örneklemeleri demektir. Dolayısıyla iki nesnenin aynı bir özelliği taşıması, bu nesnelerin birbirine tam-benzer olan birer trop taşıması anlamına gelir.

Yukarıdaki örnekleri genelleyecek olursak, Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı’nın aşağıdaki aksiyomunu elde ederiz:

Aksiyom 3: Metafizik Açıklama Aksiyomu

- (a) “*A*” bir somut nesne adı ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* somut nesnesi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesi’nin ögesi olan bir tropu taşır” önermesidir. (b) “*A*” bir trop adı ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* tropu, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesi’nin ögesidir” önermesidir. (c) “*A*” bir nitelik adı ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “‘*A*’ nitelik adının gösterdiği trop-benzerliği kümesi, ‘*B*’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir” önermesidir. (d) “*A*₁” ve “*A*₂” iki somut nesne adı ise, “*A*₁ ve *A*₂’nin *B*-lik’i aynıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “*A*₁’in *B*-lik’i ve *A*₂’in *B*-lik’i, tam-benzer troplardır” önermesidir.

(Bu aksiyoma, diğer kuramlarda eklenmiş olan, gerek “metafizik neden” ile ilgili bölüm gerekse bağıntı yüklemine ve adlarına ilişkin aksiyomun kısımları kolaylıkla eklenebilir.)

Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nın Doğal Trop Kümesi Adcılığı'na göre üstünlüğü trop kümelerini tam-benzerlik ilişkisine göre tanımlayabilmesidir.

Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nın olumlu ve olumsuz yönleri: Bu kuramın Doğal Trop Kümesi Adcılığı'na göre şöyle bir üstünlüğü vardır. Doğal trop kümelerinin öğelerini belirleyecek herhangi bir ilke yoktur. Oysa bu kuramda her doğal trop kümesi, bir tam-benzerlik kümesi olarak tanımlanabilir. Böylece metafizik açıklayıcıların dayandığı doğal trop-kümelerinin kendileri açıklanmış olur. Tam-benzerlik kümeleri ise, tam-benzerlik ilişkisine dayanarak tanımlanırlar. Böylece tek temel ontolojik ilişki ile sonsuz sayıda doğal trop-kümesi tanımlanabilir. Bu tam-benzerlik ilişkisi ise nesnel olup, sezgisel olarak algı yoluyla saptanabilir. Bunun dışında kuram, Doğal Trop-Kümesi Adcılığı'nın gerek olumlu gerekse olumlu yönlerini paylaşır.

SIRA SİZDE

3

Trop benzerliği kümesi adcılığına göre “Güneş sıcaktır” ve “Yalancılık ahlaksızlıktır” önermelerinin metafizik açıklayıcıları olan önermeleri yazınız.

Özet

Trop kavramını ve trop adcılığında özne-yüklem önermelerinin yapısını açıklayabileceksiniz.

Trop bir ve yalnız bir tek somut nesne tarafından (dolaysız) olarak taşınan, yani yinelenemez olan bir belirlenmiş özelliktir. Bir tropu taşıyan somut nesnenin tropun taşıyıcısı olduğunu, tropun ise taşıyıcısının içinde olduğunu söyleriz. Troplar, yer ve zaman içinde bulunduğundan somut şeylerdir. Ancak her trop, tam somut nesne olan taşıyıcısının o trop dışında kalan ve yer ve zamana ilişkin olmayan diğer özelliklerinin soyutlaması ile elde edilir. Dolayısıyla troplar tam somut değil yarı-somuttur.

Troplar, her türlü özellik gibi, *tekli trop* ve *çoklu trop* olmak üzere ikiye ayrılırlar. Tekli tropa *nitelik tropu*, çoklu tropa *bağıntı tropu* diyoruz. Her nitelik tropunun bir ve yalnız bir taşıyıcısı olmasına karşılık, her bağıntı tropunun birden çok sayıda taşıyıcısı vardır. Bağıntı tropuna, taşıyıcı sayısı n ($n \geq 2$) olduğunda, *n-li bağıntı tropu* denir. Tekli troplara, taşıyıcı sayısı 1 olduğundan *1-li trop* da denir.

Trop türleri şöyle sınıflanabilir: Tekli trop türüne *Nitelik*, çoklu trop türlerine de *Bağıntı* denir. Örneğin *Kırmızılık*, *Çalışkanlık*, *Renk* ve *Erdem* birer nitelik, (bir çift arasında) *Aşk*, (birinin) (birine) *Yardım Etmesi* ve *Daha Yüksek Olma* birer ikili bağıntıdır. Özne konumunda geçen “kırmızılık” ve “çalışkanlık” gibi “*B-lik*” biçiminde olan her nitelik adının karşılığında sırasıyla “kırmızı” ve “çalışkan” gibi yüklem konumunda geçen birer sıfat vardır. Böyle bir sığata *nitelik yüklemi* diyeceğiz. Buna göre her nitelik adının karşılığı olan bir nitelik yüklemi vardır. Nitelik yüklemi, karşılığı olduğu nitelik adından “lık” ya da “lik” sonekinin kaldırılmasıyla elde edilir.

Sıkı Trop Adcılığı kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Sıkı Trop Adcılığı’nın temel kategorileri Somut Nesne ile Trop’tur. Küme adcılığında olduğu gibi, bu kuramda da temel ontolojik ilişki ve türetilmiş kategori yoktur. Sıkı Trop Adcılığı’nda gerek nitelik adları gerekse onların karşılığı olan nitelik yüklemeleri ve genel olarak trop türü adları ile onların karşılığı olan yüklemeler elenir. Bu elemeler aşağıdaki Aksiyom 1 ile dile getirilir:

- (a) (i) “*A*” bir somut nesne adı, “*B*” bir 1-li yüklem ise, “*A, B* dir” ve dolayısıyla “*A*’nın *B-lik*’i vardır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “*A* somut nesnesi, *A*’nın *B-lik*’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir. (ii) “*A*₁”, ..., “*A*_n” somut nesne adları, *B*ⁿ, *n-li* ($n \geq 2$) bir yüklem ise, “(*A*₁, ..., *A*_n), *B*ⁿ dir” ve dolayısıyla “(*A*₁, ..., *A*_n)’nin *B*^{n-lik}’i vardır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “(*A*₁, ..., *A*_n) somut nesneler *n*-lisi, (*A*₁, ..., *A*_n)’nin *B*^{n-lik}’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir.
- (b) (i) “*A*” bir nitelik adı, “*B*” bir 1-li yüklem ise, “*A, B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Her *A-lik*’i var olan şeyin *A-lik*’i *B* dir” önermesidir. (ii) “*A*^{n-lik}” bir *n-li* ($n \geq 2$) bağıntı adı ve “*B*” bir 1-li yüklem ise, “*A*^{n-lik} *B* dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Her *A*^{n-lik}’i var olan şeyin *A*^{n-lik}’i *B* dir” önermesidir.

Bu kuramın en olumlu yönü, Temel Mantık ve Varlık Mantığı’na dayanarak, gerçekçi kuramlarda birer tümel gösteren nitelik ve bağıntı yüklemeleri ile adlarını içlerinde geçtiği önermelerden eleyerek, bu önermeleri, ilk bakışta, tikel olan somut nesneler ve troplardan söz eden önermelere dönüştürmesidir. Sıkı Trop Adcılığı’nın olumsuz sayılabilecek bir yönü ise bir sonsuz gerileme sorunu ile karşılaşmış olmasıdır.

Trop Kümesi Adcılığı Kuramları olan Doğal Trop Kümesi Adcılığı ve Trop Benzerliği Kümesi Adcılığı kuramlarını açıklayarak bu kuramların olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz. Trop Kümesi Adcılığı'nın iki çeşidi vardır: Doğal Trop Kümesi Adcılığı ve Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı.

Doğal trop kümesi adcılığının temel kategorileri, somut nesne, trop, küme, doğal nesne-kümesi ve doğal trop-kümesi kategorileridir. Bunun dışında temel ontolojik ilişki ya da türetilmiş kategori yoktur. Bu kuramda “ A, B dir” biçimindeki önermelerin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı aşağıdaki Aksiyom 2 ile dile getirilir:

- (a) “ A ” bir somut nesne adı, “ B ” bir nitelik yüklemi ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A ’nın taşıdığı bir trop B doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir.
- (b) “ A ” bir nitelik adı, “ B ” bir nitelik yüklemi ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A doğal trop-kümesi, B doğal trop-kümesi’nin alt kümesidir” önermesidir.
- (c) “ A ” bir trop adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A tropu, B doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir.

Doğal Trop Kümesi Adcılığı’nın Doğal Küme Adcılığı’na göre en önemli üstünlüğü, kaplamaları aynı olan farklı özelliklere ilişkin güçlüğün önleniyor olmasıdır. Doğal Trop Kümesi Adcılığı’na bir eleştiri olarak; bir şeyin bir niteliği taşıyor olmasının nedeninin, o şeyin taşıdığı bir tropun nitelik yüklemine gösterdiği doğal trop-kümesinin ögesi olması olmadığını, tam tersine bir şeyin bir niteliği taşıyor olması nedeniyle o şeyin taşıdığı bir tropun söz konusu doğal trop-kümesi’ni ögesi olduğunu söylemek durumundayız.

Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı’nın temel kategorileri, somut nesne, trop, küme ve doğal nesne-kümesi kategorileri, temel ontolojik ilişkileri ise dereceli trop-benzerliği ilişkileri’dir. Bunun dışında bu kuramda türetilmiş kategori olarak trop-benzerliği kümeleri kategorisi vardır.

Farklı benzerlik kuvveti derecesinden olan trop-lar arası temel trop-benzerliği ilişkileri vardır. En kuvvetli dereceden olan trop-benzerliği ilişkisi’ne *Tam-Benzerlik İlişkisi*, diğer derecelerden olanlarına da *Tam-Olmayan Benzerlik İlişkileri* diyoruz. Gerek tam gerek tam-olmayan benzerlik ilişkileri, trop-lar arasında yansımali ve bakışlı olan ikili ilişkilerdir. Tam-Benzerlik İlişkisi ayrıca geçişlidir. Tam-Olmayan Benzerlik İlişkileri ise genellikle geçişli değildir. Bu kuramda “ A, B dir” biçimindeki önermelerin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı aşağıdaki Aksiyom 3 ile dile getirilir:

- (a) “ A ” bir somut nesne adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A somut nesnesi, ‘ B ’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesi’nin ögesi olan bir tropu taşır” önermesidir.
- (b) “ A ” bir trop adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “ A tropu, ‘ B ’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesi’nin ögesidir” önermesidir.
- (c) “ A ” bir nitelik adı ise, “ A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “‘ A ’ nitelik adının gösterdiği trop-benzerliği kümesi, ‘ B ’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir” önermesidir.
- (d) “ A_1 ” ve “ A_2 ” iki somut nesne adı ise, “ A_1 ve A_2 ’nin B -lik’i aynıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “ A_1 ’in B -lik’i ve A_2 ’in B -lik’i, tam-benzer troplardır” önermesidir.

Bu kuramın Doğal Trop Kümesi Adcılığı’na göre şöyle bir üstünlüğü vardır. Doğal trop kümelerinin öğelerini belirleyecek herhangi bir ilke yoktur. Oysa bu kuramda her doğal trop kümesi, bir tam-benzerlik kümesi olarak tanımlanabilir. Bunun dışında kuram, Doğal Trop-Kümesi Adcılığı’nın gerek olumlu gerekse olumlu yönlerini paylaşır.

Kendimizi Sınayalım

1. Bir özelliğin *yinelenemez* olması ne demektir?
 - a. Başka hiçbir nesnenin benzer bir özelliği taşı-maması
 - b. Başka hiçbir nesnenin aynı özelliği taşı-maması
 - c. Sadece belli bir *t* anında taşınması
 - d. Belirlenebilir bir özellik olması
 - e. Belirlenmiş bir özellik olması
2. Tropolar arasındaki tam benzerlik ilişkisinin açıklama-sı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Birinci-dereceden trop-benzerliği kümesinin ele-manları olmaktır
 - b. Üçüncü-dereceden trop-benzerliği kümesinin ele-manları olmaktır
 - c. Benzer iki somut nesne tarafından taşınmaktadır
 - d. Sadece somut nesnelerce taşınmaktadır
 - e. Aynı uzay ve zaman bölgesinde bulunmaktır
3. Aşağıdaki hangisi doğal trop kümesi adcılığının tem-el kategorileri arasında **değildir**?
 - a. Somut nesne
 - b. Trop
 - c. Küme
 - d. Doğal nesne kümesi
 - e. Kavram
4. Aşağıdakilerden hangisi trop-benzerliği kümesi ad-cılığının temel kategorileri arasında **değildir**?
 - a. Doğal nesne kümesi
 - b. Küme
 - c. Trop
 - d. Somut nesne
 - e. Trop-benzerliği kümesi
5. Aşağıdakilerden hangisi trop-benzerliği kümesi ad-cılığının doğal trop kümesi adcılığına göre üstün bir ya-nıdır?
 - a. Trop kümelerini belirleyen bir ilke içermesi
 - b. Tümel kategorisine yer vermemesi
 - c. Sonsuz gerilemeye yol açmaması
 - d. Bağıntı yüklemelerini tümel göstermeyen terim-lerle eleyebilmesi
 - e. Nitelik yüklemelerini tümel göstermeyen terim-lerle eleyebilmesi
6. Aşağıdakilerden hangisi doğal trop kümesi adcılığı-nın doğal küme adcılığına göre bir üstünlüğüdür?
 - a. Tam-benzerlik ilişkisine yer vermesi
 - b. Sonsuz gerilemeye yol açmaması
 - c. Kaplamları aynı olan farklı özellikleri açıklaya-bilmesi
 - d. Uygulama ilişkisini ontolojik bir ilişki kabul etmemesi
 - e. Eleman olma ilişkisini ontolojik bir ilişki kabul etmesi
7. Doğal trop kümesi adcılığına göre, “Elimdeki elma ekşidir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcı-sı aşağıdaki önermelerden hangisidir?
 - a. “Elimdeki elmanın tadı” tropu “ekşi” teriminin gösterdiği doğal trop kümesinin ögesidir
 - b. Elimdeki elma “ekşi” teriminin gösterdiği doğal trop kümesinin ögesidir
 - c. Elimdeki elma “ekşi” teriminin gösterdiği doğal nesne kümesinin ögesidir
 - d. Elimdeki elmanın tadı bir troptur
 - e. Elimdeki elmanın ekşiliği bir doğal trop küme-sidir
8. Trop-benzerliği kümesi adcılığına göre, “Dürüstlük bir erdemdir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı aşağıdaki önermelerden hangisidir?
 - a. “Dürüstlük” nitelik adının gösterdiği trop ben-zerliği kümesi “erdem” yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin elemanıdır.
 - b. “Dürüstlük” nitelik adının gösterdiği trop-ben-zerliği kümesi “erdem” yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir.
 - c. “Dürüstlük” nitelik adının gösterdiği doğal trop kümesi “erdem” yüklemine gösterdiği trop-ben-zerliği kümesinin alt kümesidir.
 - d. “Dürüstlük” nitelik adının gösterdiği trop-ben-zerliği kümesi “erdem” yüklemine gösterdiği doğal trop kümesinin alt kümesidir.
 - e. Tüm dürüst insanlardan oluşan küme, tüm er-demli insanlardan oluşan kümenin alt kümesidir.

9. Aşağıdaki önermelerin hangisi sıkı trop adcılığına göre “Platon cesaretlidir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısıdır?

- Platon, *Platon’un cesaretliliği* tropunu dolaysız olarak taşır.
- Platon, *Cesaretlilik* kavramını taşır.
- “Cesaretli” yüklemi Platon’a uygulanır.
- Platon, *Cesaretlilik* tümelinin örnekleyeni olan bir tropu taşır.
- Platon, “cesaretli” yüklemine gösterdiği trop kümesinin elemanıdır.

10. Aşağıdaki önermelerin hangisi sıkı trop adcılığına göre “Ali ile Ayşe evlidir” önermesinden “evli” bağıntı yüklemine elenmesiyle elde edilir?

- (Ali, Ayşe) somut nesne ikilisi, *Evlilik* tümelinin örnekleyeni olan bir tropu taşır.
- Ali’nin evliliği* tropu ile *Ayşe’nin evliliği* tropları aynıdır.
- (Ali, Ayşe) somut nesne ikilisi, *Ali ile Ayşe’nin evliliği* tropunu dolaysız olarak taşır.
- Ali ile Ayşe’nin evliliği* bir troptur.
- “Evlilik” yüklemi *Ali ile Ayşe* tropuna uygulanabilir.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

- b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Adcılığı’nın Genel Çerçevesi” bölümünü yeniden okuyun.
- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun.
- e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. Kavram “Kavramcı Tümel Kuramlarının” temel kategorileri arasındadır.
- e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. Trop benzerliği kümesi adcılığında trop benzerliği kümesi kategorisi türetilmiş kategoridir.
- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. Trop-benzerliği kümesi adcılığında trop kümeleri benzerlik ilişkisi yardımıyla tanımlanır.
- c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. “Kalbi-olan bir canlı” ile “karaciğeri-olan bir canlı” gibi kaplamaları aynı iki özelliğin trop kümesi adcılığında iki ayrı trop kümesi göstermeleri dolayısıyla ayrıldığını söyleyebiliriz.
- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. “A” bir somut nesne adı, “B” bir nitelik yüklemi ise, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “A’nın taşıdığı bir trop B doğal trop-kümesi’nin ögesidir” önermesidir.
- b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kümesi Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. “A” bir nitelik adı ise, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “A” nitelik adının gösterdiği trop-benzerliği kümesi, ‘B’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir” önermesidir.
- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Sıkı Trop Adcılığı” bölümünü yeniden okuyun. Sıkı trop adcılığına göre, “A” bir somut nesne adı, “B” bir 1-li yüklem ise, “A, B dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “A somut nesnesi, A’nın B-lik’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir.
- c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Adcı Tümel Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Sıkı trop adcılığına göre, “A₁”, ..., “A_n” somut nesne adları, Bⁿ, n-li (n ≥ 2) bir yüklem ise, “(A₁, ..., A_n), Bⁿ dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, (A₁, ..., A_n) somut nesneler n-lisi, (A₁, ..., A_n)’nin Bn-lik’i tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Sıkı trop adcılığına göre “Güneş sıcaktır” önermesinin metafizik açıklayıcısı “Güneş Güneş’in sıcaklığı tropunu dolaysız olarak taşır” önermesidir. “Yalancılık kötüdür” önermesinin metafizik açıklayıcısı “Yalancılığı var olan her şeyin yalancılığı kötüdür” önermesidir.

Sıra Sizde 2

Doğal trop kümesi adcılığına göre “Güneş sıcaktır” önermesinin metafizik açıklayıcısı “Güneş’in taşıdığı bir trop ‘Sıcak’ yüklemine gösterdiği doğal trop kümesinin elemanıdır” önermesidir. “Yalancılık kötüdür” önermesinin metafizik açıklayıcısı ise “ ‘Yalancı’ doğal trop kümesi ‘kötü’ doğal trop kümesinin alt kümesidir” önermesidir.

Sıra Sizde 3

Trop benzerliği kümesi adcılığına göre “Güneş sıcaktır” önermesinin metafizik açıklayıcısı “Güneş, ‘Sıcak’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesi’nin ögesi olan bir tropu taşır” önermesidir. “Yalancılık ahlaksızlıktır” önermesinin metafizik açıklayıcısı ise “ ‘Yalancı’ nitelik adının gösterdiği trop-benzerliği kümesi, ‘kötü’ yüklemine gösterdiği trop-benzerliği kümesinin alt kümesidir” önermesidir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aristoteles (1996). **Kategoriler**, 1^a1-11^b9. çeviren: Saffet Babür, Ankara: İmge Kitabevi.
- Armstrong, D. M. (1978). **Universals and Scientific Realism: Nominalism and Realism, Vol. 1**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Armstrong, D. M. (1978). **Universals: An Opinionated Introduction**. Boulder, CO and London: Westview Press.
- Grünberg, D. (2003). “Fiziksel Varlık Alanının Ontolojisi”, *Felsefe Dünyası* **38**, s. 21-40.
- Grünberg, D. (2003). “Tümeller Tartışması ve Ilımlı Adcılık (II): Tümeller Sorunu ve Çeşitli Görüşler”, *Felsefe Tartışmaları* **30**, s. 141-157.
- Grünberg, T. (2000). **Sembolik Mantık El Kitabı, Cilt 2**, Bölüm 4: Varlık Mantığı, Ankara, METU Press.
- Johnson W. E. (1964). **Logic: Part I**, Ch. XI and Ch. XIV. New York: Dover Publications.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition)**, Ch. 2. London and New York: Routledge.
- McCall, S. (1991). “Abstract Individuals”, in K. Lambert (ed.), **Philosophical Applications of Free Logic**, Oxford: Oxford University Press, pp. 229 - 241.
- Taşdelen, İ. (2005). **Resemblance: A Logico-Metaphysical Analysis**, Yayımlanmamış doktora tezi, ODTÜ.
- Taşdelen, İ. (2006). “Resemblance Relations and Higher-Order Information Systems”, in P. Valore (ed.), **Topics in General and Formal Ontology**, Milan: Polimetrika Pub.

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Somut nesnelerin metafizik özelliklerini açıklayabilecek,
- 👁 Çıplak taşıyıcı trop kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabilecek,
- 👁 Nitelik troplu demet kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabilecek,
- 👁 Nitelik ve bağıntı troplu demet kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabilecek,

Anahtar Kavramlar

- Trop
- Somut Nesne
- Çıplak Taşıyıcı
- Nitelik
- İçsel Bağıntı
- Dışsal Bağıntı
- Trop Demeti
- Somut Nesne Çekirdeği
- Biraradalık İlişkisi
- İçsel Biraradalık İlişkisi
- Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık İlişkisi

İçerik Haritası

Trop Kuramlarında Somut Nesne Kategorisinin Türetilmesi

GİRİŞ

Bu ünite de Somut Nesne kategorisini temel değil, türetilmiş kategori sayan trop kuramlarını inceleyeceğiz. Bu amaçla her kuramın kendine özgü dili dışında, bu kuramları incelemek ve değerlendirmek için bir Gerçekçi Trop Kuramı'nın dilini de kullanacağız. Bu Gerçekçi Trop Kuramı'nın temel kategorileri, Somut Nesne, Küme, Trop, Trop Türü (Tümel Özellik) ve Nesne Türü kategorileridir. Bu kategoriler dışında, başka kategorilere indirgenip indirgenemeyeceğini tartışmadan, bir de Uzay ve Zaman kategorilerine başvuracağız.

İncelenecek kuramların ortak amacı, somut nesneyi yapısını oluşturan ontolojik olarak daha yalın olan bileşenlerden oluşan bir bütün olarak türetmektir. Bu çerçevede iki kuram çeşidini ele alıyoruz. *Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramları* denilen birinci çeşit kuramlarda, somut nesne, bir yandan çeşitli türden troplar, öbür yandan bu tropları taşımasına karşın kendisi her türlü özellikten yoksun bir şey olarak tasarlanan *çıplak taşıyıcı* [*substratum*] denilen şeyden türetilir. Dikkat edilirse, çıplak taşıyıcının özellikten yoksun olması, taşıdığı tropların bile onun özellikleri olmaması demektir. *Trop Demeti Kuramları* denilen ikinci çeşit kuramlarda ise, somut nesne, *biraradalık* denilen bir ilişkinin veya bağıntının bir arada tuttuğu troplardan türetilir. Biz burada *Nitelik Troplu Demet Kuramı* ile *Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramları* olarak adlandıracığımız iki çeşit trop demeti kuramını inceliyoruz.

SOMUT NESNE NEDİR?

Ünite 1'de Aristoteles'e dayanarak nesne, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey olarak tanımlanmıştı. Gene *somut şey*, zaman ve/veya uzayda yer alan şey olarak tanımlanmıştı. Dolayısıyla somut nesne zaman ve/veya uzayda yer alıp, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey demektir. Başlıca somut nesne örnekleri, canlı ve cansız nesneler ile kişilerdir. Şimdi yukarıdaki tanıma ve örneklerle dayanarak, Somut Nesne kategorisinin başlıca özelliklerini sıralıyoruz.

- *Somut nesne tikeldir.* Somut nesne, bir yandan örnekleyeni olmadığından öbür yandan da hiçbir şey (dolayısıyla da birden fazla şeye) yüklenemediğinden tikeldir.
- *Somut nesne özellik taşıyıcısıdır.* Somut nesne, dolaysız olarak bazı troplar, dolaylı olarak da bu tropların ait oldukları trop türlerini taşır. Dikkat edilirse, somut nesne, özellik taşıyıcısı olan tek kategori değildir; nitekim taşıdık-

Somut nesne zaman ve/veya uzayda yer alıp, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey demektir.

ları (birinci-basamak) troplar da özellik taşırlar. Ancak bu özellikler somut nesnelerin taşıdığı birinci-basamak troplar değil, ikinci-basamak troplardır. Örneğin, Ünite 4'te gördüğümüz gibi, *Abmet'in çalışkanlığı* birinci-basamak tropu, *Abmet'in çalışkanlığının erdemliliği* ikinci-basamak tropunu taşır. Bu ünite de “trop” sözcüğünü birinci-basamak trop anlamında, yani yalnız somut nesneler tarafından taşınan trop anlamında kullanıyoruz.

- *Somut nesne olumsal bir varlıktır.* Varolan bir somut nesnenin olumsal olması, varolmasının olanaklı olması demektir.
- *Somut nesne sonlu bir zaman aralığında (sürede) vardır.* Bu sürenin başında varolamaya başlar, süre içinde varlığını sürdürür, sürenin sonunda da yok olur. Bu süreye somut nesnenin ömrü denir.
- *Somut nesne uzayda bir yer kaplar.* Somut nesne, varolduğu süre içindeki herhangi bir anında uzayın belli bir yerini (bölgesini) kaplar.
- *Somut nesne özdeşliğini koruyarak nitelikçe değişebilir ve/veya devinebilir.* Bir somut nesnenin zaman içinde nitelikçe değişmesi şöyle betimlenir: Somut nesnenin belli bir yerinde belli bir anda varolan bir tropun yerine bir sonraki zaman anında bu tropla aynı zamanda varolamayan bir tropun gelmesi demektir. Öte yandan belli bir zaman anında belli bir yerde bulunan somut nesnenin *devinimi*, bu nesnenin bir sonraki zaman anında farklı bir yerde bulunması demektir. Bu somut nesne nitelik değişimi veya nesnenin devinimi süresinde özdeşliğini korur. Bir somut nesnenin özdeşliğini koruması, değişim veya devinin sonucunda gene aynı nesne sayılması demektir. (Somut nesnenin, nitelikçe değişimi, devinimi ve özdeşliği konusunu ayrıntılı olarak Ünite 6'da işleyeceğiz.)
- *Somut nesne tam-somuttur.* Somut nesnenin *tam-somut* olması, varolduğu sürenin *t* anında uzayda kapladığı *u* gibi bir uzay bölgesinde yer alan her tropu aynı *t* anında taşıyor olmasıdır.
- *Somut nesnenin bağımsız varlığı.* Bir somut nesnenin, (troplardan farklı olarak) varolması başka bir şeyin varolmasına bağlı değildir.

Dolayısıyla somut nesnenin çözümlemesini yapan aşağıda inceleyeceğimiz trop kuramları, somut nesnenin yukarıda sıraladığımız niteliklerini yerine getirmelidir.

ÇIPLAK TAŞIYICILI TROP KURAMI

Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı'nın temel ontolojik kategorileri, *Trop ve Çıplak Taşıyıcı*, türetilmiş ontolojik kategorisi ise *Somut Nesne* kategorisidir. Bu kuramın temel ontolojik ilişkisi ise çıplak taşıyıcılar ve troplar arasındaki *taşıma* ilişkisidir. Bu durumda bir *somut nesne*, bir çıplak taşıyıcı tarafından “taşınan” troplardan oluşur. Ancak burada çıplak taşıyıcının bir tropu taşıması, bu tropun çıplak taşıyıcının bir tikel özelliği olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, ne *çıplak taşıyıcı*'nın kendisinin bir özelliği vardır, ne de kendisi bir özelliktir. Başka bir deyimle, bu kuramda, çıplak taşıyıcı ne bir troptur ne de taşıdığı troplar kendisinin özellikleridir; yani çıplak taşıyıcı, özellikten yoksun bir şey olarak tasarlanmıştır.

İlk bakışta bu görüşün sezgilerimize aykırı olduğu düşünülebilir. Çünkü sezgisel olarak, somut nesnenin kendisinin sahip olduğu özellikleri, dolayısıyla bu kuramda tropları, taşıdığını düşünürüz. Genel olarak *çıplak taşıyıcı* tasarımı benimseyen kuramlar, dolayısıyla da Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı, bu kategorinin gerekliliğini şöyle savunurlar. Bir somut nesneye ilişkin olan tüm özellikler, bu kuramda troplar, bir şey tarafından taşınmalıdır. Ancak taşıyan şey ile taşınan troplar farklı ve ayrı şeylerdir. Dolayısıyla taşıyıcı, taşıdığı troplardan bağımsız olarak kav-

Çıplak taşıyıcı'nın kendisinin bir özelliği bulunmaz ve kendisi de bir özellik değildir.

ranabilen bir şey olmalıdır. Oysa somut nesne kendisine ilişkin olan troplardan bağımsız olarak kavranamaz. Bu durumda somut nesnenin kendisine ilişkin olan tropları taşıdığını yadsıyamamız gerekir. (Bkz. Loux, 2002, s. 99 - 100.)

Örneğin somut bir nesne olan bir pembe tebeşiri ele alalım. Bu nesneye ilişkin olarak, belli bir pembelik-tonu'nda-olma, 7 cm-uzunluğunda-olma, silindir-şeklinde-olma, vb. troplardan söz edebiliriz. Bu durumda, yukarıdaki “bağımsız olarak kavranma” koşuluna göre, pembelik-tonu'nu taşıyan şey, pembe olmayan bir şey olmalıdır. Gene 7 cm-uzunluğunda-olma'yı taşıyan şey uzunluğu olmayan bir şey olmalıdır. Aynı şeyi söz konusu pembe tebeşirin tüm özellikleri için söyleyebiliriz. Oysa bir somut nesne olan pembe tebeşir tüm bu özelliklere sahip olup bu özelliklerden bağımsız olarak düşünülemez, dolayısıyla da bu özelliklerin (tropların) gerçek taşıyıcısı sayılamaz. (Bkz. Loux, 2002, s. 100.) İşte bu nedenle Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı'na göre bir somut nesne, bir çıplak taşıyıcı ile onun taşıdığı troplardan oluşur.

Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı'nın Olumlu Yönleri

- (i) Çıplak taşıyıcı, bir trop kuramı için gerekli olan tropların *içsel birliğini* sağlar. Çünkü tropların böyle bir içsel birliği olmasaydı, somut nesnenin bir troplar bütünü olduğunu söyleyemeycektik.
- (ii) Çıplak taşıyıcı, bir trop kuramı için gerekli olan *dışsal bağımsızlığı* sağlar. Başka bir deyimle, troplardan oluşan bir somut nesne ile gene troplardan oluşan bir somut nesnenin birbirinden ayrı ve bağımsız olduğunu her çıplak taşıyıcının birbirinden ayrı ve bağımsız olduğuna dayanarak açıklayabiliriz.
- (iii) Çıplak taşıyıcı, somut nesneden beklediğimiz, bir şeyin değişim ve devinim içinde özdeşliğini yitirmeme özelliğini açıklar. Nitekim çıplak taşıyıcının taşıdığı troplar değişirken, kendisi değişmediğinden, çıplak taşıyıcı ve onun taşıdığı troplardan oluşan somut nesnenin özdeşliğini koruduğunu söyleyebiliriz. (Bkz. Maurin, 2002, s. 126.)

Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı'nın Olumsuz Yönleri

Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı özellikle deneyci felsefeciler tarafından eleştirilmiştir. Bu felsefecilere göre bir metafizik kuramın temel ontolojik kategorilerine ait şeyler deneyime konu olan şeyler olmalıdır. Oysa çıplak taşıyıcı hiçbir özelliğe sahip olmadığı için deneyime konu olamaz, dolayısıyla da çıplak taşıyıcı denilen bir ontolojik kategori olduğunu ileri sürmek anlamsızdır. (Bkz. Loux, 2002, s. 103.)

Çıplak taşıyıcı tropların içsel birliğini ve somut nesnelerin bağımsızlığını sağlar. Ayrıca somut nesnelerin değişim ve devinime rağmen özdeş kalabilmelerini açıklar.

Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı deneyci felsefecilerce çıplak taşıyıcının deneyim konusu olamamasından dolayı eleştirilmiştir.

Çıplak taşıyıcının taşıdığı troplar değişse bile kendisinin neden değişmediğini açıklayınız.

SIRA SİZDE

NİTELİK TROPLU DEMET KURAMI

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın temel ontolojik kategorisi *Trop* kategorisi, temel ontolojik ilişkisi *Biraradalık* ilişkisi, türetilmiş ontolojik kategorisi ise *Trop Demeti* kategorisi olup, bu kategori *Somut Nesne* kategorisinin işlevini görür. Bu kuramda kabul edilen troplar, yalnız (hepsi 1-li trop olan) *nitelik tropları*, *zaman tropları* ve *uzay troplarıdır*. Çoklu troplar, yani bağıntı tropları bu kuramda yer almaz. *Biraradalık* ilişkisi ise troplar arasında bulunan ikili bir ilişkidir. İki trop arasındaki Biraradalık ilişkisinin bulunması, sezgisel olarak, bu iki tropun *aynı bir yalın somut nesne* tarafından taşınması demektir. (“Yalın somut nesne”nin tam ne anlama geldiğini aşağıda açıklayacağız.)

Somut nesneler, ait oldukları nesne türüne özgü belli özellik türlerini (yani trop türlerini) örnekleyen troplar taşırlar. Bu özellik türleri, Renk, Şekil, Ağırlık, Uzay, Zaman gibi belirlenebilir özelliklerdir. Belirlenebilir özellikler, fonksiyon biçimin-

de olanlar ile öyle olmayanlara ayrılabilir. Örneğin Renk ve Kırmızılık birinci çeşitten, Nitelik ve Nicelik ikinci çeşittendir. Nitekim A gibi bir somut nesnenin rengi fonksiyon biçiminde bir belirlenebilir özelliktir. Bu özellik $Renk(A)$ biçiminde ifade edilebilir. $Renk$ fonksiyonunun argümanı, A somut nesnesi, fonksiyonun bu argüman için değeri, A 'nın dolaysız olarak taşıdığı *mutlak belirlenmiş özellik*, yani renk tropudur. Bir özelliğin mutlak belirlenmiş özellik olması (i) bir belirlenebilirin altında belirlenmiş olması, (ii) onun altında bir belirlemiş bulunmamaması demektir. Buna göre trop türü olan bir belirlenebilirin altındaki mutlak belirlenmişler, bu belirlenebilirin örnekleyeni olan troplardır. Bundan böyle, başka bir şekilde belirtilmediği sürece, “mutlak belirlenmiş” terimi yerine yalnız “belirlenmiş” sözcüğünü kullanacağız. Öte yandan aynı A nesnesi Renk belirlenebilirini dolaylı olarak taşır. Fonksiyon biçiminde olan belirlenebilir özelliklerin bir kısmı en üst türden, bir kısmı da daha alt türden özelliklerdir. Örneğin Renk, fonksiyon biçiminde en üst türden bir belirlenebilir özellik, Kırmızılık ise bir alt türden bir belirlenebilir özelliktir.

Her somut nesne ait olduğu nesne türüne özgü, örneğin, Renk, Şekil, Ağırlık, Uzunluk, Zaman gibi fonksiyon biçiminde en üst türden bazı belirlenebilir özellikler taşır. Buna karşılık bu somut nesnelerden yalnız *bazıları* Kırmızılık, Dikdörtgen-şeklinde-olma, 5 kg-altındaki-ağırlık, 10 m³-hacminden-az-olan-uzay-bölgesi, 24-saatten-kısa-zaman-süresi gibi fonksiyon biçiminde daha alt türden belirlenebilir özellikler taşır. Örneğin gözlemlenebilir saydam olmayan her cismin bir rengi olmasına karşın her cisim kırmızı değildir. A yeşil renkli bir cisim olsun. Bu durumda $Renk(A) = yeşil\ olmasına\ karşın\ Kırmızılık(A)$ var değildir. A cismi 3 kg ağırlığında ise, $5\ kg-altındaki-ağırlık(A) = 3\ kg$ olur, ama A cisminin ağırlığı 6 kg ağırlığında olsaydı, $5\ kg-altındaki-ağırlık(A)$ var olmazdı. A cisminin t anında kapladığı U , uzay bölgesinin hacmi 8 m³ olsun. Buna göre $10\ m^3-hacminden-az-olan-uzay-bölgesi(A) = U_t$. Buna karşılık A cisminin t anında kapladığı U_t uzay bölgesi 11 m³ hacminde olsaydı, $10\ m^3-hacminden-az-olan-uzay-bölgesi(A)$ var olmazdı. Son olarak A cismi, süresi 15 saat olan t_1 ile t_2 zamanları arasında, kısaca $[t_1, t_2]$ zaman aralığında, varlığını sürdüren bir nesne olsun. Buna göre $24-saatten-kısa-zaman-süresi(A) = [t_1, t_2]$. Buna karşılık bu zaman aralığının süresi 25 saat olsaydı, $24-saatten-kısa-zaman-süresi(A)$ var olmazdı.

Uzunluk belirlenebilirin altındaki belirlenmişler, yani *uzay tropları*, bölünemez uzaysal uzanımlardır. Bunlara *bölgecik* diyeceğiz. Öte yandan Zaman belirlenebilirin altındaki belirlenmişler, yani *zaman tropları*, bölünemez zamansal uzanımlardır. Bunlara *zaman anları* diyeceğiz. Genel olarak A gibi bir somut nesnenin uzaysal uzanımı, birden çok sayıda uzay tropunu (bölgeciğini) kapsar. Gene A somut nesnesinin genellikle zamansal uzanımı birden çok sayıda zaman tropunu (zaman anını) kapsar. A gibi bir somut nesnenin uzaysal uzanımı $U(A)$, zamansal uzanımını da $T(A)$ ile göstereceğiz. Benzer bir durum diğer fonksiyon biçiminde olan en üst türden belirlenebilir özellikler için de söz konusudur. Örneğin A somut nesnesinin rengi, $Renk(A)$, tek belli bir trop olamayabilir. Nitekim A nesnesi belli bir t anında birden çok sayıda parçalardan oluşup, bu parçaların renkleri farklı ise, A nesnesi t anında birden çok sayıda renk tropu taşır. Ayrıca A nesnesi t anında bütünüyle aynı renkte olup bir tek renk tropunu taşıya bile bir sonraki t^* anında başka bir renge dönüşüp, başka bir renk tropunu taşıyabilir. Dolayısıyla Renk fonksiyonunun A argümanı için birden çok sayıda değeri olduğundan (tek bir biçimde) *tanımlanmadığı* söylenir.

Ait olduğu nesne türüne özgü her fonksiyon biçiminde en üst türden belirlenebilirini örnekleyen bir ve yalnız bir trop taşıyan bir somut nesne yalın somut nesnedir.

Şimdi bu kavram çerçevesi bağlamında yalın somut nesnenin ne olduğunu söyle açıkliyoruz. A belli bir türden bir somut nesne olup, A 'nın ait olduğu türe özgü (fonksiyon biçimindeki en üst türden) belirlenebilirleri $U, T, B_1, \dots, B_n$ olsun. Buna göre A bir yalın somut nesnedir ancak ve ancak öyle u zaman tropu, t zaman tropu ve $b_1, \dots, b_n$ nitelik tropları vardır ki, $U(A) = u, T(A) = t, B_1(A) = b_1, \dots, B_n(A) = b_n$ ise. Başka bir deyişle, yalın somut nesne, ait olduğu nesne türüne özgü her fonksiyon biçiminde en üst türden belirlenebilirleri örnekleyen bir ve yalnız bir trop taşıyan bir somut nesne demektir.

Bu troplar arasında bir zaman tropu, bir uzay tropu ve en az bir nitelik tropu bulunmalıdır. Uzay ve zaman troplarının belirlendiği uzay-zaman bölgesinde her bir belirlenebilirleri örnekleyen yalnız bir tek trop bulunabilmesi için, zaman tropunun süresi ve uzay tropunun uzanımı bölünemeyecek kadar küçük olmalıdır; yoksa somut nesne Uzay veya Zaman belirlenebilirlerini örnekleyen iki veya daha çok sayıda uzay veya zaman tropu taşıyacaktı. Dolayısıyla, söz konusu somut nesne (*yalın somut nesne tanımı gereği*) yalın olmayacaktı. Bölünemeyecek kadar küçük bir uzay-zaman bölgesinde ise aynı bir belirlenebilirleri örnekleyen birden çok sayıda nitelik tropu bulunamaz. Böylece somut nesnenin *yalın* olma koşulu sağlanmış olur. Öte yandan söz konusu uzay-zaman bölgesinde, nesne türüne özgü bir belirlenebilirleri örnekleyen hiçbir trop bulunmadığı durumda, bu bölgede bir somut nesnenin bulunduğu söylenemez. Örneğin her somut nesnenin şekli olması gerekir. Dolayısıyla şekli olmayan bir somut nesne olamaz.

Şimdi yalın somut nesnelere iki örnek vereceğiz:

Makro-fiziksel örnek: Belli bir yerde belli bir süre için bulunan çok bir *küçük kırmızı boya beneği*, bir yalın somut nesnedir. Bu türlü bir somut nesneye özgü fonksiyon biçiminde en üst trop türleri, Renk, Zaman ve Uzay belirlenebilir trop türleridir. Buna göre söz konusu boya beneği, belli bir renk tropu (Kırmızılık tonu), belli bir zaman tropu ve belli bir uzay tropunu taşır.

Mikro-fiziksel örnek: Günümüzün Fizik bilimine göre, tüm fiziksel somut nesneler kuark, elektron, foton gibi bölünmez atom-altı parçacıklardan oluşur. Ancak bu bölünemez somut nesneler bile yalın somut nesneler değildir. Çünkü her ne kadar böyle bir bölünemez somut nesnenin uzaysal uzanımı tek bir uzay tropu sayılabilir de, zamansal uzanımı birden çok sayıda trop kapsayabilir. Üstelik bu farklı zaman anlarında bazı belirlenebilirleri farklı değerler alabilir. Örneğin Elektron türüne özgü (fonksiyon biçiminde en üst türden) bir belirlenebilir olan Spin Değeri'nin $+\frac{1}{2}$ ile $-\frac{1}{2}$ olmak üzere tam iki tane örnekleyeni vardır. Dolayısıyla A belli bir elektron olduğunda, A 'nın t gibi bir zaman anındaki spin değeri $+\frac{1}{2}$ iken t^* başka bir zaman anındaki spin değeri $-\frac{1}{2}$ olabilir. Bu ise A 'nın (söz konusu elektronun) Spin Değeri belirlenebilirleri altında iki farklı belirlenmişi taşıdığı, dolayısıyla da bir yalın somut nesne olmadığı anlamına gelir. Öte yandan (belli bir) *t-anındaki-elektron* bir yalın somut nesnedir. Nitekim *t-anındaki-elektron* Uzay ve Zaman belirlenebilirleri altında yalnız birer uzay ve zaman tropu ile Kütle, Elektrik Yükü ve Spin Değeri belirlenebilirleri altında yalnız birer kütle-tropu, elektrik-yükü tropu ve spin-değeri tropu taşır.

Aslında *t-anındaki-elektron*, çok küçük bir uzay-zaman bölgesindeki *küçük kırmızı boya beneği* örneğine göre *yalın somut nesne* tanımını daha iyi örnekler. Çünkü gerçek anlamda *küçük kırmızı boya beneği* nin kendisi, o uzay-zaman bölgesinde bulunan elektron, kuark gibi birçok atom-altı parçacıklardan oluşur. Ancak biz *küçük kırmızı boya beneği* nin sanki bölünemeyecek kadar küçük bir uzay-zaman bölgeciğine sınırlandırılmış gibi olduğunu düşünüyoruz.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın amacı, somut nesnenin troplardan Biraradalık ilişkisi yardımıyla nasıl oluştuğunu ortaya koymaktır.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın ana görevi, somut nesnenin, troplardan Biraradalık ilişkisi yardımıyla nasıl oluştuğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla önce *trop bileşimi* denilen ve herhangi sayıda tropun toplamından oluşan bir bütünü tanımlamalıyız. Bunun için *Bileşenler Mantığı* olarak adlandıracağımız *Mereoloji* denilen mantık dizgesini kullanmak gerekiyor. Bu dizgenin mantıksal değişmezleri, "+" ile gösterilen "toplama" ikili işlemi ile " $\prec$ " ile gösterilen "bileşenlik" ikili bağıntısıdır. Buna göre a ile b herhangi iki bileşim olduğunda, " $a + b$ ", " a şeyi ile b şeyinin toplamı" biçiminde, " $a \prec b$ " ifadesi de " a , b 'nin bileşenidir" biçiminde okunur. Bu kuramda Bileşenler Mantığı'nın trop bileşimlerine ilişkin aşağıdaki aksiyomları kullanıyoruz. a , b ve c herhangi trop bileşimleri olduğunda:

$$\text{Aksiyom 1} \quad a + a = a$$

$$\text{Aksiyom 2} \quad a + b = b + a$$

$$\text{Aksiyom 3} \quad (a + b) + c = a + (b + c)$$

$$\text{Aksiyom 4} \quad a \prec b \text{ ancak ve ancak öyle bir } x \text{ vardır ki, } x \neq a \text{ ve } a + x = b$$

$$\text{Aksiyom 5} \quad a \text{ troptur ancak ve ancak } b \neq c \text{ ise, } a \neq (b + c)$$

Aksiyom 5, bütün tropların ve yalnız onların birer *atom* olduklarını dile getirir.

$$\text{Aksiyom 6} \quad \text{Her trop bileşimi ya bir troptur ya da birden çok sayıda tropun toplamına özdeştir.}$$

$$\text{Aksiyom 7} \quad a \prec b \text{ ise, Değil } (b \prec a) \quad (\prec \text{ "bakışsımsızdır"})$$

$$\text{Aksiyom 8} \quad a \prec b \text{ ve } b \prec c \text{ ise, } a \prec c \quad (\prec \text{ "geçişlidir"})$$

Aksiyom 7'den aşağıdaki önerme türetilebilir:

$$\text{Önerme 1} \quad \text{Değil } (a \prec a) \quad (\prec \text{ "yansımasızdır"})$$

Önerme 1'den ise aşağıdaki önerme türetilebilir:

$$\text{Önerme 2} \quad b \neq a \text{ ise, } a + b \neq a$$

İki farklı tropun toplamına *2-li trop bileşimi* ve genel olarak n tane farklı tropun toplamına *n-li trop bileşimi* diyoruz. Buna göre tek tek tropları da birer bileşim sayıp onlara *1-li trop bileşimi* diyoruz. Örneğin yukarıda sözü edilen ve yalın somut nesne sayılabilen kırmızı boya beneğini ele alalım. Bu yalın somut nesnenin Renk tropu r , Zaman tropu t ve Uzay tropu u olsun. Buna göre r , t ve u tropları 1-li trop bileşimidir. r ile t 'nin, r ile u 'nun ve t ile u 'nun toplamı olan ve sırasıyla, $r + t$ (t zamanındaki Renk tropu), $r + u$ (u yerindeki Renk tropu) ve $t + u$ (t zamanındaki u yeri) ile göstereceğimiz toplamlar 2-li trop bileşimleridir. Öte yandan her üç troptan oluşan $r + t + u$ (t zamanındaki ve u yerindeki Renk tropu) toplamı bir 3-lü trop bileşimidir. İleride göreceğimiz gibi her yalın somut nesne, taşıdığı tropların toplamı ile özdeşleştirilir.

Aynı bir somut nesne tarafından taşınan troplardan oluşan ve dolayısıyla trop bileşimi sayılan T gibi bir toplamı ele alalım. T toplamını oluşturan her tropa T toplamın *bileşeni* denildiği gibi, bu bileşenlerin herhangi bir sayısının toplamına da T

toplamın bir *bileşeni* denir. Her bileşene olduğu trop sayısına bakarak 1-li *bileşen*, 2-li *bileşen*, ..., *n*-li *bileşen* diyoruz. Örneğin sözü geçen $r + t + u$ bir trop toplamı olup, birli bileşenleri r , t ve u , ikili bileşenleri $r + t$, $r + u$ ve $t + u$ 'dur. Aşağıda göreceğimiz gibi, her trop bileşimi bir trop toplamıdır, ama her trop toplamı bir trop bileşimi değildir.

Yalın somut nesnelerin değişimi veya devinimi olamaz. Nitekim bunlar belli bir zaman ve yerle sınırlıdır. Oysa bir somut nesnenin değişim veya devinimi bu nesnenin farklı zamanlarda özdeşliğini koruyarak varolmasını gerektirir. Önce devinebilen, dolayısıyla yalın olmayan, bir somut nesne örneği olarak, yukarıdaki kırmızı boya beneğinin t_1 zamanında ve u_1 yerinde bulunurken, bir sonraki t_2 zamanında u_1 'den farklı bir u_2 yerinde bulunduğunu, dolayısıyla devindiğini düşünelim. Böyle bir somut nesne yalın olamaz, çünkü bu nesne aynı belirlenebilir trop türünün birden fazla örnekleyeni taşır. Nitekim bu nesne Zaman belirlenebilirinin t_1 ve t_2 gibi iki farklı örnekleyeni taşır. (Üstelik Uzay belirlenebilirinin u_1 ve u_2 gibi iki farklı örnekleyeni taşır.) Bu somut nesne, taşıdığı tropların toplamı ile özdeşleştirilir; böylece $r + t_1 + u_1 + t_2 + u_2$ toplamına eşit olur.

Öte yandan bu somut nesne Renk belirlenebilirinin yalnız bir tek örnekleyeni olan r tropunu, yani sözü geçen kırmızılık-renk-tonu'nu hem t_1 hem de hemen sonraki t_2 zamanında sürekli olarak taşır. Demek ki aynı bir nitelik tropu özdeşliğini yitirmeden farklı zamanlarda varolabilir, veya başka bir deyişle aynı nitelik tropu farklı zaman tropları ile birarada bulunabilir. Nitekim r renk tropu bir yandan t_1 zaman tropu öbür yandan t_2 zaman tropu ile biraradadır. İki tropun bir arada olması ise, aynı bir yalın somut nesne tarafından taşınmalarına bağlıdır. İşte r ile t_1 tropları, t_1 zamanında u_1 yerinde bulunan kırmızı boya beneğinden oluşan $r + t_1 + u_1$ yalın somut nesnesi tarafından taşınırlar. Gene r ile t_2 tropları, t_2 zamanında u_2 yerinde bulunan kırmızı boya beneğinden oluşan $r + t_2 + u_2$ yalın somut nesnesi tarafından taşınırlar. Yukarıdaki devinen, dolayısıyla yalın olmayan, kırmızı boya beneğinden oluşan somut nesnenin, yani $r + t_1 + u_1 + t_2 + u_2$ toplamının, bu iki yalın somut nesnenin biraraya gelmesinden oluşan bileşik somut nesne olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim $r + t_1 + u_1 + t_2 + u_2$ bileşik somut nesnesi, $r + t_1 + u_1$ yalın somut nesnesi ile $r + t_2 + u_2$ yalın somut nesnesinin toplamına eşittir. Bunu bir eşitlik olarak şöyle ifade edebiliriz:

$$(1) \quad r + t_1 + u_1 + t_2 + u_2 = (r + t_1 + u_1) + (r + t_2 + u_2)$$

Bu eşitliğin geçerliliği yukarıdaki Bileşenler Mantığı'nın ilk üç aksiyomuna dayanarak kanıtlanabilir.

Şimdi üçüncü bir yalın somut nesne ortaya koymak amacıyla t_1 zamanında u_2 yerinde bir yeşil boya beneği bulunduğunu düşünelim. Bu beneğin yeşillik renk tropunu r^* ile gösterelim. İlk iki yalın somut nesneden farklı olan bu yalın somut nesne, yani bu yeşil benek, $r^* + t_1 + u_2$ ile özdeştir. Bu üç yalın somut nesne dışında, r , r^* , t_1 , u_1 , t_2 ve u_2 troplarının herhangi birini taşıyan başka bir yalın somut nesne bulunmadığını kabul edelim. Bu durumda r , t_1 ve u_2 tropları üçü birden aynı bir yalın somut nesnece taşınmamaktadır. Öte yandan her üç yalın somut nesneye bakarak şu üç sonuca varabiliriz. (i) r ile t_1 tropları, $r + t_1 + u_1$ yalın somut nesnesince taşındıklarından, biraradadırlar. (ii) r ile u_2 tropları, $r + t_2 + u_2$ yalın somut nesnesince taşındıklarından, biraradadırlar. (iii) t_1 ile u_2 tropları, $r^* + t_1 + u_2$ yalın somut nesnesince taşındıklarından, bir aradadırlar.

Bütün bileşenleri aynı bir yalın somut nesneye ait olan bir trop bileşimi *trop demeti* olarak adlandırılır.

Yukarıdakileri göz önünde tutarak herhangi sayıda tropların aynı bir yalın somut nesnece taşınmasının koşulunun bunların ikiye ikiye biraradallığından oluşmadığını görüyoruz. Dolayısıyla yeni bir koşul gerekecektir. Bütün bileşenleri aynı bir yalın somut nesneye ait olan bir trop bileşimini trop demeti olarak adlandırıp aşağıda tanımlayacağız. Ancak böyle bir tanıma ortaya koymak için, yalnız tek tek troplar arasında bulunabilen Biraradallık ilişkisi, herhangi iki trop veya bir trop ile bir trop toplamı veya iki trop toplamı arasında bulunabilecek biçimde genişletilmelidir. Bu genişletilmiş Biraradallık ilişkisinin anlamı şu koşulla belirlenebilir: S ile T 'nin her biri bir trop veya trop toplamı olduğunda,

(2) S ile T , ayrık iki trop bileşeni olduğunda: S ile T biraradadır ancak ve ancak $S + T$ toplamını oluşturan tüm troplar aynı bir yalın somut nesnece taşınırsa.

Bu genişletilmiş Biraradallık ilişkisi, söz konusu kuramın temel ontolojik ilişkisi sayılır. Bu ilişki yardımıyla *trop demeti* şöyle tanımlanır:

Tanım 1 Bir trop bileşimi *trop demetidir* ancak ve ancak bu trop bileşiminin ayrık olan, yani ortak tropu olmayan, herhangi iki bileşeni arasında Biraradallık ilişkisi bulunur ise.

Örneğin yukarıda sözü edilen $r + t_1 + u_1$, $r + t_2 + u_2$ ve $r^* + t_1 + u_2$ bileşimlerini her biri bir trop demetidir. Ayrıca bunların her bileşeni de bir trop demetidir. Söz gelişi $r + t_1 + u_1$ bileşimini ele alalım. Bunu şöyle gösterebiliriz. Bu trop demetinin ayrık bileşen çiftleri şunlardır: $(r + t_1, u_1)$, $(r, t_1 + u_1)$, $(r + u_1, t_1)$, $(r + u_2, t_1)$, (r, t_1) , (r, u_1) ve (t_1, u_1) . Görüldüğü gibi her çiftin bileşenleri arasında Biraradallık ilişkisi bulunur. Dolayısıyla, Tanım 1 gereği, $r + t_1 + u_1$ bileşimi bir trop demetidir. Bu trop demetinin tüm bileşenleri de, Tanım 1'in sınır durumu olarak, birer trop demeti sayılır. Genel olarak Tanım 1'den şöyle bir sonuç çıkar:

Önerme 3 Her trop demetinin tüm bileşenleri birer trop demetidir.

Öte yandan, yukarıda adı geçen r , t_1 ve u_2 troplarının toplamı olan $r + t_1 + u_2$ bileşimi bir trop demeti değildir. Bunu göstermek için bu bileşimin ayrık olan $r + t_1$ ile u_2 bileşenlerini ele alalım. Görüldüğü gibi, bu iki bileşen arasında Biraradallık ilişkisi yoktur. Nitekim bu ikisi arasında Biraradallık ilişkisi olsaydı, $r + t_1 + u_2$ diye bir yalın somut nesne varolacaktı. Bu durumda ise $r^* + t_1 + u_2$ diye bir yalın somut nesne varolduğundan, aynı t_1 ve aynı u_2 yerinde iki farklı r ve r^* renk tropları bulunacaktı. Bu, günlük dilde ifade edecek olursak, aynı zaman süresi içinde aynı yerin tümüyle hem kırmızı hem yeşil olması demektir. Bu ise olanaksız bir durumdur. Genel olarak bu olanaksızlık aşağıdaki *Trop Bağdaşmazlığı Aksiyomu* olarak adlandırılan aksiyomun bir sonucudur:

Aksiyom 9 (*Trop Bağdaşmazlığı Aksiyomu*): Aynı belirlenebilir trop türüne ait iki farklı trop, aynı bir uzay bölgesinin tümünü aynı zaman süresi içinde kaplayamaz.

Aksiyom 9'a dayanarak *Yalın Somut Nesnelerin Girişmezliği İlkesi* diye anılan aşağıdaki önerme kanıtlanabilir:

Önerme 4 (*Yalın Somut Nesnelerin Girişmezliği İlkesi*): Aynı zamanda aynı yerde aynı nesne türüne ait iki yalın somut nesne bulunamaz.

Örneğin belirlenebilir trop türleri, yukarıdaki boya benekleri örneklerinde olduğu gibi, bir Nitelik türü ile Zaman ve Yer türleri olan aynı türden iki yalın somut nesneyi ele alalım. Her birinin ortaklaşa taşıdıkları zaman tropu t uzay tropu da u olsun. Bu durumda söz konusu iki yalın somut nesnenin farklı olması için, taşıdıkları biricik nitelik tropunun farklı olması gerekir. Böylece aynı zaman ve yerde (uzay bölgesinde) aynı belirlenebilir trop türünü örnekleyen iki farklı trop bulunması gerekir. Oysa bu Aksiyom 9 (*Trop Bağdaşmazlığı Aksiyonu*) ile çelişir. Dolayısıyla bu iki yalın somut nesne özdeş olmalıdır.

Trop Bağdaşmazlığı Aksiyonu dışında, Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın özneyüklem önermelerinin metafizik açıklamasına yönelik aşağıdaki aksiyonu ortaya koyuyoruz. Bu aksiyonu ortaya koyarken Ünite 4'te incelediğimiz Doğal Trop Kümesi Adcılığı ile Trop-Benzerliği Kümesi Adcılığı'nda varılan sonuçları da kullanıyoruz.

Aksiyoum 10 (Metafizik Açıklama Aksiyonu): “ A ” bir yalın somut nesne adı olup bu somut nesnenin işlevini gören en-büyük trop demeti a olsun. “ B ” (yalnız somut nesnelere uygulanabilen) bir nitelik yüklemi olup, gösterdiği (doğal ya da benzerlik) trop kümesi B -kümesi olsun. Bu durumda “ A, B ’dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Öyle bir x vardır ki, (i) x , B -kümesi’nin ögesi olan bir troptur; (ii) x , a trop demeti’nin bir bileşenidir” önermesidir.

Aksiyoum 10’u örneklemek amacıyla yalın somut nesne olarak yukarıda sözünü ettiğimiz kırmızı boya beneğini ele alıp “ A ” ile adlandıralım. Bu yalın somut nesnenin işlevini gören şey, en büyük bir trop demeti olan $r + t_1 + u_1$ bileşimidir. Öte yandan Kırmızılık niteliğinin işlevini gören trop kümesi K -kümesi olsun. Buna göre, “ A kırmızıdır” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Öyle bir x vardır ki, (i) x , K -kümesi’nin ögesidir; (ii) x , $r + t_1 + u_1$ bileşiminin bir bileşenidir” önermesidir. Dikkat edilirse genel olarak x gibi bir tropun $r + t_1 + u_1$ bileşiminin bir bileşeni olması, x ’in, r veya t_1 veya u_1 ile özdeş olması demektir. Bu örneğimizde x , r ile, yani kırmızı boya beneğinin taşıdığı kendine özgü kırmızılık-renk-tonu olan tropla, özdeşdir.

Yukarıdaki tüm irdelemelerin ışığında, her bir *yalın somut nesnenin* işlevini gören şeyin, başka bir trop demetinin bileşeni olmayan, yani *en-büyük* olan, bir trop demeti olduğu sonucuna varıyoruz. Buna göre belli bir somut nesnenin işlevini gören en-büyük trop demeti, bu yalın somut nesnenin taşıdığı (ve her biri farklı bir trop türünü örnekleyen) tropların toplamına eşit trop bileşimdir. Bu bileşim hep en-büyük bir trop demeti olur. (Bkz. Goodman, 1966, s. 189 - 217.)

Genel olarak *somut nesne* (ister yalın ister yalın olmasın) bir veya birden çok sayıda yalın somut nesnenin toplamı olan bileşim ile özdeşdir. Ancak bu özdeşlik somut nesne olmanın gerekli koşulu olmakla birlikte, tüm somut nesnelere ilişkin bir yeterli koşul değildir. Böyle bir yeterli koşulun verilebilmesi için yalın somut nesnelerin toplamı olan bileşimlerin özdeşliği, devinimi veya değişiminin ayrıntılı bir incelemesi gerekir. Bu konuyu Ünite 6’da ele alacağız.

Ünite’de geçmeyen bir yalın somut nesne, bir de yalın olmayan somut nesne örneği verip, sırasıyla birincisinin niye yalın somut nesne, ikincisinin de niye yalın olmayan somut nesne olduğunu açıklayınız.

NİTELİK VE BAĞINTI TROPLU DEMET KURAMLARI

Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramları, daha önce incelenen Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın bir uzantısı sayılabilir. Bu yeni kuramın temel ontolojik kategorileri, hem nitelik hem bağıntı troplarını kapsayan Trop kategorisi ile nitelik ve bağıntı trop kümelerini kapsayan genel Küme kategorisidir. Türetilmiş kategorileri ise, somut nesnelerin işlevini gören Trop demeti kategorisi ile özellik türü işlevini gören Trop Kümesi kategorisi ve nesne türü işlevini gören Trop Demeti kümesidir. Bu kuramda bağıntı tropları (Somut Nesne kategorisi bulunmadığından ötürü), ancak troplar veya genel olarak trop bileşimleri arasında bulunan bağıntılar olduklarından ikinci-basamak veya daha yüksek basamak bağıntılardır. Dikkat edilirse yalnız nitelik tropları birinci-basamak tropu olabilir. Bu kuramda Somut Nesne kategorisinin işlevini, bütün Trop Demeti Kuramları'nda olduğu gibi, tropların biraradalığı yoluyla oluşan trop demetleri görür. Ancak daha önce incelenen Nitelik Troplu Demet Kuramı'nda Biraradalık ilkel temel bir ontolojik ilişki iken, bu kuramda her trop demetinde bu trop demetini oluşturan troplar arasında ayrı ayrı biraradalık bağıntı tropları bulunur. Ancak bütün bu farklı biraradalık bağıntı troplarında bir benzerlik bulunduğundan, bütün bu biraradalık tropları bir benzerlik kümesini oluşturur. Bu benzerlik kümesi de Biraradalık Bağıntısı'nın işlevini görür.

Örneğin tam 3 kg ağırlığında bir karpuz ile gene tam 3 kg ağırlığındaki bir kavunu ele alalım. Bu durumda karpuzun *3 kg'lık ağırlığı* ile *kavunun 3 kg'lık ağırlığı* birer nitelik tropudur. Bu iki somut nesnenin ağırlıklarının aynı olması, her birinin tam benzer olan birer Ağırlık tropu taşıması demektir. Öte yandan *karpuzun 3 kg'lık ağırlığı'nın kavunun 3 kg'lık ağırlığı'na tam-benzerliği*, bir ikinci-basamak bağıntı tropudur.

Genel olarak bağıntılarının, dolayısıyla da bağıntı troplarının, *içsel bağıntılar* ve *dışsal bağıntılar* olmak üzere iki çeşidi vardır:

Tanım 2 “ β ikili bağıntısı *içsel bağıntıdır*” demek, “(i) eğer β bağıntısı a ile b arasında bulunursa, a 'nın ve b 'nin var olmaları, β bağıntısının a ile b arasında bulunmasını zorunlu olarak gerektirir; (ii) eğer β bağıntısı a ile b arasında bulunmazsa, a 'nın ve b 'nin var olmaları, β bağıntısının a ile b arasında bulunmasını zorunlu olarak gerektirir” demektir.

Öte yandan “ β ikili bağıntısı *dışsal bağıntıdır*” demek “ β ikili bağıntısı *içsel bağıntı* değildir” demektir. Bu durumda şu tanımı verebiliriz:

Tanım 3 “ β ikili bağıntısı *dışsal bağıntıdır*” demek, “(i) a ile b var olduğunda, β bağıntısı a ile b arasında bulunsun bile, β bağıntısı a ile b arasında bulunmayabilirdi veya (ii) a ile b var olduğunda, β bağıntısı a ile b arasında bulunmasa bile, β bağıntısı a ile b arasında bulunabilirdi” demektir.

Örneğin a , önümdeki 3 kg ağırlığındaki karpuz ve b , önümdeki 2 kg ağırlığındaki kavun olsun. Bu durumda a ile b somut nesneleri arasındaki *ağır olma* bağıntısı dışsaldır; çünkü a ile b somut nesneleri varlıklarını yitirmeden, a , b 'den ağır olmasına karşın, a , b 'den ağır olmayabilirdi; yani b , a 'dan ağır veya a ile aynı ağırlıkta olabilirdi. Troplar arasındaki içsel bağıntılarını örneklendirmek için sözü geçen a ile b somut nesnelerinin Ağırlık troplarını ele alalım. a 'nın ağırlığı 3 kg ve b 'nin ağırlığı 2 kg olduğunda, birer trop olan a 'nın 3 kg'lık ağırlığı ile b 'nin 2 kg'lık ağırlığı arasındaki ağır olma bağıntısı içsel bir bağıntıdır; çünkü a 'nın 3 kg'lık ağırlığı ile b 'nin 2 kg'lık ağırlığı var olduklarında, a 'nın 3 kg'lık ağırlığının, b 'nin 2 kg'lık ağırlığından büyük olması zorunludur.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nda Biraradalık ilkel temel bir ontolojik ilişki iken, Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramı'nda her trop demetinde bu trop demetini oluşturan troplar arasında ayrı ayrı biraradalık bağıntı tropları bulunur.

Troplar arasındaki içsel bağıntıların en önemlisi ikinci-basamak *tam-benzerlik* bağıntı tropudur. Bu bağıntının içsel olduğunu göstermek için yukarıda sözü geçen *karpuzun 3 kg'lık ağırlığı* ile *kavunun 3 kg'lık ağırlığı* arasındaki *tam-benzerlik* bağıntısının Tanım 2 (i)'ye uyduğunu görelim. Bu örnekte, Tanım'da geçen *a*, *karpuzun 3 kg'lık ağırlığı*; *b*, *kavunun 3 kg'lık ağırlığı*'dir. β , *tam-benzerlik* bağıntısıdır. Bu durumda β , *a* ile *b* arasında bulunur. *Karpuzun 3 kg'lık ağırlığı* olan tropun varlığı ile *kavunun 3 kg'lık ağırlığı* olan tropun varlığının, bu iki trop arasında *tam-benzerlik* bağıntısının bulunmasını zorunlu olarak gerektirdiği apaçıktır.

Tanım 2 ve Tanım 3'ü bu kuramda uygulayabilmek için, yukarıda belirtildiği gibi, β bağıntısını öğeleri bağıntı tropları olan bir küme saymalıyız. Yukarıda belirtildiği gibi bağıntı tropu türü, Öte yandan bağıntı troplarının kendileri de içsel veya dışsal olabilirler. Bu bağıntı tropları, *a* ile *b* birer trop, β herhangi bir bağıntı olduğunda, *a* ile *b*'nin β -lığı biçiminde dile getirilir. Buna göre “*a* ile *b* arasında β bağıntısı bulunur” önermesi bu kuramda “(*a*, *b*) trop çifti, β bağıntı kümesinin öğesidir” önermesi ile açıklanır. Bu son önerme de, Varlık Mantığı dilinde, “*a* ile *b*'nin β -lığı vardır” önermesiyle eşdeğerdir. Bu açıklamaların ışığı altında, aşağıda bağıntı troplarının içselliklerini ve dışsallıklarını sırasıyla şöyle tanımlayabiliriz:

*Tanım 2** “*a* ile *b*'nin β -lığı içsel bağıntı tropudur” demek, “(i) eğer *a* ile *b*'nin β -lığı var ise, *a* tropu ve *b* tropunun var olmaları, *a* ile *b*'nin β -lığı'nın var olduğunu zorunlu olarak gerektirir; (ii) *a* ile *b*'nin β -lığı yoksa (var değilse), *a* tropu ve *b* tropunun var olmaları, *a* ile *b*'nin β -lığı'nın var olmadığını zorunlu olarak gerektirir” demektir.

*Tanım 3** “*a* ile *b*'nin β -lığı dışsal bağıntı tropudur” demek, “(i) *a*, *b* tropları ve *a* ile *b*'nin β -lığı var olduğunda bile, *a* ile *b*'nin β -lığı var olmayabilirdi; veya (ii) *a*, *b* tropları var olduğunda ve *a* ile *b*'nin β -lığı var olmadığında bile, *a* ile *b*'nin β -lığı var olmayabilirdi” demektir.

Genel olarak her β ikili bağıntısı için (ister içsel ister dışsal olsun), *a* ile *b*'nin β -lığı tropunun var olması, *a* ile *b* troplarının var olduğunu zorunlu olarak gerektirir. (Bkz. Maurin, 2002, s. 164.) Bunun evriği, eğer β bağıntısı içsel ise geçerlidir, dışsal ise geçersizdir. Buna göre β içsel ikili bağıntı ise, aşağıdaki önerme elde edilir:

Önerme 5 β içsel ikili bağıntı ve *a* ile *b* birer trop ise, *a* ile *b*'nin β -lığı tropu vardır ancak ve ancak *a* ile *b* tropları var ise.

Bu önermeye göre, “*a* ile *b*'nin β -lığı” vardır demek, “*a* vardır ve *b* vardır” demekten başka bir şey demek değildir. Dolayısıyla *a* ile *b* troplarının varlığı dışında üçüncü bir varlık olarak *a* ile *b*'nin β -lığı diye bir tropun varlığını ileri sürmek gereksizdir. Buna göre β 'nin gerçekten bir bağıntı olmadığı, dolayısıyla bir ilişki olduğu söylenebilir. Nitekim yukarıdaki örnekten de görüldüğü gibi içsel olan tam-benzerlik (ve diğer çeşitli dereceden benzerlikler) Ünite 4'te bağıntı olarak değil ilişki olarak ele alınmıştır. Önerme 6 bu kullanımı haklı çıkartıyor.

Öte yandan β dışsal bağıntı ise, *a* ile *b*'nin β -lığı tropunun var olması, yalnız *a* ile *b* troplarının var olamsına indirgenemez. Dolayısıyla *a* ile *b* troplarının dışında üçüncü bir trop olarak *a* ile *b*'nin β -lığı diye bir varlığı kabul etmek kaçınılmazdır. Ne ki böyle bir bağıntı tropunun varlığını kabul edilmesi sonsuz gerileme sorununa yol açar. Trop Demeti Kuramları'nın en önemli bağıntısı, genellikle dışsal sayılan, Biradallık bağıntısıdır. Aşağıda incelenen Trop Demeti Kuramları, bir bakıma,

Biradalık bağıntısının dışsal olması sonucunda ortaya çıkan sonsuz gerileme sorununa çözüm önerileri olarak görülebilir.

Biradalık Bağıntı Troplarının İçselliği/Dışsallığı Tartışması: Ortaya Çıkan Sorunlar

Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramları, daha önce belirtildiği gibi, somut nesnelerin, biradalık bağıntısı içinde bulunan birer trop demeti olduğu görüşüdür. Bu görüş için “biradalık”ın anlamının açıklanması büyük bir önem kazanır. Daha önceki bölümde belirtildiği gibi, sezgisel olarak, herhangi sayıda tropun bir arada bulunması, onların aynı bir yalın somut nesnece taşınması anlamına gelir. Ancak bu anlam açıklaması, Trop Demeti Kuramları’nda bir tanım olamaz. Nitekim bu kuramda somut nesnenin birarada bulunan troplar olarak açıklanması amaçlandığından, biradalık somut nesne ile açıklanamaz.

Bir yalın somut nesnenin işlevini gören en-büyük bir trop demetinin bileşenleri olan tropların biradallığı ya (i) ikiye ikiye troplar arasındaki ikili bağıntı tropları, ya da (ii) demetin tüm tropları arasında tek bir bağıntı tropudur (bkz Simons, 1994, s. 558). Bu iki durum aşağıda ele alınmıştır:

- (i) *İki trop arasında ikili biradallık bağıntısı*: Ele alınan en-büyük trop demetinin bileşenleri olan nitelik tropu sayısı n olsun. Bu n tane troptan söz konusu trop demetini oluşturan tüm ikiye ikiye nitelik tropları arasında biradallık bağıntı tropları ortaya çıkar. Demetin nitelik tropu sayısı 2 ise, 1 biradallık bağıntı tropu, 3 ise, 3 biradallık bağıntı tropu, 4 ise, 6 biradallık bağıntı tropu, 5 ise, 10 biradallık bağıntı tropu ve genel olarak, nitelik tropu sayısı n ise, $(n(n - 1)) / 2$ tane farklı biradallık bağıntı tropu ortaya çıkar. (Bundan böyle, başka bir biçimde belirtilmediği sürece, “bağıntı” sözcüğünü hep “bağıntı tropu” anlamında kullanacağız.) Bu bağıntıların her biri, dışsal bağıntı sayıldığında bir ikinci-basamak troptur. Bu troplar da bir arada olmalı, yoksa başlangıçtaki n sayıda trop bir somut nesneyi, yani Trop Demeti Kuramları’nda bir en-büyük trop demetini, oluşturmazdı. Ancak ikinci-basamak tropların biradallığı üçüncü-basamak troplar oluşturur ve böylece bu süreç bizi kısır bir sonsuz gerilemeye götürür. Sonsuz gerilemeden kurtuluş, ikiye ikiye biradallık bağıntılarının dışsal değil içsel sayılmasıdır. Bu durumda a ile b gibi iki trop arasında β gibi içsel bir bağıntının bulunması bütünüyle a ile b ’nin varlığına bağlı olacağından, a ile b ’nin- β -lığı yeni bir varlık sayılmaz. Dolayısıyla a ile b ’nin β -lığı tropu ile a ile b ’nin ait olduğu trop demetinin öbür tropları arasında yeni biradallık bağıntıları ortaya çıkmaz. Nitekim bazı Trop Demeti Kuramları’nda Biradallık, en azından kimi durumlarda, içsel bağıntı sayıldığından, sonsuz gerilemeye yol açmaz. (Bkz. Simons, 1994, s. 559.)

Simons (bkz. Simons, 1994, s. 558-559) iki trop arasındaki biradallık bağıntısının içsel olmadığını göstermeye çalışıyor. Ona göre bu bağıntı çoğu kez zorunlu değil olumsaldır. Örneğin, bir kâğıt yaprağını oluşturan bir trop demeti belli bir anda B gibi belli bir biçim tropu ve S gibi bir sıcaklık tropu içerir. Nesne değişime uğrayıp sonraki bir zaman anında trop demetinde B kalarak S yerine S' gibi değişik bir sıcaklık ile bir arada varolabilir, ya da S kalarak B yerine B' gibi değişik bir biçimde bir arada varolabilir. Demek ki S ile B , kâğıt yaprağının özsel değil ilineksel özellikleri arasında yer alır. İlineksel özellikler arasında ise biradallığın zorunlu olması beklenmez, ancak özsel özellikler arasında zorunlu biradallık düşünülür.

lebilir. Gerçi her katı cismin bir biçimi ve bir sıcaklığı olması fiziksel bir zorunluluktur. Ancak *belirli* bir biçim ile *belirli* bir sıcaklığın biraradalığının, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, olumsal olması beklenir.

Simons bu durumda tropların biraradalığını hep içsel bir bağıntı saymanın olanaksız olduğunu savunuyor. Öte yandan dışsal bir bağıntı olarak biraradalığın kısır bir sonsuz gerilemeye yol açtığını göstermişti. Böylelikle Simons (i) seçeneğinin yürümediğini ileri sürüyor. (Bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 73 - 74.)

- (ii) *Somut nesneyi oluşturan tüm troplar arasındaki biraradalık bağıntısı:* Somut nesneyi oluşturan tüm troplar arasındaki bir biraradalık bağıntısı farklı somut nesneler için farklı sayıda olabilir. Bir somut nesnenin troplarının sayısı sonsuz olabileceğinden, bağıntının terim sayısı da sonsuz olabilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki değişime uğrayan bir somut nesnenin toplam trop sayısı değişebilir, o zaman da bağıntının terim sayısı da değişmiş olur. Simons bu türlü bir bağıntıya şu iki eleştiride bulunuyor. (a) Böyle bir bağıntının troplar demetinin herhangi bir bağıntı ile bir araya getirildiğini belirtmekten başka bir işlevi yoktur. Böylece tropların nasıl bir araya geldiğini hiç de açıklamış olmaz. (b) Böyle bir bağıntı olumsal biraradalık ile zorunlu biraradalığı birbirinden ayırt edemez (bkz. Simons, 1994, s. 560; ayrıca bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 75).

Simons, (i) ve (ii)'nin yol açtığı güçlüklerden yola çıkarak, bu güçlüklerle çözmek amacıyla *Çekirdek Kuramı* olarak adlandırdığı bir Trop Demeti Kuramı ortaya koyuyor. Öte yandan Denkel, Simons'un Çekirdek Kuramı'nı eleştirerek, Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağıntıları'na dayanan bir Trop Demeti Kuramı geliştiriyor. Biz aşağıda önce Simons'un Çekirdek Kuramı'nı ele alıyor, sonra Denkel, Simons'un Çekirdek Kuramı'na (Çekirdekli Trop Demeti Kuramı'na) yaptığı eleştirileri ortaya koyuyor, en sonda da Denkel'in Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağıntıları'na dayanan Trop Demeti Kuramı'nı inceliyoruz.

Simons'un Çekirdekli Trop Demeti Kuramı

Herhangi bir somut nesnenin özellikleri (bu bağlamda birli tropları) geleneksel olarak özsel ve ilineksel olarak ikiye ayrılır. Somut nesnenin bir özelliğinin değişmesi, somut nesnenin yok olmasına yol açıyorsa bu özelliğe özsel, yol açmıyorsa ilineksel denir. Dolayısıyla değişmeye uğrayan bir somut nesnenin yalnız ilineksel özellikleri değişebilir, özsel özellikleri ise hep aynı kalır. Örneğin, bir somut nesne olan elektronun taşıdığı özsel belirlenebilir özellikler, Kütle, Elektrik Yükü ve Spin Büyüklüğüdür. (Spin Büyüklüğü, yukarıda sözü geçen Spin Değeri'nin mutlak değeridir. Anımsanacağı gibi spin değerleri $+\hat{}$ ile $-\hat{}$ dir. Bu durumda gerek spin değeri $+\hat{}$ olan, gerekse spin değeri $-\hat{}$ olan bir elektronun spin büyüklüğü $+\hat{}$ olacaktır; bilindiği üzere $|+\hat{}| = |-\hat{}| = +\hat{}$.) Nitekim bütün elektronların kütlesi, elektrik yükü ve spin büyüklüğü her zaman aynıdır. Trop Kuramlarında bunun anlamı, her bir elektronun taşıdığı bir belirlenmiş özellik olan kütle tropunun herhangi başka bir elektronun kütle tropuyla tam-benzer olmasıdır. (Aynı şey elektrik yükü ve spin büyüklüğü için de geçerlidir.) Öte yandan elektronun taşıdığı ilineksel belirlenebilir özellikler, Yer, Hız vb. özelliklerdir. Nitekim aynı elektronun farklı zamanlarda farklı hızları olabildiği gibi, farklı elektronların aynı zamanda farklı hızları bulunabilir. (Aynı ilineksellik Yer diğer özellikler için söylenebilir.) Trop Kuramlarında bunun anlamı, bu elektronların tam-benzer olamayan hız tropları, yer tropları vb. tropları taşımaları demektir.

“Bir nesnenin özsel özellikleri o nesneyi o nesne yapan özellikleridir” diyebilir miyiz? Tartışınız.

Simons’a göre bir somut nesnenin özsel özellikleri arasındaki biraradalık içsel bir bağıntıdır. Simons bir somut nesnenin birbiri ile içsel biraradalık bağıntısı ile bağlanmış olan tüm özsel troplarının demetine somut nesnenin *çekirdeği* diyor. Bu çekirdek somut nesnenin çıplak taşıyıcısı işlevindedir. Nitekim somut nesnenin tüm ilineksel troplarını çekirdek taşır. (Çekirdek tıpkı ilineksel tropları taşıyan bir çıplak taşıyıcı işlevini görür.) Böylece, durmadan gerilemeye yol açmadan, iki ilineksel trop arasında ikili biraradalık bağıntısının bulunması, her iki tropun aynı bir çekirdek tarafından taşınması ile tanımlanabilir. Simons bu kurama *Çekirdek Kuramı* adını veriyor. Bu kuram somut nesnenin devinim ve değişimini olanaklı kılıyor. Devinim (yer değiştirme) özsel tropların farklı zamanlarda farklı konumları olmasına, değişim ise aynı çekirdeğin farklı zamanlarda farklı ilineksel tropları taşımasına dayanıyor. (Bkz. Simons, 1994, s. 567-569; ayrıca bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 75 - 76.)

Çekirdekli Trop Demeti Kuramı’nın eleştirisi: Denkel, Simons’un iki trop arasındaki biraradalığın içsel olmadığını göstermek için ortaya koyduğu değişime uğrayan kâğıt örneğinin (Simons, 1994, s. 558-559) yetersiz olduğunu belirtiyor. Denkel’e göre bu örnek yalnızca bir somut nesnenin iki tropu arasında birbirinin varlığını gerektirme anlamında bir bağıntı olmadığını gösterir. Dolayısıyla iki trop arasında daha zayıf bir içsel biraradalık bağıntısının bulunmadığını göstermez. Nitekim iki trop arasındaki içsel bir bağıntıda, tanım gereği, ancak her iki tropun varlığı bağıntının bulunmasını zorunlu kılıyor, ama bu troplardan birinin varlığı hiç de öbürünün varlığını gerektirmiyor. (Bkz. Denkel, 1997, s. 602-603 ve n. 12.) Denkel ayrıca aralarında birbirinin varlığını gerektirme anlamında biraradalık bağıntılarının bulunduğu troplardan oluşan bir somut nesnenin değişiminin olanaksız olduğunu belirtiyor (Denkel, 1997, s. 600 ve n. 6). Öte yandan Simons, daha önce gördüğümüz gibi, dışsal biraradalığa dayalı demet kuramının büyük güçlüklerle karşılaştığını göstermişti. Denkel de Simons’un bu görüşüne tümüyle katılmaktadır (Denkel, 1997, s. 600 ve n. 3).

Denkel, Simons’un Çekirdek Kuramı’nı da şöyle eleştiriyor. Somut nesnenin uğrayabileceği değişim türleri *öz-koruyan* ve *öz-değiştiren* olarak ikiye ayrılabilir (bkz. Denkel, 1997, s. 601). Birinci türden değişimlerde (örneğin renk değişimi durumunda) somut nesnenin çekirdeği aynen kalarak yalnızca bu çekirdeğin taşıdığı ilineksel troplardan biri aynı türden başka bir tropla değiş tokuş edilir. Öte yandan canlı bir ineğin kıyma haline gelmesi gibi öz-değiştiren bir değişimde çekirdeği oluşturan özsel özelliklerin biraradalığı bozulur. Dolayısıyla ilineksel tropları taşıyan çekirdek kalmadığından ötürü bu tropların biraradalığı da ortadan kalkar. O zaman da öz-değiştiren değişime uğrayan bir somut nesnenin yerine başka bir somut nesne gelmemiş olur. Bu ise Denkel’in Aristoteles’e gönderide bulunarak anımsattığı gibi, “bir somut nesnenin bozunumu süreklilik içinde başka bir somut nesnenin oluşumuna yol açar” ilkesine ters düşmüş olur. (Bkz. Denkel, 1997, s. 602 ve Aristoteles, 1985, 319a21). Böylece, Denkel (1997, s. 602), Simons’un Çekirdek Kuramı’nın öz-değiştiren değişimi açıklayamaması nedeni ile çürütülmüş sayıyor. Üstelik içsel biraradalığa dayalı bir demet kuramı öz-koruyan değişime bile olanak vermediğinden, gerek bu türlü biraradalığa dayalı herhangi bir Trop Demet

İçsel Biraradalığa dayalı trop demeti kuramını ve Çekirdek’li Trop Kuramını reddeden Denkel, Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağıntılarına dayanan Trop Demeti Kuramı’nı geliştirmiştir.

Kuramı gerekse Çekirdek'li Trop Kuramı, Denkel'e göre, saf dışı edilmiş oluyor. Bütün bunları göz önünde tutan Denkel "sınırlandırılmış" bir içsel biraradalık bağıntısı ortaya koyarak Trop Demeti Kuramı'nı kurtarmayı deniyor. Bu kuramı bir sonraki alt bölümde inceliyoruz. (Bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 76 - 77.)

Denkel'in Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağıntıları'na Dayanan Trop Demeti Kuramı

Denkel'in kuramındaki *sınırlandırılmış-içsel* Biraradalık Bağıntısı şöyle tanımlanır: a ile b bir arada olan iki trop olduğunda, a ile b 'nin var olması, a ile b 'nin biraradalığını zorunlu olarak gerektirmemekle birlikte, *fizik yasaları* uyarınca gerektirir. (Bkz. Denkel, 1997, s. 603-604.) Denkel'in temel savı troplar arasındaki biraradalık bağıntılarının hep sınırlandırılmış-içsel olduğudur. Böylece Denkel biraradalığın dışsal bağıntı olmadığını ve dolayısıyla Simons'un söz ettiği durmadan gerilemeye yol açmadığını öne sürmüştür.

Denkel (1997, s. 604-606) somut nesne anlayışına dayanarak troplar arası biraradalık bağıntılarını, kendi deyişiyle "yaklaşık" ve "eğretilmeli" olarak, "doygunluk" ("*saturation*") adını verdiği bir kavramla açıklamaya çalışıyor. Denkel tropların bağımsız olarak varolmadıklarını göz önünde tutarak onlara "doymamış" ("*unsaturated*") diyor. Öte yandan tropların varlığının onların biraradalıklarının bir somut nesne oluşturmaya bağlı olduğunu göz önünde tutarak, tropların birbirlerini doyurduğunu söylüyor. Böylece Denkel tropların biraradalığını birbirlerini doyurma biçiminde açıklamaya çalışıyor. Biraradalık bağıntısı içindeki iki veya daha çok sayıda tropun birbirini *kısmen* doyurduğunu söylüyor. Kısmi doyurmanın *tam doyurmaya* dönüşmesini, yeterince tropun biraradalığı sonucunda bir somut nesnenin oluşması olarak açıklıyor. Denkel'in *doyurma* kavramının kendisini açıklamak için söylediklerini şöyle dile getirebiliriz. $a_1, \dots, a_n$ troplarından oluşan A gibi bir yalın somut nesneyi göz önüne alalım. Bu tropların türleri sırası ile $B_1, \dots, B_n$ olsun. Bu durumda a_i tropunun tam olarak doyurulmuş olması için a_i 'nin $B_1, \dots, B_{i-1}, B_{i+1}, \dots, B_n$ belirlenebilenlerine (yani trop türlerine) ait birer trop tarafından kısmen doyurulması gerekir. Böylece tam doyurma kısmi doyurma ile açıklanmış olur. O zaman da sorun olarak *kısmi doyurma* kavramının açıklanması kalıyor. Denkel' (1997, s. 605) in kısmi doyurma hakkında söylediklerini şöyle dile getirebiliriz. Birbirini kısmen doyuran iki trop uzay-zaman içinde aynı yeri kaplar. Ayrıca B_1 türünden bir a_1 tropu B_2 türünden bir a_2 tropunu doyurabilir ise a_1 ile a_2 tropları uzay-zaman içinde aynı yeri kaplar ya da a_1 tropu ile B_2 türünden (a_2 'den farklı) gibi bir trop aynı yeri kaplar. Denkel en sonunda (1997, s. 606) kısmi doyurma bağıntısının sınırlandırılmış-içsel bir bağıntı olduğunu belirtiyor. (Bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 79 - 80.)

Örnek olarak belirlenebilir özellikleri Basınç, Hacim ve Sıcaklık olan bir gaz kitlesini ele alalım. Bu gaz kitlesinin t gibi belli bir zamanda belli bir basıncı, hacmi ve sıcaklığı vardır; başka bir deyişle Basınç, Hacim ve Sıcaklık belirlenebilenlerini örnekleyen belli troplar taşır. Bu gazın ideal bir gaz olduğunu varsayalım. Bu durumda gazın basıncı, hacmi ve sıcaklığı "Basınç ile Hacmin çarpımının Sıcaklık dercesine oranı sabittir" biçimindeki İdeal Gaz Yasası'na uyar. Denkel'in deyişiyle, *gazın-t-anındaki-basıncı*, *gazın-t-anındaki-hacmi* ve *gazın-t-anındaki-sıcaklığı* tropları söz konusu fizik yasası gereği birarada olup birbirlerini ikiye ikiye *kısmi* olarak doyururlar. Üçünün toplu biraradalığı ise *tam doyurma* sayılmalıdır;

Denkel'in tanımına göre, varolmaları durumunda fizik yasaları gereği birarada bulunmaları gereken troplar sınırlandırılmış-içsel birarada troplardır.

Çünkü bu üç trop, İdeal Gaz Kuramı gereği ideal gazın *t-anında-durum*'unu tam olarak belirler. Başka bir deyişle, bu üç troptan oluşan trop demeti, bir en-büyük trop demeti olup, bir yalın somut nesne oluşturur. Öte yandan söz konusu troplar arasındaki biraradalık bağıntıları içsel olmayıp, bilimin bir yasası olan İdeal Gaz Yasası'na uymasından ötürü sınırlandırılmış-içseldir.

Denkel yukarıda ortaya konulan trop demeti kuramının, somut nesnelerin öz-deşliğini, devinimini ve değişimini nasıl olanaklı kıldığını da anlatıyor. Biz bu konuları ünite 6'da ele alacağız. Bu nedenle Denkel'in kendi Trop Demeti Kuramı'nı tamamlayacak olan bu konudaki görüşlerini ünite 6'da inceleyeceğiz.

Son olarak, yukarıda bir önceki bölümde verilen Aksiyom 8 (Metafizik Açıklama Aksiyomu)'in benzeri Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramları için de verilebilir.

Özet

Somut nesnelerin metafizik özelliklerini açıklayabileceksiniz.

Ünite 1'de Aristoteles'e dayanarak nesne, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey olarak tanımlanmıştı. Gene *somut şey*, zaman ve/veya uza-ya yer alan şey olarak tanımlanmıştı. Dolayısıyla somut nesne zaman ve/veya uzayda yer alıp, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey demektir. Başlıca somut nesne örnekleri, canlı ve cansız nesneler ile kişilerdir. Şimdi yukarıdaki tanıma ve örneklerle dayanarak, Somut Nesne kategorisinin başlıca özelliklerini sıralıyoruz.

- Somut nesne tikeldir.
- Somut nesne özellik taşıyıcısıdır.
- Somut nesne olumsal bir varlıktır.
- Somut nesne sonlu bir zaman aralığında (sürede) vardır.
- Somut nesne uzayda bir yer kaplar.
- Somut nesne özdeşliğini koruyarak nitelikçe değişebilir ve/veya devinebilir.
- Somut nesne tam-somuttur.
- Somut nesnenin varlığı bağımsızdır.

Somut nesnenin çözümlemesini yapan trop kuramları da, somut nesnenin yukarıda sıralanan niteliklerini yerine getirmelidir.

Çıplak taşıyıcılı trop kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramı'nın temel ontolojik kategorileri, *Trop ve Çıplak Taşıyıcı*, türetilmiş ontolojik kategorisi ise *Somut Nesne* kategorisidir. Bu kuramın temel ontolojik ilişkisi ise çıplak taşıyıcılar ve troplar arasındaki *taşıma* ilişkisidir. Bu durumda bir *somut nesne*, bir çıplak taşıyıcı tarafından "taşınan" troplardan oluşur.

Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramı'nın Olumlu Yönleri

- Çıplak taşıyıcı, bir trop kuramı için gerekli olan tropların *içsel birliği*ni sağlar. Çünkü tropların böyle bir içsel birliği olmasaydı, somut nesnenin bir troplar bütünü olduğunu söyleyemeyecektik.
- Çıplak taşıyıcı, bir trop kuramı için gerekli olan *dışsal bağımsızlığı* sağlar. Başka bir deyimle, troplardan oluşan bir somut nesne ile gene troplardan oluşan bir somut nesnenin birbirinden ayrı ve bağımsız olduğunu her çıplak taşıyıcının birbirinden ayrı ve bağımsız olduğuna dayanarak açıklayabiliriz.
- Çıplak taşıyıcı, somut nesneden beklediğimiz, bir şeyin değişim ve devinim içinde özdeşliğini yitirmeme özelliğini açıklar. Nitekim çıplak taşıyıcının taşıdığı troplar değişirken, kendisi değişmediğinden, çıplak taşıyıcı ve onun taşıdığı troplardan oluşan somut nesnenin özdeşliğini koruduğunu söyleyebiliriz.

Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramı'nın Olumsuz Yönleri

Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramı özellikle deneyici felsefeciler tarafından eleştirilmiştir. Bu felsefecilere göre bir metafizik kuramın temel ontolojik kategorilerine ait şeyler deneyime konu olan şeyler olmalıdır. Oysa çıplak taşıyıcı hiçbir özelliğe sahip olmadığı için deneyime konu olamaz, dolayısıyla da çıplak taşıyıcı denilen bir ontolojik kategori olduğunu ileri sürmek anlamsızdır.

Nitelik troplu demet kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın temel ontolojik kategorisi Trop kategorisi, temel ontolojik ilişkisi Biraradalık ilişkisi, türetilmiş ontolojik kategorisi ise Trop Demeti kategorisi olup, bu kategori Somut Nesne kategorisinin işlevini görür. Bu kuramda kabul edilen troplar, yalnız (hepsi 1-li trop olan) nitelik tropları, zaman tropları ve uzay troplarıdır. Çoklu troplar, yani bağıntı tropları bu kuramda yer almaz. Biraradalık ilişkisi ise troplar arasında bulunan ikili bir ilişkidir. İki trop arasındaki Biraradalık ilişkisinin bulunması, sezgisel olarak, bu iki tropun aynı bir yalın somut nesne tarafından taşınması demektir. Genel olarak, yalın somut nesne, ait olduğu nesne türüne özgü her fonksiyon biçiminde en üst türden belirlenebilir örnekleyen bir ve yalnız bir trop taşıyan bir somut nesne demektir.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın ana görevi, somut nesnenin, troplardan Biraradalık ilişkisi yardımıyla nasıl oluştuğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla önce *trop bileşimi* denilen ve herhangi sayıda tropun toplamından oluşan bir bütünü tanımlamalıyız. Bunun için *Bileşenler Mantığı* ya da *Mereoloji* denilen mantık dizgesini kullanırız. İki farklı tropun toplamına *2-li trop bileşimi* ve genel olarak n tane farklı tropun toplamına *n -li trop bileşimi* denir. S ile T , ayrık iki trop bileşeni olduğunda: S ile T 'nin *birarada* olması $S + T$ toplamını oluşturan tüm tropların aynı bir yalın somut nesnece taşınması demektir.

Bu genişletilmiş Biraradalık ilişkisi, söz konusu kuramın temel ontolojik ilişkisi sayılır. Bu ilişki yardımıyla bir trop bileşiminin *trop demeti* olması bu trop bileşiminin ayrık olan, yani ortak tropu olmayan, herhangi iki bileşeni arasında Biraradalık ilişkisi bulunması olarak tanımlanır.

Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın özne-yüklem önermelerinin metafizik açıklaması aşağıdaki aksiyomla ortaya konur:

Metafizik Açıklama Aksiyomu: “ A ” bir yalın somut nesne adı olup bu somut nesnenin işlevini gören en-büyük trop demeti a olsun. “ B ” (yalnız somut nesnelere uygulanabilen) bir nitelik yüklemi olup, gösterdiği (doğal ya da benzerlik) trop kümesi B -kümesi olsun. Bu durumda “ A, B ’dir” önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı, “Öyle bir x vardır ki, (i) x, B -kümesi’nin ögesi olan bir troptur; (ii) x, a trop demeti’nin bir bileşenidir” önermesidir.

Nitelik ve bağıntı troplu demet kuramını açıklayarak bu kuramın olumlu ve olumsuz yönlerini tartışabileceksiniz.

Nitelik ve Bağıntı Troplu Demet Kuramları, daha önce incelenen Nitelik Troplu Demet Kuramı'nın bir uzantısı sayılabilir. Bu yeni kuramın temel ontolojik kategorileri, hem nitelik hem bağıntı troplarını kapsayan Trop kategorisi ile nitelik ve bağıntı trop kümelerini kapsayan genel Küme kategorisidir. Türetilmiş kategorileri ise, somut nesnelerin işlevini gören Trop demeti kategorisi ile özellik türü işlevini gören Trop Kümesi kategorisi ve nesne türü işlevini gören Trop Demeti kümesidir. Bu kuramda bağıntı tropları (Somut Nesne kategorisi bulunmadığından ötürü), ancak troplar veya genel olarak trop bileşimleri arasında bulunan bağıntılar olduklarından ikinci-basamak veya daha yüksek basamak bağıntılarıdır. Yalnız nitelik tropları birinci-basamak tropu olabilir. Bu kuramda Somut Nesne kategorisinin işlevini, bütün Trop Demeti Kuramları'nda olduğu gibi, tropların *biraradalığı* yoluyla oluşan trop demetleri görür. Ancak daha önce incelenen Nitelik Troplu Demet Kuramı'nda Biraradalık ilkel temel bir ontolojik ilişki iken, bu kuramda her trop demetinde bu trop demetini oluşturan troplar arasında ayrı ayrı *biraradalık bağıntı tropları* bulunur. Ancak bütün bu farklı biraradalık bağıntı troplarında bir benzerlik bulunduğundan, bütün bu biraradalık tropları bir benzerlik kümesini oluşturur. Bu benzerlik kümesi de *Biraradalık Bağıntısı*'nın işlevini görür.

Biraradalık bağıntısının metafizik özellikleri ile ilgili problemler sonucunda Simons *Çekirdekli Trop Demeti Kuramı*'nı geliştirmiş, Denkel ise Simons'un kuramını yetersiz bularak kendi *Sınırlandırılmış-İçsel Biraradalık Bağıntıları'na Dayanan Trop Demeti Kuramı*'nı ortaya atmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Hangisi somut nesnelerin özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Tikel olması
 - b. Özellik taşıması
 - c. Uzayda ve zamanda yer alması
 - d. Örnekleyenleri olması
 - e. Niteliklerinin değişebilmesi
2. Varolan bir somut nesnenin olumsal olması ne demektir?
 - a. Varolmamasının olanaklı olması
 - b. Varolmasının zorunlu olması
 - c. Bağımsız bir varlığı olması
 - d. Uzayda yer kaplaması
 - e. Niteliklerini değiştirebilmesi
3. Somut nesnenin özdeşliğini koruması ne demektir?
 - a. Değişim veya devinim sonucunda gene aynı nesne sayılması
 - b. Her zaman var olması
 - c. Başka hiçbir somut varlığa benzememesi
 - d. Niteliklerinin aynı kalması
 - e. Aynı anda karşıt özellikleri taşıyabilmesi
4. Aşağıdakilerden hangisi çıplak taşıyıcı kavramının olumlu yönlerinden biridir?
 - a. Bir trop olması
 - b. Tropları bir arada tutması
 - c. Özellikleri olması
 - d. Tümel olması
 - e. Uzayda ve zamanda yer kaplaması
5. Çıplak taşıyıcılı trop kuramı çıplak taşıyıcının hiçbir özelliğinin olmamasını nasıl açıklar?
 - a. Çıplak taşıyıcının algılanamaması
 - b. Taşıyıcının taşıdığı troplardan bağımsız olarak kavranabilen bir şey olması gereği
 - c. Çıplak taşıyıcının bir trop olması gereği
 - d. Çıplak taşıyıcının bir somut nesne olması
 - e. Özelliği olması durumunda tropları taşıyamaması
6. Tropların taşıdığı özelliklerle somut nesnelerin taşıdığı özellikler arasındaki fark aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Tropların taşıdığı özelliklerin zamanla değişmesi
 - b. Somut nesnelerin bir anda sadece bir özellik taşıması
 - c. Somut nesnenin birden çok özellik taşıması
 - d. Tropların taşıdığı özelliklerin ikinci basamak troplar olması
 - e. Somut nesnelerin taşıdığı özelliklerin ikinci basamak troplar olması
7. Somut nesnelerin tam-somut olması ne demektir?
 - a. Varolduğu sürenin t anında uzayda kapladığı u gibi bir uzay bölgesinde yer alan her tropu aynı t anında taşıyor olmasıdır.
 - b. Bir t anında uzayda kapladığı u gibi bir uzay bölgesinde yer alan her tropu bundan sonraki her anda da taşıyor olmasıdır.
 - c. Bir uzay bölgesinde sadece bir somut nesnenin bulunabilmesi
 - d. İki somut nesnenin aynı uzay bölgesinde bulunamaması
 - e. Bir somut nesnenin bir süre boyunca varolması
8. Ayrık iki trop bileşeninin biraradalığı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Bu tropların toplamını oluşturan tüm tropların aynı bir yalın somut nesnece taşınması
 - b. Bu tropların bileşiminin her bileşeninin birinci basamak tropları olması
 - c. Bu tropların bileşiminin her bileşeninin ikinci basamak tropları olması
 - d. Bu tropların bileşiminin her bileşeninin bir yalın somut nesne olması
 - e. Bu tropların bileşiminin her bileşeninin aynı yalın somut nesnece taşınması
9. Bir özelliğin bir somut nesnenin ilineksel özelliği olması ne demektir?
 - a. Bu özelliğinin değişmesinin söz konusu somut nesnenin yok olmasına yol açması
 - b. Bu özelliğinin değişmesinin söz konusu somut nesnenin yok olmasına yol açmaması
 - c. Bu özelliğinin belirlenebilir bir özellik olması
 - d. Somut nesnenin bu özelliğini varolduğu her anda taşıması
 - e. Başka hiçbir somut nesnenin bu özelliği taşıyamaması
10. Simons'un "bir somut nesnenin *çekirdeği*" ile belirttiği aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Bir somut nesnenin birbiri ile içsel biraradalık bağıntısı ile bağlanmış olan tüm özsel troplarının demeti
 - b. Bir somut nesnenin birbiri ile içsel biraradalık bağıntısı ile bağlanmış olan tüm ilineksel troplarının demeti
 - c. Bir somut nesnenin tüm ilineksel troplarının demeti
 - d. Bir somut nesnenin varolduğu sürenin t anında uzayda kapladığı u gibi bir uzay bölgesinde taşıdığı tüm tropların kümesi
 - e. Bir somut nesnenin varolduğu süre boyunca taşıdığı tüm tropların kümesi

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Somut Nesne Nedir?” bölümünü yeniden okuyun. Somut nesne zaman ve/veya uzayda yer alıp, örnekleyeni de taşıyıcısı da olamayan şey demektir.
2. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Somut Nesne Nedir?” bölümünü yeniden okuyun. Her somut nesne olumsal bir varlıktır. Varolan bir somut nesnenin olumsal olması, varolmasının olanaklı olması demektir.
3. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Somut Nesne Nedir?” bölümünü yeniden okuyun. Bir somut nesnenin özdeşliğini koruması, değişim veya devinim sonucunda gene aynı nesne sayılması demektir.
4. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Çıplak taşıyıcı, bir trop kuramı için gerekli olan tropların içsel birliğini sağlar. Tropların böyle bir içsel birliği olmasaydı, somut nesnenin bir troplar bütünü olduğunu söyleyemeyecektik.
5. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Çıplak Taşıyıcı Trop Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Bir somut nesneye ilişkin olan tüm özellikler, bu kuramda troplar, bir şey tarafından taşınmalıdır. Ancak taşıyan şey ile taşınan troplar farklı ve ayrı şeylerdir. Dolayısıyla taşıyıcı, taşıdığı troplardan bağımsız olarak kavranabilen bir şey olmalıdır. Oysa somut nesne kendisine ilişkin olan troplardan bağımsız olarak kavranamaz. Bu durumda somut nesnenin kendisine ilişkin olan tropları taşıdığını yadsımamız gerekir.
6. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Somut Nesne Nedir?” bölümünü yeniden okuyun. Tropolar da özellik taşırlar. Ancak bu özellikler somut nesnelerin taşıdığı birinci-basamak tropolar değil, ikinci-basamak tropolardır. Örneğin, *Abmet’in çalışkanlığı* birinci-basamak tropu, *Abmet’in çalışkanlığının erdemliliği* ikinci-basamak tropunu taşır.
7. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Somut Nesne Nedir?” bölümünü yeniden okuyun.
8. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Nitelik Troplu Demet Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Tanıma göre, *S* ile *T*, ayrık iki trop bileşeni olduğunda: *S* ile *T* biraradadır ancak ve ancak ile *S + T* toplamını oluşturan tüm tropolar aynı bir yalın somut nesnece taşınırsa.

9. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Nitelik ve bağıntı Troplu Demet Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Somut nesnenin bir özelliğinin değişmesi, somut nesnenin yok olmasına yol açıyorsa bu özelliğe *özel*, yol açmıyorsa *ilineksel* denir.
10. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Nitelik ve bağıntı Troplu Demet Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Simons bir somut nesnenin birbiri ile içsel biraradalık bağıntısı ile bağlanmış olan tüm özel troplarının demetine somut nesnenin *çekirdeği* demektir. Bu çekirdek somut nesnenin çıplak taşıyıcısı işlevindedir.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Çıplak taşıyıcının bir tropu taşıması, bu tropun çıplak taşıyıcının bir tikel özelliği olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, *ne çıplak taşıyıcı*’nın kendisinin bir özelliği vardır, ne de kendisi bir özelliktir. Başka bir deyimle, bu kuramda, çıplak taşıyıcı ne bir troptur ne de taşıdığı tropolar kendisinin özellikleridir; yani çıplak taşıyıcı, özellikten yoksun bir şey olarak tasarlanmıştır. Buna göre, çıplak taşıyıcının taşıdığı tropoların değişmesi çıplak taşıyıcının özelliklerinin değişmesi anlamına gelmez. Dolayısıyla, taşıdığı tropoların değişmesi durumunda bile çıplak taşıyıcı kendisi olarak kalır.

Sıra Sizde 2

Yalın somut nesne, ait olduğu nesne türüne özgü her belirlenebilir trop türünü örnekleyen bir ve yalnız bir trop taşıyan bir somut nesne demektir. *Örnek:* Önümdeki tümüyle kırmızı renkte olan elmanın kabuğunun bölünemeyecek kadar küçük bir uzay-zaman bölgesindeki parçası bir yalın somut nesnedir. Nitekim böyle bir nesne: Bölünemeyecek kadar küçük bir uzay-zaman bölgesinde olduğu için, Uzay ve Zaman belirlenebilirleri altında sırasıyla bir ve yalnız bir uzay ve zaman tropu taşır. Yani başka uzay veya zaman tropalarını taşıyacak parçaları yoktur. Renk belirlenebilirli altında belli bir kırmızılık tropu taşır. Yani başka (tam-benzer de olsa) Renk tropoları taşıyacak parçaları yoktur. Şekil belirlenebilirli altında bir ve yalnız bir şekil tropu taşır. Yani başka (tam-benzer de olsa) şekil tropoları taşıyacak parçaları yoktur. Benzer bir biçimde bu yalın somut nesne, ait olduğu türe ait diğer belirlenebilir trop türlerini örnek-

leyen bir ve yalnız bir trop taşır. Öte yandan olağan tüm somut nesneler yalın olmayan somut nesnelerdir. *Örnek:* Bahçemdeki ağacın belli bir yaprağı bir yalın olmayan somut nesnedir. Nitekim diyelim, ilkbaharda bu yaprak yeşil renkte olsun. Ancak bu yaprağın tümü aynı yeşil renk tonunda olamaz. Başka bir deyimle, bu yaprak belli bir t_1 anında (diyelim ilkbaharda) Renk belirlenebilirliği altında en az iki değişik yeşil renk tropu taşır. Ayrıca t_1 'den farklı bir t_2 anında (diyelim Sonbaharda) bu yaprak artık sarı rengine olacaktır. Dolayısıyla gene bu yaprak Renk belirlenebilirliği altında biri yeşil biri sarı olmak üzere iki değişik renk tropu taşır. Bu nedenlerden ötürü bu yaprak yalın olmayan bir somut nesnedir.

Sıra Sizde 3

Somut nesnenin bir özelliğinin değişmesi, somut nesnenin yok olmasına yol açıyorsa bu özelliğe *özel*, yol açmıyorsa *ilineksel* denir. Buna göre, "Bir nesnenin özel özellikleri o nesneyi o nesne yapan özellikleridir" diyebiliriz. Çünkü özel özelliğini kaybetmesi durumunda somut nesne artık o nesne olarak varlığını sürdüremeyecektir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aristoteles (1985). **On Generation and Corruption, The Complete Works of Aristotle (2nd edition), Vol. 1.** derleyen: Jonathan Barnes, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Armstrong, D. M. (1989). **Universals: An Opinionated Introduction.** Boulder: Westview Press.
- Campbell, K. (1983). "Abstract Particulars and the Philosophy of Mind", *Australasian Journal of Philosophy* 61, pp. 129-141.
- Campbell, K. (1990). **Abstract Particulars.** Oxford: Basil Blackwell.
- Denkel, A. (1992). "Substance Without Substratum", *Philosophy and Phenomenological Research* 52, pp. 705-711.
- Denkel, A. (1996). **Object and Property.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Denkel, A. (1997). "On the Comprehensiveness of Tropes", *Philosophy and Phenomenological Research* 57, pp. 599-606.
- Frege, G. (1970). **Philosophical Writings of Gottlob Frege**, trans by P. Geach and M. Black, Oxford: Blackwell.
- Goodman, N. (1966). **The Structure of Appearance (2nd edition).** Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Grünberg, D. (2005). "Tropaların Biraradalığı: Simons-Denkel Tartışması", derleyenler: G. Irzik ve İ. İnan, **Arda Denkel'in Ardından**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi içinde, s. 72 - 81.
- LaBossiere, M. C. (1994). "Substances and Substrata", *Australasian Journal of Philosophy* 72, pp. 360-370.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition).** London and New York: Routledge.
- Martin, C. B. (1980). "Substance Substantiated", *Australasian Journal of Philosophy*, 58, pp. 3-10.
- Maurin, A-S. (2002). **If Tropes.** Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Simons, P. (1994). "Particulars in Particular Clothing: Three Trope Theories of Substance", *Philosophy and Phenomenological Research* 54, pp. 553 - 575.

6

Amaçlarımız

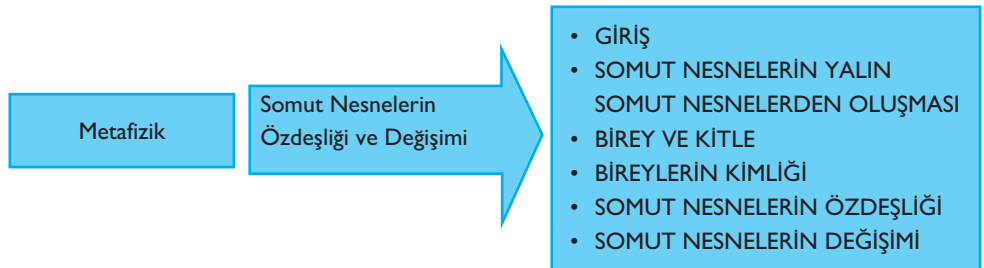
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Somut nesnelerle yalın somut nesnelerin ilişkisini ve somut nesnelerin evrelerini açıklayabilecek,
- Birey ve kitle türlerini, bu türler arasındaki ayrımı açıklayabilecek,
- Bireylerin kimliği ile ilgili kavramları açıklayabilecek,
- Somut nesnelerin özdeşliği ile ilgili yaklaşımları açıklayabilecek ve tartışabilecek,
- Somut nesnelerin değişimi ve değişime rağmen özdeşliği ile ilgili yaklaşımları açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Somut Nesne
- Yalın Somut Nesne
- Birey
- Kitle
- Kimlik
- Özdeşlik
- Özellik
- Somut Nesne Evresi
- Değişim
- İçkin ve İçkin Olmayan Özellik
- Üç Boyutlu Somut Nesne
- Dört Boyutlu Somut Nesne

İçerik Haritası

Somut Nesnelerin Özdeşliği ve Değişimi

GİRİŞ

Bu ünite de Somut Nesne kategorisinin yapısını incelemeyi sürdüreceğiz. Birinci bölümde somut nesnelerin Ünite 5'te incelenen *yalın somut nesneler*den nasıl türetildiğini ortaya koyan bir görüşü ele alacağız. İkinci bölümde somut nesne çeşitleri olan *birey* ve *kitle*'yi inceleyeceğiz. Üçüncü bölümde çeşitli somut nesne kuramlarında bireyin kimlik ölçütlerini dördüncü bölümde ise somut nesnelerin özdeşlik ölçütlerini inceleyeceğiz. Beşinci ve son bölümde ise somut nesnelerin zaman süresince üç-boyutlu uzaydaki özdeşliğini ve değişimini sonra da dört-boyutlu uzay-zamandaki özdeşliğini ve değişimini irdelleyeceğiz.

SOMUT NESNELERİN YALIN SOMUT NESNELERDEN OLUŞMASI

Yalın Somut Nesneler

Uzay ve Zaman'ı temel kategori sayarak, somut nesnelerin yalın somut nesnelerden nasıl oluştukları şöyle açıklanabilir. A gibi B türünden herhangi bir somut nesne varolduğu t gibi belli bir zaman anında uzayın U_t gibi belli bir bölgesini kaplar. (Zaman anından noktasal değil, sonlu bir süresi olan bir zaman dilimi anlıyoruz; şöyle ki bu süre içinde A somut nesnesinin belirlenmiş özellikleri, yani tropoları değişmez.) Buna göre U_t uzay bölgesinin u gibi bir alt bölgesi olan herhangi bir bölgeciğini ele alalım. u 'nun bir *bölgecik* olması, aynı bir belirlenebilirin altında birden çok sayıda belirlenmiş olan tropun u alt bölgesinde bulunmaması demektir. Başka bir deyişle, u bölgesi t zamanı ile birlikte Trop Bağdaşmazlığı İlkesi'nin uygulanabildiği bir yer ve zamanı oluşturur. Söz konusu A somut nesnesi ya yalındır ya bileşiktir. Eğer A bir yalın somut nesne ise, kapladığı U_t bölgesinin kendisi u gibi bir tek bölgecik oluşturur. Buna karşılık A bir bileşik somut nesne ise, ya kapladığı U_t bölgesi birden çok bölgecikten oluşur ya da tek bölgecikten oluşur ama bu bölgecikte bulunan tropolardan en az biri bir sonraki zaman anında değişir.

Örnek olarak belli bir caddede bulunan ve *TLD* olarak adlandırdığımız bir trafik lambaları dizgesini ele alalım. Bir somut nesne olan *TLD*'nin, u_1 bölgeciğinde kırmızı ışık verebilen TL_1 lambası, u_2 bölgeciğinde sarı ışık verebilen TL_2 lambası ve u_3 bölgeciğinde yeşil ışık verebilen TL_3 lambasından oluşan bir bileşik somut nesnedir. u_1 bölgeciğinde *kırmızılık* veya *renksizlik* tropolarından biri ile TL_1 'in malzemesinin ait olduğu türe özgü belirlenebilirleri örnekleyen tropolar bulunur.

Aynı bir belirlenebilirin altında birden çok sayıda belirlenmiş olan tropun bulunmadığı uzay bölgelerine bölgecik denir.

Bu tropların bileşimine m_1 diyelim. *Kırmızılık* ve *renksizlik* tropları TL_1 'e özgü “Kırmızılık veya Renksizlik” olarak adlandırılabilen belirlenebilirin örnekleyenleridir. u_2 bölgeciğinde *sarılık* veya *renksizlik* troplarından biri ile TL_2 'nin malzemesinin ait olduğu türe özgü belirlenebilirleri örnekleyen troplar bulunur. Bu tropların bileşimine m_2 diyelim. *Sarılık* ve *renksizlik* tropları TL_2 'ye özgü “Sarılık veya Renksizlik” olarak adlandırılabilen belirlenebilirin örnekleyenleridir. u_3 bölgeciğinde ise, *yeşillik* veya *renksizlik* troplarından biri ile TL_3 'ün malzemesinin ait olduğu türe özgü belirlenebilirleri örnekleyen troplar bulunur. Bu tropların bileşimine de m_3 diyelim. (Burada, üç lambanın da aynı malzemeden yapıldığını düşündüğümüzde, m_1 , m_2 ve m_3 'ün tam-benzer ya da tam-benzere çok yakın troplardan oluşan bileşimler olduğunu söylememiz gerekir.) *Yeşillik* ve *renksizlik* tropları TL_3 'e özgü “Yeşillik veya Renksizlik” olarak adlandırılabilen belirlenebilirin örnekleyenleridir. Dikkat edilirse söz konusu *TLD*, farklı iki somut nesne türünün ortak örnekleyenidir. Bunlardan biri bir trafik düzenleme aygıtı türü, öbürü de bir malzeme (metal, cam, vb.) türüdür. (Bu ünite, Ünite 5'te olduğu gibi, gene “belirlenebilir özellik” terimini fonksiyon biçiminde en üst türden belirlenebilir özellikler için, “belirlenmiş özellik” terimini ise hep *mutlak* belirlenmiş özellikler, yani troplar için kullanacağız.)

Şimdi *TLD*'nin varolduğu, sözgelişi kırmızı ışığın yandığı t gibi belli bir zaman anını ele alalım. Bu zaman anında her üç bölgeciğe birer *yalın somut nesne* oluşur. Bunlar $(u_1, t, \text{kırmızılık tropu} + m_1)$, $(u_2, t, \text{renksizlik tropu} + m_2)$ ve $(u_3, t, \text{renksizlik tropu} + m_3)$ üçlüleridir. (Dikkat edilirse burada, Ünite 5'ten farklı olarak, u_1, u_2, u_3 ve t 'yi birer trop saymadığımızdan, bu yalın somut nesneleri, örneğin $(u_1, t, \text{kırmızılık tropu})$ yalın somut nesnesini, “ $u_1 + t + \text{kırmızılık tropu} + m_1$ ” gibi bir toplam biçiminde dile getiremiyoruz.)

Genel olarak A, B türünden bir somut nesne ve t , A 'nın varolduğu bir zaman anı olsun. A somut nesnesinin t zaman anında kapladığı U_t uzay bölgesinin içindeki u bölgeciğini ele alalım. Buna göre B türüne özgü fonksiyon biçimindeki en üst türden belirlenebilenler $B_1, \dots, B_n$ olup, bu belirlenebilenlerin u bölgeciğindeki t anındaki örnekleyenleri sırasıyla $b_1, \dots, b_n$ tropları olsun. Bu durumda $(u, t, b_1 + \dots + b_n)$ üçlüsüne bir *yalın somut nesne* denir. Bu üçlü ile gösterdiğimiz yalın somut nesne, troplarla doldurulmuş bir uzay bölgeciğidir. Dolayısıyla buna madde parçacığı da diyebiliriz. Her türlü madde bu gibi madde parçacıklarının toplamından oluşur. Yalın somut nesnenin kapladığı u bölgeciğinin içindeki $b_1, \dots, b_n$ tropları arasında hem ikiye ikiye hem de bütün bu troplar arasında Biraradalık ilişkisi ya da Bağintısı bulunur. Nitekim uzay ile zamanı temel ontolojik kategori saydığımızdan, herhangi sayıda $b_1, \dots, b_n$ troplarının arasında Biraradalık ilişkisi ya da Bağintısı'nın bulunması, (i) bu tropların aynı t zaman anında aynı u bölgeciğinin içinde bulunması ve (ii) bu tropların sırasıyla örnekleedikleri fonksiyon biçimindeki en üst türden $B_1, \dots, B_n$ belirlenebilirlerinin, bir somut nesneye özgü belirlenebilirler olması biçiminde tanımlanabilir. (Ünite 5'te ise Biraradalık ilişkisi ya da Bağintısı temel ontolojik kategori sayıldığından, yalın somut nesnenin tanımında troplar arasında bu bağlantı veya ilişkinin bulunduğu koşulunun eklenmesi gerekmişti.)

Somut Nesne Evreleri ve Parçaları

Her somut nesne, yukarıda belirtildiği gibi, yalın somut nesnelerden, yani madde parçacıklarından oluşur. Ancak aynı bir somut nesne farklı zamanlarda farklı yalın somut nesnelerden oluşabilir. Bu nedenle somut nesnenin hangi yalın somut nesnelerden oluştuğunun belirlenmesi zamana bağlıdır. Buna göre A gibi bir somut

Belli bir zaman anında belli bir bölgeciği kaplayan trop bileşimlerine **yalın somut nesne** denir.

nesneyi t zaman anında oluşturan yalın somut nesnelerin toplamına, A 'nın t zaman anındaki *evresi*, kısaca *t-evresi* diyoruz. Örneğin sözü geçen *TLD*'nin *t-evresi*, yukarıdaki üç yalın somut nesnenin toplamı olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, *TLD*'nin *t-evresi*,

$$(u_1, t, \text{kırmızılık tropu}, m_1) + (u_2, t, \text{renksizlik}, m_2) + (u_3, t, \text{renksizlik tropu}, m_3)$$

olarak tanımlanır. Bir somut nesnenin *t zaman anında kapladığı uzay bölgesi*, o nesneyi oluşturan yalın somut nesnelerin kapladığı bölgelerin toplamı demektir. Buna göre *TLD*'nin t zaman anında kapladığı uzay bölgesi, $u_1 + u_2 + u_3$ toplamıdır.

A, arka arkaya gelen $t_1, \dots, t_n$ zaman anlarında varolup, t_1 'den önce ve t_1 'den sonra varolmayan herhangi bir somut nesne olduğunda, bu nesnenin t_1 -evresi, $\dots, t_n$ -evresi, olsun. Buna göre $A_{t_1} + \dots + A_{t_n}$ toplamını ele alalım. A somut nesnesinin kendisi bu toplama özdeş olabilir ya da olamayabilir. Bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz somut nesne çeşitlerinden biri olan *kitle*, evrelerinin toplamına özdeş olan bir somut nesnedir. Dolayısıyla her kitle kendi maddesi ile özdeştir. Öte yandan inceleyeceğimiz diğer somut nesne çeşidi olan *birey*, genellikle evrelerinin toplamına özdeş olmayıp daha fazla bir şeydir. Bu fazlalıktan çeşitli düzeyde ilişki ya da bağıntıların varlığını anlıyoruz. Bu ilişkiler ya da bağıntılar (i) somut nesnelerin içindeki tropolar arasında, (ii) yalın somut nesneler arasında ve (iii) bir somut nesnenin evreleri arasında bulunur.

Bir somut nesnenin varolduğu t zaman anındaki *parçaları*, bu somut nesnenin *t-evresinin* bileşenleri demektir. Buna göre t anındaki her parça, zaman bileşeni t olan bir yalın somut nesne veya zaman bileşeni t olan birden çok sayıda yalın somut nesnenin toplamıdır. Örneğin bir birey olan *TLD*'nin t anındaki parçaları, *TLD*'nin *t-evresinin* parçalarıdır.

Birey ve *kitle*'yi ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde, somut nesnelerin devinimini (yer değiştirmesini) ve (niteliksel) değişimini ise son bölümde inceliyoruz.

BİREY VE KİTLE

Bu bölümde önce somut nesne çeşitleri olan *birey* ve *kitle*'yi inceleyeceğiz, sonra da bu somut nesneleri konu edinen metafizik kuramları sınıflayacağız. Yukarıda belirtildiği gibi, somut nesne, ister birey ister kitle olsun, belli zamanda belli bir uzay bölgesini kaplar. Bu bölge somut nesnenin maddesi ile doldurulmuştur. Bölgenin her alt bölgesini dolduran madde somut nesnenin bir parçasıdır. Belli bir zaman anındaki bütün parçaların toplamı somut nesnenin o zaman anındaki maddesi ile özdeştir.

Birey

Somut nesnelerin yapısı ve taşıdığı özellikler bu nesnelerin ait oldukları türe göre değişebilir. Dolayısıyla somut nesnelerin ontolojik yapısını ortaya koyabilmek için somut nesne türlerini göz önünde tutmak gerekir. Gündelik dilde Somut Nesne türlerinden söz etmek için, “insan”, “gezegen”, “tunç”, “su”, “hava” gibi tür adları kullanılır. Bu tür adlarından “insan” ve “gezegen” sayılabilir birey türü adları, tunç”, “su”, ve “hava” ise (sayılamayan) kitle türü adlarıdır. Bu dilsel ayrımın şöyle bir ontolojik karşılığı vardır. Birincileri İnsan, Gezegen gibi *birey türlerinin*, ikincileri ise Tunç, Su, Hava gibi *kitle türlerinin* adlarıdır. Bir birey türünün örnekleyenleri birbirinden ayrılabilen nesneler olmasına karşılık, kitle türlerinin örnekleyenleri do-

Bir somut nesnenin *t zaman anında kapladığı uzay bölgesi*, o nesneyi oluşturan yalın somut nesnelerin kapladığı bölgelerin toplamı demektir.

Bir somut nesnenin varolduğu *t zaman anındaki parçaları*, bu somut nesnenin *t-evresinin* bileşenleri demektir.

Aynı türü örnekleyen bireylerin doğal olarak birbirinden *ayrı* olmaları *Bireylerin Girişmezliği İlkesi* ne dayanır.

ğal olarak (yani kendiliğinden) ayrılabilen nesneler olmayıp sayılamazlar. (Kitleleri bir sonraki alt bölümde inceliyoruz.)

Birey türlerinin örnekleyenleri olan ve doğal olarak birbirinden ayrı olan veya ayrılabilen tek tek somut nesnelere *birey* denilir. Bireyler ayrılabilen şeyler olduğu için her biri *birdir*, dolayısıyla da sayılabilen şeylerdir. Örneğin İnsan türünün örnekleyenleri Ahmet, Belgin gibi tek tek insanlar, Gezegen türünün örnekleyenleri ise, Merih gezegeni, Venüs gezegeni gibi tek tek gezegenlerdir. Buna göre belli bir yerde aynı türü örnekleyen bireylerin, eğer varsa, sayısı bellidir. Örneğin bu odada üç insan vardır, Güneş'in çevresinde dokuz gezegen vardır.

Aynı türü örnekleyen bireylerin doğal olarak birbirinden *ayrı* olmaları aşağıdaki *Bireylerin Girişmezliği İlkesi*nden kaynaklanır:

- (1) *Bireylerin Girişmezliği İlkesi*: Aynı türden bireyler aynı zamanda aynı yeri (yani uzay bölgesini) kaplayamaz.

Bu ilke, Ünite 5'te ortaya konulan Yalın Somut Nesnelerin Girişmezliği İlkesi'nin bir sonucudur. Bunu olmayana ergi yöntemi ile göstermek için Yalın Somut Nesnelerin Girişmezliği İlkesi'ni kabul edip, (1)'in değilmesini, yani aynı türden iki bireyin belli bir zaman anında aynı bir yeri kapladığını varsayalım. Buna göre o yerde her iki bireyin parçası olan bir yalın somut nesne bulunur. Oysa söz konusu bireyler farklı olduğundan, en azından bir zaman anında aynı yerde iki farklı yalın somut nesne bulunmalıdır. Yalın Somut Nesnelerin Girişmezliği İlkesi ise bunun olanaksız olduğunu ortaya koyduğundan bir çelişki elde edilmiş olur. Dolayısıyla Bireylerin Girişmezliği İlkesi'nin değilmesi yanlış kendisi de doğrudur. Böylece bireylerin birbirinden *ayrı* oldukları gösterilmiş olur.

Belli bir türe ait bireyin bazı parçaları başka türlerden bireyler olabilir. Örneğin At türünü örnekleyen belli bir at, Beyin Hücresi, Kas Hücresi, Kan Hücresi, gibi başka türleri örnekleyen bireylerden oluşur. Gene her hücre DNA, RNA gibi çeşitli molekül türlerini örnekleyen bireylerden oluşur, vb. Bir bireyin parçası olan bir birey varsa o birey parçası olan bireyden bağımsız olarak varolamaz. Buna karşılık her birey parçası olmayan herhangi bir bireyden bağımsız olarak varolabilir. Örneğin bir insan, ilkece, başka bir insandan, daha genel olarak parçası olamayan, yani dışında olan (aynı türden veya başka bir türden, canlı veya cansız) herhangi bir bireyden bağımsız olarak varolabilir. Bireylerin bağımsız varolabilmesini aşağıdaki ilke ile dile getiriyoruz:

- (2) *Bireylerin Bağımsız Olarak Varolabilme İlkesi*: Her birey kendisi dışında herhangi bir şeyden bağımsız olarak varolabilir.

Bir birey genellikle (bileşenler mantığı anlamında) parçalarının toplamı ile özdeş değildir. Örneğin insan organlarının toplamı ile aynı şey değildir. Gene bir makine onu oluşturan parçalarının toplamı ile özdeş değildir. Buna karşılık aşağıda inceleyeceğimiz kitleler için durum farklıdır.

Kitle

Yukarıda kitle türlerine örnek olarak Tunç, Su ve Hava'yı vermiştik. Bu gibi kitle türlerini İnsan, Gezegen gibi birey türlerinden ayıran şudur: Kitle türlerinin örnekleyenleri, bireylerin tersine, doğal olarak birbirinden ayrı değildir, bir değildir, dolayısıyla da *sayılamazlar*. Örneğin önümüzdeki tunç heykeli oluşturan tunç, Tunç kitle türünün örnekleyeni, önümüzdeki bardağın içindeki su, Su kitle türünün örnek-

Bireylerin Bağımsız Olarak Varolabilme İlkesi, her bireyin kendisi dışında herhangi bir şeyden bağımsız olarak varolabileceğini söyleyen ilkedir.

leyeni, şu anda soluduğum hava ise Hava kitle türünün örnekleyeni olup sayılamayan somut nesnelerdir. Nitekim “Ne miktar tunç var?”, “Ne miktar su var?” ile “Ne miktar hava var?” soruları anlamlı olmasına karşın, “Kaç tane tunç var?”, “Kaç tane su var?” ile “Kaç tane hava var?” soruları anlamlı sorular değildir. Birinci çeşit soruların yanıtları olarak, “10 kilogram tunç var”, “5 litre su var”, “15 litre hava var” diyebilmemize karşın, ikinci çeşit soruların yanıtları olarak, “10 tane tunç var”, “5 tane su var”, “15 tane hava var” diyemeyiz. (Bkz. Lowe, 2003, s. 76, 78.) Tunç heykeli oluşturan tunç kitlesi bir birey olan heykelin *maddesidir*. Genel olarak her birey, maddesi denilen belli türden bir kitle tarafından oluşturulur. Öte yandan her kitle son çözümlemede birey olan atomlardan oluşur. Atomun kitlesi ise, daha sonra göreceğimiz gibi birey-olmayan, bazı atom-altı parçacıklardan oluşur. Dolayısıyla her kitle birden çok sayıda bireyin veya birey-olmayan parçacıkların toplamından oluşur.

Kitleler, *homojen* ve *beterojen* olmak üzere iki çeşide ayrılır. *Homojen kitle* hem kendisi hem de bütün parçaları aynı türden olan kitle, *beterojen kitle* ise homojen olmayan kitle demektir. Örneğin tunç, su ve hava kitleleri homojen kitleler, zeytinyağı ile karıştırılmış bir su-zeytinyağı karışımı bir heterojen kitledir. Belli bir türden homojen kitlelerin toplamı o türden homojen bir kitledir. Örneğin iki homojen su kitlesinin toplamı gene homojen bir su kitlesidir. (Bkz. Lowe, 2003, s. 75 - 79.)

Homojen kitle hem kendisi hem de bütün parçaları aynı türden olan kitle, *beterojen kitle* ise homojen olmayan kitle demektir.

Somut Nesnelere İlişkin Metafizik Kuramlar

Somut nesnelere ilişkin metafizik kuramları ikiye ayırabiliriz: (i) Ünite 1’den Ünite 4’e kadar ele alınan ve Somut Nesneyi temel kategori sayan kuramlar. (ii) Somut Nesne’yi türetilmiş kategori sayan kuramlar. Bu ikincilerini ise dörde ayırıyoruz: Ünite 5’te ele aldığımız (ii.1) Çıplak Taşıyıcılı Trop Kuramı; (ii.2) Trop Demeti Kuramları, bu ünite de incelenecek olan (ii.3) Trop kategorisinin yanı sıra zaman ve üç-boyutlu uzayı iki ayrı temel kategori sayan kuramlar ve (ii.4) Trop kategorisinin yanı sıra 4-boyutlu uzay-zamanı ayrı bir temel kategori sayan kuramlar.

BİREYLERİN KİMLİĞİ

Bir somut nesnenin *kimliği*, o nesnenin (i) belli bir türden *bir* nesne olmasını sağlayan ve (ii) nesneyi *o* nesne yapan şey demektir. Dikkat edilirse bu durumda hem (i) hem de (ii) koşulunu yerine getirdiğinden *bireylerin kimliği* vardır. Öte yandan gerek *elektron* gibi bazı atom-altı parçacıkların gerekse *kitlenin kimliği* yoktur. Elektron gibi bir atom-altı parçacığın kimliği yoktur, çünkü sayılabilir olduğu için (i) koşulunu yerine getirmesine karşın, elektronu *o* elektron yapan bir şey olmadığından, (ii) koşulunu yerine getirmez. Nitekim bir Helyum atomunun birinci enerji seviyesinde bulunan iki elektronun, üst-üste-gelme (*superposition*) durumundan dolayı, hangisinin *hangi* elektron olduğunu belirleyebilecek bir olgu yoktur. *Kitlelerin* ise kimliğinin olmaması, (ii) koşulunu yerine getirmelerine karşın (i) koşulunu yerine getirmemeleridir. Nitekim bir kitleyi *o* kitle yapan şey belli olmasına karşın, sayılamaz bir şeydir. Örneğin, bir su kitlesini su yapan şey, H₂O moleküllerinden oluşuyor olmasıdır. Ancak su sayılamaz; 1 *litre* sudan söz edebiliriz, ancak, örneğin, 5 *tane* sudan söz edemeyiz. Başka bir deyimle, yukarıda da açıklandığı gibi, “Ne miktar su var?” sorusu anlamlı olmasına karşın, “Kaç tane su var?” sorusu anlamlı bir soru değildir. (Bkz. Lowe, 2003, s. 76, 78.)

Kimliğin ne gibi bir şey olduğu, aşağıda görüleceği gibi, benimsenen somut nesne kuramına göre değişir. Bireyin kimliği hep belli bir türü örnekleyen şeyin kimliği anlamındadır. Buna göre aynı bireyin, farklı türlerin örnekleyenleri olarak

Bir somut nesnenin *kimliği*, o nesnenin belli bir türden *bir* nesne olmasını sağlayan ve nesneyi *o* nesne yapan şeydir.

farklı kimlikleri olur. Örneğin bir tunç heykelin, sanat ürünü olan Heykel türünün örnekleyeni olarak kimliği, onun Bronz Külçesi türünün örnekleyeni olarak kimliğinden farklıdır. Aşağıda çeşitli kuramlarda ortaya konulan kimlik çeşitleri şöyle değerlendirilebilir:

Bir bireyin kimliği, onun taşıdığı içkin tümel özelliklerden oluşur: Önce *içkin özellik/içkin* olmayan özellik ayrımını açıklıyor, sonra da bu kimlik çeşidinin niye geçerli olmadığını gösteriyoruz. Bir bireyin taşıdığı bir özelliğin *içkin* olması, yalnız kendi doğasından kaynaklanan, yani o bireyin başka bireylerle olan bağıntılarına dayanmayan bir özellik olması demektir. Örneğin, bir insanın *kütlesi* onun *içkin* özelliği *ağırlığı* ise yeryüzüyle olan ilişkisine bağlı olduğu için onun *içkin*-olmayan bir özelliğidir. Sözelgesi bir astronotun yeryüzündeki kütlesi ile uzay boşluğunda kütlesi eşit olmakla birlikte bu iki yerdeki ağırlıkları çok farklıdır. Burada “kütle” sözcüğünü “durağan kütle” anlamında kullanıyoruz. Bir cismin ağırlığının durağan kütlesi ile çekim ivmesinin çarpımı olduğunu anımsayalım. Bu çekim ivmesi ise, cismin yeryüzüne olan uzaklığına bağlıdır. Dolayısıyla bir cismin ağırlığı, yalnız o cismin doğasından değil bu cisim ile başka biri cisim arasındaki ilişkisinden kaynaklanır. Böylece bir bireyin *kütlesinin* o bireyin *içkin* bir özelliği, *ağırlığının* ise o bireyin *içkin*-olmayan bir özelliği olduğunu görüyoruz.

Bir bireyin kimliğinin, onun taşıdığı içkin tümel özelliklerden oluşmadığı şöyle gösterilmiştir. Uzay boşluğunda birbirinden ayrı duran ancak tüm içkin özellikleri aynı olan iki küre düşünelim. Dolayısıyla eğer “bir bireyin kimliği, onun taşıdığı içkin tümel özelliklerden oluşur” tezi doğru olsaydı, iki küre aynı olmuş olurdu. Oysa bu küreler farklı olduğu için bu tez doğru değildir. (Bkz. Lowe, 2003, s. 79 - 80 ve Black, 1952.)

Bir bireyin kimliği, onu oluşturan madde, yani kitledir: Bu görüşü gene boşluktaki tüm içkin özellikleri aynı olan iki küre örneğine uygulayalım. Kimlik, küreyi bir yapan şey olduğuna göre, küreyi oluşturan maddelerin (kitlelerin) her biri onu oluşturan küreyi bir kılmalıydı. Buradaki varsayım aynı maddenin iki ayrı yerde birden olamayacağıdır. Oysa bir küreyi oluşturan madde, birçok başka küreyi ya da küre biçiminde olmayan başka bir şeyi de oluşturabilir, hatta evrenin çeşitli yerlerinde salt madde (kitle) olarak bulunabilirdi. Bu nedenle bireyin kimliğinin madde olmadığı söylemek durumundayız. (Bkz. Lowe, 2003, 80 - 80.)

Bir bireyin kimliği, onun biçimidir: Gene küre örneğini ele alacak olursak, bir tümel olarak kürenin biçimi, yani Kürelilik tümel özelliği, bir birey olan kürenin kimliği olamaz; çünkü örneğin, örnekteki tam-benzer ikinci küre (ve diğer tam-benzer küreler) de bu tümeli, Kürelilik’i örnekleyecektir.

Bir bireyin kimliği, maddenin bir biçimi örneklemedir: Gene küre örneğinde, bu görüşe göre sözü geçen kürelerden birinin kimliği, bir (küre biçimindeki) madde parçasının Küre biçimini örneklemesi olacaktır. Başka bir deyimle, sözü geçen kürenin kimliği bir *küre biçimindeki madde parçasıdır*. Bu görüş şöyle eleştirilebilir. Bu maddesel kürenin, bileşeni olan maddesinin değişimine bağlı olarak değişebileceğini kabul etmek gerekir. Ancak bu durumda maddesel küreyi, belli bir zaman anında kimliği olduğunu düşündüğümüz küre biçimindeki madde parçası ile özdeşleştiremeyiz. Çünkü eğer küre belli bir zamanda bileşeni olan maddesinin değişimine bağlı olarak değişiyorsa, bu maddenin tümünün belli bir t_1 zamanında bir küreyi oluştururken, t_1 ’e eşit olmayan t_2 gibi bir zamanda, örneğin, ilk küreye tam-benzer olan ikinci bir küreyi oluşturabileceğini düşünebiliriz. Bu nedenle bir bireyin kimliğinin, yukarıda anlatıldığı şekliyle, salt bir madde ve biçim bileşimi olamayacağı sonucuna varıyoruz. (Bkz. Lowe, 2003, s. 81.)

Bir bireyin kimliği, o bireyin uzay-zamansal konumudur. Bu anlayışa göre, örneğin yukarıdaki tam-benzer kürelerden birinin kimliği, bu kürenin tüm ömrü boyunca kapladığı, gene küresel biçimde olan, uzay bölgelerinin kümesidir. Bu durumda yukarıda ortaya konulan Bireylerin Girişmezliği İlkesi gereği, iki tam-benzer küme her zaman anında ya da aralığında hep farklı uzay bölgelerini kaplayacaktır. Bu durumda da her iki küreyi hem bir yapacak hem de her birini diğerinden *ayrı* kılacak koşulun sağlandığı söylenebilir. Ancak bu görüşün her ne kadar Bireylerin Girişmezliği İlkesi'ni yerine getirse de, gene yukarıda dile getirilen Bireylerin Bağımsız Olarak Varolabilme İlkesi'ni yerine getirmediği ileri sürülmüştür. Nitekim bu durumda birey olarak ele aldığımız her bir kürenin kimliği Uzay'ın kendisine bağımlı kılınmış oluyor. Oysa Bireylerin Bağımsız Olarak Varolabilme İlkesi'ne göre, her birey kendi dışında herhangi bir şeyden bağımsız olarak varolabilmelidir. Öte yandan, söz konusu kürenin her hangi bir zamanda kapladığı uzay bölgesi o kürenin dışında olan bir şeydir. Dolayısıyla kürenin varlığı kendisi olmayan bir şeye bağımlı oluyor. Bu nedenle de, bir bireyin kimliği, o bireyin uzay-zamansal konumudur görüşü geçersiz sayılır. (Bkz. Lowe, 2003, s. 82.)

Bir bireyin kimliği, onun taşıdığı, her biri birer içkin tikel özellik olan troplardan oluşur. Daha önce bir bireyin kimliğini, onun taşıdığı içkin tümel özelliklerden oluşamayacağını görmüştük. Çünkü bu durumda, geçersiz olan, tam-benzer iki farklı kürenin aynı olduğu gibi bir sonuca varmış olurduk. Oysa bu tam-benzer kürelerden her birinin taşıdığı içkin özellikler birer trop olduğunda, bunlara *içkin trop* diyelim, ancak birinci kürenin taşıdığı bir tropun, ikinci kürenin taşıdığı bir tropa *tam-benzer*, ancak ona özdeş olmadığını söyleyebileceğiz. Örneğin birinci kürenin taşıdığı küre-olma özelliği, ikinci kürenin taşıdığı küre-olma özelliği'ne tam-benzer olmasına karşın, ona özdeş değildir. Böylelikle iki tam-benzer küreyi birbirinden ayırabileceğimiz için, bir kürenin kimliğini, genel olarak da herhangi bir bireyin kimliğini, taşıdığı içkin troplarla özdeşleştirebileceğimiz söylenebilir.

Ancak bu görüşe de çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirileri iki sınıfa ayırabiliriz. (i) Birey-trop görüşüne, yani hem bireyin hem tropların temel kategori kabul edildiği görüşe, yönelik eleştiri: İki tam-benzer küre örneğini ele alalım. Bu durumda Küre 1'in taşıdığı içkin troplar ile Küre 2'nin taşıdığı içkin troplar tam benzerdir. Örneğin *Küre 1'in-kürelilik'i* ile *Küre 2'nin-kürelilik'i* tam-benzerdir, ancak özdeş değildir. Aralarındaki tek fark, birincisinde *kürelilik* Küre 1 tarafından, ikincisinde ise Küre 2 tarafından taşınıyor olmasıdır. Ancak öyle bir değişim düşünebiliriz ki bu *kürelilik*'ler ve genel olarak tüm bu tam-benzer içkin troplar değiş tokuş edilmiş olsun. O zaman da *Küre 1'in-kürelilik'i* ile *Küre 2'nin-kürelilik'i* arasında ve genel olarak tüm bu tam-benzer içkin troplar arasında bir ayrım yapamayacağımızdan iki küreyi birbirinden ayıramayacaktık. Budan dolayı bir bireyin kimliğinin, taşıdığı içkin troplar olduğunu söyleyemeyiz. (ii) Trop-demeti görüşüne, yani bir bireyin bir arada bulunan bir trop-demeti olduğunu savuna görüşe, yönelik eleştiriler: Bu durumda Küre 1 ile Küre 2 birer trop-demeti olup, onlara ait olan tüm içkin troplar birbirlerine tam-benzerdir. Bu trop-demetlerini sırasıyla D_1 ve D_2 olarak adlandıralım. Diyelim ki, örneğin, D_1 'e ait olan bir içkin trop artık D_1 'e ait olmasın. O zaman D_1 artık o demet olmaktan çıkıp varlığını sürdüremezdi. Bu durumda ise (i) görüşüne yöneltilen eleştiri (ii) için geçerli olamaz. Yani artık içkin tropların değiş tokuşu olanaklı olmadığından, iki trop demetini, dolayısıyla da iki tam-benzer küreyi, birbirinden ayıramayacağımız doğrultusundaki eleştiri geçerliliğini yitirmiş olur. Ancak bu durumda bir somut nesne çeşidi (yani birey) olan küreyi oluşturan trop-demetinin, genel olarak da herhangi bir bireyin içkin tropları-

nın değişmeyeceğini kabul etmek gerekir. Bu ise inandırıcı olmaktan uzaktır. (Bkz. Lowe, 2003, s. 83 - 84.)

Bir bireyin kimliği, sabip olduğu çıplak taşıyıcıdır: Daha önce Ünite 5'te *çıplak taşıyıcı*'nın ne bir özellik ne de özellikleri olan, dolayısıyla bir nesne de olmayan, ama gene de özellikleri taşıyan bir şey olduğunu söylemiştik. Her bireyin kendi çıplak taşıyıcısı olduğu için, çıplak taşıyıcının ait olduğu bireyin *bir* olmasını, başka bireylerden *ayrı* olmasını sağladığı ve bireyi *o* birey yapan şey olduğu, dolayısıyla da *o* bireyin kimliği olduğu söylenebilir. Tam-benzer iki küre örneğine dönecek olursak, her iki kürenin ayrı birer çıplak taşıyıcısı olması (ki bunlar özellik, dolayısıyla içsel özellik değildir), bu iki tam-benzer kümeyi birbirinden ayıracaktır. Ancak, Ünite 5'te de söylendiği gibi, özellikle deneyici felsefeciler, hiç özelliği olmayan bir şeyin varlığından kuşku duymuşlardır. Dolayısıyla çoğu felsefeci çıplak taşıyıcının keyfi olarak ontolojiye eklenen bir kategori olduğunu düşünürler. (Bkz. Lowe, 2003, s. 85 - 86.)

Bir bireyin kimliği, o bireyin kendilik'idir: Burada "kendilik" ifadesini Ortaçağ'da ilk kez John Duns Scotus (1266 - 1308) tarafından ortaya konulan Latince "*haecceitas*" sözcüğünün karşılığı olarak kullanıyoruz. Scotus'a göre *kendilik*, *çıplak taşıyıcı* (*substratum*)'dan farklı olarak, bireyin özelliklerinin taşıyıcısı olan özelliksiz bir taşıyıcı *değil*, *o* bireyi *o* yapan ve yalnızca *o* bireyde olan *özelliksiz* bir *özelliktir*. Bu durumda, her bireyin kendilik'i olan özellik, diğer bireylerin kendilikleri olan özelliklerden farklı olacağından, söz konusu bireyin kendiliği'nin *o* bireyin kimliğini oluşturduğu söylenebilir. Örneğin bu durumda tam-benzer Küre 1 ile Küre 2'nin kendilikleri farklı olacağından bu iki küreyi birbirinden ayırabileceğiz.

Bir kendilik, bu durumda ne niteliksel ne bağıntısal özelliği olmayan bir trop gibi bir şey olmalıdır. Tam-benzer iki küre örneğine geri dönersek, Küre 1'in kendiliği'nin, Küre 2'nin kendiliği'ne *tam-benzer* olduğunu da söyleyemeyeceğiz. Çünkü bu kendilikler *o* zaman tam-benzerlik bağıntısını taşırdı. Ne ki bir kendilik ne niteliksel ne bağıntısal özelliği olmayan bir trop olduğu için böyle bir bağıntıyı taşıyamaz. Bu durumda tek söylenebilecek şey Küre 1'in kendiliği'nin *Küre 1'e özdeş olan tikel özellik*, Küre 2'nin kendiliği'nin de *Küre 2'ye özdeş olan tikel özellik* olduğudur. Ancak bu durumda kendilik'i çıplak taşıyıcıdan ayırabilme sorunu ile karşılaşmış oluruz. Nitekim her iki şey de somut nesne olmayan ve özellik taşımayan tikel şeyler olmuş olur. Öte yandan çoğu felsefecinin çıplak taşıyıcıyı keyfi olarak ontolojiye eklenen bir kategori olarak gördüklerini söylemiştik. Bu durumda aynı nitelemeyi kendilik için yapmak durumundayız. Bu nedenle, bireyin kimliğinin, *o* bireyin kendilik'i olduğunu söylemenin pek olanaklı olmadığı görülüyor. (Bkz. Lowe, 2003, s. 87 - 88.)

SOMUT NESNELERİN ÖZDEŞLİĞİ

Leibniz Yasası ve Leibniz İlkesi

Genel olarak herhangi *B* gibi bir türe ait şeylerin *özdeşlik ölçütü*nün genel biçimi şöyledir (bkz. Lowe, 2003, s. 91):

- (3) *x* ile *y*, *B* türüne ait şeyler olduğunda, *x* ile *y* *özdeştir* ancak ve ancak *x* ile *y*, *K* gibi bir koşulu yerine getirirse.

Bu ölçütün çeşitli metafizik kuramlarında kullanılan en yaygın biçimi *Leibniz Özdeşlik Ölçütü* olup, bu ölçütün *Zayıf Leibniz Özdeşlik Ölçütü* (ZLÖ) ve Kuvvetli Leibniz Özdeşlik Ölçütü (KLÖ) olmak üzere iki biçimi olup sırasıyla şöyle dile getirilebilir:

(ZLÖ) x ile y özdeşdir ancak ve ancak x ile y 'nin tüm özellikleri aynı ise.

(KLÖ) x ile y özdeşdir ancak ve ancak x ile y 'nin tüm içkin özellikleri aynı ise.

Bu ölçütlerin her iki biçimi de aslında biri *Leibniz Yasası* öbürü ise *Leibniz İlkesi* olarak adlandırılan iki önermenin birlikte evetlemesine eşdeğerdir. *Leibniz Yasası*'na, *Özdeşlerin Ayırteşilemezliği İlkesi*, *Leibniz İlkesi*'ne ise *Ayırteşilemezlerin Özdeşliği İlkesi* de denir. *Leibniz Yasası*'nı, her iki biçimde de mantıkça geçerli olduğu için, "Zayıf" ya da "Kuvvetli" olarak nitelemeden, *Leibniz İlkesi*'nin iki biçimini ise bu nitelemeleri kullanarak *Zayıf Leibniz İlkesi (ZLI)* ve *Kuvvetli Leibniz İlkesi (KLI)* olarak aşağıda dile getiriyoruz:

Leibniz Yasası: x ile y özdeş ise, x ile y 'nin tüm (içsel) özellikleri aynıdır.

(ZLI) x ile y 'nin tüm özellikleri aynı ise, x ile y özdeşdir.

(KLI) x ile y 'nin tüm içsel özellikleri aynı ise, x ile y özdeşdir.

Leibniz Yasası, yukarıda söylendiği gibi, mantıkça geçerli bir önermedir. Öte yandan *Leibniz İlkesi*'nin iki biçimi olan, (ZLI) ile (KLI) mantıkça geçerli olmamakla birlikte, tartışmaya açık olan birer metafizik önermedir.

Leibniz Yasası mantıkça geçerli bir önermedir. Öte yandan *Leibniz İlkesi*'nin iki biçimi olan, (ZLI) ile (KLI) ise tartışmaya açık olan birer metafizik önermedir.

Leibniz yasasının niçin mantıkça geçerli olduğunu açıklayınız.

SIRA SİZDE

Somut Nesnelerin Parçaları ve Özdeşlik Sorunu

Somut nesnelere ilişkin özdeşlik ölçütlerinin farklı yer ve zamanlarda birden çok sayıda parçaları olan somut nesnelere de uygulanması gerekir. Somut nesnelere ilişkin özdeşlik sorunu şöyle ifade edilebilir: A_1 , t_1 zaman anında ve A_2 , t_2 zaman anında varolan B türünden somut nesne parçaları olduğunda, parçası A_1 olan x nesnesi ile parçası A_2 olan y nesnesi birbiriyle özdeş midir? Eğer t_1 ve t_2 zaman anları özdeş ise, sözü geçen soruna *eşzamanlı (senkronik) özdeşlik* sorunu, eğer t_1 ve t_2 zaman anları özdeş değil ise, soruna *zamanlar-arası (diyakronik) özdeşlik* sorunu denilir. Bu sorunları irdelemek için aşağıdaki üç örneği ele alıyoruz:

(i) *Eşzamanlı özdeşlik*: Bir ağacın gövdesinin arkasında belli bir t anında bulunan bir kaplan olduğunu düşünelim, öyle ki gövdenin bir tarafından kaplanın başı öbür tarafından kuyruğu görünüyor olsun. Buradaki eşzamanlı özdeşlik sorunu şöyle ifade edilebilir: Bir taraftan t anında bir kaplan başı öbür taraftan da gene t anında bir kaplan kuyruğu gördüğümde, t -anında-kaplan-başının ait olduğu kaplan ile t -anında-kaplan-kuyruğu'nun ait olduğu kaplan özdeş midir, yani bu kaplanlar *aynı* kaplan mıdır? Verilebilecek yanıtlardan biri, bir kaplanın parçası olan t -anında-kaplan-başı ile gene bir kaplanın parçası olan t -anında-kaplan-kuyruğu'nun *aynı* kaplanın parçaları olduğudur. Bu durumda parçası t -anında-kaplan-başı ile gene parçası t -anında-kaplan-kuyruğu olan kaplanların *eşzamanlı özdeşliği*nden söz ederiz. (Bkz. Lowe, 2003, s. 90.)

(ii) *Zamanlar-arası özdeşlik*: Bu sefer de önce t_1 anında bir ağacın arkasında bulunan bir kaplan, daha sonra da t_1 'den farklı bir t_2 anında gene aynı ağacın arkasında bulunan bir kaplan gördüğümüzü düşünelim. Buradaki zamanlar-arası özdeşlik sorunu şöyle ifade edilebilir: t_1 -anındaki kaplan ile t_2 -anında-kaplan özdeş midir, aynı kaplan mıdır? Eğer özdeş ise bu zamanlar-arası özdeşliğin ölçütü nedir? Verilebilecek yanıtlardan biri, ilk bakışta, t_1 -anındaki kaplan'ın tüm parçalarının, t_2 -anında-kaplan'ın tüm parçaları ile özdeş olmasıdır. Ancak bu yanıt geçerli değildir. Çünkü örneğin, t_1 -anında-kaplan'ın kuyruğu varken, t_2 -anında-kaplan'ın kuyruğu kopmuş olabilir, ya da organ nakli yolu ile kalbi değişmiş olabilir. Dolayısıyla

la bir somut nesnenin zamanlar-arası sürekliliğini sağlayacak bir özdeşlik ölçütü bulunması gerekir. (Bkz. Lowe, 2003, s. 90 - 91.)

Tunç Heykel: Belli bir t zaman anında uzayın U_t bölgesini kaplayan bir tunç heykelin bulunduğunu düşünelim. Bu heykel bir birey olup, maddesi U_t uzay bölgesini dolduran tunç kitlesidir. Bölgenin her alt bölgesini dolduran madde, tunç heykelin bir parçasıdır. Bu parçaların (Bileşenler Mantığı anlamında) toplamı, tunç heykelin maddesi ile özdeştir. Tunç heykelin maddesi olan tunç kitlesi, aynı t zamanında uzayın U_t bölgesini kaplar. Ancak tunç heykel ile tunç kitlesi özdeş olmayan somut nesnelerdir; birincisi bir *birey*, ikincisi ise bir *kitledir*.

Tunç heykeli ile tunç kitlesinin farklı olduğunu göstermek için t^* gibi t anından sonra gelen farklı bir zaman anında tunç heykelin parçalandığını veya eritildiğini düşünelim. Bu durumda t^* zaman anında tunç heykelin varlığı sona erer ama maddesi olan tunç kitlesi varlığını sürdürür. Sözgelişi bir veya birden çok sayıda başka bireylerin maddesini oluşturur. Erimiş veya parçalanmış olan bu tunç kitlesinin daha önceki tunç heykelinin kitlesiyle özdeş sayılması, her iki kitlenin *aynı* atomlardan oluşmasından ötürüdür. Atom ise birey olduğundan kitlenin özdeşliğinin, *bireylerin özdeşliğine* dayandığını görüyoruz. Tunç heykeli ile tunç kitlesinin farklı olduğunu şöyle açıklıyoruz: Tunç heykelin taşıdığı bir özellik olan t^* anında varlığını yitirme özelliğini onun t anındaki maddesi olan tunç kitlesi taşımaz. O halde mantıkça geçerli olan Leibniz Yasası gereği tunç heykel ile tunç kitlesi özdeş değildir. Başka bir deyimle, t -anındaki-tunç heykeli ile t -anındaki-tunç kitlesi arasında eşzamanlı bir özdeşlik yoktur. Nitekim bu yasa gereği özdeş olan nesnelerin özellikleri aynı olmalıdır. Oysa tunç heykelin taşıdığı bir özelliği tunç kitle taşımıyor, o halde bu iki nesne özdeş değildir. Böylece iki farklı somut nesnenin aynı t zamanda aynı U_t bölgesini kapladığı ortaya çıkıyor. Ancak bu durum Girişmezlik İlkesi ile çelişik değildir. Çünkü tunç heykel ile tunç kitlesi farklı somut nesne türlerini örnekler; tunç heykel bir *birey*, tunç kitlesi ise bir *kitledir*. İkinci önemli bir nokta, bu örnekte ve daha önceki kaplan örneğinde görüldüğü gibi, genellikle bir birey kendi parçalarının toplamıyla özdeş değildir.

Küçük Menderes (Kaystros) Nehri: Heraklitos “aynı nehirde iki kez yıkanamazsın, çünkü nehir sürekli akıp gider” demesine karşın, Quine “*aynı nehirde* iki kez yıkanabilirsin ama aynı *nehir-evresinde* değil” demiştir. Heraklitos’un dediği şu anlama gelir: Nehrin belli bir yerinde t_1 anında akan su ile t_1 ’den farklı t_2 gibi bir anda akan su farklı olacağından, bir kişi aynı nehirde iki kez yıkanamaz. Quine’in söylediği ise şu anlama gelir: t_1 anındaki nehir ile t_2 anındaki nehir, aynı nehrin iki evresidir. Dolayısıyla bir kişi t_1 anındaki nehir olan nehir- evresinde, kısaca *nehirin t_1 -evresinde* ya da t_2 anındaki nehir olan nehir-evresinde, kısaca *nehirin t_2 -evresinde* iki kez yıkanamaz. Ancak bu nehir-evreleri aynı nehrin evreleri olduğu için, kişi nehrin değişik evrelerinde yıkanmakla aynı nehirde yıkanmış olur.

Nehrin yatağında akan su, su moleküllerinden oluşan bir *kitledir*. Dolayısıyla her nehir-evresi bir su-evresidir. Ama her su-evresi bir nehir-evresi değildir. Bir su kitlesi, onun su-evrelerinin toplamı olmasına karşın bir nehir onun yatağında akan suların toplamıyla özdeş olmadığından, bir nehir de bir su kitlesi değildir.

Quine, bir somut nesnenin evrelerini ve bu evreler arasındaki ilişkileri açıklamak için bugün *Küçük Menderes* olarak adlandırdığımız, M.Ö. 400 yıllarındaki Lidya’da ismi *Kaystros* olan nehrin evrelerini ele alıyor. M.Ö. 400 yılının birinci günündeki *Kaystros*, *Kaystros’un t_1 -evresi* (kısaca A_1); iki gün sonraki *Kaystros*, *Kaystros’un t_2 -evresi* (kısaca A_2) olsun. Öte yandan A_2 ’nin bulunduğu aynı günde, A_1 ’i

oluşturan aynı su moleküllerinden oluşan A_3 öyle bir su kitlesidir ki A_3 'ün yarısı *Kaystros'un Aşağı Kaystros Vadisi* bölümünde akan su olup, diğer yarısı *Ege Denizi*'nin çeşitli yerlerine dağılmıştır. (Bkz. Quine, 1961, s. 65 - 66.) Burada A_1 ve A_2 bir birey olan *Kaystros* nehrinin evreleri, A_1 'i oluşturan su kitlesi ile A_3 su kitlesi ise aynı bir su kitlesinin evreleridir. Bu durumda şu sorular sorulabilir: A_1 ile A_2 ve A_1 ile A_3 arasındaki zamanlar-arası özdeşlik neye dayanır? Birinci sorunun yanıtı birey türü olan Nehir'e özgü kimlik ölçütüne dayanır. Bu sorunun yanıtı ile ilgili olarak şunu vurgulamak gerekir. *Kaystros* bir birey olarak evrelerinin toplamına özdeş değildir. A_1 ile A_2 iki farklı zaman anında bu nehrin maddeleridir. Ama nehir maddesi ile özdeş değildir. İkinci sorunun yanıtı ise A_1 ile A_3 su kitlelerinin moleküllerinin aynılığıdır. Aslında, aşağıda göreceğimiz gibi, Quine A_1 ile A_2 'ye nehrin ve A_1 ile A_3 'e su kitlesinin (zamansal) *evreleri* diyerek *dört-boyutlu* somut nesne kuramına bir giriş yapmıştır.

Quine'm Küçük Menderes nehri ile ilgili verdiği örneği Bay A. adlı kişiyle ilgili olarak yeniden ifade ediniz.

SOMUT NESNELERİN DEĞİŞİMİ

Daha önce, Ünite 5'te, belli bir zaman anında belli bir yerde bulunan bir somut nesnenin devinimini, bu nesnenin bir sonraki zaman anında farklı bir yerde bulunması demek olduğunu söylemiştik. Dolayısıyla bir somut nesnenin devinimi aslında *yer değiştirme* anlamında bir *değişim*dir. Öte yandan, örneğin Trop Kuramları'nda, bir somut nesnenin *değişimini* belli bir yerde belli bir anda varolan bir tropun yerine bir sonraki zaman anında bu tropla aynı zamanda varolamayan bir tropun gelmesi olduğunu söylemiştik. Buna da bir somut nesnenin nitelik değişimi diyebiliriz. Sezgisel olarak bir somut nesnenin deviniminin (yer değişiminin) ve nitelik değişiminin olduğu zaman süresinde özdeşliğini koruduğunu, yani aynı nesne sayıldığını, düşünürüz. *Yer değişimi* süresinde bir somut nesnenin özdeşliğini korumasına örnek verecek olursak, bugün (t_1 zamanında) salondan getirmiş olup, çalışma odamda üstünde oturduğum A sandalyesi ile dün (t_2 zamanında) salonda oturduğum A sandalyesinin aynı sandalyeler olduğunu, yani özdeş sandalyeler olduğunu düşünürüm. Öte yandan nitelik değişimi süresinde bir somut nesnenin özdeşliğini korumasına örnek verecek olursak, gene bugün (t_1 zamanında) üstünde oturduğum ve kırmızıya boyatmış olduğum A sandalyesi ile dün (t_2 zamanında) rengi kahverengi olan üstünde oturduğum A sandalyesinin aynı sandalyeler olduğunu, yani özdeş sandalyeler olduğunu düşünürüm. Başka bir deyimle A sandalyesi (yer ya da nitelik) değişimi süresince özdeşliğini korur. Metafizikçiler bir somut nesnenin değişimi süresince özdeşliğini korumasının üç farklı açıklamasını vermişlerdir: (i) *Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı*, (ii) *Dört-boyutlu Somut Nesne Kuramı*, (iii) *Evreli Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı*. Biz önce bu kuramlardan ilk ikisini karşılaştırmalı olarak ortaya koyuyor daha sonra da üçüncüsünü inceliyoruz.

Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramı ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı

Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı'na, kısaca *üç-boyutluluk*'a göre bir somut nesnenin zaman süresince özdeşliğini koruması, tümüyle her zaman anında aynı nesne olması demektir. Başka bir deyişle, yukarıdaki sandalye örneğindeki gibi, A gibi bir somut nesne ömrünün geçtiği, $t_1, \dots, t_n$ anlarının hepsinde aynı nesnedir. Yani

t_1 -deki- A , ..., t_n -deki- A arasında zamanlar-arası (diyakronik) bir özdeşlik vardır. Öte yandan *Dört-boyutlu Somut Nesne Kuramı*'na, kısaca *dört-boyutluluk*'a göre gerçek anlamda bir somut nesnenin zamanlar-arası özdeşliğinden söz edemeyiz. Bu durumda, yukarıdaki sandalye örneğine dönecek olursak, t_1 -deki- A sandalyesi ile t_2 -deki- A sandalyesi özdeş değildir; bunlar, daha önce Quine'nın örneklerinde gördüğümüz gibi, A somut nesnesinin, *evreleri* ya da *zamansal parçalarıdır*. Dolayısıyla aslında bir somut nesne zamansal parçalarının toplamından oluşur.

Bu durumda, *üç-boyutluluk*'a geri dönecek olursak, bu görüş bir somut nesnenin zamansal parçaları olduğunu yadsır. Dolayısıyla somut nesneler üç-boyutlu uzayda yer alan nesnelerdir. Ayrıca dördüncü boyut olan zaman boyutu, somut nesnenin bir boyutu değildir; yani somut nesne, üç-boyutlu bir nesnedir. Bu nedenle bu görüşe "üç-boyutluluk" denilmiştir. Böyle bir somut nesne anlayışında, bir somut nesnenin yalnız *uzaysal parçaları* bulunur. Örneğin yukarıda sözü geçen A sandalyesi (ayakları, üst tablası gibi) çeşitli uzaysal parçalarından oluşur. Dolayısıyla bu görüşe göre, yalnız uzaysal parçalar kabul edildiğinden, bir somut nesne ömrünü geçirdiği tüm zaman anlarında tümüyle bir bütün olarak varolur ve böylece özdeşliğini korur. Dolayısıyla bu görüşte somut nesne salt üç-boyutlu bir *uzaysal* nesnedir.

Şimdi de *dört-boyutluluk*'a geri dönelim. Bu görüşe göre, üç-boyutlu uzayın yanı sıra, zaman, nesnenin dördüncü boyutudur. Bu nedenle bu görüşe "dört-boyutluluk" denilmiştir. Dolayısıyla bu görüşte, bir somut nesnenin *uzaysal uzanımının* yanı sıra *zamansal uzanımı* da vardır. Nasıl bir somut nesnenin uzaysal uzanımı olması, farklı uzaysal parçalarının farklı yerleri kaplaması ise, zamansal uzanımı olması, farklı zamansal parçalarının farklı zamanları kaplaması demektir. Böylece bu görüşte somut nesne bir *uzay-zamansal* nesne olmuş oluyor.

Üç-boyutlu somut nesne ile dört-boyutlu somut nesne anlayışlarına koşut olarak bu görüşlerin savundukları iki ayrı zaman görüşünden söz edilir. Buna göre üç-boyutluluk, şimdilik denilen bir zaman anlayışını benimser. Bu zaman anlayışına göre, yalnız şimdi olan gerçekten vardır; geçmişte olmuş bitmiş olan ya da gelecekte olacak olan bir şey varolan bir şey değildir. (Ancak Şimdilik'te " A_1 somut nesnesi geçmişte var *idi*" veya " A_2 somut nesnesi gelecekte var *olacak*" biçimindeki önermelerin doğru olabileceği kabul edilir.) Böylece *üç-boyutluluk*'ta şimdiki zamanın ve dolayısıyla "şimdi" sözcüğünün dünyanın ontolojik yapısını betimlemede bir ayrıcalığı vardır. *Şimdilik* ile *üç-boyutluluk*'un arasındaki ilişkiyi şöyle anlatabiliriz. *Üç-boyutluluk*'u benimsemenin nedeninin *Şimdilik* olduğu söylenebilir, çünkü yalnız şimdiki zaman gerçek ise, somut nesnenin (geçmişteki ve gelecekteki) zamansal parçalarının gerçekliğinden söz edemeyiz. Dolayısıyla bu zaman anlayışında yalnız somut nesnenin uzaysal parçaları gerçektir, bu ise *üç-boyutluluk*'u benimsemeyi gerektirir.

Öte yandan *dört-boyutluluk*'ta şimdiki zamanın ya da "şimdi" sözcüğünün herhangi bir ontolojik ayrıcalığı yoktur. Bütün zamanlar (geçmiş, şimdi, gelecek) ve bu zamanlarda varolan şeyler aynı derecede gerçektir. Daha önce de söylendiği gibi, zaman yalnızca nesnenin dördüncü boyutu olduğundan, bir somut nesne aslında ömrünün tüm zaman anlarına yayılan değişmeyen, durağan bir zamansal *yayılım* olup, dünyanın gerçek ontolojik yapısını oluşturur. Bu ontolojik yapıda, geçmiş, şimdi ve gelecek anları, somut nesneler ve olayların hepsi eşit olarak gerçek olup aralarındaki ilişki *daha önce*, *aynı zamanda* ve *daha sonra* ikili bağıntıları ile belirlenir. Örneğin iki olaydan birinin daha önce olduğundan, aynı zamanda olduğundan ya da birinin diğerinden daha sonra olduğundan söz ederiz. Ancak bu

olayların hepsi eşit olarak gerçektir. Bu durumda, örneğin *Eyyafyallayöküll Yanar-dağı'nın 1820'lerde patlaması* ile şimdi ya da daha sonra patlaması eşit olarak gerçektir. Bu zaman-dışılıktan dolayı da bu zaman anlayışına *daimicilik* denilmiştir. *Daimicilik* ile *dört-boyutluluk*'ün arasındaki ilişkiyi de şöyle anlatabiliriz. *Dört-boyutluluk*'ü benimsemenin nedeninin *daimicilik* olduğu söylenebilir. Nitekim somut nesnenin zamansal parçalarının kabul edilmesi, tüm zamanların ve zamanlardaki şeylerin aynı oranda gerçek olduğunu varsayar. Öte yandan Daimicilik zaman anlayışından kalkarak somut nesnelerin zamansal parçalarının toplamından oluştuğu sonucuna varılabilir. Bu ise *dört-boyutlu* somut nesne anlayışını benimsemek demektir. (Bkz. Loux, 2002, s. 215 - 223.)

Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramı ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı'nın Değerlendirmesi

Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı (*üç-boyutluluk*) bir bakıma sağduyusal olarak kabul görmesi beklenen bir kuramdır. Nitekim gündelik yaşamımızda gördüğümüz, kullandığımız somut nesnelerin geçen gün, dün, bugün gibi zaman aralıklarında tümüyle aynı nesneler olduklarını, dolayısıyla zaman süresi boyunca özdeşliklerini koruduğunu düşünürüz. Quine'in *Küçük Menderes (Kaystros) Nebri* örneğine dönecek olursak, *üç-boyutluluk*'a göre A_1 ve A_2 aynı nehirler, A_1 ile A_3 ise aynı su kitleleri olup gerek A_1 ile A_2 arasında gerekse A_1 ile A_3 arasındaki zamanlar-arası özdeşlik vardır. *Üç-boyutluluk*'a göre, bir somut nesnenin zamanlar-arası değişim karşısında özdeşliğini yitirmiyor olması bir temel ontolojik kavramdır; yani başka kavramlar yardımıyla çözümlenmeye gereksinimi olan bir kavram değildir. (Bkz. Loux, 2002, s. 230.)

Öte yandan Dört-boyutlu Somut Nesne Kuramı (*dört-boyutluluk*), en azından ilk bakışta sağduyuya aykırı gibi görünen bir anlayışla, A_1 ile A_2 'yi aynı nehrin, A_1 ile A_3 'ü ise aynı kitlenin, zamansal parçaları ya da, Quine'in deyimiyle, evreleri olarak görür. Sağduyuya aykırı görünmesinden ötürü de bu kuramın çeşitli uslamalamalarla savunulması gerekir. Aşağıda *dört-boyutluluk*'ü *üç-boyutluluk*'a karşı haklı göstermeyi amaçlayan bir uslamalamayı ele alıyoruz. Bu uslamalama *üç-boyutluluk*'ün bir somut nesnenin genel olarak değişimini açıklayamadığını, buna karşılık *dört-boyutluluk*'ün bunu açıklayabildiğini göstermeyi amaçlar.

Diyelim ki A somut nesnesi t_1 anından daha sonra gelen t_2 anı arasında varlığını sürdürüyor, ancak bu iki zaman anları arasında bir zamanda b gibi içkin ama ilineksel bir özelliğini (tropunu) kaybediyor olsun. (Örneğin A , Ahmet, t_1 , 2009 Yazı, t_2 de 2009 Güzü olsun ve Ahmet 2009 Yazı'nda güneşten bronzlaşmış bir tene sahip olup, 2009 Güzü'nde bu bronzlaşmayı yitirmiş olsun.) *Üç-boyutluluk*'a göre, t_1 -anında- A ile t_2 -anında- A (örneğin t_1 -anında-Ahmet ile t_2 -anında-Ahmet) özdeş olmalıdır. Ancak t_1 -anında- A (t_1 -anında-Ahmet) b özelliğine (bronz-tenli-olma özelliğine) sahip iken, t_2 -anında- A (t_2 -anında-Ahmet) b özelliğine sahip değildir. Bu ise, mantıksal doğru olduğu için, vazgeçilemeyecek olan Leibniz Yasası'na aykırıdır. Dolayısıyla *üç-boyutluluk*'ü savunmak isteyen biri t_1 -anında- A ile t_2 -anında- A 'nın özdeş olduğunu ancak Leibniz Yasası'nı yadsıyarak ileri sürebilir; bu ise kabul edilemez. Öte yandan bu *dört-boyutluluk* için bir sorun oluşturmaz. Nitekim t_1 -anında- A ile t_2 -anında- A özdeş olmadığından Leibniz Yasası ile çelişmez. Ancak t_1 -anında- A ile t_2 -anında- t_1 , dört-boyutlu bir somut nesne olan aynı A 'nın zamansal parçaları olduğundan, değişim karşısındaki özdeşlik açıklanmış olur.

Buna karşılık, *üç-boyutluluk*'u savunanlar, *b* özelliğine sahip olmayı zaman-endeksli özellikler olarak, yani *t₁-anında-b'ye-sahip-olma* ile *t₂-anında-b'ye-sahip-olmama* olarak ele aldığımızda, Leibniz Yasası ile çelişmeyeceğini söyleyeceklerdir. Çünkü bu durumda aynı *A* kişinin (bireyinin) hem bir özelliğe sahip olduğunu hem de olmadığını değil, aynı *A*'nın, *t₁* anında, *t₁-anında-b'ye-sahip-olma*, *t₂ anında ise, t₂-anında-b'ye-sahip-olmama* özelliğini taşıdığını söylemiş oluruz. *Dört-boyutluluk*çu ise buna karşılık, *üç-boyutluluk*çunun yalnız zaman-endeksli özellikleri kabul etmek zorunda kalacağını, bunun ise savunulur olmadığını ileri sürecektir. (Bkz. Loux, 2002, s. 233 - 234 ve Loux, 2008, s. 414 - 415.)

Evreli Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramları

Evreli Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramları (kısaca *Evreli Üç-Boyutluluk*), *Üç-Boyutluluk* ile *Dört-Boyutluluk* arasında yer alan, bir bakıma bu iki türden kuramın bir sentezi (bireşimi) niteliğinde olan kuramlardır.

Evreli Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramları (kısaca *Evreli Üç-Boyutluluk*), *Üç-Boyutluluk* ile *Dört-Boyutluluk* arasında yer alan, bir bakıma bu iki türden kuramın bir sentezi (bireşimi) niteliğinde olan kuramlardır. Nitekim daha önce anlatıldığı gibi, *Üç-Boyutluluk*'ta zamana bağlı nesne-evreleri yer almayıp, somut nesne üç boyutludur. *Dört-Boyutluluk*'ta ise somut nesne daha çok "zamansal parça" olarak adlandırılan bu tür nesne-evrelerinden oluşan dört-boyutlu bir yayılımdır. Öte yandan *Evreli Üç-Boyutluluk*'ta nesne-evreleri kabul edilmesine karşın, somut nesne üç boyutludur. Biz bu son tür kuramlarda değişimin nasıl olanaklı olduğunu açıklamak için iki görüşü inceleyeceğiz: (i) Bu ünitenin birinci bölümünde, yani "Somut Nesnelerin Yalın Somut Nesnelerden Oluşması" adlı bölümünde ele alınan ve tropların yanı sıra uzay ile zaman'ı troplardan farklı iki temel kategori sayan görüş. Bu görüşe *Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı* diyeceğiz. (ii) Denkel'in (Ünite 5'te söylediğimiz gibi) sınırlandırılmış-içsel biraradalık bağıntılarına dayanan (ve uzay ile zaman'ı troplardan farklı iki temel kategori *saymayan*) trop demeti görüşü. Bu görüşe ise *Evreli Trop Demeti Kuramı* diyeceğiz.

(i) *Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı*'nda *Değişim ve Somut Nesnenin Özdeşliği*: Bu kuramda somut nesnenin gerek yer değişimini (devinimini) gerekse niteliksel değişimini yukarıda sözü edilen ve bir birey olan Trafik Lambaları Dizgesi (*TLD*) yardımıyla açıklıyoruz. Bir somut nesnede gerek niteliksel değişim gerek yer değişimi olabilmesi için somut nesnenin en az iki evre boyunca varlığını sürdürmesi gerekir. Tek bölgecikli ama iki evresi olan bir somut nesnede her iki çeşit değişim olanaklıdır. Önce niteliksel değişimle başlayalım. *t₁*, *t₂* ve *t₃* ardı ardına gelen üç zaman anı olup, *TLD*'de *t₁* anında kırmızı ışık, *t₂* anında sarı ışık, *t₃* anında ise yeşil ışık yanıyor olsun. *TLD*'nin *u₁* bölgeciğinde *t₁* evresinde kırmızılık tropu, *t₂* ve *t₃* evrelerinde ise renksizlik tropu vardır. *TLD*'nin *u₂* bölgeciğinde *t₁* ve *t₃* evrelerinde renksizlik tropu, *t₂* evresinde ise sarılık tropu vardır. Son olarak *TLD*'nin *u₃* bölgeciğinde *t₁* ve *t₂* evrelerinde renksizlik tropu, *t₃* evresinde ise yeşillik tropu vardır. Şimdi *TLD*'nin bu niteliksel değişimler boyunca niye aynı birey kaldığını, yani özdeşliğini koruduğunu açıklamak gerekir. Bu kuram açısından, eğer *TLD*, *t₁*, *t₂* ve *t₃* evrelerinde aynı nesne ise, *TLD*'nin özdeşliğini koruduğu sonucuna varabiliriz. Dolayısıyla şu soruyu yanıtlamamız gerekir: *TLD*, *t₁*, *t₂* ve *t₃* evrelerinde metafizik anlamda niye aynı bireydir? Aynı bireydir, çünkü *TLD* niteliksel değişimde ortaya çıkan dokuz farklı yalın somut nesnenin toplamıyla özdeş olmayıp, bu toplama ek olarak toplamın bileşenleri arasında bağıntılar içermektedir. Bu bağıntılardan dolayı *TLD* üç bölgecikli bir dizge dolayısıyla da bir bireydir. Bu dizgedeki değişim ancak bir düzen içinde gerçekleşebilir.

TLD'nin yer değişimini örneklendirmek için ise, t_1 -evresi ile t_2 -evresi arasındaki t_1^* gibi bir evrede, yani kırmızı ışığın yanmaya devam ettiği bir evrede, direğin hafifçe eğildiğini varsayalım. Bu durumda u_1 , u_2 ve u_3 bölgecikleri onlara yakın olan, sırasıyla u_1^* , u_2^* ve u_3^* bölgeciklerine dönüşerek *TLD* yer değiştirmiş olur. Bu yer değişimi salt devinim olup niteliksel değişim içermez. Öte yandan bu yer değiştirme süresince *TLD*'nin özdeşliğini korumasının açıklaması bir önceki niteliksel değişimdekinden farklı değildir.

(ii) *Evreli Trop Kuramı'nda Değişim ve Somut Nesnenin Özdeşliği*: Denkel'in ortaya koyduğu böyle bir kuramda, tasarladığı biraradalık bağıntısı onun somut nesne anlayışına dayanıyor. Denkel Trop Demeti Kuramı'nı savunanların tümü gibi, somut nesnenin yalnız tropların demeti olduğu görüşünü benimsiyor. Denkel'e göre, bir fiziksel somut nesneyi oluşturan trop türleri, ilgili fizik kuramınca (yani *a priori* metafizik ilkeleri ile değil, *a posteriori* bilimsel verilere dayanarak) belirlenir. Buna göre $b_1, \dots, b_n$ troplarından oluşan *A* gibi bir somut nesneyi göz önüne alalım. Bu tropların türleri sırası ile $B_1, \dots, B_n$ olsun. Örneğin bi tropu belirlenmiş bir renk tonu ise B_1 bu tropun türünü oluşturan Renkler Sınıfı' (kısaca Renk) dır. İşte Denkel'in savı ilgili somut nesneleri oluşturan $B_1, \dots, B_n$ trop türlerinin (belirlenebilenlerin) fizik yasalarınca saptanmış olduğudur.

Bir belirlenebilen ait her trop uzay ve zaman içinde sonlu ve sürekli bir yer kaplar. Birbirine *tam* olarak benzeyen iki trop, örneğin iki kırmızılık tonu, uzay ve zaman içinde farklı yer kaplamakla birbirinden ayrılabilir. Bir trop uzay ve zaman içinde sonlu bir bölgeyi kaplar. Farklı zamanlarda farklı uzaysal yerler bulunabilir. Bu durumda bölgeyi kaplayan tropun farklı zamanlarda farklı yerlerde bulunduğunu, dolayısıyla devindiğini söyleyebiliriz. Devinen bir tropu kapsayan bir somut nesne ise yer değişimine uğradığından devinen bir somut nesne olur. Böylece Denkel'in trop ve somut nesne anlayışının devinime olanak verdiğini görüyoruz.

Ancak Demet Kuramı özellik değişimini olanaksız kılar. Çünkü bir somut nesnenin özellik değişimine uğraması, somut nesneyi oluşturan tropların değişmesi demektir. Oysa trop demetindeki en küçük değişiklik demetin oluşturduğu somut nesnenin yok olması demektir. Oysa trop demetindeki en küçük değişiklik bu demet ile özdeş olan somut nesnenin yok olması demektir. Denkel (1996, s. 108-109) bu durumu göz önünde tutarak özellik değişimi olgusunu şöyle açıklıyor. Uzun süreli olan, dolayısıyla zaman içinde özellik değişimine uğrayan her somut nesne, hiçbir özellik değişimine uğramayacak kadar kısa (ama gene de sonlu) süreli olan *nesne-evreleri* dizisi sayılabilir. Demet Kuramı, uzun süreli fiziksel nesnelere uygulanacak yerde yalnızca nesne-evrelerine uygulanır. Oysa nesne-evreleri yer değişikliğine uğrayabilmekle birlikte, tanımları gereği özellik değişimine uğrayamazlar. Böylelikle nesne-evrelerine sınırlandırılması sayesinde Demet Kuramı'nın geçerliliği sağlanmış olur. Ancak uzun süreli somut nesnelerin kimliklerini açıklamak sorununa bir çözüm gerekecek.

Denkel bu soruna çözüm olarak tikel öz ya da *biçim-örneği* (*form-token*) dediği bir kavramı ortaya koyuyor (1996, s. 113, 135-141). *Tikel öz* uzun süreli somut nesnenin ait olduğu türe özgü değişmeyen özelliklerinin, yani *özsəl troplarının* demeti anlamına gelir. Denkel, somut nesnenin ait olduğu türün özüne *biçim-tipi* (*form-type*) diyor. Somut nesnenin tikel işlevindeki biçim örneği, biçim tipini örnekler. Ancak somut nesnelerin özellikleri arasında özsəl troplar dışında birçok ilineksel trop da bulunduğundan tikel öz somut nesne ile özdeş olamaz. Genel olarak da tikel öz bağımsız olarak varolan bir nesne değildir. Tikel özün asıl işlevi bir-biri ardından gelen ve uzun süreli somut nesneyi oluşturan nesne-evreleri dizisi-

Özellik değişimini açıklamak Demet Kuramı için ciddi bir sorundur: Bir somut nesnenin özellik değişimine uğraması, somut nesneyi oluşturan tropların değişmesi demektir.

Denkel trop demeti kuramında özellik değişimi sorununa çözüm geliştirmek için *tikel özya da biçim-örneği* (*form-token*) kavramına başvurmaktadır.

nin birliğini sağlamaktır. Başka bir deyimle uzun süreli somut nesnenin kimliği zaman içinde değişmeyen bir tikel özün bulunması ile açıklanır. Dolayısıyla nesne-evreleri dizisinde tikel özün kendisi değiştiği anda dizinin oluşturduğu uzun süreli somut nesne bozunuma uğrar. Gerçi nesne-evreleri dizisi devam edebilir ama dizideki yeni nesne-evreleri aynı uzun süreli somut nesnenin değil bambaşka bir nesnenin evreleri sayılmalıdır. Tikel öz değişmediği sürece nesne-evreleri dizisindeki evrelerin değişik olması öz-koruyan değişim anlamına gelir. Buna karşılık tikel özün değişmesi sonucunda ortaya çıkan evre değişikliği öz-değiştiren değişim olur. Görüldüğü gibi Denkel'in tikel özü (biçim-örneği) Simons'un özsel çekirdeğini andırıyor. Aradaki fark özsel çekirdeğin çıplak dayanak işlevini görerek somut nesnenin tüm ilineksel troplarının taşıyıcısı olmasıdır. Denkel'in anlayışında ise tikel özün öyle bir işlevi yoktur, gerek özsel troplar gerekse ilineksel troplar birbirleriyle hep sınırlandırılmış-içsel biraradalık bağıntıları ile bağlıdır. Böylece özsel çekirdeğin yok olması ilineksel tropların dağılmasına yol açmasına karşılık, tikel özün değişmesi geriye kalan biraradalık bağıntılarını değiştirmez, böylece öz-değiştiren değişimi olanaksız kılmaz. (Bu anlatım için bkz. Grünberg, 2005, s. 77 - 79.)

Üç-Boyutlu ve Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramları'nda Değişime Karşın Özdeşliğin Metafizik Açıklaması

Sıradan *üç-boyutluluk*'a göre A gibi bir somut nesnenin zamanlar-arası değişim karşısında özdeşliğini yitirmiyor olmasının bir temel metafizik kavram olduğunu, yani başka kavramlar yardımıyla açıklanmaya gereksinimi olan bir kavram olmadığını söylemiştik. Buna göre " A ", C türünden bir somut nesnenin adı, " B " bir içkin özellik adı olup, " t_1 " ile " t_2 " birbirinden farklı iki zaman anını gösterdiğinde, " A, t_1 anında B 'dir ve A, t_2 anında B değildir" önermesi metafizikçe temel bir önermedir. Buna karşılık gerek Evreli Üç-Boyutlu Somut Nesne Kuramları'nın iki biçiminde gerekse *dört-boyutluluk*'ta, bu önerme temel metafizik önerme olmayıp metafizik açıklayıcısı vardır. Bunları aşağıda ortaya koyuyoruz:

Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı

" A, t_1 anında B 'dir ve A, t_2 anında B değildir" önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı şöyledir: (i) A 'nın t_1 -evresinin bileşeni olan bir yalın somut nesnenin içinde B özelliğini örnekleyen bir trop bulunur. (ii) A 'nın t_2 -evresinin bileşeni olan bu yalın somut nesnenin içinde B özelliğini örnekleyen bir trop bulunmaz. (iii) A 'nın t_1 -evresi ile A 'nın t_2 -evresi C somut nesne türüne özgü olan bir özdeşlik ölçütünü yerine getirir.

Denkel'in Evreli Trop Kuramı

" A, t_1 anında B 'dir ve A, t_2 anında B değildir" önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı şöyledir: (i) A somut nesnesi t_1 zaman anında B içkin özelliğine sahiptir. (ii) A somut nesnesi t_2 zaman anında B içkin özelliğine sahip değildir. (iii) A 'nın t_1 -evresi ile A 'nın t_2 -evresi, C türünün özü olan biçim tipini örnekleyen aynı tikel özü taşır.

Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı

" A, t_1 anında B 'dir ve A, t_2 anında B değildir" önermesinin doğruluğunun metafizik açıklayıcısı şöyledir: (i) A somut nesnesinin t_1 anındaki zamansal parçası B iç-

kin özelliğini taşır. (ii) A somut nesnesinin t_2 anındaki zamansal parçası B için özelliğini taşımaz. (iii) A somut nesnesinin t_1 anındaki zamansal parçası ile A somut nesnesinin t_2 anındaki zamansal parçası C somut nesne türüne özgü olan bir özdeşlik ölçütünü yerine getirir.

Olgunlaşan bir domatesin t_1 anında yeşil olan renginin daha sonra gelen bir t_2 anında değişmesinin metafizik açıklayıcılarını

SIRA SİZDE

- (i) Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı'na göre,
- (ii) Denkel'in Evreli Trop Kuramı'na göre,
- (iii) Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı'na göre belirtiniz.

Özet

Somut nesnelerle yalın somut nesnelerin ilişkisini ve somut nesnelerin evrelerini açıklayabileceksiniz.

Uzay ve Zaman'ı temel kategori sayarak, somut nesnelerin yalın somut nesnelerden nasıl oluştuğu şöyle açıklanabilir: A gibi B türünden herhangi bir somut nesne varolduğu t gibi belli bir zaman anında uzayın U_t gibi belli bir bölgesini kaplar. (Zaman anından noktasal değil, sonlu bir süresi olan bir zaman dilimi anlıyoruz; şöyle ki bu süre içinde A somut nesnesinin belirlenmiş özellikleri, yani tropoları değişmez.) Buna göre U_t uzay bölgesinin u gibi bir alt bölgesi olan herhangi bir bölgeciğini ele alalım. u 'nın bir *bölgeci* olması, aynı bir belirlenebilirin altında birden çok sayıda belirlenmiş olan tropun u alt bölgesinde bulunmaması demektir.

Her somut nesne yalın somut nesnelerden, yani madde parçacıklarından oluşur. Ancak aynı bir somut nesne farklı zamanlarda farklı yalın somut nesnelerden oluşabilir. Bu nedenle somut nesnenin hangi yalın somut nesnelerden oluştuğunun belirlenmesi zamana bağlıdır. Buna göre A gibi bir somut nesneyi t zaman anında oluşturan yalın somut nesnelerin toplamına, A 'nın t zaman anındaki *evresi*, kısaca *t-evresi* diyoruz.

Birey ve kitle türlerini, bu türler arasındaki ayrımı açıklayabileceksiniz.

Somut nesnelerin yapısı ve taşıdığı özellikler bu nesnelerin ait oldukları türe göre değişebilir. Dolayısıyla somut nesnelerin ontolojik yapısını ortaya koyabilmek için somut nesne türlerini göz önünde tutmak gerekir. Gündelik dilde Somut Nesne türlerinden söz etmek için, “insan”, “gezegen”, “tunç”, “su”, “hava” gibi tür adları kullanılır. Bu tür adlarından “insan” ve “gezegen” sayılabilir birey türü adları, tunç”, “su”, ve “hava” ise (sayılamayan) kitle türü adlarıdır. Bu dilsel ayrımın şöyle bir ontolojik karşılığı vardır. Birincileri İnsan, Gezegen gibi birey türlerinin, ikincileri ise Tunç, Su, Hava gibi *kitle türlerinin* adlarıdır. Bir birey türünün örnekleyenleri birbirinden ayrılabilen nesneler olmasına karşılık, kitle türlerinin örnekleyenleri doğal olarak (yani kendiliğinden) ayrılabilen nesneler olmayıp sayılamazlar. Birey-

lerin *Girişmezliği İlkesi*'ne göre, aynı türden bireyler aynı zamanda aynı yeri (yani uzay bölgesini) kaplayamaz. *Bireylerin Bağımsız Olarak Varolabilme İlkesi*'ne göre ise, her birey kendisi dışında herhangi bir şeyden bağımsız olarak varolabilir.

Bireylerin kimliği ile ilgili kavramları açıklayabileceksiniz.

Bir somut nesnenin kimliği, o nesnenin (i) belli bir türden bir nesne olmasını sağlayan ve (ii) nesneyi o nesne yapan şey demektir. Yana çıkma: Bir somut nesnenin kimliği, o nesnenin belli bir türden bir nesne olmasını sağlayan ve nesneyi o nesne yapan şeydir. Dikkat edilirse bu durumda hem (i) hem de (ii) koşulunu yerine getirdiğinden bireylerin kimliği vardır. Öte yandan gerek elektron gibi bazı atom-altı parçacıkların gerekse kitlenin kimliği yoktur. Elektron gibi bir atom-altı parçacığın kimliği yoktur, çünkü sayılabilir olduğu için (i) koşulunu yerine getirmesine karşın, elektronu o elektron yapan bir şey olmadığından, (ii) koşulunu yerine getirmez. Bireylerin kimliği ile ilgili belli başlı görüşleri şöylece sıralayabiliriz:

1. Bir bireyin kimliği, onun taşıdığı içkin tümel özelliklerden oluşur.
2. Bir bireyin kimliği, onu oluşturan madde, yani kitledir.
3. Bir bireyin kimliği, onun biçimidir.
4. Bir bireyin kimliği, maddenin bir biçimi örneklemevidir.
5. Bir bireyin kimliği, o bireyin uzay-zamansal konumudur.
6. Bir bireyin kimliği, onun taşıdığı, her biri birer içkin tikel özellik olan tropalardan oluşur.
7. Bir bireyin kimliği, sahip olduğu çıplak taşıyıcıdır.
8. Bir bireyin kimliği, o bireyin kendilik'idir.

Somut nesnelerin özdeşliği ile ilgili yaklaşımları açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz.

Genel olarak herhangi B gibi bir türe ait şeylerin özdeşlik ölçütünün genel biçimi şöyledir

x ile y , B türüne ait şeyler olduğunda, x ile y özdeşdir ancak ve ancak x ile y , K gibi bir koşulu yerine getirirse.

Bu ölçütün çeşitli metafizik kuramlarında kullanılan en yaygın biçimi *Leibniz Özdeşlik Ölçütü* olup, bu ölçütün *Zayıf Leibniz Özdeşlik Ölçütü (ZLÖ)* ve *Kuvvetli Leibniz Özdeşlik Ölçütü (KLÖ)* olmak üzere iki biçimi olup sırasıyla şöyle dile getirilebilir:

(ZLÖ) x ile y özdeşdir ancak ve ancak x ile y 'nin tüm özellikleri aynı ise.

(KLÖ) x ile y özdeşdir ancak ve ancak x ile y 'nin tüm *içkin* özellikleri aynı ise.

Leibniz Yasası'na, *Özdeşlerin Ayırtedilemezliği İlkesi*, *Leibniz İlkesi*'ne ise *Ayırtedilemezlerin Özdeşliği İlkesi* de denir. *Leibniz Yasası*'nı, her iki biçimde de mantıkça geçerli olduğu için, “Zayıf” ya da “Kuvvetli” olarak nitelemeden, *Leibniz İlkesi*'nin iki biçimini ise bu nitelemeleri kullanarak *Zayıf Leibniz İlkesi (ZLİ)* ve *Kuvvetli Leibniz İlkesi (KLİ)* olarak aşağıda dile getiriyoruz:

Leibniz Yasası: x ile y özdeş ise, x ile y 'nin tüm (içsel) özellikleri aynıdır.

(ZLİ) x ile y 'nin tüm özellikleri aynı ise, x ile y özdeşdir.

(KLİ) x ile y 'nin tüm *içsel* özellikleri aynı ise, x ile y özdeşdir.

Leibniz Yasası, yukarıda söylendiği gibi, mantıkça geçerli bir önermedir. Öte yandan *Leibniz İlkesi*'nin iki biçimi olan, (ZLİ) ile (KLİ) mantıkça geçerli olmamakla birlikte, tartışmaya açık olan birer metafizik önermedir.

Somut nesnelere ilişkin özdeşlik ölçütlerinin farklı yer ve zamanlarda birden çok sayıda parçaları olan somut nesnelere de uygulanması gerekir. Somut nesnelere ilişkin özdeşlik sorunu şöyle ifade edilebilir: A_1 , t_1 zaman anında ve A_2 , t_2 zaman anında varolan B türünden somut nesne parçaları olduğunda, parçası A_1 olan x nesnesi ile parçası A_2 olan y nesnesi birbiriyle özdeş midir? Eğer t_1 ve t_2 zaman anları özdeş ise, sözü ge-

çen soruna *eşzamanlı (senkronik) özdeşlik* sorunu, eğer t_1 ve t_2 zaman anları özdeş değil ise, soruna *zamanlar-arası (diyakronik) özdeşlik* sorunu denilir.

Somut nesnelerin değişimi ve değişime rağmen özdeşliği ile ilgili yaklaşımları açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz.

Belli bir zaman anında belli bir yerde bulunan bir somut nesnenin *devinimi*, bu nesnenin bir sonraki zaman anında farklı bir yerde bulunması demektir. Dolayısıyla bir somut nesnenin devinimi aslında *yer değiştirme* anlamında bir değişimdir. Öte yandan, örneğin Trop Kuramları'nda, bir somut nesnenin *değişimini* belli bir yerinde belli bir anda varolan bir tropun yerine bir sonraki zaman anında bu tropla aynı zamanda varolamayan bir tropun gelmesi olduğunu söylemiştik. Buna da bir somut nesnenin *nitelik değişimi* diyebiliriz. Sezgisel olarak bir somut nesnenin devininin (yer değişiminin) ve nitelik değişiminin olduğu zaman süresinde özdeşliğini koruduğunu, yani aynı nesne sayıldığını, düşünürüz. Yer değişimi süresinde bir somut nesnenin özdeşliğini korumasına örnek verecek olursak, bugün (t_1 zamanında) salondan getirmiş olup, çalışma odamda üstünde oturduğum A sandalyesi ile dün (t_2 zamanında) salonda oturduğum A sandalyesinin aynı sandalyeler olduğunu, yani özdeş sandalyeler olduğunu düşünürüm. Öte yandan nitelik değişimi süresinde bir somut nesnenin özdeşliğini korumasına örnek verecek olursak, gene bugün (t_1 zamanında) üstünde oturduğum ve kırmızıya boyatmış olduğum A sandalyesi ile dün (t_2 zamanında) rengi kahverengi olan üstünde oturduğum A sandalyesinin aynı sandalyeler olduğunu, yani özdeş sandalyeler olduğunu düşünürüm. Başka bir deyimle A sandalyesi (yer ya da nitelik) değişimi süresince özdeşliğini korur. Metafizikçiler bir somut nesnenin değişimi süresince özdeşliğini korumasının üç farklı açıklamasını vermişlerdir: (i) *Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı*, (ii) *Dört-boyutlu Somut Nesne Kuramı*, (iii) *Evreli Üç-boyutlu Somut Nesne Kuramı*.

Kendimizi Sınavalım

1. Birey ve kitle türleri arasındaki ayrım aşağıdakilerden hangisidir?

- Birey türünün örnekleyenleri birbirinden ayrılabilir, yani sayılabilir, nesneler, kitle türünün örnekleyenleri ise birbirinden ayrılamayan, yani sayılamayan, nesnelerdir
- Birey türünün örnekleyenleri birbirinden ayrılamayan nesneler, kitle türünün örnekleyenleri ise birbirinden ayrılabilen nesnelerdir
- Birey türünün örnekleyenleri vardır ancak kitle türünün örnekleyenleri yoktur
- Birey türünün örnekleyenleri yoktur ancak kitle türünün örnekleyenleri vardır
- Birey türünün örnekleyenleri somuttur ancak kitle türünün örnekleyenleri soyuttur

2. Bireylerin girişmezliği ilkesi aşağıdakilerden hangisidir?

- Aynı türden bireyler farklı zamanlarda aynı yeri kaplayamaz
- Aynı türden bireyler aynı zamanda farklı yerleri kaplayamaz
- Aynı türden bireyler aynı zamanda aynı yeri kaplayamaz
- Bir birey türünün örnekleyenleri başka bir türün örnekleyenleri olamaz
- Bir birey türünün en az bir örnekleyeni vardır

3. Aşağıdakilerden hangisi fonksiyon biçiminde en üst türden belirlenebilir bir özellik **değildir**?

- Renk
- Kırmızılık
- Ağırlık
- Şekil
- Kütle

4. Kitle, aşağıdakilerden hangisi ile yakından ilgilidir?

- Somut olmamaları
- Homojen olmamaları
- Sayılamaz olmaları
- Özellik taşımamaları
- Şekilsiz olmaları

5. Bir bireyin kimliğinin niçin o bireyin maddesi olmayacağını bir açıklaması aşağıdakilerden hangisidir?

- Her bireyin maddesi yoktur
- Her birey yer kaplamaz madde ise yer kaplar
- Her madde yer kaplamaz birey ise yer kaplar
- Aynı madde birçok bireyin maddesi olabilir
- Aynı birey birden çok maddeden oluşabilir

6. Aşağıdakilerden hangisi kendilik ve çıplak taşıyıcının ortak bir özelliğidir?

- Tümel olmaları
- Trop olmaları
- Özelliksiz olmaları
- Kitle olmaları
- Özellik taşımaları

7. Üç-boyutlu somut nesne kuramına göre bir somut nesnenin zaman süresince özdeşliğini koruması ne demektir?

- Tümüyle her zaman anında aynı nesne olması
- En az iki t1 ve t2 anında aynı nesne olması
- En az bir zaman anında varolması
- Maddesinin her zaman anında aynı kalması
- Bu zaman süresince hiçbir niteliğinin değişmemesi

8. Üç boyutlu somut nesne kuramının benimsediği zaman anlayışı aşağıdakilerden hangisidir?

- Dördüncü boyutçuluk
- Daimicilik
- Bağılcılık
- Şimdıcilik
- Bireycilik

9. Dört boyutlu somut nesne kuramının benimsediği zaman anlayışı aşağıdakilerden hangisidir?

- Dördüncü boyutçuluk
- Daimicilik
- Bağılcılık
- Şimdıcilik
- Bireycilik

10. Denkel tikel öz kavramını hangi amaçla ortaya atmıştır?

- Üç boyutlu somut nesne kuramında değişimi açıklamak için
- Üç boyutlu somut nesne kuramında değişimin olanaksızlığını ortaya koymak için
- Trop değişimi durumunda trop demeti olan somut nesnenin özdeş kalamayacağını ortaya koymak için
- Evrelî trop kuramında uzun süreli somut nesnenin değişime rağmen özdeşliğini açıklamak için
- Evrelî trop kuramında uzun süreli somut nesnenin değişmesi durumunda özdeşliğini koruyamayacağını ortaya koymak için

Okuma Parçası

Eğer ayrıksız her şey hep tümüyle değişiyor olsaydı, eğer her şey (Heraclitos'un inandığı gibi) (sürekli bir akış içinde olsaydı, dünyaya ilişkin hiçbir bilgi de olmazdı. Herhangi bir süreklilik/kalıcılık (permanence) olmaksızın bu akışın kendisi bile değişim olarak düşünülemezdi; bu akışta, ayrımları değişim diye yorabileceğimiz hiçbir şey olmazdı. Böyle bir yeri betimlemeye bile başlayamazdık: Herhangi bir betimlemeyi daha sözcüklere dökmemizden önce, koşullar bütünüyle ayrımlı duruma gelirdi. Herakleitos'un bir evrende bilim Parmenides'in bir 'dinginlik ve türdeşlik' evrenindekinden daha fazla olanaklı değildir. Fiziksel gerçekliğe ilişkin tutarlı bir anlayışın olması için, Aristoteles'in dediği gibi, değişimin yanısıra bir süreklilik/kalıcılık da olmalıdır. Her şeyin değiştiğini ve bunun her bakımdan aynı zaman ve tempoda olup bitmediğini, ancak bunun görece kalıcı/sürekli olan şey içerisinde yer aldığını, doğa olguları [doğal olgular] olarak kabul etmemiz gerekir. Zaman kesitlerinde özdeş olarak ayakta kalan (persist) şeylerde pek çok özelliklere ilişkin yitimler ve kazanımlar yer alır. Şeyler bir yerden bir yere devinirler ve ayrıca Aristoteles'in de imlediği üzere, başka üç tip değişim daha geçirirler. Nicelik bakımından değişir, niteliklerini değiştirir ve ortadan-kalkar [yok olur] ya da varlığa-gelirler [varolurlar]. Bu sonuncu tipten değişim dışında, bir nesne kendi öz nitelikleri yahut görünümleeri (aspect) değişirken, kendi kendisiyle özdeş kalır. Sonuncu tipte ise, niteliklerinin yanı sıra, nesnenin kendisi de ayrımlı bir şeye dönüşür. Eğer değişim bir şeyin (bir konumun, bir özelliğin vb.) yitimiye aynı zamanda da (ve hemen hemen her zaman (yeni bir şeyin, yitirilenle aynı ulamdaki bir şeyin, kazanımıdır. Koşut şekilde, bir nesnenin ortadan kalkması bir başkasının ortaya çıkmasıdır. Ne olursa olsun hiçbir şey tümüyle yitip gitmez. Aristoteles; tıpkı nesnenin, kendi nitelikleri değişirken, kensinin kalıcı (permanent) olması gibi, aynı şekilde bir nesnenin ortadan kalkması ya da ortaya çıkmasında direşken olan (persist) şeyin özdere, ya da dayanak, olduğunu ileri sürer (bkz. *Fizik, i, 5-9; Varlığa Geliş ve Yokoluş Üstüne, i, 3-5; Metafizik vii, 8; xii, 3*). *Yumuşatılmış Dayanak Doktrini*'nin, en azından kısmen kavramayı amaçladığı tam da bu düşündür.

Nesneler aynı tempoda ve aynı zaman kesitinde değişim geçirmezler. Bununla birlikte, değişim çoğu kez öyle bir ölçüde olabilir ki, özdeş kaldıkları söylenen birçok şey, bunların ayrımlı noktalarındaki ayrımlı durumları karşılaştırıldığında, tanınmaz bir hale gelebilir.

O durumda, bir şey açısından neyin zaman boyutunda özdeş kaldığı sorusu ortaya çıkar. Bu sorunun incelenmesi değişimin (başkalaşımın, alteration), [yani] nesnelerin salt nitel değişiminin incelenmesidir. Ancak değişikliğin kısıtı (limit) bütünü ortadan-kalkma, yeni bir "tözel değişim", olduğundan, değişen şeyin incelenmesi de aynı zamanda, bu şeyin (en azından bir ölçüde) (ortadan-kalkış koşullarının incelenmesidir.

Kaynak: Denkel, A. (2001). **Nesne ve Özellik**, 127-128. çeviren: Celal A. Kanat, İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Birey ve Kitle" bölümünü yeniden okuyun. Birey türünün örnekleyenleri birbirinden ayrılabilir, yani sayılabilir, nesneler, kitle türünün örnekleyenleri ise birbirinden ayrılamayan, yani sayılamayan, nesnelerdir
2. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Birey ve Kitle" bölümünü yeniden okuyun. Bireylerin girişmezliği ilkesine göre, aynı türden bireyler aynı zamanda aynı yeri kaplayamaz
3. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Somut Nesnelerin Yalın Somut Nesnelerden Oluşması" bölümünü yeniden okuyun. Kırmızılık'ın üstünde Renk gibi başka belirlenebilir özellikler bulunmaktadır.
4. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Birey ve Kitle" bölümünü yeniden okuyun. Kitleyi bireyden ayıran sayılamaz olmasıdır.
5. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Bireylerin Kimliği" bölümünü yeniden okuyun.
6. c Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Bireylerin Kimliği" bölümünü yeniden okuyun.
7. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Somut Nesnelerin Değişimi" bölümünü yeniden okuyun.
8. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Somut Nesnelerin Değişimi" bölümünü yeniden okuyun.
9. b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Somut Nesnelerin Değişimi" bölümünü yeniden okuyun.
10. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin "Somut Nesnelerin Değişimi" bölümünü yeniden okuyun.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra sizde 1

Leibniz Yasası “ x ile y özdeş ise, x ile y ’nin tüm (içsel) özellikleri aynıdır” biçiminde ifade edilir. x ile y özdeş olsun ve F özelliği x tarafından taşınan (içsel) bir özellik, yani Fx doğru olsun. x ve y özdeş olduğunda standart birinci basamak mantıkta x yerine y yazılabilir. Yani Fy doğrudur. Tersine bir G (içsel) Gy doğru olduğunda Gx doğru olur. Sonuç olarak x ve y özdeş olduğunda x ve y ’nin tüm (içsel) özellikleri ortaktır.

Sıra Sizde 2

2010 yılının ilk günündeki Bay A., Bay A.’nın t_1 evresi A_1 , 2010 yılının ikinci günündeki Bay A., Bay A.’nın t_2 evresi A_2 olsun. 2010 yılının ikinci gününde Bay A.’yı oluşturan kitle A_3 kitesinin büyük bir kısmı A_1 evresini de oluşturan kitle olup, bir kısmı da yeryüzündeki toprağa, suya ve havaya karışmıştır. Küçük Menderes nehri için sorduğumuz gibi, Bay A. için de şu iki soruyu sorabiliriz: A_1 ile A_2 ve A_1 ile A_3 arasındaki zamanlar-arası özdeşlik neye dayanır? Birinci sorunun yanıtı birey türü olan İnsan’a özgü kimlik ölçütüne, ikinci sorunun yanıtı ise A_1 ve A_3 heterojen (yani farklı türde madde-lerden oluşan) kitlelerinin kimlik ölçütüne dayanır.

Sıra Sizde 3

Olgunlaşan bir yeşil domatesin (bu domatese A diyelim) renk değiştirmesinin;

Evreli ve Bölgecikli Trop Kuramı’na göre metafizik açıklayıcısı: (i) A ’nın t_1 -evresinin bileşeni olan bir yalın somut nesnenin içinde Yeşillik özelliğini örnekleyen bir trop bulunur. (ii) A ’nın t_2 -evresinin bileşeni olan bu yalın somut nesnenin içinde Yeşillik özelliğini örnekleyen bir trop bulunmaz. (iii) A ’nın t_1 -evresi ile A ’nın t_2 -evresi Domates somut nesne türüne özgü olan bir özdeşlik ölçütünü yerine getirir.

Denkel’in Evreli Trop Kuramı’na göre metafizik açıklayıcısı: (i) A somut nesnesi t_1 zaman anında Yeşillik içkin özelliğine sahiptir. (ii) A somut nesnesi t_2 zaman anında Yeşillik içkin özelliğine sahip değildir. (iii) A ’nın t_1 -evresi ile A ’nın t_2 -evresi, Domates türünün özü olan biçim tipini örnekleyen aynı tikel özü taşır.

Dört-Boyutlu Somut Nesne Kuramı’na göre metafizik açıklayıcısı: (i) A somut nesnesinin t_1 anındaki zamansal parçası Yeşillik içkin özelliğini taşır. (ii) A somut nesnesinin t_2 anındaki zamansal parçası Yeşillik içkin özelliğini taşımaz. (iii) A somut nesnesinin t_1 anındaki zamansal parçası ile A somut nesnesinin t_2 anındaki zamansal parçası Domates somut nesne türüne özgü olan bir özdeşlik ölçütünü yerine getirir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Aristoteles (1985). **On Generation and Corruption, The Complete Works of Aristotle (2nd edition), Vol. 1.** derleyen: Jonathan Barnes, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Black, M. (1952). "The Identity of Indiscernibles", *Mind* **61**, pp. 152 - 164.
- Campbell, K. (1990). **Abstract Particulars.** Oxford: Basil Blackwell.
- Denkel, A. (1992). "Substance Without Substratum", *Philosophy and Phenomenological Research* **52**, pp. 705-711.
- Denkel, A. (1996). **Object and Property.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Denkel, A. (1997). "On the Compresence of Tropes", *Philosophy and Phenomenological Research* **57**, pp. 599-606.
- Goodman, N. (1966). **The Structure of Appearance** (2nd edition). Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Grünberg, D. (2005). "Tropların Biraradılığı: Simons-Denkel Tartışması", derleyenler: G. Irzık ve İ. İnanc, **Arda Denkel'in Ardından**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi içinde, s. 72 - 81.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction**, Second Edition. London and New York: Routledge.
- Loux, M. J. (2008). "Perdurantism and Endurantism", in M. J. Loux (ed.), **Metaphysics: Contemporary Readings**, Second Edition, New York: Routledge, pp. 411 - 417.
- Lowe, E. J. (2003). "Individuation", in M. J. Loux and D. W. Zimmerman (eds.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, New York: Oxford University Press, pp. 75 - 95.
- Quine, W. V. O. (1961). "Identity, Ostension, and Hypostasis", in **From A Logical Point of View**, Second Edition, revised, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 65 - 79.

7

Amaçlarımız

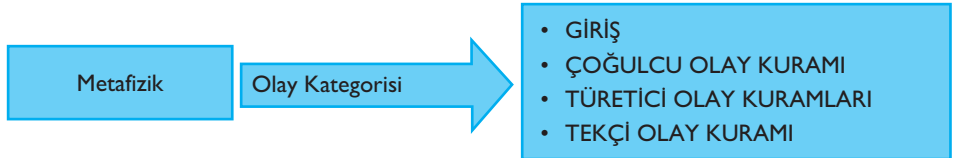
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Çoğulcu bir olay kuramı olan Davidson'un olay kuramını açıklayabilecek ve tartışabilecek,
- Türetici olay kuramları olan Kim, Bennett, Chisholm ve Lombard'ın olay kuramlarını açıklayabilecek ve tartışabilecek,
- Tekçi bir olay kuramı olan Whitehead'un olay kuramını açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Olay
- Olgu
- Durum
- Önerme
- Uzay
- Zaman
- Trop
- Neden
- Etki
- Bölgecik
- Süre
- Değişim
- Özellik
- Özdeşlik
- Algı
- Eşzamanlılık
- Kapsama

İçerik Haritası

Olay Kategorisi

GİRİŞ

Bu Ünite'de ilk kez Ünite 1'de söz edilmiş olan Olay kategorisine ilişkin çeşitli kuramları inceleyeceğiz. Genellikle somut nesnelerin var oldukları buna karşılık olayların meydana geldikleri söylenir. Ancak Olay'ın bir temel ontolojik kategori mi yoksa bir türetilmiş ontolojik kategori mi olduğu tartışma konusudur. Bazı felsefeciler Olay kategorisinin temel ontolojik kategori olduğunu, bazıları da türetilmiş ontolojik kategori olduğunu savunurlar. Olay kategorisinin temel ontolojik kategori olduğunu savunanlardan bazıları ise (örneğin A. N. Whitehead) daha da ileri giderek (Küme gibi soyut matematiksel nesne kategorilerini bir yana bırakırsak) Olay'ın tek temel ontolojik kategori olduğu *tekçi (monist)* bir kuram savunurlar. Bu gruptan diğer bazıları ise (örneğin D. Davidson) hem Olay'ı hem de somut Nesne'yi temel ontolojik kategori sayarak *çoğulcu (pluralist)* bir kuram geliştirirler.

Öte yandan Olay'ın türetilmiş ontolojik kategori olduğunu savunanlar (J. Kim, L. B. Lombard, R. M. Chisholm, J. Bennett gibi) Olay kategorisini, Somut Nesne, Tümel Özellik, Zaman, Uzay, Trop, Durum gibi daha temel olduğunu düşündükleri başka ontolojik kategorilerden oluşturan ya da türeten *türetici* bir kuram ortaya koyarlar. (Bkz. Lowe, 2002, 232 - 233 ve Eyim, 2009, s. 68 - 69.) Biz bu üniteye ayrıntılı olarak sırasıyla çoğulcu kuram olarak Davidson'un olay kuramını, türetici kuramlar olarak Kim'in ve Lombard'ın olay kuramlarını, tekçi kuram olarak da Whitehead'in olay kuramını inceleyeceğiz. Ancak, bütünlük açısından, birer türetici kuram olan Bennett'in kuramı ve Chisholm'un kuramına da Kim'in kuramından hemen sonra kısaca değineceğiz.

ÇOĞULCU OLAY KURAMI

Davidson'un Olay Kuramı: Tikel Niceleyicinin Değeri Olarak Olaylar

Davidson'un olay kuramındaki temel kategorilerin ikisi de somut tikel olan Somut Nesne ile Olay kategorileridir. Yani Sıkı Adcılık'ın tek kabul ettiği Somut Nesne kategorisine gene somut tikel olan Olay kategorisini eklemekle elde edilen bir kuramdır. Bu nedenle Davidson'un kuramı Sıkı Adcılık'ın bir uzantısı sayılabilir.

Bu kuram, ilk olarak, yüklemli belirteçli fiil olan özne-yüklem önermelerinin mantıksal yapısını ortaya koyarak, bu tür önermelerden mantıksal çıkarımlar yapmayı sağlamak amacıyla ortaya konulmuştur. Bu türlü önermelerin mantıksal ya-

Tümel kategorilerin varlığını içermediğinden Davidson'un olay kuramı adcı bir kuramdır.

pısı, aşağıda göreceğimiz gibi, yalnız somut nesnelere değil olaylara da dayanmaktadır. *Ahmet'in bu akşam mutfakta bir ekmek dilimine bıçakla yavaşça tereyağı sürmesi* olayını ele alalım. (Bkz. Davidson, 1980, s. 105 ve Simons, 2003, s. 361.) Bu olay meydana geldikten sonra aşağıdaki tüm önermelerin doğru olduğu söylenebilir (bkz. Simons, 2003, s. 361):

- 1- Ahmet bu akşam mutfakta bir ekmek dilimine bıçakla yavaşça tereyağı sürdü.
- 2- Ahmet bu akşam mutfakta bir ekmek dilimine tereyağı sürdü.
- 3- Ahmet mutfakta bir ekmek dilimine tereyağı sürdü.
- 4- Ahmet bu akşam bir ekmek dilimine tereyağı sürdü.
- 5- Ahmet bir ekmek dilimine yavaşça tereyağı sürdü.
- 6- Ahmet bir ekmek dilimine tereyağı sürdü.
- 7- Ahmet bir şeye bıçakla tereyağı sürdü.
- 8- Ahmet bu akşam mutfakta bıçakla bir şey yaptı.

Davidson, (1) gibi bir önermeyi hem somut nesneler hem de olaylara ilişkin olan aşağıdaki önermeye dönüştürmeyi önermiştir (bkz. Simons, 2003, s. 361):

- 9- *E* gibi öyle bir olay ve *A* gibi somut nesne vardır ki (*E*, *A*'ya bir tereyağı-sürme olayıdır ve *A* bir ekmek dilimidir ve *E* olayı Ahmet tarafından yapıldı ve *E* akşam meydana geldi ve *E* olayı bıçak ile yapıldı ve *E* olayı mutfakta meydana geldi ve *E* olayı yavaş yapıldı).

Bu dönüştürme kabul edildiğinde, (1)'den sezgisel olarak türetildiğini kabul ettiğimiz, ancak mantıksal olarak tam açıklamasını veremediğimiz, (2) - (8) önermelerinin hepsi salt temel mantığın kuralları ile (9)'dan türetilir. (1)'in (9)'a dönüştürülmesinin en önemli sonuçlarından biri de, daha önce varlığına kuşku ile bakılan Olay kategorisinin önem kazanmasıdır. Bunun nedeni, "*E* gibi bir şey vardır" tikel niceleyicisi parantezin içinde geçen *E* değişkeninin geçişlerini bağladığından, (9) önermesinin doğruluğu, Quine'in "varolmak, bir tikel niceleyici ile bağlı olan bir değişkenin değeri olmaktır" ilkesi gereği, *E* olayının varolmasını gerektirir. (Bkz. Quine, 1961, s. 12 - 13 ve Simons, 2003, s. 362.)

Davidson'un dönüştürme işlemi kabul edilirse, Quine'in varlıkbilimsel yüklenim ilkesi de kabul edildiğinde, birtakım olayların varlığının kabul edilmesi sonucu ortaya çıkar.

SIRA SİZDE

Davidson'un "Ahmet bu akşam mutfakta bir ekmek dilimine bıçakla yavaşça tereyağı sürdü." önermesini (9) önermesine dönüştürme işlemi "Napolyon'un 18 Haziran 1815'de Waterloo'da İngiliz ordusu ile karşı karşıya geldi" önermesi için gerçekleştiriniz.

Olayların tikel niceleyicilerle bağlanmasını gerektiren başka dilsel yapıda örnekler de vardır (bkz. Simons, 2003, s. 362):

- 10- Ahmet, Ayşe'nin gülüşünü gördü
önermesi, *Ayşe'nin gülüşü* olayını içerdiğinden, aşağıdaki önermeye dönüştürülebilir:
- 11- *E* gibi bir olay vardır ki (*E*, Ayşe'nin gülüşüdür ve Ahmet *E*yi gördü)
- Gene (11) önermesinin doğruluğu, *E* olayının, yani *Ayşe'nin gülüşü* olayının varlığını gerektirir.

Olayların özdeşlik ölçütüne gelecek olursak, Davidson (1998, s. 306) aşağıdaki koşulu önermiştir: *E* ve *E** olaylar, *F*, değerleri olaylar olan bir değişken olduğunda,

- 12- $E = E^*$ ancak ve ancak, her *F* için [*(F, E* olayının nedenidir ancak ve ancak *F, E** olayının nedenidir) ve (*E, F* olayının nedenidir ancak ve ancak *E*, F* olayının nedenidir)]

Bu özdeşlik koşulu günlük dilde de şöyle ifade edilebilir: İki olay özdeşdir ancak ve ancak bu iki olayın nedenleri ve etkileri tamtamına aynı ise.

Dikkat edilirse (12) özdeşlik koşulunda, *F, E* olayının nedeni olduğunda, *E, F* olayının etkisi olacaktır. (Ayrıca bkz. Simons, 2003, s. 374.)

Davidson'un (12) önermesi ile dile getirilen özdeşlik koşulu biri biçimsel öbürü içeriksel olmak üzere iki yönden eleştirilmiştir. Biçimsel yönden bir kısır döngüsellik içerdiği öne sürülmüştür. Nitekim (12) gereği olayların özdeşliği, F değişkeninin değerleri olan olayların varlığını gerektir. Ancak o zaman bu olayların özdeşlik koşullarının önceden verilmiş olduğunu varsaymamız gerekir. Bu ise koşulun bir kısır döngüsellik içerdiğini gösterir. İçeriksel yönden olan eleştiri ise, nedeni ya da etkisi olmayan olayların varlığına dayanır. Kuantum olayları böyle olaylardır. Dolayısıyla (12) koşulu bu tür olayların özdeşlik ölçütünü veremeyecektir. Davidson bu eleştiriler karşısında (12) den vazgeçip, Quine'in aşağıdaki özdeşlik koşulunu benimsemiştir (bkz. Simons, 2003, s. 373): E ve E^* herhangi iki olay, U_t değerleri uzay-zaman bölgeleri olan bir değişken olduğunda,

- 13- $E = E^*$ ancak ve ancak U_t gibi bir uzay bölgesi vardır ki (E olayı U_t uzay bölgesinin bütün içeriğidir ve E^* olayı U_t uzay bölgesinin bütün içeriğidir)

Günlük dilde (13), “İki olay özdeştir ancak ve ancak bu olaylar aynı uzay-zaman bölgesini kaplar ise” biçiminde okunabilir. Quine'nin (13) ile dile getirilen özdeşlik koşulunun şöyle bir güçlüğü olduğu ileri sürülmüştür: Aynı uzay-zaman bölgesinde birden fazla olay meydana gelebilir, örneğin bir kürenin aynı anda dönüyor olması ve ısıyor olması. Bu durumda (13) koşulu gereği, *kürenin dönüyor olması* ile *kürenin ısıyor olması* olaylarını özdeş saymamız gerekir ki bu, ilk bakışta, sezgilerimize aykırı gibi görünür. Ancak Quine bir uzay-zaman bölgesinde yalnız bir olay bulunduğu konusunda karardır. Bu durumda Quine'a göre kürenin aynı zamanda *dönüyor olması* ile *ısıyor olması* tek bir olaydır. Çünkü *dönüyor olma* ile *ısıyor olma* ait oldukları uzay-zaman bölgesinin tüm içeriğinin öğeleridir.

Davidson'un olaylar için verdiği özdeşlik koşuluna göre, iki olayın özdeş olması bu iki olayın nedenlerinin ve etkilerinin tamına aynı olması demektir.

Kendi özdeşlik koşuluna getirilen eleştiriler karşısında Davidson'un da benimsediği, Quine'in olaylar için özdeşlik koşuluna göre, her biri aynı uzay bölgesinin bütün içeriğini oluşturan iki olay özdeştir.

TÜRETİCİ OLAY KURAMLARI

Kim'in Olay Kuramı: Özellik Taşıma Olarak Olaylar

Kim'in olay kuramında Somut Nesne ve Zaman anları temel tikel kategoriler, Özellik ise temel tümel kategoridir. Olay kategorisi ise, yapıtaşları bu üç kategoriden oluşan türetilmiş bir kategoridir. Ancak Kim, amacının Olay kategorisini bu üç kategoriye *indirgemek* olmadığını belirtmiştir. (Bkz. Kim, 1993, s. 36.)

Kim “olay” teriminin genel olarak değişimi içerdiğini, çoğu değişimlerin ise somut nesnelerde gerçekleştiğini söylüyor. Genel kabule göre, bir somut nesnenin değişimi, o nesnenin daha önce sahip olmadığı bir özelliği edinmesi, ya da önceden sahip olduğu bir özelliği yitirmesi demektir. “Somut nesne” teriminin bu kuramda ne anlama geldiğine gelecek olursak, Kim herhangi bir somut nesne kuramını benimsemeyeceğini, ortaya koyacağı olay kuramının bunu gerektirmediğini ileri sürüyor. (Bu nedenle yukarıda Kim'in olay kuramında Somut Nesne'nin temel kategori olduğunu söylemiştik.) Bu durumda herkesin somut nesne olarak kabul ettiği masalar, sandalyeler, atomlar, canlı varlıklar gibi bireyler ile bir parça tunç, bir miktar su, bir miktar hava gibi kitleler Kim'in kuramında da somut nesnelerdir. Somut nesnelerdeki değişimlere gelecek olursak, Ahmet'in yirmili yaşlarda siyah olan saçlarının, ellili yaşlarda beyazlaşması, sıvı olan bir miktar suyun buharlaşması gibi şeyler değişim örnekleridir. (Bkz. Kim, 1993, s. 33.)

Öte yandan “*nesne-durumu*” (“*state*”) denilen ve, olayların tam tersine, değişimi değil de durağanlığı (değişimsizliği) işaret eden şeyler vardır. Örneğin Ahmet'in 65 kg ağırlığında olması, Dünya'nın yaklaşık olarak küre biçiminde olması, bulunduğu

Kim, bir olay kuramı geliştirirken değişimlerle durağanlıklar, dolayısıyla da olaylar ve nesne-durumları arasında kesin bir ayrım yapılmaması gerektiğini söylemektedir.

Kim'e göre, bir *olay (event)*, bir somut nesnenin belli bir zamanda bir niteliksel özellik taşıması ya da birden fazla somut nesneden oluşan sıralı n -linin belli bir zamanda bir bağıntısal özellik taşımasıdır.

odada oksijen bulunması gibi şeyler nesne-durumlardır. Ancak Kim, bir olay kuramı geliştirirken değişimlerle durağanlıklar, dolayısıyla da olaylar ve nesne-durumları arasında kesin bir ayrım yapılmaması için önemli nedenler olduğunu söylüyor.

Bu nedenlerden biri, olay ya da nesne-durumu olup olmadığına karar vermenin güç olduğu örneklerin bulunmasıdır. Örneğin, sağ dirseğimin zonklaması böyle bir örnektir. Çünkü bir yandan, bedenimin bir yerinin zonklaması sürekli bir değişim içerdiğinden bir olay, öte yandan da salt bir özelliğe sahip olma biçiminde olup, daha önce olan bir özelliğin yitirilmesi ya da olmayan bir özelliğin kazanılması türünden bir şey olmamasından ötürü de bir nesne-durumu gibi görünür. Bu ise “değişim”in “daha önce olan bir özelliğin yitirilmesi ya da olmayan bir özelliğin kazanılması” biçiminde tanımlamanın yetersiz olduğunu gösterir. Nitekim zonklama, düşme, soluklaşma, donma gibi özelliklerin kendileri değişim içerdiğinden, değişim salt bir özelliği taşıması biçiminde de olabilir. (Bkz. Kim, 1993, s. 33 - 34)

Kim, bu nedenle, “olay” terimini nesne-durumlarını kapsayacak bir biçimde ele alarak aşağıdaki gibi tanımlıyor: Bir *olay (event)*, bir somut nesnenin belli bir zamanda bir niteliksel özellik taşıması ya da birden fazla somut nesneden oluşan sıralı n -linin belli bir zamanda bir bağıntısal özellik taşımasıdır.

Bu durumda her olay üç öğeden oluşur. (i) A gibi bir somut nesne ya da $A_1, \dots, A_n$, $n \geq 2$, somut nesnelerinden oluşan $(A_1, \dots, A_n)$ sıralı n -lisi (bileşik nesnesi), (ii) B gibi bir niteliksel özellik ya da B^n , $n \geq 2$, gibi bir bağıntısal özellik. (iii) t gibi bir zaman anı. Dolayısıyla her olay belli bir zaman anında meydana geldiği için yinelenemez, bu nedenle de *tike*dir. Bir olayın meydana geldiği yer (uzay bölgesi) ise, bu olayın oluşturuğu öğelerinden birincisi olan somut nesnenin ya da nesnelerin bulunduğu yerdir. Bu bakımdan Kim'in olay'ı tanımlarken, *yeri* olayın dördüncü bir oluşturuğu öğesi olarak eklemeyebiliriz. (Bkz. Kim, 1993, s. 40.) Tek somut nesnenin bulunduğu olaya *birli-olay (1-li olay)*, en az iki somut nesnenin bulunduğu olaya da *çoklu-olay* denilebilir. Buna göre iki somut nesneli olaya *ikili-olay*, üç somut nesneli olaya *üçlü-olay* ve genel olarak n somut nesneli olaya *n -li olay* denir.

Şimdi birli ve çoklu olaylara örnekler verelim. Ahmet'in saçlarının 2010 yılında 65 kg ağırlığında olması, Ankara'da 11 Haziran 2010 yılında 14:00 ile 14:15 arasında yağmur yağışı, Vezüv Yanardağı'nın M.S. 79 yılında patlaması, birer birli olaydır. Öte yandan, *Titanik* gemisinin 14 Nisan 1912 tarihinde buzdağına çarpması, Marcus Junius Brutus'un 15 Mart M.Ö. 44 yılında Julius Caesar'ı öldürüşü, birer ikili olay; Alex de Souza'nın 18 Nisan 2010 yılında 19:07'de Selçuk Şahin'in pası ile (oyunda kullanılan) topu alması ise bir üçlü olaydır. Dikkat edilirse birli-olay örneklerinde geçen somut nesneler sırasıyla, *Ahmet'in saçları*, *Ankara ve Vezüv Yanardağı*, ikili-olay örneklerinde geçen somut nesneler sırasıyla, *(Titanik gemisi, buzdağı)*, *(Marcus Junius Brutus, Julius Caesar)* sıralı ikilileri; üçlü-olay örneğinde geçen somut nesne ise, *(Alex de Souza, Selçuk Şahin, top)* sıralı üçlüsüdür.

Kim bir olayın üç oluşturuğu öğesine dayanarak, bir olayın yasal biçimini ortaya koyuyor. Bu durumda 1-li bir olayın *yasal biçimi* $[A, B, t]$, n -li ($n \geq 2$) bir olayın *yasal biçimi* de $[(A_1, \dots, A_n), B^n, t]$ dir. Birinci yasal biçim “ A somut nesnesi, t anında B (niteliksel) özelliğini taşır”, ikinci yasal biçim ise “ $(A_1, \dots, A_n)$ sıralı n -lisi, B^n bağıntısal özelliğini taşır” diye okunur. Aslında iki yasal biçim birleştirilip, B^n bir n -li özellik ($n \geq 1$) olduğunda, $[(A_1, \dots, A_n), B^n, t]$ biçiminde yazılabilir. Böylelikle $n = 1$ durumunda birinci yasal biçimi elde ederiz. Bunun dışında Kim'in olay kuramının iki ilkesi bulunur. Bunlardan birincisi bir olayın varlık (meydana geliş) koşulunu, ikincisi de olayların özdeşlik koşulunu dile getirir:

Olayların Varlık Koşulu:

- (i) $[A, B, t]$ olayı vardır ancak ve ancak A somut nesnesi t anında B özelliğini taşırsa.
(ii) $[(A_1, \dots, A_n), B^n, t]$ olayı vardır ancak ve ancak $(A_1, \dots, A_n)$ bileşik somut nesnesi B^n bağıntısal özelliğini taşırsa.

Olayların Özdeşlik Koşulu:

- (i) $[A_1, B_1, t_1] = [A_2, B_2, t_2]$ ancak ve ancak $A_1 = A_2$, $B_1 = B_2$ ve $t_1 = t_2$ ise.
(ii) $[(A_{11}, \dots, A_{n1}), B^{n1}, t_1] = [(A_{12}, \dots, A_{n2}), B^{n2}, t_2]$ ancak ve ancak $(A_{11}, \dots, A_{n1}) = (A_{12}, \dots, A_{n2})$, $B^{n1} = B^{n2}$ ve $t_1 = t_2$ ise.

Bennett'in Olay Kuramı: Trop Olarak Olaylar

Bennett'in olay kuramı bir bakıma Kim'in olay anlayışında yapılan bazı değişikliklerin sonucu ortaya çıkan bir kuram olarak da yorumlanabilir. Kim'in kuramında bir olay, bir somut nesnenin (ya da somut nesnelerin) belli bir zaman anında bir (niteliksel ya da bağıntısal) özellik taşıması iken, Bennett'in kuramında, bir olay belli bir uzay-zaman bölgesinin bir tümel özelliğinin ya da bağıntısının örneği olan bir niteliksel ya da bağıntısal *tropu* taşıması demektir. Bennett, s. 12, 16, 88 - 89). Bu durumda taşınan özellik tikel olduğundan, olay da *tikeldir*. (Bkz. Simons, 2003, s. 366.) Bir somut nesne yerine, bir uzay-zaman bölgesinin özellik taşıması, somut nesnelerin tam belirli olmadığı olayların yapısını açıklamakta başarı sağlamış olur. (Bkz. Simons, 2003, s. 366.) Örneğin 23 Ağustos 2005'teki *Katrina Kasırgası* olayını ele alalım. Bu olayda hangi somut nesnenin ya da nesnelerin özellik taşıdığı tam belirli değildir. Buna karşılık belli bir uzay-zaman bölgesinin *kasırğa-olma* özelliğini taşıdığını söylemek daha kolay olacaktır. Kim'in yasal biçimine koşut olarak, Bennett'in kuramında bir olay'ın yasal biçimini şöyle dile getirilebiliriz: U_t bir uzay-zaman bölgesi, $B^*_1, \dots, B^*_n$ sırasıyla $B_1, \dots, B_n$ tümel (niteliksel ya da bağıntısal) özellikleri örnekleyen troplar olsun. $B^*_1, \dots, B^*_n$ troplarının toplamını B^* ile gösterelim. Bu durumda, Bennett'in olay kuramında, bir olayın yasal biçiminin $[U_t, B^*]$ olduğu söylenebilir. Bu durumda $[U_t, B^*]$ vardır ancak ve ancak U_t uzay-zaman bölgesi, B^* troplar toplamını taşırsa.

Bennett'a göre, bir *olay* belli bir uzay-zaman bölgesinin bir tümel özelliğinin ya da bağıntısının örneği olan bir niteliksel ya da bağıntısal *tropu* taşımasıdır.

İçerdiği somut nesnelerin tam belirli olmadığı olayların yapısını açıklayabilmek için, Bennett olayları somut nesneler yerine, uzay-zaman bölgelerinin özellik taşıması olarak açıklamayı önermektedir.

Katrina kasırgası gibi, içerdiği somut nesnelerin tam belirli olmadığı olaylara bir örnek bulunuz.

SIRA SİZDE

Chisholm'un Olay Kuramı: Durum Olarak Olaylar

Chisholm, olayları *olgu* olarak tanımlar. (Ünite 1'de Olgu kategorisinden söz etmiştik.) Bu durumda bir *olay*, A gibi bir (birli ya da bileşik) somut nesnenin belli bir t anında B gibi bir özelliği ya da bağıntıyı taşıması *durumudur*. Kim'in kuramında A, B 'yi t anında taşıyor ise $[A, t, B]$ olayı vardır derken, Chisholm'un kuramında, A 'nın B 'yi taşıma durumu, kısaca $[A, B]$ durumu, t anında vardır deriz. Yani $[A, B]$ durumunun t anında var olması bir olaydır. (Bkz. Simons, 2003, s. 366 - 367; krş. Eyim, 2009, s. 71.) Böylelikle Chisholm'un görüşünde bir olay tekrarlanabilir. Örneğin, Chisholm'un görüşünde, *Vezüv Yanardağı*'nın M.S. 79 yılında patlaması ile *Vezüv Yanardağı*'nın M.S. 172 yılında patlaması olayları aynı olaylar olacaktır. Çünkü her iki olayın da yasal biçimi $[Vezüv Yanardağı, Patlama özelliği]$ durumudur. Dolayısıyla aynı olayın önce M.S. 79 yılında daha sonra da M.S. 172'de meydana geldiğini söylüyoruz. Bu nedenle Chisholm'a göre olaylar yinelenir, dolayısıyla da her

Chisholm'un görüşünde bir olay tekrarlanabilir yani *aynı olay* farklı bir zamanda tekrar gerçekleşebilir.

olay bir soyut tùmeldir. Ancak olaylar sezgisel olarak yinelenemez, yani tikeldir. Örneğin, sezgisel olarak, *Vezüv Yanardağı*'nın M.S. 79 yılında patlaması ile *Vezüv Yanardağı*'nın M.S. 172 yılında patlaması *farklı* olaylardır. Chisholm daha sonra eleştiriler karşısında görüşünü değiştirmiştir. (Bkz. Simons, 2003, s. 367.)

Lombard'ın Olay Kuramı: Değişim Olarak Olaylar

Lombard'ın olay kuramında Somut Nesne ile Olay temel tikel kategoriler, Belirle-
nebilir ile Belirlenmiş Özellikler ve Somut Nesne Türleri ile Olay Türleri temel tü-
mel kategorilerdir. Bu durumda, Lombard'ın kuramında, belirlenmiş özellikler bi-
rer trop değil, yinelenebilir tümel özelliklerdir. Bu kuramda olaylar ile somut nes-
neler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar şunlardır. Her ikisi örnekleyenleri veya
taşıyıcıları olmamaları bakımından tikeldir. Buna karşılık bizim deyimimizle somut
nesneler *tam* somut iken olaylar *yarı* somut - *yarı* soyuttur. Lombard'ın kendisi
olayları *soyut tikel* olarak niteliyor. Nitekim olayın *soyut* olmasını, aynı zamanda ve
aynı yerde birden çok olayın bulunabilmesi biçiminde tanımlıyor. Demek ki Lom-
bard'a göre aynı zamanda ve aynı yerde birden çok somut nesne bulunamaması-
na karşılık, birden çok sayıda olay bulunabilir. (Bkz. Lombard, 1998, s. 289 - 290.)

Lombard'ın olay kuramının temeli, onun olayları *değişim* olarak tanımlaması-
dır. Bu kuramın ayrıntılarını aşağıda ortaya koyuyoruz. Lombard'ın kuramında so-
mut nesnelerin taşıdığı (sahip olduğu) özellikler *durağan (statik)* ve *değişimsel*
(*dinamik*) olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrıca *değişimsel* özellikler *anlık-değişimsel*
özellikler ve *sürekli-değişimsel* diye ikiye ayrılır.

A somut nesnenin taşıdığı B özelliğinin *durağan-özellik* olması, A'nın B'yi taşı-
masının A'nın değişime uğramasına yol açmaması demektir. Örneğin önümdeki
kalemin taşıdığı mavi olma özelliği veya önümdeki kalemin taşıdığı odamda bu-
lunma özelliği, bu kalemin değişmesine yol açmaz. A somut nesnesi, t anında B
özelliğini taşır ise, "A nesnesi B-olma-durumundadır" denir.

A somut nesnesinin t anında taşıdığı D özelliğinin *anlık-değişimsel özellik* ol-
ması, A nesnesinin t anında değişim içinde bulunması demektir. Örneğin, yeryü-
zünden 20 m yüksekte olan bir yerden serbest olarak düşen bir taşın, düşme süre-
cindeki herhangi bir anda sahip olduğu g, yani yaklaşık olarak 9.81 m/sn², büyük-
lüğündeki ivme bir anlık-değişimsel özelliktir. Gene koşan birinin, koşu süresinin
herhangi bir anında taşıdığı koşuyor olma özelliği bir anlık-değişimsel özelliktir.
Anlık-değişimsel özellik aşağıdaki önermeyle dile getirilen koşulu yerine getirir:

Önerme 1 Eğer A somut nesnesi t anında D anlık-değişimsel özelliğini taşır-
sa, t_1 ile t_2 gibi öyle iki an ve B gibi öyle bir durağan özellik vardır ki, (i) t_1 ,
 t_2 'den önce olup, t, $[t_1, t_2]$ zaman aralığındadır. (ii) A, t_1 anında B'yi taşır ve
 t_2 anında B'yi taşımaz.

Bu önermeyi yukarıdaki ivme örneğine uygulayalım. t_1 , taşın düşmeye başladı-
ğı t_1 saniye, t_2 ise $(t_1 + 2)$ saniye olup, t, $(t_1 + 1)$ saniye olsun. Yukarıda belirtildiği
gibi, taşın (düştüğü öbür anlardaki gibi) t anında yaklaşık olarak 9.81 m/sn² bü-
yüklüğündeki, bir anlık-değişimsel özellik olan, ivmeye sahip olma özelliğini taşır.
Öte yandan aynı taş t_1 anında yerden 20 m yükseklikte olma durağan özelliğini ta-
şır ama aynı özelliği t_2 anında taşımaz. Nitekim taş, t_2 anında yerden 20 m değil,
yaklaşık olarak 38 cm yüksekliktedir. (Dikkat edilirse bu yükseklik, x düşme me-
safesi olduğunda, $x = 1/2 g t^2$ serbest düşme yasasına dayanarak hesaplanır.)

B bir belirlenebilir durağan-özellik türü olup, B_1 ile B_2 , B özellik türünü örnek-
leyen farklı durağan belirlenmiş özellikler olsun. (B_1 ile B_2 özellikleri mutlak be-
lirlenmiş olabildikleri gibi göreceli belirlenmiş de olabilirler.) Buna göre A bir somut

Lombard somut nesnelerin taşıdığı özellikleri *durağan (statik)* ve *değişimsel (dinamik)* olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre, *değişimsel* özellikler *anlık-değişimsel özellikler* ve *sürekli-değişimsel* olarak ikiye ayrılır.

nesne ve $[t_1, t_2]$ bir zaman aralığı olduğunda, A 'nın $[t_1, t_2]$ zaman aralığı süresince taşıdığı $D_{(B_1, B_2)}$ özelliğinin bir *sürelî-değişimsel özellik* olması, A 'nın t_1 anında B_1 'i ve t_2 anında B_2 'yi taşıması demektir. Sürelî-değişimsel özellik için aşağıdaki örneği veriyoruz:

A , asitli çözeltiye batırmak amacıyla t_1 anında elimde tuttuğum mavi turnusol kâğıdı, B belirlenebilir özelliği Renk, B_1 ile B_2 belirlenmiş özellikleri ise sırasıyla Mavi ve Kırmızı olsun. t_2 ise, bu turnusol kâğıdını asitli çözeltiye batırdıktan sonra söz konusu Kırmızı renk tonuna boyandığı olsun. Bu durumda $D_{(B_1, B_2)}$, turnusol kâğıdının söz konusu $[t_1, t_2]$ zaman aralığındaki bir sürelî-değişimsel özelliktir. Nitekim bu turnusol kâğıdı, t_1 anında Mavilik özelliği taşıırken, t_2 anında Kırmızılık özelliğini taşır. Sürelî-değişimsel özellik aşağıdaki önermeyle dile getirilen koşulu yerine getirir:

Önerme 2 Eğer A somut nesnesi t anında bir anlık-değişimsel özellik taşırsa, t 'nin içinde bulunduğu öyle bir zaman aralığı vardır ki, A somut nesnesi bu zaman aralığında bir sürelî-değişimsel özellik taşır.

Bu önermeyi gene yukarıdaki serbest düşen taş örneğine uygulayalım. Bu örnekte 20 m yükseklikten serbest düşen taşın 1 saniye sonraki t anında 9.81 m/sn^2 büyüklüğündeki ivmesi, bu taşın o andaki bir anlık-değişimsel özelliğidir. Bu durumda bu taş, düşmeye başladığı t_1 anı ile düştükten 2 saniye sonraki t_2 anı arasında, yani $[t_1, t_2]$ bir zaman aralığında, gibi bir sürelî-değişimsel özellik taşır; şöyle ki, B_1 durağan-özellik, 20 m yükseklikte olma özelliği, B_2 durağan-özellik de, 38 cm yükseklikte olma özelliğidir.

Lombard, somut nesnelerin değişimini açıklamak için, *nitelik uzayı* dediği durağan-özellik türlerine ve bu türleri örnekleyen durağan-özelliklere başvuruyor. *Nitelik uzayı*, şu iki koşulu yerine getiren K gibi öğeleri durağan-özellikler olan bir küme olarak tanımlanıyor: (i) A somut nesnesi t_1 anında K kümesine ait B_1 durağan-özellik taşıyorsa, A somut nesnesi t_1 anında K kümesine ait B_1 'den farklı hiçbir durağan-özellik taşımaz. (ii) A somut nesnesi t_1 anında B_1 durağan-özellik taşıyorsa ama değişime uğramasından ötürü, t_1 'den sonraki t_2 anında B_1 durağan-özellik taşımaz ise, A somut nesnesi t_2 anında K kümesine ait B_2 gibi B_1 'den farklı bir durağan-özellik taşır. Görüldüğü gibi bu iki koşulu yerine getiren K kümesi, aynı bir belirlenebilir özellik, yani özellik türünü, örnekleyen (mutlak veya göreli) belirlenmiş özelliklerin kümesi sayılabilir. Örneğin Renk belirlenebilir özelliğini örnekleyen belirlenmiş özelliklerin, yani tek tek renklerin veya renk tonlarının, kümesi Lombard anlamında bir nitelik uzayıdır. (Bkz. Lombard, 1999, s. 353 - 354.)

Lombard'ın nitelik uzayı kavramına renk ve renk tonlarından farklı bir örnek vererek, verdiğiniz örneği açıklayınız.

Genellikle nitelik uzayının öğeleri olan belirlenmiş durağan-özellikler arasında bir sıralama ilişkisi bulunur; öyle ki her özelliğin yerini bir sayı tutabilir. Örneğin tek tek belirlenmiş renklerin yerini, kırmızıdan mora doğru renk tayfındaki yerlerine göre veya karşılıkları olan elektromanyetik dalga frekanslarına göre, birer doğal sayı tutabilir. Öte yandan sıcaklık derecesi, kütle, uzunluk gibi belirlenmiş niceliksel özelliklerin yerini reel sayılar tutabilir. Buna dayanarak her bir nitelik uzayında A somut nesnenin $[t_1, t_2]$ zaman aralığında bu nitelik uzayının öğeleri bakımından uğradığı *değişim*, birinci koordinatının öğeleri belirlenmiş özelliklerin yerini tutan sayılar, ikinci koordinatının öğeleri ise zaman anlarının yerini tutan reel sayılardan oluşan bir *grafik* ile gösterilebilir. (Bkz. Lombard, 1999, s. 354.)

Eğer bir nitelik uzayının belirlenmiş durağan-özellikleri reel sayılarla gösterilebilirse, somut nesnelerin bu türlü özelliklerindeki değişimler bir grafikte zamanın fonksiyonu olarak sürekli bir eğri ile gösterilebilir. Örneğin t_1 anında 20 °C derece sıcaklık derecesinde olan bir metal küreyi ele alalım. Bu kürenin dönmeden ötürü ısınarak sonraki t_2 anında 40 °C sıcaklık derecesinde olduğunu düşünelim. Bu örnekte nitelik uzayının ögeleri sıcaklık dereceleridir. Buna göre söz konusu ısınan metal küredeki sıcaklık derecesi değişimi zamanın fonksiyonu olan bir grafikte gösterilebilir.

Lombard somut nesnelerin değişimine dayanarak *olay* kavramını tanımlamak için *atomsal nesne* ile *atomsal nitelik uzayı* kavramlarını *Krm* gibi bir bilimsel kurama göreli olarak şöyle tanımlıyor (bkz. Lombard, 1999, s. 356) :

Tanım 1 *A* somut nesnesi *Krm* kuramına göre bir *atomsal nesne*dir ancak ve ancak *Krm* kuramına göre *A* varolan bir somut nesnedir ve *A*'dan farklı olup *A*'yı oluşturan başka somut nesneler yoktur.

Dikkat edilirse gerek bugünkü fiziğin atomları gerekse önceki ünitelerde söz edilen yalın somut nesneler Tanım 1 gereği atomsal nesne değildir. Nitekim bu tanıma göre atomsal nesnelerin (uzaysal) parçaları yoktur, ama birden çok zaman anında varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla aynı atomsal nesne farklı zamanlarda aynı belirlenebilir örnekleyen farklı belirlenmiş durağan-özellikler taşıyabilir. Buna göre günümüz fiziğinin bölünemez parçacıkları olan elektronlar ile (protonları oluşturan) kuarklar bölünmez parçacıklar olmaları bakımından Tanım 1 anlamında atomsal nesnelerdir.

Tanım 2 *K* kümesi *Krm* kuramına göre bir *atomsal nitelik uzayı*dır ancak ve ancak *K* bir nitelik uzayıdır ve ögeleri *Krm* kuramının atomsal nesnelerinin taşıyabildiği özelliklerdir.

Lombard, Tanım 1 ve Tanım 2'ye dayanarak “atomsal olay”ı şöyle tanımlıyor (bkz. Lombard, 1999, s. 356 - 357):

Tanım 3 *E*, *Krm* kuramına göre bir *atomsal olay*dır ancak ve ancak bu kurama göre öyle bir *A* atomsal nesnesi, $[t_1, t_2]$ zaman aralığı ve aynı *K* atomsal nitelik uzayının farklı ögeleri olan B_1 ile B_2 belirlenmiş durağan-özellikleri vardır ki;

- (i) *E*, *A*'nın t_1 anındaki B_1 -olma durumundan t_2 anındaki B_2 -olma durumuna geçiş değişimidir.
- (ii) *A*, t_1 'den sonra ve t_2 'den önceki herhangi bir *t* anında, *K*'nin ögesi olup B_1 ile B_2 'den farklı B_3 gibi bir özelliği taşırsa, bu özelliği olumsal olarak değil, *E*'nin özü gereği taşır.

Örneğin Fizik kuramına göreli ve Tanım 1 gereği atomsal nesne olan bir elektronu ele alalım. Her elektron, zamana bağlı olarak değişebilen ve değerleri $+1/2$ veya $-1/2$ olan *spin* denilen bir belirlenmiş durağan-özellığe sahiptir. Her elektron her zaman anında bir *spin* sahiptir ama aynı zamanda her iki değerden *spin*lere sahip olamaz. Buna göre bu iki *spin* değerinin bir atomsal nitelik uzayını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Buna dayanarak t_1 anında $+1/2$ *spin* değeri sahibi olan bir elektronun t_2 anında $-1/2$ değerinde bir *spin* taşımasından oluşan değişim bir atomsal olaydır.

Lombard gündelik dil ve yaşam anlamındaki olaylar ile Tanım 3'teki atomsal olaylar arasındaki ilişkiyi aşağıdaki varsayımla (hipotezle) dile getiriyor (bkz. Lombard, 1999, s. 357):

Lombard, atomsal nesne, atomsal nitelik uzayı ve atomsal olay kavramlarını kuramlara göreli olarak tanımlamaktadır.

- (H) Bütün olaylar aşağıdaki dört çeşide ayrılır:
- (i) Atomsal olaylar.
 - (ii) Ardı ardına meydana gelen atomsal olaylar dizisi.
 - (iii) Aynı zamanda meydana gelen atomsal olaylardan oluşan atomsal-olmayan olaylar.
 - (iv) Ardı ardına meydana gelen atomsal-olmayan olaylar dizisi.

Yukarıda (i)'e örnek vermiştik. Şimdi (ii), (iii) ve (iv)'ü örneklendirelim. (ii)'yi örneklendirmek için (i)'de geçen aynı elektronun t_1 anında $+1/2$ spin değerini ve t_2 anında $-1/2$ spin değerini taşıırken, t_1 ile t_2 'den farklı t_3 anında $+1/2$ spin değerini taşıdığını düşünelim. Bu durumda sözü geçen elektronun önce t_1 anında $+1/2$ spin değeri taşıırken t_2 anında $-1/2$ spin değeri taşıması, daha sonra da t_3 anında tekrar $+1/2$ spin değeri taşıması, iki atomsal olayın ardı ardına meydana gelmesinden oluşan bir atomsal olaylar dizisidir. (iii)'ü şöyle örneklendirelim: Bir elektron ile bir pozitronun çarpışıp iki fotonun açığa çıkması böyle bir olaydır. Burada birinci atomsal olay, elektronun t_1 anında (pozitronla) çarpışma durumundan t_2 anında fotona dönüşme durumu, ikinci atomsal olay ise pozitronun t_1 anında (elektronla) çarpışma durumundan t_2 anında fotona dönüşme durumudur. Bu iki eşzamanlı olaydan oluşan atomsal-olmayan olay ise, t_1 anında elektronun pozitronla çarpışarak, t_2 anında iki fotona dönüşme olayıdır. Öte yandan (iv)'ü örneklendirmek için (iii)'teki $[t_1, t_2]$ zaman aralılığındaki atomsal-olmayan olay ile; $[t_2, t_3]$ zaman aralılığındaki şu yeni atomsal-olmayan olayın ardı ardına gelmesini gösterebiliriz: t_2 anında ortaya çıkan iki fotondan birinin yüksek bir enerjiyle bir atom çekirdeğine gönderilmesi sonucunda t_3 anında bir elektron ile bir pozitronun açığa çıkması olayı.

B_1 ile B_2 aynı bir atomsal nitelik uzayının öğeleri olan farklı belirlenmiş durağan-özellikler olduğunda, $D_{(B_1, B_2)}$ süreli-değişimsel özelliğini gösteren bir fiil ya gündelik dilde bulunur ya da yapay bir biçimde ortaya konulur. Örneğin “paslanır” fiili “parlak metal-olma durumundan paslı-olma durumuna geçer” anlamına geldiğinde, bir süreli-değişimsel özelliği gösterir. Genel olarak özelliği, “ B_1 -olma durumundan B_2 -olma durumuna geçer” biçimindeki fiil-ifadesi ile gösterilir. Bu fiil-ifadesini de “” biçiminde kısaltacağız. “ B_1 ” ile “ B_2 ” bu ifadenin bileşenleri olup sırasıyla B_1 ile B_2 belirlenmiş durağan-özelliklerini gösterirler. Bu bağlamda “ B_1 ” ile “ B_2 ” hep birer özellik gösteren ad-fiil olmalı, ama özellik gösteren betimleme olmamalıdır. Örneğin, “ B_1 ”, “mavi-olma” gibi bir ad-fiil olabilir, ama “Ahmet’in-en-sevdiği-rengi-olma” gibi bir özellik betimlemesi olmamalıdır. Lombard “ $D_{(B_1, B_2)}$ ” biçimindeki bir fiil-ifadesine *atomsal olay fiili* diyor. Dikkat edilirse “ $D_{(B_1, B_2)}$ ” atomsal olay fiili, “ $D_{(B_1, B_2)}$ ” süreli-değişimsel özelliğini taşır” ifadesi ile eşdeğerdir. Örneğin sözü geçen “paslanır” fiili “paslanma süreli-değişimsel özelliğini taşır” ifadesiyle eşdeğerdir.

Paslanabilir metal parçalarının bir bilimsel kuramın atomsal nesneleri olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre A gibi bir metal parçasının $[t_1, t_2]$ zaman aralığında paslandığını kabul edelim. Böyle bir paslanma, bir atomsal olaydır. Bu atomsal olay *atomsal olay tipi* denilen *Paslanma* olay türünü örnekler.

Genel olarak $D_{(B_1, B_2)}$ atomsal olay fiilini, yani “ B_1 -olma durumundan B_2 -olma durumuna geçer” fiil ifadesini ele alalım. Buna göre A gibi bir atomsal nesnenin $[t_1, t_2]$ zaman aralığında B_1 -olma durumundan B_2 -olma durumuna geçişi (Tanım 3’ün (ii) koşulunun da yerine geldiğini varsayarsak) bir atomsal olaydır. Bu atomsal olayın örneklemediği olay türü, “ $D_{(B_1, B_2)}$ ” atomsal olay fiilinden türeyen “ $D_{(B_1, B_2)}$ -oluşu”

Süreli-değişimsel özellikleri gösteren fiiller ya gündelik dilde bulunur ya da yapay bir biçimde ortaya konulur.

ad fiili ile gösterilir. Dolayısıyla olay türünün kendisi $D_{(B_1, B_2)}$ -oluşu olup, bu olay türü bir *atomsal olay tipidir*. Görüldüğü gibi B_1 ile B_2 aynı bir atomsal nitelik uzayının farklı belirlenmiş durağan-özellikleri olduğunda, (i) $D_{(B_1, B_2)}$ süreli-değişimsel özelliği, bu özelliği dile getiren (ii) " $D_{(B_1, B_2)}$ " atomsal olay fiili ve bu fiilin karşılığı olan (iii) $D_{(B_1, B_2)}$ -oluşu biçimindeki bir atomsal olay tipi arasında bire-bir bir eşleme bulunur. E gibi bir olayın, $D_{(B_1, B_2)}$ -oluşu biçimindeki bir atomsal olay tipinden olmasının gerekli ve yeterli koşulu şöyle dile getirilebilir: Öyle bir A bir atomsal nesnesi ve $[t_1, t_2]$ zaman aralığı vardır ki, E olayı, A atomsal nesnesinin, $[t_1, t_2]$ zaman aralığında $D_{(B_1, B_2)}$ süreli-değişimsel özelliğini taşıyışıdır. Her atomsal olay bir atomsal olay tipini örnekler. (Bkz. Lombard, 1999, s. 357 - 358.) Daha açık olarak, B_1 -olma durumundan B_2 -olma durumuna geçiş biçimindeki bir atomsal olayın karşılığı olarak $D_{(B_1, B_2)}$ gibi bir süreli-değişimsel özellik ve bu özelliği dile getiren atomsal olay fiili bulunur. Bu atomsal olay fiili de bir atomsal olay tipini belirler.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, " A " bir atomsal nesne adı, " $D_{(B_1, B_2)}$ " bir atomsal olay fiili ve " $[t_1, t_2]$ " bir zaman aralığı olduğunda, atomsal olayların *yasal betimlemesi*, " A ", " $D_{(B_1, B_2)}$ ", " $[t_1, t_2]$ " biçimindeki bir tekil terim olarak tanımlanır. Bu tekil terim şu ifadenin bir kısaltmasıdır: " A atomsal nesnesinin, $D_{(B_1, B_2)}$ süreli-değişimsel özelliğini $[t_1, t_2]$ zaman aralığında taşıyışı olayı". Öte yandan atomsal olayların yasal betimlemesine dayanarak eşzamanlı atomsal-olmayan olayların yasal betimlemesi şöyle dile getirilir:

$["A_1", "D^1_{(B_1, B_2)}", "[t_1, t_2]", \dots, ["A_n", "D^n_{(B_1, B_2)}", "[t_1, t_2]"]$ atomsal olaylarından oluşan olay

Eğer " A_1 " = ... = " A_n " ise, böyle olaylara *eşzamanlı yalın atomsal-olmayan olaylar* denir. Görüldüğü bu olaylar, tek bir atomsal nesnede ve zaman aralıkları da aynı olduğundan, aynı zaman aralığında meydana gelen değişimlerden oluşur. Örneğin, bir atomsal nesnenin aynı $[t_1, t_2]$ zaman aralığında hem rengini hem de şeklini değiştirmesi, iki atomsal olaydan oluşan bir eşzamanlı yalın atomsal-olmayan olaydır. Öte yandan " A_1 " = ... = " A_n " koşulu yerine gelmezse, yani atomsal-olmayan olayda en az iki farklı atomsal nesne varsa, bu olaylara *eşzamanlı karmaşık atomsal-olmayan olaylar* denir. Buna karşılık atomsal olan ve/veya atomsal-olmayan olayların ardı ardına gelmesinden oluşan olaylar da *zamanlar-arası karmaşık atomsal-olmayan olaylar*dır. (Bkz. Lombard, 1999, s. 358 - 359.)

Atomsal olayların yasal betimlemeleri yardımıyla bu olayların aşağıda verilen özdeşlik ölçütü elde edilir: " A_1 ", " $D^1_{(B_1, B_2)}$ ", " $[t_1, t_2]$ ", E_1 atomsal olayının yasal betimlemesi ve " A_2 ", " $D^2_{(B_3, B_4)}$ ", " $[t_3, t_4]$ ", E_2 atomsal olayının yasal betimlemesi olduğunda,

$$(AÖ) \quad E_1 = E_2 \text{ ancak ve ancak } "A_1" = "A_2", "D^1_{(B_1, B_2)}" = "D^2_{(B_3, B_4)}" \text{ ve } "[t_1, t_2]" = "[t_3, t_4]" \text{ ise.}$$

Genel olarak olayların yasal betimlemeleri yardımıyla da olayların aşağıda verilen özdeşlik ölçütü elde edilir: E_1 ile E_2 herhangi iki olay olduğunda,

$$(Ö) \quad E_1 = E_2 \text{ ancak ve ancak } E_1 \text{ ile } E_2 \text{'nin yasal betimlemeleri aynı ise.}$$

TEKÇİ OLAY KURAMI

Whitehead'in Olay Kuramı

Whitehead'in olay kuramında, burada başvuracağımız temel kategoriler, somut tikel sayılan Olay kategorisi ile soyut tikel nesne sayılan Küme kategorisi, temel ontolojik ilişkiler ise iki olay arasındaki Kapsama ilişkisi ile Eşzamanlılık ilişkisi'dir. Başvuracağımız türetilmiş kategoriler ise, Zaman ve Uzay kategorileridir.

Whitehead'in olay kuramında ne Somut Nesne ne de Uzay temel kategori olmadığından, *Olay*, ne Kim'in kuramında olduğu gibi bir özelliğin bir somut nesne tarafından taşınmasıdır ne de (yalın somut nesne için olduğu gibi) bir veya birden çok özelliğin belli bir uzay bölgeciğinde bulunması biçimindedir. Tam tersine gerek somut nesneler gerekse uzay bölgeleri olaylar yardımıyla küme kuramsal olarak yapılandırılır. Bu yapılandırma önce noktasal zaman anlarının (*moment*) ve uzay noktalarının tanımlanması ile başlar. Sonra da zaman süreleri, zaman anları kümeleri olarak, uzay bölgeleri de uzay noktaları kümeleri olarak tanımlanır. Genel olarak da *zaman*, tüm zaman anlarının kümesi, her zaman anındaki *uzay* ise o zamana ilişkin uzay noktalarının kümesidir. Bütün bunlar Whitehead için yalnızca soyutlamalar olup doğaya ait gerçek somut şeyler değildir. Nitekim ona göre doğa, yalnız tek tek somut şeyler olan olaylardan oluşur.

Uzay ve zamanın yapılandırılmasından önce olayların belli bir uzay ve zaman içinde yerlerinden söz edemeyiz. Ancak her olayın belli bir zamansal uzanımı ve belli bir uzaysal uzanımı vardır. Hem zamansal hem uzaysal uzanımı sonlu olan olaya, *sonlu olay*, öyle olamayana da *sınırsız olay* denir. Olaylar arasında, zamansal ve/veya uzaysal uzanımları gereği, *kapsama* (*extension*) denilen ikili temel ontolojik ilişki vardır. E_1 olayı E_2 olayını kapsar ise E_2 olayının E_1 olayının parçası olduğu, E_1 olayının da E_2 'yi kapsayan bir bütün olduğu söylenir. Sezgisel olarak, E_1 olayı E_2 olayını kapsar ise, E_1 'in zamansal ve/veya uzaysal uzanımı E_2 'inkini içine alır. Bunu şöyle örneklendirelim. Bugün saat 14: 00 ile 14: 30 arasında tüm Ankara kentinde sürekli olarak yağmur yağdığını düşünelim. Bu yağış olayına E_1 diyelim. E_2 olayı da bugün saat 14: 00 ile 14: 30 arasında Ankara'nın Çankaya ilçesinde yağmur yağışı olayı olup, E_3 olayı bugün saat 14: 00 ile 14: 15 arasında gene Ankara'nın Çankaya ilçesinde yağmur yağışı olayı olsun. Görüldüğü gibi E_1 'in uzaysal uzanımı (yani tüm Ankara) E_2 'ninkini (yani Çankaya ilçesini) içine alır. Öte yandan E_2 'in zamansal uzanımı E_3 'ünkünü içine alır. Son olarak E_1 'in hem uzaysal hem de zamansal uzanımı E_3 'ünkünü içine alır. Sonuç olarak E_1 olayı, E_2 ile E_3 olaylarını kapsar. E_2 ile E_3 olayları, E_1 'in parçaları, E_3 de E_2 'nin parçasıdır. Buna göre E_3 , E_2 ile E_3 'ü kapsayan bir bütün, ayrıca E_2 , E_3 'ü kapsayan bir bütündür.

Olaylar değişmezler, onun yerine geçip giderler. Geçip giden olay zamansal uzanımı daha geniş olan yeni bir olayın parçası olur. Bunu örneklendirmek için sözü geçen E_1 , E_2 ve E_3 olaylarını ele alalım. E_3 olayı, yani bugün saat 14: 00 ile 14: 15 arasında Ankara'nın Çankaya ilçesinde yağmur yağışı olayı, saat 14: 00 ile 14: 15 arasında varlığını sürdürdükten sonra saat 14: 15'ten itibaren geçip gider. Geçip gittikten sonra da onu kapsayan (zamansal uzanımı olan) E_2 olayının, yani bugün saat 14: 00 ile 14: 30 arasında Ankara'nın Çankaya ilçesinde yağmur yağışı olayının zamansal parçası olur. Olayların geçip gitmesi, olayların geçmiş, şimdi ve gelecek olarak sıralanmasına yol açar. (Bkz. Whitehead, 1919, Ch. 6.)

Kapsama ilişkisi'nin yerine getirdiği başlıca koşullar şunlardır:

- (1) Kapsama ilişkisi geçişlidir.
- (2) Kapsama ilişkisi bakışsızdır.
- (3) Her olayı kapsayan en az başka bir olay vardır.
- (4) Sonlu olan herhangi iki olayı kapsayan en az bir olay vardır.

(2) koşulundan aşağıdaki koşul elde edilir:

- (5) Kapsama ilişkisi yansımasızdır.

Soyut tikel nesne olan küme kategorisi dışında Whitehead'in kuramında tek temel kategori olay kategorisi olduğundan, bu kuramı tekçi olay kuramı olarak adlandırıyoruz.

E olayı F olayını kapsar ise, $E_1 = E_2 = F$ olduğunda hem E_1 olayı E_2 olayını hem de E_2 olayı E_1 olayını kapsar, bu ise bakışsızlık ile gelişir.

Yukarıdaki örneğin (1) - (5) koşullarını yerine getirdiğini görelim: (1) E_1 , E_2 'yi ve E_2 , E_3 'ü kapsadığında, E_1 , E_3 'ü kapsar. Dolayısıyla bu olaylar arasındaki kapsama ilişkisi geçişlidir. (2) E_1 , E_2 'yi kapsar ancak E_2 , E_1 'i kapsamaz. E_2 , E_3 'ü kapsar ancak E_3 , E_2 'yi kapsamaz. Gene E_3 , E_1 'i kapsar ancak E_1 , E_3 'ü kapsamaz. Dolayısıyla bu olaylar arasındaki kapsama ilişkisi bakışimsızdır. (3) E_1 , E_2 'yi ve E_2 , E_3 'ü kapsar. Dolayısıyla E_2 ve E_3 'ün her birini kapsayan en az birer olay vardır. Şimdi E_1 'i kapsayan E_4 gibi bir olayı betimleyelim: Ankara'da bugün saat 14: 00 ile 14: 30 arasında yağmur yağışı ile 14: 30 ile 14: 45 arasında havanın açık olup, dolayısıyla yağmur yağışı olmaması. Görüldüğü gibi E_4 olayı, E_1 olayını kapsar. (4) E_1 , E_2 ve E_3 olaylarının hepsi sonlu olup, E_4 , E_1 ile E_2 'yi, E_1 , E_2 ile E_3 'ü ve E_4 , E_1 ile E_2 'yi kapsar. (5) E_1 , E_1 'i, E_2 , E_2 'yi ve E_3 , E_3 'ü kapsamaz. Yani hiçbir olay kendisini kapsamaz.

E_1 ile E_2 herhangi iki olay olduğunda, şu dört şıktan biri ve yalnız biri gerçekleşir:

(i) E_1 , E_2 'yi kapsar, (ii) E_2 , E_1 'i kapsar, (iii) E_1 ile E_2 'den hiçbirini kapsamaz ama her ikisi de E_3 gibi bir olayı kapsar veya (iv) Hem E_1 'in hem E_2 'nin kapsadığı ortak bir olay yoktur. Bu son şıkta E_1 ile E_2 olaylarının *ayrık* olduğu söylenir. (i) ile (ii)'yi örneklemiştik. Şimdi (iii) ile (iv)'ü örnekleyelim. (iii) E_6 olayı, Ankara'da bugün saat 14: 15 ile 14: 30 arasında yağmur yağışı ile 14: 30 ile 14: 45 arasında havanın açık olup, dolayısıyla yağmur yağışı olmaması olayı olsun. Bu durumda ne E_1 , E_6 'yi ne de E_6 , E_1 'i kapsar. Ancak hem E_1 'in hem E_6 'nın kapsadığı E_7 gibi şöyle bir ortak olay vardır: Ankara'da bugün saat 14: 15 ile 14: 30 arasında yağmur yağışı. (iv) E_1 ile E_5 olaylarının kapsadığı ortak bir olay yoktur. Yani bu olaylar ayrıktır.

Hangi olayların şimdiki olay sayıldığı, olayların algılanmasına bağlıdır. Algılama ise *algı olayı* (*percipient event*) denilen bir olaydır. Whitehead bir algı olayı ile eşzamanlı olan olayların bütününe, başka bir deyişle şimdiki doğaya, bir *süre* (*duration*) diyor. Her süre uzaysal olarak sınırsız, zamansal olarak sınırlı bir olaydır. Zamansal sınırı, eşzamanlı olduğu algı olayının zaman uzanımıyla özdeştir. (Bkz. Whitehead, 1919, s. 68 - 69 ve Whitehead, 1957, s. 53.) Örneğin benim 11 Haziran 2010 yılı saat 14: 00 ile 14: 01 arasında Ankara'daki evimin penceresinden bakarak yağın yağmuru algılamam olayı (algı olayı) ile eşzamanlı olayların bütününe, yani doğanın o zaman aralığındaki evresi S_1 gibi bir süredir. Görüldüğü bu sürenin zamansal uzanımı 1 saniye ile sınırlı olmasına karşın, uzaysal uzanımı doğanın (yani evrenin) bu zaman dilimi içindeki büyüklüğüdür.

Doğanın akışı (*passage of nature*) süre ailelerine yol açar. Aynı bir sürenin parçaları olan süreler *koşut* (*parallel*) süreler denir. Süreler arasındaki bu koşutluk ilişkisi bir *denklik ilişkisi*, yani yansılmalı, bakışimli ve geçişli bir ilişkidir. Belli bir süre ile koşut olan sürelerin kümesine bir *süre ailesi* denir. Aynı süre ailesine ait herhangi iki süreden ya (i) biri öbürünü kapsar ya (ii) hiçbirini öbürünü kapsamaz ama her ikisinin kapsadığı ortak bir süre vardır ya da (iii) iki süre tamamen ayrıktır, yani ikisinin kapsadığı ortak bir olay yoktur. Ayrık olmayan iki koşut sürenin kapsadığı ortak bir süre vardır. Her süre başka sürelerin parçasıdır ve kendisinin de süre olan parçaları vardır. Dolayısıyla en-büyük süreler ve en-küçük süreler yoktur. (Bkz. Whitehead, 1919, s. 112 - 114 ve Whitehead, 1957, s. 59 - 60.)

Whitehead, bir noktasal zaman anını (*moment*) zamansal uzanımları gittikçe azalan süreler dizisinin bir limiti olarak şöyle tanımlıyor. Bu tanım soyutlayıcı süre-kümelerine dayanır. Belli bir süreler ailesinin ögesi olan herhangi bir K kümesi bir *soyutlayıcı süre-küme*dir ancak ve ancak (i) K 'nin her ögesi bu aileye ait bir süredir, (ii) K 'nin herhangi iki ögesinden biri öbürünü kapsar ve (iii) hiçbir süre

K 'nin bütün öğelerinin parçası değildir. Bu tanıma göre K kümesi'nin öğeleri, zamansal uzanımları gittikçe küçülen bir süreler dizisi oluşturur.

Örneğin bu dizinin ilk öğesi yukarıda sözü edilen S_1 süresi olsun. İkinci öğesi, S_2 , benim 11 Haziran 2010 yılı saat 14: 00 ile 14: 001 arasında Ankara'daki evimin penceresinden bakarak yağın yağmuru algılamam olayı ile eşzamanlı olayların bütünü, üçüncü öğesi, S_3 , benim 11 Haziran 2010 yılı saat 14: 00 ile 14: 001 arasında Ankara'daki evimin penceresinden bakarak yağın yağmuru algılamam olayı ile eşzamanlı olayların bütünü, ...olsun. Görüldüğü gibi bu dizinin öğelerinin zamansal uzanımları, sırasıyla 1 dakika, 0.1 dakika, 0.01 dakika ... olup, sonsuza dek gittikçe küçülen bir dizi oluşturur. Ancak bu uzanımların her biri sonlu olup, hiçbirisi 0 dakika değildir. Dolayısıyla soyutlayıcı süre-kümesinin hiçbir öğesinin zamansal uzanımı bir noktasal zaman anı değildir. İşte Whitehead bir noktasal zaman anını, belli bir t anında böyle bir soyutlayıcı süre-kümesinin öğelerinden oluşan sonsuz dizinin limiti ile yani zamansal uzanımı 0 olan t anındaki doğanın tümü olarak tanımlıyor. (Bkz. Whitehead, 1957, s. 60 - 61.) Yukarıdaki örnekte S_1 , S_2 , S_3 , ... süreler dizisinin limiti, bu dizinin ait olduğu süre ailesine göreli olarak evrenin 11 Haziran 2010 yılı saat 14: 00'teki anlık evresidir.

Böylece tanımlanan noktasal zaman anlarının sıralanmasıyla Zaman kategorisi yapılandırılır. Bu zaman noktalarına dayanarak uzay noktaları, uzay noktalarının yardımıyla da Uzay kategorisi yapılandırılır.

Özet

Çoğulcu bir olay kuramı olan Davidson'un olay kuramını açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz

Davidson'un olay kuramındaki temel kategoriler Sıkı Adcılık'ın tek kabul ettiği Somut Nesne kategorisine gene somut tikel olan Olay kategorisini eklemekle elde edilir. Bu nedenle Davidson'un kuramı Sıkı Adcılık'ın bir uzantısı sayılabilir.

Bu kuram, ilk olarak, yüklemeleri belirteçli fiil olan özne-yüklem önermelerinin mantıksal yapısını ortaya koyarak, bu tür önermelerden mantıksal çıkarımlar yapmayı sağlamak amacıyla ortaya konulmuştur. Bu türlü önermelerin mantıksal yapısı yalnız somut nesnelere değil olaylara da dayanmaktadır. Davidson'un bu tür önermelere eşdeğer olarak ortaya koyduğu önermeler, Quine'in "varolmak, bir tikel niceleyici ile bağlı olan bir değişkenin değeri olmaktır" ilkesi gereği, olayların varolmasını gerektirir.

Olayların özdeşlik ölçütü olarak Davidson aşağıdaki koşulu önermiştir: İki olay özdeştir ancak ve ancak bu iki olayın nedenleri ve etkileri tamamina aynı ise. Davidson'un özdeşlik koşulu biri biçimsel öbürü içeriksel olmak üzere iki yönden eleştirilmiştir. Biçimsel yönden bir kısır döngüsellik içerdiği öne sürülmüştür. İçeriksel yönden olan eleştiri ise, nedeni ya da etkisi olmayan olayların varlığına dayanır. Kuantum olayları böyle olaylardır. Dolayısıyla Davidson'un koşulu bu tür olayların özdeşlik ölçütünü veremeyecektir. Davidson bu eleştiriler karşısında Quine'in özdeşlik koşulunu benimsemiştir: İki olay özdeştir ancak ve ancak bu olaylar aynı uzay-zaman bölgesini kaplar ise. Aynı uzay bölgesinde birden çok olay gerçekleşebilmesinin Quine özdeşlik koşulunun güçlüğü olduğu ileri sürülmüştür. Quine bu eleştiriye bu tür olayların aslında tek olay olduğunu söyleyerek karşılık vermiştir.

Türetici olay kuramları olan Kim, Bennett, Chisholm ve Lombard'ın olay kuramlarını açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz

Kim'in olay kuramında Somut Nesne ve Zaman anları temel tikel kategoriler, Özellik ise temel tümel kategoridir. Olay kategorisi ise, yapıtaşları bu üç kategoriden oluşan türetilmiş bir kategoridir. Ancak Kim, amacının Olay kategorisini bu

üç kategoriye *indirmek* olmadığını belirtmiştir. Kim "olay" teriminin genel olarak değişimi içerdiğini, çoğu değişimlerin ise somut nesnelerde gerçekleştiğini söylüyor. Genel kabule göre, bir somut nesnenin değişimi, o nesnenin daha önce sahip olmadığı bir özelliği edinmesi, ya da önceden sahip olduğu bir özelliği yitirmesi demektir. "Somut nesne" teriminin bu kuramda ne anlama geldiğine gelecek olursak, Kim herhangi bir somut nesne kuramını benimsemeyeceğini, ortaya koyacağı olay kuramının bunu gerektirmediğini ileri sürmektedir.

Olayların yanı sıra "*nesne-durumu*" ("*state*") denilen ve, olayların tam tersine, değişimi değil de durağanlığı (değişimsizliği) işaret eden şeyler vardır. Ancak Kim, bir olay kuramı geliştirirken değişimlerle durağanlıklar, dolayısıyla da olaylar ve nesne-durumları arasında kesin bir ayırım yapılmaması için önemli nedenler olduğunu söylüyor. Kim, bu nedenle, "olay" terimini nesne-durumlarını kapsayacak bir biçimde ele alarak şöyle tanımlıyor: Bir *olay (event)*, bir somut nesnenin belli bir zamanda bir niteliksel özellik taşıması ya da birden fazla somut nesneden oluşan sıralı *n*-linin belli bir zamanda bir bağıntısal özellik taşımasıdır. Dolayısıyla her olay belli bir zaman anında meydana geldiği için yinelenemez, bu nedenle de *tikeldir*. Bir olayın meydana geldiği yer (uzay bölgesi) ise, bu olayın oluşturucu öğelerinden birincisi olan somut nesnenin ya da nesnelerin bulunduğu yerdir.

Kim'in olay kuramının iki ilkesi bulunur. Bunlardan birincisi bir olayın varlık (meydana geliş) koşulunu, ikincisi de olayların özdeşlik koşulunu dile getirir:

Bennett'in olay kuramı bir bakıma Kim'in olay anlayışında yapılan bazı değişikliklerin sonucu ortaya çıkan bir kuram olarak da yorumlanabilir. Kim'in kuramında bir olay, bir somut nesnenin (ya da somut nesnelerin) belli bir zaman anında bir (niteliksel ya da bağıntısal) özellik taşıması iken, Bennett'in kuramında, bir *olay* belli bir uzay-zaman bölgesinin bir tümel özelliğinin ya da bağıntının örneği olan bir niteliksel ya da bağıntısal *tro-pu* taşıması demektir. Bu durumda taşınan özellik

tikel olduğundan, olay da *tikeldir*. Bir somut nesne yerine, bir uzay-zaman bölgesinin özellik taşıması, somut nesnelerin tam belirli olmadığı olayların yapısını açıklamakta başarı sağlamış olur.

Chisholm, olayları *olgu* olarak tanımlar. Bu durumda bir *olay*, A gibi bir (birli ya da bileşik) somut nesnenin belli bir t anında B gibi bir özelliği ya da bağıntıyı taşıması *durumudur*. Kim'in kuramında A , B 'yi t anında taşır ise $[A, t, B]$ olayı vardır derken, Chisholm'un kuramında, A 'nın B 'yi taşıma durumu, kısaca $[A, B]$ durumu, t anında vardır deriz. Yani $[A, B]$ durumunun t anında var olması bir olaydır. Böylelikle Chisholm'un görüşünde aynı olay tekrarlanabilir.

Lombard'ın olay kuramında Somut Nesne ile Olay temel tikel kategoriler, Belirlenebilir ile Belirlenmiş Özellikler ve Somut Nesne Türleri ile Olay Türleri temel tümel kategorilerdir. Bu durumda, Lombard'ın kuramında, belirlenmiş özellikler birer trop değil, yinelenebilir tümel özelliklerdir.

Lombard'ın olay kuramının temeli, onun olayları *değişim* olarak tanımlamasıdır. Lombard'ın kuramında somut nesnelerin taşıdığı (sahip olduğu) özellikler *durağan (statik)* ve *değişimsel (dinamik)* olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrıca değişimsel özellikler *anlık-değişimsel özellikler* ve *sürekli-değişimsel* diye ikiye ayrılır.

A somut nesnenin taşıdığı B özelliğinin *durağan-özellik* olması, A 'nın B 'yi taşımasının A 'nın değişime uğramasına yol açmaması demektir. A somut nesnesinin t anında taşıdığı D özelliğinin *anlık-değişimsel özellik* olması, A nesnesinin t anında değişim içinde bulunması demektir. B bir belirlenebilir durağan-özellik türü olup, B_1 ile B_2 , B özellik türünü örnekleyen farklı durağan belirlenmiş özellikler olsun. (B_1 ile B_2 özellikleri mutlak belirlenmiş olabildikleri gibi görece belirlenmiş de olabilirler.) Buna göre A bir somut nesne ve $[t_1, t_2]$ bir zaman aralığı olduğunda, A 'nın $[t_1, t_2]$ zaman aralığı süresince taşıdığı $D_{(B_1, B_2)}$ özelliğinin bir *sürekli- değişimsel özellik* olması, A 'nın t_1 anında B_1 'i ve t_2 anında B_2 'yi taşıması demektir.

Lombard, somut nesnelerin değişimini açıklamak için, *nitelik uzayı* dediği durağan-özellik türlerine ve bu türleri örnekleyen durağan-özelliklere başvuruyor. *Nitelik uzayı*, şu iki koşulu yerine getiren K gibi öğeleri durağan-özellikler

olan bir küme olarak tanımlanıyor: (i) A somut nesnesi t_1 anında K kümesine ait B_1 durağan-özellikli taşıyor ise, A somut nesnesi t_1 anında K kümesine ait B_1 'den farklı hiçbir durağan-özellikli taşımaz. (ii) A somut nesnesi t_1 anında B_1 durağan-özellikli taşıyor ama değişime uğramasından ötürü, t_1 'den sonraki t_2 anında B_1 durağan-özellikli taşımaz ise, A somut nesnesi t_2 anında K kümesine ait B_2 gibi B_1 'den farklı bir durağan-özellikli taşıyor.

Lombard'ın kuramında bütün olaylar aşağıdaki dört çeşide ayrılır:

- (i) Atomsal olaylar.
- (ii) Ardı ardına meydana gelen atomsal olaylar dizisi.
- (iii) Aynı zamanda meydana gelen atomsal olaylardan oluşan atomsal-olmayan olaylar.
- (iv) Ardı ardına meydana gelen atomsal-olmayan olaylar dizisi.

Atomsal olayların yasal betimlemelerinden genelleştirerek, Lombard aşağıdaki özdeşlik ölçütünü ileri sürer:

$E_1 = E_2$ ancak ve ancak E_1 ile E_2 'nin yasal betimlemeleri aynı ise.

Tekçi bir olay kuramı olan Whitehead'ın olay kuramını açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz

Whitehead'ın olay kuramında, burada başvuracağımız temel kategoriler, somut tikel sayılan Olay kategorisi ile soyut tikel nesne sayılan Küme kategorisi, temel ontolojik ilişkiler ise iki olay arasındaki Kapsama İlişkisi ile Eşzamanlılık İlişkisi'dir. Başvuracağımız türetilmiş kategoriler ise, Zaman ve Uzay kategorileridir. Whitehead'ın olay kuramında hem Somut Nesne hem de Uzay Whitehead için yalnızca soyutlamalar olup doğaya ait gerçek somut şeyler değildir. Nitekim ona göre doğa, yalnız tek tek somut şeyler olan olaylardan oluşur.

Hem zamansal hem uzaysal uzanımı sonlu olan olaya, *sonlu olay*, öyle olamayana da *sınırsız olay* denir. Olaylar arasında, zamansal ve/veya uzaysal uzanımları gereği, *kapsama (extension)* denilen ikili temel ontolojik ilişki vardır. E_1 olayı E_2 olayını kapsar ise E_2 olayının E_1 olayının parçası olduğu, E_1 olayının da E_2 'yi kapsayan bir bütün olduğu söylenir.

Kapsama İlişkisi'nin yerine getirdiği başlıca koşullar şunlardır:

- (1) Kapsama ilişkisi geçişlidir.
- (2) Kapsama ilişkisi bakışsımsızdır.
- (3) Her olayı kapsayan en az başka bir olay vardır.
- (4) Sonlu olan herhangi iki olayı kapsayan en az bir olay vardır.
- (2) koşulundan aşağıdaki koşul elde edilir:
- (5) Kapsama ilişkisi yansımazdır.

Hangi olayların şimdiki olay sayıldığı, olayların algılanmasına bağlıdır. Algılama ise *algı olayı* (*perceptent event*) denilen bir olaydır. Whitehead bir algı olayı ile eşzamanlı olan olayların bütününe, başka bir deyişle şimdiki doğaya, bir *süre* (*duration*) diyor. Sürenin zamansal uzanımı bir zaman dilimi ile sınırlı olmasına karşın, uzaysal uzanımı doğanın (yani evrenin) bu zaman dilimi içindeki büyüklüğüdür. Doğanın akışı (*passage of nature*) süre ailelerine yol açar. Aynı bir sürenin parçaları olan süreler *koşut* (*paralel*) süreler denir. Süreler arasındaki bu koşutluk ilişkisi bir *denklik ilişkisi*, yani yansımali, bakışsımlı ve geçişli bir ilişkidir. Belli bir süre ile koşut olan sürelerin kümesine bir *süre ailesi* denir. Belli bir süreler ailesinin ögesi olan herhangi bir K kümesi bir *soyutlayıcı süre-küme* olmasının koşulu şöyledir: (i) K 'nin her ögesi bu aileye ait bir süredir, (ii) K 'nin herhangi iki ögesinden biri öbürünü kapsar ve (iii) hiçbir süre K 'nin bütün öğelerinin parçası değildir. Bu tanıma göre K kümesi'nin öğeleri, zamansal uzanımları gittikçe küçülen bir süreler dizisi oluşur. Böylece tanımlanan noktasal zaman anlarının sıralanmasıyla Zaman kategorisi yapılandırılır. Bu zaman noktalarına dayanarak uzay noktaları, uzay noktalarının yardımıyla da Uzay kategorisi yapılandırılır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Davidson'un olaylar için özdeşlik koşuluna karşı bir eleştiri olarak ileri sürülmüştür?

- Olaylar için bir özdeşlik koşulunu baştan var sayması
- Özdeşliği 3-lü bir ilişki olarak sunması
- Verdiği özdeşlik koşuluna göre tüm olayların özdeş olması
- Verdiği özdeşlik koşuluna göre bir olayın kendisine özdeş olması
- Verdiği özdeşlik koşuluna göre bir olayın kendisine özdeş olmaması

2. Aşağıdakilerden hangisi Davidson'un olaylar için özdeşlik koşuluna karşı bir eleştiri olarak ileri sürülmüştür?

- Özdeşliği 2-li bir ilişki olarak sunması
- Nedeni veya etkisi bulunmayan olayların bulunması
- Nedeni veya etkisi bulunmayan olayların bulunmaması
- Verdiği özdeşlik koşuluna göre bir olayın kendisine özdeş olması
- Verdiği özdeşlik koşuluna göre bir olayın kendisine özdeş olmaması

3. Aşağıdakilerden hangisi, Kim'in olaylar ile nesne durumları arasında kesin bir ayırım yapılmaması gerektiği düşüncesi için gösterdiği nedenlerden biridir?

- Kim'in tüm nesne durumlarını olaylara indirgemesi
- Kim'in tüm olayları nesne durumlarına indirgemesi
- Her olayın zaten en az bir nesne içermesi
- Olay ya da nesne-durumu olduğuna karar vermenin güç olduğu örneklerin bulunması
- Tüm olayların özellik-kazanma ya da özellik yitirme biçiminde olması

4. Aşağıdakilerden hangisi Bennett'in olay kuramının Kim'in olay kuramına yaptığı değişikliklerden biridir?

- Olayları uzay-zaman bölgeleri yerine somut nesnelerin özellik taşıması olarak tanımlaması
- Olayları somut nesneler yerine uzay-zaman bölgelerinin özellik taşıması olarak tanımlaması
- Farklı zamanlarda gerçekleşen olayların özdeş olabileceğini kabul etmesi
- Farklı yerlerde gerçekleşen olayların özdeş olabileceğini kabul etmesi
- Farklı somut nesnelerle ilgili olayların özdeş olabileceğini kabul etmesi

5. Lombard olayları hangi nedenle soyut kabul etmektedir?

- Olayları değişim olarak tanımlaması
- Olayları somut nesnelerin taşıdığı özelliklerden bağımsız olarak tanımlaması
- Olayların matematiksel olarak ifade edilebilmesi
- Aynı olayın birden çok yerde ve zamanda gerçekleşmesi
- Aynı zamanda ve aynı yerde birden çok olayın bulunabilmesi

6. Lombard'a göre, bir somut nesnenin taşıdığı bir özelliğin *durağan-özellik* olması ne demektir?

- Bir nesnenin bu özelliği taşımasının o nesnenin değişime uğramasına yol açmaması
- Nesnenin bu özelliğini bir kez kazandıktan sonra yitirememesi
- Nesnenin bu özelliğini bir kez yitirdikten sonra bir daha kazanamaması
- Nesnenin bu özelliği sadece bir an için taşıyabilmesi
- Sadece hareketsiz nesnelerin taşıyabildiği bir özellik olması

7. Aşağıdakilerden hangisi Lombard'ın sınıflamasında yer alan bir olay türü **değildir**?

- Atomsal olaylar
- Atomsal olay dizileri
- Eş zamanlı atomsal olayların oluşturduğu atomsal-olmayan olaylar
- Ardı ardına meydana gelen atomsal olmayan olay dizileri
- Eş zamanlı meydana gelen atomsal olmayan olaylar

8. Aşağıdakilerden hangisi Lombard'a göre bir süreli-değişimsel özelliği ifade eder?

- Kırmızı
- Mavi-olma
- Zonklama
- Paslı-olma
- Uzama

9. Aşağıdakilerden hangisi Whitehead'ın başvurduğu, olaylar arasındaki kapsama ilişkisinin özelliklerinden biri **değildir**?

- Yansımasızlık
- Geçişlilik
- Bakışsımsızlık
- Yansımallık
- Sonlu iki olayın en az bir olay tarafından kapsanması

10. Whitehead'ın *süre* kavramının karşılığı aşağıdakilerden hangisidir?

- Bir algı olayı ile eşzamanlı olayların bütünü
- Bir algı olayını kapsayan olayların bütünü
- Bir algı olayı tarafından kapsanan olayların bütünü
- Bir algı olayından önce gerçekleşen olayların bütünü
- Bir algı olayından sonra gerçekleşen olayların bütünü

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Çoğulcu Olay Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Olayların nedenlerinin ve etkilerinin *aynı* olduğunu bilebilmek için, olaylar için elimizde bir özdeşlik koşulu bulunması gerekir.
- b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Çoğulcu Olay Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Kuantum olayları gibi bazı olayların neden ve etkilerinin bulunmadığı düşüncesi ile, Davidson'un özdeşlik ölçütünün en azından sınırlı olduğu öne sürülmüştür.
- d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Örneğin, bedenimin bir yerinin zonklaması sürekli bir değişim içerdiğinden bir olay, öte yandan da salt bir özelliğe sahip olma biçiminde olup, daha önce olan bir özelliğin yitirilmesi ya da olmayan bir özelliğin kazanılması türünden bir şey olmamasından ötürü de bir nesne-durumu gibi görünür.
- b Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. *Katrina Kasırgası* gibi bazı olayların, içerdikleri somut nesnelerin tam olarak belirlenemediği olaylar olduğu düşüncesiyle Bennett somut nesneler yerine uzay-zaman bölgelerinin özellik taşıması olarak açıklamıştır.
- e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Aynı zamanda ve aynı yerde birden çok olayın bulunabilmeleri olayların somut nesnelerden ayıran bir yanı olarak görünmektedir. Nitekim *iki* somut nesne aynı uzay zaman bölgesinde bulunamaz.
- a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun.
- e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun.
- e Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Türetici Olay Kuramları” bölümünü yeniden okuyun. Bir *A* somut nesnesinin $[t_1, t_2]$ zaman aralığı süresince taşıdığı $D_{(B_1, B_2)}$ özelliğinin bir *sürekli-değişimsel özellik* olması, *A*'nın t_1 anında B_1 'i ve t_2 anında B_2 'yi taşıması demektir. Uzama bu türden bir özelliktir. Nitekim *A* somut nesnesi, diyelim t_1 anında 4 cm uzunluğunda, sonraki t_2 anında ise 5 cm uzunluğunda olsun. Bu durumda Uzama'nın bir sürekli-değişimsel özellik olduğunu görüyoruz.

9. d Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Tekçi Olay Kuramı” bölümünü yeniden okuyun. Kapsama ilişkisi yansız olduğunu anımsayacaksınız.
10. a Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Tekçi Olay Kuramı” bölümünü yeniden okuyun.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Davidson'un “Ahmet bu akşam mutfakta bir ekmek dilimine bıçakla yavaşça tereyağı sürdü.” önermesini (9) önermesine dönüştürme işlemini “*Napolyon'un ordusu 18 Haziran 1815'de Waterloo'da İngiliz ordusu ile karşı karşıya geldi*” önermesi için gerçekleştirdiğimizde, *E* gibi öyle bir olay ve (*A*, *B*) gibi somut nesnelerden oluşan bir 2-li vardır ki (*E*, iki ordunun karşı karşıya gelmesi olayıdır ve *E*, Napolyon'un ordusu ile İngiliz ordusu tarafından yapıldı ve *E*, 18 Haziran 1815'de meydana geldi).önermesini elde ederiz.

Sıra sizde 2

İçerdiği somut nesnelerin tam belirli olmadığı olaylara bir diğer örnek bir Dünya Savaşı gibi büyük tarihsel olaylardır. Bu gibi geniş ölçekli tarihsel olayların da hangi somut nesneleri içerdiği tam olarak belirlenemez.

Sıra sizde 3

Kütle de Lombard'ın nitelik uzayı kavramına renk ve renk tonlarından farklı bir örnektir. Nitelik uzayının şu şartları taşıyan bir durağan özellikler kümesi olduğunu hatırlayınız: (i) *A* somut nesnesi t_1 anında *K* kümesine ait B_1 durağan-özellikli taşıyor ise, *A* somut nesnesi t_1 anında *K* kümesine ait B_1 'den farklı hiçbir durağan-özellikli taşımaz. (ii) *A* somut nesnesi t_1 anında B_1 durağan-özellikli taşıyor ama değişime uğramasından ötürü, t_1 'den sonraki t_2 anında B_1 durağan-özellikli taşımaz ise, *A* somut nesnesi t_2 anında *K* kümesine ait B_2 gibi B_1 'den farklı bir durağan-özellikli taşıyor. Kütle durağan bir özelliktir çünkü bir somut nesnenin bir kütleyle sahip olması değişmesini gerektirmez. Hiçbir somut nesne aynı anda birden çok kütleyle sahip olamayacağından (i) özelliği geçerlidir. (ii) özelliğinin de geçerli olduğunu görebiliriz: Bir somut nesne değişime uğramasından, örneğin yanmasından, ötürü t_1 'den sonraki bir t_2 anında t_1 anında sahip olduğu kütleyle sahip olmaz ise bu somut nesne başka bir kütleyle taşır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bennett, J. (1988). **Events and Their Names**, Oxford: Clarendon Press.
- Chisholm, R. M. (1970). “Events and Proposition”, *Nous* 4, pp. 15-24.
- Chisholm, R. M. (1994). “Ontologically Dependent Entities”, *Philosophy and Phenomenological Research* 54, pp. 499 - 507.
- Davidson, D. (1970). “Events and Particulars”, *Nous* 4, pp. 25-32.
- Davidson, D. (1980). **Essays on Actions and Events**, New York: Oxford University Press.
- Davidson, D. (1998). “The Individuation of Events”, in S. Laurence and C. Macdonald (eds.), **Contemporary Readings in the Foundations of Metaphysics**, Oxford: Blackwell, pp. 295-309.
- Eyim, A. (2009). “Nesne ve Olay Ontolojileri Üzerine”, *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 12, s. 67 - 77.
- Kim, J. (1993). “Events as Property Exemplifications”, in **Supervenience and Mind: Selected Philosophical Essays**, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 33-52.
- Lombard, L. B. (1998). “Ontologies of Events”, in S. Laurence and C. Macdonald (eds.), **Contemporary Readings in the Foundations of Metaphysics**, Oxford: Blackwell, pp. 277-294.
- Lombard, L. B. (1999). “Events”, in S. D. Hales (ed.), **Metaphysics: Contemporary Readings**, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, pp. 348 - 368.
- Lowe, E. J. (2002). **A Survey of Metaphysics**, New York: Oxford University Press.
- Simons, P. (2003). “Events”, in M. J. Loux and D. W. Zimmerman (eds.), **The Oxford Handbook of Metaphysics**, New York: Oxford University Press, pp. 357 - 385.
- Whitehead, A. N. (1957). **Concept of Nature**, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press University of Michigan Press.
- Whitehead, A. N. (1978). **Process and Reality**, Corrected Edition, edited by D. R. Griffin and D. W. Sherburne, New York: The Free Press.
- Whitehead, A. N. (1919). **An Enquiry Concerning the Principles of Natural Knowledge**, Cambridge: Cambridge University Press.

8

Amaçlarımız

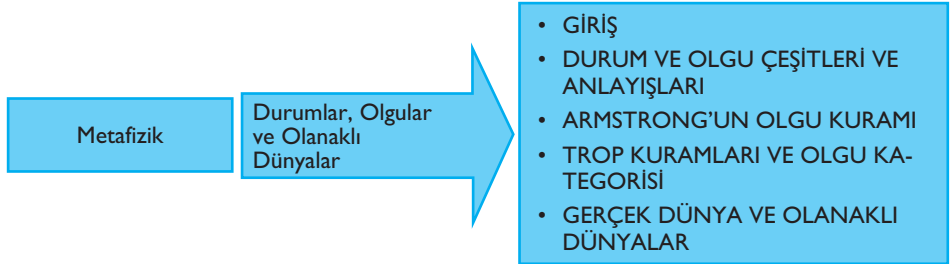
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Durum ve olgu çeşitleri ile durum ve olgu anlayışlarını açıklayabilecek,
- Armstrong'un olgu kuramını açıklayabilecek ve tartışabilecek,
- Trop kuramlarında Olgu kategorisini gerektirip gerektirmediğini tartışabilecek,
- Gerçek dünya ve olanaklı dünya kavramlarını ve olanaklılık, zorunluluk türlerini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Olgu
- Durum
- Önerme
- Gerektirme
- Bağdaşma
- Olanaklılık
- Zorunluluk
- Gerçek Dünya
- Olanaklı Dünya
- Olanaklı Durum
- Olanaklı Nesne
- Trop
- Neden
- Özellik
- Özdeşlik

İçerik Haritası

Durumlar, Olgular ve Olanaklı Dünyalar

GİRİŞ

Bu ünite de önce durum ve olgu çeşitleri ile anlayışlarını daha sonra da olanaklı dünyaları inceleyeceğiz. Durum ve olgu anlayışları *soyutçu durum anlayışı* ile *somutçu durum anlayışı* olmak üzere ikiye ayrılabilir. Somutçu durum anlayışının, *olanakçı (possibilist)* ile *varolancı (actualist)* durum anlayışları olmak üzere iki çeşidi vardır. Varolancı durum anlayışları çerçevesinde Armstrong'un olgu kuramını ele alacağız. Durum ve olgular, başka ayrımlar dışında, bir de zorunlu veya olumsal önermelerin karşılığı olmaları bakımından sınıflanır. Öte yandan özellikle *soyutçu durum anlayışı* ile *somutçu olanakçı* görüşleri dikkate aldığımızda, salt olanaklı nesneler ve/veya durumlar karşımıza çıkar. Bunların incelenmesi de birer kiplik olan zorunluluk ve olanaklılık kavramlarına dayanır. Dolayısıyla gerek zorunlu veya olumsal önermelerin metafizik açıklaması gerekse bu önermelerin karşılığı olan durumların ya da olguların *zorunlu* ya da *olanaklı* olması bu kavramların çözümlenmesine, bunların çözümlenmesi de gerçek dünya ve olanaklı dünya kavramlarına dayanır. Bu nedenle ünitenin son bölümünde, önce gerçek dünya ve olanaklı dünya kavramlarını, sonra da bu kavramlara dayanan mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaklı/zorunlu önermeler ile bunların karşılığı olan durumları inceleyeceğiz.

DURUM VE OLGU ÇEŞİTLERİ İLE ANLAYIŞLARI

Durum ve Olgu Çeşitleri

Ünite 1'de durumların genel biçimini

(1) A şeyinin t anında ve u yerinde B-olma durumu olarak dile getirmiştik. Burada A, Ahmet gibi yalın (tek bileşenli) bir nesne olduğu gibi, (Ahmet, Cevdet) ikilisi gibi yalın-olmayan (çok-bileşenli, yani, $(A_1, \dots, A_n)$ biçiminde) bir nesne olabilir. Buna bağlı olarak da A bir yalın nesne olduğunda, B bir birli özellik, A yalın-olmayan bir nesne olduğunda, B, B_n ($n \geq 2$) biçiminde bir n-li (bağıntısal) özelliktir. (1) biçimini

(2) Havanın t anında ve u yerinde yağmurlu olduğu durum ile örneklendirmiştik. Durumlar somut nesnelere ilişkin olabildiği gibi troplar ve olaylar gibi somut ti-kellere ya da soyut nesneler ile tümellere de ilişkin olabilir. (2) ile dile getirilmiş durum bir kitle olan hava somut nesnesine ilişkin bir durumdur.

Durum ve olgular, öznelinin yapısına göre, karşılığı oldukları önermelerin doğruluk durumuna göre ve yine karşılığı oldukları önermenin karmaşıklığına göre ayrırabiliriz.

Ahmet'in kumral olma durumu (olgusu), bir birey olan Ahmet somut nesnesine ilişkin bir durumdur. Öte yandan Önümdeki elmanın renginin kırmızı olması, Önümdeki elmanın rengi tropuna ilişkin bir olgu, Titanik gemisinin 14 Nisan 1912 tarihinde buzdağına çarpmasının bir beklenmedik kaza olması ise, Titanik gemisinin 14 Nisan 1912 tarihinde buzdağına çarpması olayına ilişkin bir olgudur. Soyut şeylere ilişkin durumlara (olgulara) gelecek olursak, 2 sayısının çift sayı olduğu olgu, 2 soyut nesnesine ilişkin bir olgudur. Öte yandan Kırmızılık'ın bir Renk olduğu olgu, bir soyut şey olan Kırmızılık tümeline ilişkin bir olgudur. (Burada doğru bir önermenin karşılığı olan duruma olgu dediğimizi anımsayalım.)

Durum ve olguları bir de zorunlu veya olumsal önermelerin karşılığı olmaları bakımından ayrırabiliriz. Örneğin 2 sayısının çift sayı olduğu olgu, "2 sayısı çift sayıdır" a priori zorunlu doğru önermesinin karşılığı olan bir olgudur. Gene Ahmet'in insan olması olgusu, "Ahmet insandır" zorunlu doğru önermesinin karşılığı olan bir olgudur. Bu önermenin bir önceki önermeden farkı, zorunlu doğru olmasına karşın a posteriori biliniyor olmasıdır.

Üçüncü bir açıdan durum ve olguları yalın ve yalın-olmayanlara ayrırabiliriz. Yalın durum (olgu), yalın özne-yüklem önermesinin karşılığı olan durumdur. Bunların genel biçimi yukarıda (1) ile dile getirilmiştir. (1)'de geçen "t zamanı" ve "u yerini" elemek için, A somut nesnesi yerine, o nesnenin t zamanı ve u yerinin belirlediği dört-boyutlu uzay-zamandaki parçası kullanılır. Nitekim B özelliğini t zamanı ve u yerinde asıl taşıyan bu parçadır, nesnenin bütünü değil. Buna göre "A" simgesini bu parçayı göstermek için kullanacağız. Dolayısıyla yalın durumun (olgunun) genel biçimini (1) yerine,

(3) A'nın B olması durumu (olgusu),
kısaca,

(4) A'nın B olması

biçiminde dile getireceğiz. Öte yandan başlıca yalın-olmayan durumlar, yalın-olmayan önermelerin karşılığı olan önermeler, bu önerme çeşitlerine göre adlandırılır. Bu durumda Ahmet'in kumral olmaması, bir değilleme durumu, Ahmet'in kumral ve Ayşe'nin sarışın olması, bir tümel-evetleme durumu, Ahmet'in İstanbul'a ya da Mersin'e gitmesi, bir tikel-evetleme durumu, Yangın çıkarsa, itfaiyenin gelmesi, bir koşullu durumdur.

Durum ve Olgu Anlayışları

Durum ve olguların doğası konusunda başlıca iki farklı anlayış vardır. Bir anlayışa göre durumlar, soyut tikeller olup uzay ve zaman dışında zorunlu olarak varolduğunu ve yapı taşları arasında somut şeyler bulunmaz. Bu soyut durumlar ya gerçektir ya da salt olanaklıdır. Bu anlayışa göre olgular gerçek olan durumlardır. Bu görüşe *soyutçu durum anlayışı* denilmiştir. (Bkz. Wetzel, 2003, s. 5.) İlk olarak Ünite 1'de ele alınan Durum kategorisi bu anlayışa uygundur. *Somutçu durum anlayışı* denilebilen ikinci anlayışa göre, durum, yapı taşları somut nesneler ile somut nesne özellikleri ve bağıntıları olan yapılardır. (Bkz. Wetzel, 2003, s. 4.) Daha açık olarak, her yalın durum, ya bir somut nesne ile bu somut nesnenin taşıyabildiği (yani taşıması olanaklı olan) bir birli-özellik oluşturduğu bir yapıdır; ya da birden fazla somut nesne ile bu somut nesneler arasında bulunabilen bir bağıntıdan (bağıntısal özellikten) oluşan bir yapıdır. Buna göre bu anlayışta, A, bir somut nesne, B, bir 1-li özellik, $(A_1, \dots, A_n)$, bir n-li ($n \geq 2$) bileşik somut nesne ve B^n , bir n-li ($n \geq 2$) bağıntısal özellik olduğunda, yalın durumların genel yapısı aşağıdaki gibidir:

Durumların soyut tikeller olup uzay ve zaman dışında zorunlu olarak varolduğunu ve yapı taşları arasında somut şeyler bulunmadığını kabul eden anlayışa soyutçu durum anlayışı denir.

Durumların yapı taşları somut nesneler ile somut nesne özellikleri ve bağıntıları olan yapılar olduğunu kabul eden anlayışa somutçu durum anlayışı denir.

(5) (i) A somut nesnesinin B özelliğini taşıması.

(ii) $(A_1, \dots, A_n)$ bileşik somut nesnesinin B^n bağıntısal özelliğini taşıması.

Somutçu durum anlayışının, *olanakçı* (*possibilist*) ile *varolancı* (*actualist*) durum anlayışları olmak üzere iki çeşidi vardır. (Bkz. Wetzel, 2003, s. 6 - 7.) *Olanakçı* anlayışta, durumun yapıtaşları olan somut nesneler birer varlık olabildikleri gibi, (Ünite 1'de söz edilen) salt olanaklı nesneler de olabilir. Salt olanaklı nesne, yalnız şimdiki zamanda değil, geçmiş zamanda da, gelecek zamanda da gerçek dünyada varolmayan, ama varolması olanaklı olan nesnedir. Salt olanaklı nesnelere (Ünite 1'de verdiğimiz) *Dünya'nın Ay'dan büyük ikinci doğal uydusu* ile *Dünya gezegenindeki en yüksek altın dağ* örneklerini verelim. Bir durumun yapıtaşları olan somut nesnelerden en az biri salt olanaklı ise, bu durum gerçek olamayıp salt olanaklı bir durum olur. Buna göre, (i) *Dünya'nın Ay'dan büyük ikinci doğal uydusunun 2500 km yarıçapında-olma özelliğini taşıması* salt olanaklı bir durumdur. Gene (ii) *Dünya gezegenindeki en yüksek altın dağın 9882 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* salt olanaklı bir durumdur.

Olanakçı durum anlayışında şu çeşit durumlar kabul edilir: 1. Tüm yapıtaşları birer varlık olan gerçek durumlar, yani olgular. Örneğin, bu anlayışta, (iii) *Ağrı Dağı'nın en yüksek zirvesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* bir gerçek durum, yani olgudur. 2. Tüm yapıtaşları birer varlık olup gerçek olmayan salt olanaklı durumlar. Örneğin, (iv) *Everest Dağı'nın en yüksek zirvesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* böyle bir salt olanaklı durumdur. 3. En az bir yapıtaşı varlık olmayan salt olanaklı durumlar. Yukarıdaki (i) ve (ii)'nin yanı sıra, örneğin, *Ağrı Dağı'nın, Dünya gezegenindeki en yüksek altın dağdan 2250 m daha-yüksek-olma bağıntısal özelliğini taşıması* böyle bir salt olanaklı durumdur.

Varolancı durum anlayışı ise, durumların salt olanaklı yapıtaşlarının olamaya-çağını, bütün yapıtaşlarının birer varlık olması gerektiğini savunan görüştür. Bu anlayışın ise, *ılımlı varolancı* durum anlayışı (*soft actualism*) ile *sıkı varolancı* (*hard actualism*) durum anlayışı olmak üzere iki çeşidinden söz edilir. (Bkz. Wetzel, 2003, s. 7.) *İlmlı varolancı* durum anlayışında, durumların bütün yapıtaşları birer varlık olması koşuluyla, hem gerçek durumlar, yani olgular, hem de bu koşulu sağlayan salt olanaklı durumlar kabul edilir. Örneğin, bu görüşe göre, yukarıdaki (iii) örneği bir gerçek durum olduğu için, (iv) örneği ise yapıtaşı bir varlık olan salt olanaklı bir durum olduğu için kabul edilen durumlardır. *Sıkı varolancı* durum anlayışında ise, yalnızca gerçek olan durumlar, yani olgular kabul edilir. Bundan dolayı, bu görüşe göre, yukarıdaki örneklerden yalnız (iii) örneği, yani *Ağrı Dağı'nın en yüksek zirvesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* gerçek durumu, yani olgusu kabul edilir. Genel olarak, bu görüşte yalnız doğru önermelerin karşılığı olan durumların, yani olguların kabul edildiğini söyleyebiliriz. Bu görüşün en önemli temsilcilerinden biri D. M. Armstrong'dur. Armstrong'un olgu kuramını aşağıda ortaya koyuyoruz.

ARMSTRONG'UN OLGU KURAMI

Armstrong'un kuramının temel kategorileri Somut Nesne, Özellik ve Olgu kategorileri temel ontolojik ilişkisi ise Taşıma İlişkisi'dir. Armstrong'a göre özellikler soyut tümel olup, yalnız belirlenmiş olanları vardır. Olgular ise, daha sonra göreceğimiz gibi, Somut Nesne'nin belli bir anlayışı ile özdeşleştirileceğinden, somut ti-
kel (yinelenemez) nesnelerdir. Hangi belirlenmiş özelliklerin varoldukları da *a priori* olarak değil, bilimsel kuramlara bağlıdır. (Armstrong aslında "olgu" terimi yerine "durum" ("*state of affairs*") terimini kullanıyor. Ancak bu terimi *olgu* (*fact*)

anlamında kullandığını belirtiyor. Bu nedenle biz yukarıda Armstrong'un kuramının temel kategorilerinden birinin Olgu olduğunu belirttik. Bundan ötürü Armstrong'un kuramını anlatırken de onun "durum" terimini kullandığı yerlerde "olgu" terimini kullanacağız. Öte yandan Ünite 1'de ortaya konulan Durum kategorisini gereken yerlerde kullanmaya devam edeceğiz.)

Armstrong'a göre her (birinci-basamak) *olgusu*, A gibi bir somut nesnenin B^* -olma 1-li özelliğini taşıması ya da $A_1, \dots, A_n$ gibi birden çok sayıda somut nesne arasında B^{n*} -olma n -li bağıntısının bulunması biçimindedir. Bu ikinci çeşit olgu bir de $(A_1, \dots, A_n)$ n -lisinin B^{n*} -olma n -li bağıntısını taşıması biçiminde dile getirilir. (Burada B^* -olma özelliğinin ya da B^{n*} -olma bağıntısının, yukarıda da söylendiği gibi sırasıyla hep *belirlenmiş* (niteliksel) özellik ya da bağıntısal özellik olduğunu anımsatmak gerekir.) Somut tikeller ve özellikler dışında olgulara gereksinime duyulması, " $(A_1, \dots, A_n), B^n$ dir" ($n \geq 1$) biçimindeki özne-yüklem önermelerinin doğruluğunun metafizik açıklamasını ortaya koyma çabasından kaynaklanır. Armstrong'un böyle bir açıklaması (C.B. Martin'i izleyerek) *doğru-kılcı ilkesi* dediği şu ilkeye dayanır (bkz. Armstrong, 1989, s. 88):

Doğru-Kılcı İlkesi: Her olumsal doğru önerme (belki de her doğru önerme) için, onu doğru kılan dil dışı bazı şeylerin varolması gerekir. Bu şeylere *doğru-kılcı* denir.

İşte Armstrong bu ilkeye dayanarak her özne-yüklem önermesinin doğru kılıcısının o önermenin karşılığı olan olgu olduğu görüşündedir. Yani " A, B dir" biçimindeki önermenin *doğru-kılcısı*, A somut nesnesinin B -olma özelliğini örnekleyen B^* -olma belirlenmiş özelliğini dolaysız taşıması olgusudur. Genel olarak da " $(A_1, \dots, A_n), B^n$ dir" ($n \geq 1$) biçimindeki önermenin *doğru-kılcısı*, $(A_1, \dots, A_n)$ n -lisinin B^n -olma n -li bağıntısal özelliğini örnekleyen B^{n*} -olma belirlenmiş özelliğini dolaysız taşıması olgusudur. Ancak yalınlığı sağlamak için bundan böyle yukarıdaki doğru-kılcılar yerine, ünitenin başında belirtildiği gibi, sırasıyla, A somut nesnesinin B^* -olma özelliğini taşıması ve $(A_1, \dots, A_n)$ n -lisinin B^{n*} -olma özelliğini taşıması ifadelerini kullanacağız.

Dikkat edilirse farklı doğru özne-yüklem önermelerinin aynı bir doğru-kılcısı olabilir. Örneğin "Önümdeki elma renklidir", "Önümdeki elma kırmızıdır" ve "Önümdeki elma kırmızı₁dir" önermelerinin üçüne de ortak bir tek doğru kılıcısı vardır; o da *önümdeki elmanın Kırmızılık₁ belirlenmiş özelliğini taşıması* olgusudur. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 88.) (Anımsanacağı gibi Ünite 4'te "kırmızı₁" yüklemiminin, Kırmızılık₁ belirlenmiş özelliğini gösterdiğini söylemiştik.) Bu nokta gerek Armstrong'un kuramı gerekse Aristoteles'in kuramı veya Aristoteles'i izleyen gerçekçi tümel kuramları için çok önemlidir. Armstrong için önemi, eğer yukarıdaki doğru-kılcı olgu sözü geçen üç önermenin ortak doğru-kılcısı olmayıp yalnız "Önümdeki elma kırmızı₁dir" önermesinin doğru-kılcısı olsaydı, Armstrong'un kuramında "Önümdeki elma renklidir" ve "Önümdeki elma kırmızıdır" önermelerinin doğru-kılcıları olmayacaktı. Öte yandan diğer Aristotelesçi gerçekçi tümel kuramlarına gelecek olursak, Aristoteles'in tümel kuramında belirtildiği gibi, bir nesnenin belirlenebilir bir özelliği (dolaylı olarak) taşıması, bu nesnenin o özelliği örnekleyen bir belirlenmiş özelliği dolaysız olarak taşıması demektir. Yani Armstrong'dan farklı olarak belirlenebilir özelliklerin varlığını kabul eden gerçekçi tümel kuramlarında bile doğru-kılcı olguya ilişkin özellik belirlenmiş bir özellik olmalıdır.

Armstrong'a göre $(A_1, \dots, A_n)$ n -lisinin B^{n*} -olma özelliğini taşıması olgusu, bu olgunun ilişkin olduğu $(A_1, \dots, A_n)$ ile B^{n*} -olma'nın, Bileşenler Mantığı anlamında bir toplamı değildir. Buna göre A ile B^* , olgunun bileşenleri (*parts*) değildir.

Armstrong'a göre, olgu ile içerdiği nesne ve özellikler arasındaki ilişkinin parça-bütün ilişkisi olmayıp kendine özgü bir yapı taşı olma ilişkisidir.

Armstrong'a göre olgu, $(A_1, \dots, A_n)$ ile B^{n*} -olma yapı taşlarından (*constituents*), oluşan bir yapıdır. Olgunun Bileşenler Mantığı anlamında bir toplam olmadığı şu örneklerle gösterilebilir:

Örnek 1: *Sevgi* gibi bakışımı olmayan bir bağıntıyı ele alalım. Ahmet'in Ayşe'yi karşılıksız olarak sevdiğini (yani Ayşe'nin Ahmet'i sevmediğini) düşünelim. Bu durumda doğru olan "Ahmet'in Ayşe'yi seviyor" önermesinin doğru-kılıcısı, *Ahmet ile Ayşe arasında Sevgi bağıntısının bulunduğu olgusudur*. Başka bir deyimle bu olgu, *(Ahmet, Ayşe) ikilisinin Sevgi 2-li bağıntısını taşıyışı olgusudur*. Öte yandan "Ayşe Ahmet'i seviyor" önermesi yanlış olduğu için, *(Ayşe, Ahmet) ikilisinin Sevgi 2-li bağıntısını taşıyışı* bir olgu değil, salt olanaklı bir durumdur. Böylece bu örnekte, bir olgunun onun yapı taşlarının toplamı olmadığını görüyoruz. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 90.)

Örnek 2: İki olgunun (durumun) *ve* ile birleştirilmesiyle elde edilen bileşik olguyu (durumu) da bir olgu (durum) kabul edelim. Bu durumda (i) A_1 'in B_1^* -olması ve A_2 'nin B_2^* -olması ile (ii) A_1 'in B_2^* -olması ve A_2 'nin B_1^* -olması olguları, yapıtaşları tümüyle aynı olmasına karşın, *farklı* iki olgudur. Örneğin A_1 somut nesnesi tümüyle belli bir kırmızı tonda, A_2 somut nesnesi de tümüyle belli bir yeşil tonda olsun. Bu durumda (i) A_1 'in *kırmızı olması* ve A_2 'nin *yeşil olması* ile (ii) A_1 'nin *yeşil olması* ve A_2 'nin *kırmızı olması* yapı taşları tamamıyla aynı olmasına karşın, farklı durumlardır. Nitekim (i) bir olgu iken, (ii) salt olanaklı bir durumdur. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 90 - 91.) Dikkat edilirse " A_1 kırmızıdır ve A_2 yeşildir" önermesi doğru, " A_1 yeşildir ve A_2 kırmızıdır" önermesi ise yanlış bir önermedir.

Olgu veya durumların yapı taşlarının arasına somut nesneler ve özelliklerin yanı sıra taşıma ilişkisini de yapıtaşı olarak eklemekle gene aynı yapı taşlarından birden çok sayıda olgular ya da durumlar oluşması engellenemez. Nitekim yukarıdaki birinci örnekte *(Ayşe, Ahmet)* ikilisi, *Sevgi* özelliği ve *Taşıma İlişkisi*'nden gene sözü geçen iki farklı durum oluşur. İkinci örnekte ise A_1 ile A_2 somut nesneleri, *Kırmızılık* ile *Yeşillik* özellikleri ve *Taşıma İlişkisi*'nden gene iki farklı durum oluşur.

Böylece aynı yapı taşlarından farklı olgular veya genel olarak durumlar oluşabildiğini görüyoruz. Dolayısıyla, olguların öbür temel kategoriler ve temel ontolojik ilişkiye dayanarak tanımlanması olanaksız olduğundan doğru-kılıcı işlevinde olan Olgu'nun (ya da Durum'un) türetilmiş değil, temel kategori sayılması gerekir.

Armstrong Doğru-Kılıcı İlkesi'nin yanı sıra şu iki temel ilkeyi kabul eder (bkz. Armstrong, 1989, s. 75 - 77 ve s. 94):

Taşıma İlkesi: Özellikler (birli-özellikler ve bağıntılar) yalnız somut nesneler tarafından taşınması yoluyla var olmalıdır. Yani hiçbir somut nesne tarafından taşınmayan özellik bulunmaz.

Çıplak Taşıyıcının Yadsınması İlkesi: Hiçbir olgunun yapıtaşı olmayan somut nesne bulunmaz.

Hiçbir olgunun yapıtaşı olmayan nesneler, daha önce *çıplak taşıyıcı* dediğimiz, hiçbir özellik taşımayan ve aralarında hiçbir bağıntı bulunmayan şeylerdir. Armstrong, Olgu'nun temel bir kategori olmasına ve de bu iki ilkeye dayanarak, dünyanın olgulardan oluşan bir dünya olduğu önerisini ortaya koyar. Nitekim Taşıma İlişkisi gereği, özellikler, yani tümeller, yalnız somut nesneler tarafından taşındığından, taşınan bu aynı tümel hep bir olgunun yapıtaşı olarak varolacaktır. Öte yandan bunu sağlamak için, hiçbir özellik taşımayan ve aralarında hiçbir bağıntı bulunmayan şeylerin, yani çıplak taşıyıcıların da, bulunmaması gerekir.

Çünkü böyle şeyler olsaydı varolan her şey bir olgu olmaz, dünya da salt olgulardan oluşan bir şey olmazdı. Ünite 6'da çıplak taşıyıcıların varlığını yadsımak için yeterli gerekçelerin olduğundan söz etmiştik. Armstrong da bu gerekçelere dayanarak Çıplak Taşıcının Yadsınması İlkesi'ni ortaya koyuyor. Böylece Olgu'nun temel bir kategori olmasından ve yukarıdaki iki ilkeden yola çıkarak dünyanın olgulardan oluşan bir dünya olduğunu ileri sürüyor.

Armstrong, savunduğu olgu kuramının aşağıda John Quilter'in "Çıplak Taşıyıcı Paradoksu" olarak adlandırdığı paradoksu da çözdüğünü ileri sürüyor. (Burada ve bundan böyle B^* yerine, özelliğin belirlenmiş olduğunu unutmadan, hep B^* 'yi kullanacağız.) Bu paradoks şöyle dile getirilir: A somut nesnesinin B özelliğini taşıdığını varsayalım. Bu durumda kısaca A , B dir diyebiliriz. Buradaki "dir" açık olarak A , A dır (örneğin Ahmet, Ahmet'tir) ya da B , B dir (örneğin Kırmızılık, Kırmızılıktır) da olduğu gibi özdeşlik anlamındaki "dir" değildir. A ile B birbirinden farklı şeylerdir; A bir somut nesne, B ise bir tümeldir. A , B dir'deki "dir", somut nesne ile tümel arasındaki Taşıma İlişkisi'ni dile getiren "dir" olmalıdır. Ancak "dir", özdeşlik anlamındaki "dir" değilse, A kendi başına hiçbir özellik taşımayan bir çıplak taşıyıcı olmalıdır. Bu durumda A 'nın B^* 'yi taşımadığını söylemek gerekir. Böylece B^* 'de, tıpkı Platon'cu bir tümel kuramında olduğu gibi, A 'nın dışında kalmış olur. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 94 - 95.)

Çıplak taşıyıcı paradoksuna bir çözüm geliştirebilmek için Armstrong ince somut nesne / kalın somut nesne ayrımına başvurmuştur.

Armstrong bu paradoksun çözümünü ortaya koyduğu olgu kuramı ile *ince somut nesne (thin particular) / kalın somut nesne (thick particular)* ayrımına dayanıyor. *İnce somut nesne*, taşıdığı özelliklerinden arındırılmış yukarıda sözü geçen A somut nesnesidir. A somut nesnesi, Taşıma İlişkisi yardımıyla taşıdığı B özelliğiyle (ve diğer özelliklerle) ilişkilendirilir, ancak bu özelliklere özdeş değildir. Ancak ince somut nesne çıplak (*bare*) değildir, çünkü çıplak olsaydı özellikleri ile arasında Taşıma İlişkisi olmazdı. Armstrong dolayısıyla yeni bir *substratum* anlayışı ortaya koyarak, *substratum*'u "ince somut nesne" olarak adlandırıyor. Bu durumda *substratum* çıplak değil, *giydirilmiş (clothed)* tir.

Öte yandan herkesin günlük yaşamda söz ettiği somut nesne, taşıdığı tüm özellikleri ile birlikte kavranan nesnedir. Bu nesneye de Armstrong *kalın somut nesne (thick particular)* diyor. Ancak bu kalın somut nesne olgudan başka bir şey değildir. Nitekim A somut nesnesinin $B_1, \dots, B_n, \dots$ özelliklerini taşıdığını düşünelim öyle ki bu özellikler A somut nesnesinin taşıdığı tüm içkin (bağıntısal olamayan) özellikleri olsun. Tüm bu özelliklerin birleştirilmesiyle elde edilen B_1 ve $\dots$ ve $B_n, \dots$ bileşik özelliğine, A 'nın doğasını gösterdiği için D diyelim. Bu durumda " A , D dir" önermesi doğru olup, A 'nın D özelliğini taşıması hem bir karmaşık olgu hem de bir kalın somut nesnedir. Dolayısıyla *kalın somut nesne, olgudur*. (Böylece kalın somut nesne olgu ile özdeşleştirildiğinden, olgunun bir somut tikel yinelenemez şey olduğunu da görmüş oluyoruz.)

Özetlenecek olursa, somut nesne bir anlamda özellik taşımaz; bu anlamdaki somut nesne, ince somut nesnedir. Öbür anlamda somut nesne özelliklerini taşır; bu anlamdaki somut nesne, kalın somut nesne ve dolayısıyla olgudur. Böylece Armstrong Çıplak Taşıyıcı Paradoksu'na bir çözüm önermiş oluyor. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 95.)

Herhangi bir ontolojik kategoriden olan varlıkların özdeşlik ölçütünü vermek önemlidir. Quine özelliklerle bunun önemini "şeylerin özdeşlik koşulu yoksa şeylerin kendisi de yoktur" sloganı ile dile getirmiştir. Özellikle çağdaş analitik felsefeciler bu konuda Quine'i izleyerek, incelenen kategoriye ait varlıkların özdeşlik koşulunu vermeye özen göstermişlerdir. Anımsanacağı gibi Ünite 6'da somut nesne-

lerin özdeşlik koşullarından (ölçütlerinden), Ünite 7'de de olayların özdeşlik koşullarından söz etmiştik.

Armstrong da olguların özdeşlik koşullarından söz ediyor. Daha önce gördüğümüz gibi olgular, belli yapı taşları olan bir *yapıdır*. Olgu denilen böyle bir yapının yapı taşlarının, eğer birli-olgu ise, somut nesneler ve özellikler, çoklu-olgu ise somut nesneler ve bağıntılar olduğunu görmüştük. (Buradaki somut nesnelerin ince somut nesneler olduğunu söylememiz gerekiyor; çünkü kalın somut nesne olgunun kendisi ile özdeşleştirilmişti.) Armstrong'un olgular için verdiği özdeşlik koşullarını şöyle dile getirebiliriz: O_1 ile O_2 herhangi iki olgu, A_1 , O_1 'in yapı taşları olan tüm ince somut nesneler, B_1 , O_1 'in yapı taşları olan tüm (niteliksel ve bağıntısal) özellikler; A_2 , O_2 'in yapı taşları olan tüm ince somut nesneler, B_2 , O_2 'in yapı taşları olan tüm (niteliksel ve bağıntısal) özellikler olduğunda,

(i) Eğer $O_1 = O_2$ ise, $A_1 = A_2$ ve $B_1 = B_2$ 'dir.

(ii) (A_1, B_1) yapısı, (A_2, B_2) yapısı ile tam aynı biçimde yapılanmış olmalıdır.

(i) koşulu olayların özdeşliği için gerekli bir koşul olup, yeterli bir koşul değildir. Nitekim daha önce yapı taşları tamamen aynı olan iki farklı olgunun olabileceğini görmüştük. Bu nedenle (i) koşuluna (ii) koşulu eklenerek, (i) ile (ii)'nin birlikte olayların özdeşliği için gerekli ve yeterli koşul olması sağlanır. Ancak Armstrong'un dediği gibi aynı yapı taşlarının aynı biçimde yapılandırılması, bu yapının bir olgu olduğunu söylemekten başka bir şey değildir. (Bkz. Armstrong, 1997, s. 131 - 132.)

Armstrong'a göre olguların özdeş olmaları aynı yapıtaşlarından oluşmaları ve bu yapıtaşlarının aynı biçimde yapılandırılmış olmaları demektir.

TROP KURAMLARI VE OLGU KATEGORİSİ

Armstrong, önce gerek *ince somut nesne-trop* kuramının gerekse *trop demeti* kuramının da ayrıca Olgu kategorisine gereksinimi olduğunu, daha sonra da bir çıplak taşıyıcı trop kuramı savunucusu olan C. B. Martin'in bir görüşüne dayanarak, trop kuramlarının Durum ve Olgu kategorilerine gereksinimi olmadığını ileri sürüyor. Biz Ünite 5'te *somut nesne-trop kuramını* ya da Armstrong'u izleyecek olursak *ince somut nesne-trop* kuramını incelememiştik. Ancak temelde *ince somut nesne-trop* kuramının *çıplak taşıyıcı trop kuramı*ndan tek farkı, *çıplak taşıyıcı* kavramının olumsuzluğunun Armstrong'un yeni kavramlaştırılmasıyla (yani *ince somut nesne* olarak yorumlanmasıyla) bu kuramda giderilmesidir. Bu nedenle aşağıdaki anlatımda herhangi ek bir bilgiye gereksinimiz olmayacaktır. Biz önce Armstrong'un iki tür trop kuramının da ek olarak Olgu kategorisine gereksinimi olduğunu savını, sonra da C. B. Martin'in görüşü gereği bu gereksinimin ortadan kalabileceği savını ortaya koyacağız.

Armstrong önce yapıtaşlarının arasında tümellerin bulunduğu olgular ile tropların bulunduğu olgular arasındaki farkı ortaya koyuyor. Birinci durumda, (Armstrong gibi tümellerin kabul edildiği bir olgu anlayışında), yukarıdaki Örnek 1'i anımsayacak olursak, Ahmet, Ayşe somut nesneleri ile *Sevgi* tümel ikili bağıntısal özelliği yapıtaşlarından, hem *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor olması* durumu hem de *Ayşe'nin Ahmet'i seviyor olma* durumu elde edilebiliyordu. Öte yandan, *ince somut nesne-trop kuramı*nda, Ahmet, Ayşe somut nesneleri (*trop demeti kuramı*nda, bu iki somut nesnenin karşılığı olan trop demetleri) ile *Sevgi₁* tropu yapıtaşlarından iki farklı olgu oluşturulamaz. Nitekim tropun tanımı gereği, bu yapıtaşlarından ancak *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması* durumu ile *Ayşe'nin Ahmet'i seviyor₂ olması* durumu oluşturulabilir. Dolayısıyla, trop kuramında, ilk bakışta, *aynı* yapıtaşlarından iki farklı durum oluşmadığından, bu kuramda ayrıca Olgu kategorisine gerek ol-

madığı söylenebilir. Ancak Armstrong, örneğin, *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması* olgusunun yanı sıra, *Ayşe'nin Ahmet'in seviyor₁ olması'nın olanaklı* olduğunu, başka bir deyimle salt olanaklı bir *durum* olduğunu söylüyor. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 91.) Böylece trop kuramlarında bile Durum ve Olgu kategorilerine gereksinim duyulmasının yolu açılmış oluyor.

Genel olarak, (i) ince somut nesne-trop kuramında, *A* somut nesnesinin *B-tropu* taşıdığını, (ii) trop-demeti kuramında, *A*'nın karşılığı olan trop demetinin, *B-tropu* ile biraradalık ilişkisi içinde olduğunu varsayalım. Gerek (i) gerekse (ii) şıklarında *A* ve *B-tropu* dışında "*A, B dir*" önermesinin doğru olduğunu açıklayabilmek için, tümel kuramlarında olduğu gibi, ayrıca doğru-kılıcı olarak durumlara gereksinim vardır. Nitekim (i) şıkında *A*'nın *B-tropu* taşıması (ii) şıkında da *A*'nın karşılığı olan trop demetinin (kısaca *A-demeti*) *B-tropu* ile biraradalık ilişkisi içinde bulunması, *A* ve *B-tropu* varlığını gerektirir. Ancak *A* (ya da *A-demeti*) ile *B-tropu*, (i) ya da (ii) yerine gelmeden de, yani *A, B olmamasına* rağmen, varolabilirdi. Dolayısıyla [*A + B-tropu*] (bu yapıtaşların toplamı) *A*'nın *B olması'nın* yeterli bir doğru-kılıcısı olamaz. Başka bir deyimle *A* ile *B-tropu*ndan başka bir durum oluşturulabilirdi. Yukarıdaki örneğe dönecek olacak olursak, *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması'nın* bir olgu olduğunu, Ayşe'nin de Ahmet'i sevmiyor olduğunu kabul edelim. *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması* olgusunun yapıtaşları olan Ahmet, Ayşe ve seviyor₁ yapıtaşlarından, *Ayşe'nin Ahmet'i seviyor₁ olması* durumu elde edilebilir. Ancak "Ahmet, Ayşe'yi seviyor" doğru bir önerme, "Ayşe Ahmet'i seviyor" önermesi ise yanlış bir önermedir. Dolayısıyla [Ahmet + Ayşe + Seviyor] toplamı bir doğru-kılıcı olamaz. "Ahmet, Ayşe'yi seviyor" ile "Ayşe Ahmet'i seviyor" önermelerini doğru/yanlış kılabilmek için, *Ahmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması* ile *Ayşe'nin Ahmet'i seviyor₁ olması* durumlarına ayrı ayrı gereksinimimiz vardır. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 117.)

Şimdi C. B Martin'in Trop kuramlarında Durum kategorisine gereksinim olmadığına ilişkin uslamlamasını inceleyelim. (Armstrong, bu uslamlamaya ilişkin bilgiyi Martin ile özel bir görüşmesinde edindiğini söylüyor.) Martin'in tezi, somut nesnelerin taşıdığı özellik tropları ile somut nesneler arasında bulunan bağıntı troplarının *aktarılamaz* olduğudur. *Tropların Aktarılmazlığı İlkesi* denilebilecek bu ilke şöyle dile getirilir: *B-tropu* ile *B²-tropu* var ise (ki zorunlu olarak var değildirler), *A₁* somut nesnesinin, *B-tropu*'nu taşıdığı ya da (*A₁, A₂*) sıralı ikilisinin, *B²-tropu*'nu taşıdığı önermeleri zorunlu olarak doğrudur; başka bir deyimle, bu durumda, "*A₁, B dir*" ya da "*A₁ ile A₂ arasında B² bağıntısı vardır*" önermeleri zorunlu olarak doğrudur. O zaman, *A₁* ile *A₂* somut nesnelerinin ve *B* ile *B²* troplarının var olduğu bir dünyada, *A₁ somut nesnesinin, B-tropu'nu taşıması* ile (*A₁, A₂*) sıralı ikilisinin, *B²-tropu'nu taşıması* olguları (durumları) da vardır. Böylelikle olguların (durumların) varlığı onları oluşturan yapıtaşlarının varlığından zorunlu olarak çıkar. Dolayısıyla, trop kuramlarında, yapıtaşlarına ek olarak olgulara (durumlara) gereksinim yoktur. (Bkz. Armstrong, 1989, s. 117 - 188.)

GERÇEK DÜNYA VE OLANAKLI DÜNYALAR

Yukarıda, bu ünitenin ilk bölümünde, durum ve olguların zorunlu veya olumsal önermelerin karşılığı olmaları bakımından ayrılabilceğinden söz etmiştik. Öte yandan bu bölümün "Durum ve Olgu Anlayışları" alt bölümünde sınıflanan tüm görüşler, dikkat edilirse, birer kiplik olan zorunluluk ve olanaklılık kavramlarına dayanır. Dolayısıyla gerek zorunlu veya olumsal önermelerin metafizik açıklaması gerekse bu önermelerin karşılığı olan durumların ya da olguların *zorunlu* ya da

olanaklı olması bu kavramların çözümlenmesine, bunların çözümlenmesi de *gerçek dünya* ve *olanaklı dünya* kavramlarına dayanır.

Gerçek Dünya ve Yalın Durumlar Arasındaki İlişkiler

Bir metafizik kuramda, somut nesneler, onların özellikleri ve her ikisinden oluşan yalın olguların tümüne (bu kurama göre) *gerçek dünya* denilir. Gerçek dünyada yalın durumlar, bazen birbirinden bağımsız olmayıp aralarında metafiziksel ve bilimsel (fiziksel) yasalardan kaynaklanan *bağımlılık* ilişkileri bulunur. Ancak farklı yalın durumlar arasında mantıksal yasalardan kaynaklanan ilişkiler bulunamaz. (Bundan böyle “durum” ile “olgu” sözcüklerini, başka bir şekilde belirtilmediği sürece, sırasıyla hep “yalın durum” ile “yalın olgu anlamında kullanacağız.) Bu bağımlılık ilişkilerini *bağdaşmazlık ilişkisi* ve *gerektirme ilişkisi* olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bağdaşmazlık ilişkisini, önümdeki elmanın kabuğunun tümünün aynı zamanda hem kırmızı hem yeşil olmaması ile dolayısıyla bu iki durumun bağdaşmazlığı ile örneklendirebiliriz. Başka bir deyişle, aynı zamanda, *elmanın kabuğunun kırmızı özelliğini taşıması* durumu ile *elmanın kabuğunun yeşil özelliğini taşıması* durumu gerçek olamaz. Bu iki durum *bağdaşmaz* durumlardır. Biri bir olgu ise, diğeri salt olanaklı bir durumdur. İkinci bir örnek, elmanın kabuğunun aynı anda Kırmızı renginin iki farklı kırmızılık tonunda olamamasıdır. Genel olarak, aynı yer ve zaman anında aynı belirlenebilir özelliği örnekleyen iki farklı belirlenmiş özellik bulunamaz. Bu da daha önceleri ortaya konulmuş olan *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı* metafizik ilkesidir.

Şimdi de gerektirme ilişkisini örneklendirelim. Önce *metafizik gerektirme* ile başlayalım. Bu amaçla önümdeki kırmızı elmayı ele alalım. *Bu elmanın kırmızı olması* durumunun bir olgu olması, bu durumun yapıtaşlarından biri olan elmanın varolmasını gerektirir. Başka bir deyişle *bu elmanın kırmızı olması* durumunun gerçekliği, *bu elmanın varolma özelliğini taşıması* durumunun bir olgu olmasını gerektirir. Genel olarak, bir durumun olgu olması, bu durumun yapıtaşı olan bir *somut nesnenin varolama özelliğini taşımasının* bir olgu olmasını gerektirir. Bu da önemli bir metafizik gerektirme ilkesidir. Şimdi de bir bilimsel yasadan kaynaklanan gerektirmeye bir örnek verelim: Örneğin, *bir tas suyun 100 °C’ta ısıtılmış-olma özelliğini taşıması*’nın bir olgu olması, *bu tas suyun buharlaşma özelliğini taşıması*’nın bir olgu olmasını gerektirir. Buna karşılık, yukarıda söz edildiği gibi, farklı yalın durumlar arasında ne mantıksal bağdaşmazlık ne de gerektirme ilişkileri bulunur. (“Farklı” nitelemesinin nedeni, aynı iki yalın durum arasında gerektirme ilişkisinin bulunmasıdır. Nitekim her yalın durum kendisini gerektirir. Örneğin *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* yalın durumu, *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* yalın durumunu gerektirir.) Böyle ilişkiler yalnızca “değil”, “ve”, “veya”, “ise” gibi mantıksal değişmezler yardımıyla oluşturulan bir yalın-olmayan durum ile bir yalın durum arasında ya da iki yalın-olmayan durum arasında bulunabilir. Örneğin *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* yalın durumu ile *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* yalın-olmayan durumu mantıksal olarak bağdaşmayan durumlardır. Başka bir örnek olarak, *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* ve *bu elmanın yeşil-olma özelliğini taşıması* yalın-olmayan durumu, *bu elmanın yeşil-olma özelliğini taşıması* yalın durumunu mantıksal olarak gerektirir.

d_1 durumu, d_2 durumunu mantıkça gerektirirse, d_1 durumu d_2 durumunu metafizikçe ve fizikçe de gerektirir. Gene d_1 durumu d_2 durumunu metafizikçe gerek-

Bir metafizik kurama göre gerçek dünya, bu kuramın kabul ettiği somut nesneler, onların özellikleri ve her ikisinden oluşan yalın olguların tümüdür.

tirirse, d_1 durumu d_2 durumunu fizikçe de gerektir. Örneğin, *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması ve bu elmanın yeşil-olma özelliğini taşıması* yalın-olmayan durumu, *bu elmanın yeşil-olma özelliğini taşıması* yalın durumunu mantıkça gerektirdiği için, *metafizikçe* ve *fizikçe* de gerektirir. Gene *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* durumu, *bu elmanın varolma özelliğini taşıması* durumunu *metafizikçe* gerektirdiği için *fizikçe* de gerektirir. Öte yandan bu gerektirme ilişkilerinin evrikleri geçerli değildir. Örneğin *bir tas suyun 100 °C'ta ısıtılmış-olma özelliğini taşıması* durumu, *bu tas suyun buharlaşma özelliğini taşıması* durumunu *fizikçe* gerektirmesine karşın *metafizikçe* ya da *mantıkça* gerektirmez. Gene *bu elmanın kırmızı-olma özelliğini taşıması* durumu, *bu elmanın varolma özelliğini taşıması* durumunu *metafizikçe* gerektirmesine karşın *mantıkça* gerektirmez.

Öte yandan aralarında hiçbir metafizik ilişki bulunmamasından ötürü birbirinden *bağımsız* olan bazı durumlar vardır. Örneğin, elimde yuvarlak kırmızı bir top olsun. *Elimdeki topun yuvarlak-olma özelliğini taşıma'sının* bir olgu olması, *bu topun kırmızı-olma özelliğini taşıma'sının* bir olgu olmasını gerektirmez. Bu gerektirmezlik ters yönde de geçerlidir, yani, *elimdeki topun kırmızı-olma özelliğini taşıma'sının* bir olgu olması, *elimdeki topun yuvarlak-olma özelliğini taşıma'sının* bir olgu olmasını gerektirmez. Demek ki bu iki durum arasında metafizik gerektirme ilişkisi yoktur. Aynı iki durum arasında bir metafizik bağdaşmazlık ilişkisi de yoktur. Nitekim *elimdeki topun yuvarlak-olma özelliğini taşıması* ile *bu topun kırmızı-olma özelliğini taşıması* durumlarının her ikisi birden birer olgu olabilir. Sonuç olarak, bu iki durum birbirini gerektirmedikinden ve bağdaşmaz durumlar olmadıklarından ötürü birbirinden *bağımsız* durumlar olduğunu söyleyebiliriz.

SIRA SİZDE

1

Önümdeki kalemin tahtadan yapılmış olması durumunun metafizik olarak gerektirdiği ve fizik olarak gerektirdiği durumlara birer örnek veriniz.

Gerçek dünyada varolan somut nesnelere gelince, bunlar gerçek dünyanın olgularının yapıtaşları arasında yer alırlar. Ayrıca salt olanaklı durumların da yapıtaşları olabilirler. Öte yandan (olanakçı anlayışta), hiçbir olgunun yapıtaşı olmayan somut nesneler de bulunur. Ancak bu somut nesnelerin birer varlık değil, Ünite 1'de de söz ettiğimiz gibi, salt olanaklı şeyler olduğu kabul edilir. Öte yandan gerçek dünyada varolan (birli veya çoklu) özellikler, gerçek dünyanın olgularının yapıtaşı olan özellikleri ile salt olanaklı durumların yapıtaşı olan özelliklerinin tümüdür. Aşağıda olanaklı dünyaları tanımlamak için şu üç kümeyi kullanacağız. (i) Gerçek dünyada olgu olan durumlar ile salt olanaklı durumların kümesi. Buna *durumlar kümesi* deyip K_1 ile gösterelim. (ii) Gerçek dünyada varolan ve varolmayıp salt olanaklı olan tüm somut nesnelerin kümesi. Buna *nesneler kümesi* deyip K_2 ile gösterelim. (iii) Gerçek dünyanın olgularının yapıtaşı olan (birli ya da çoklu) özellikler ile salt olanaklı durumların yapıtaşı olan (birli ya da çoklu) özelliklerin kümesi. Buna da *özellikler kümesi* deyip K_3 ile gösterelim.

Gerçek dünyayı tam olarak betimlemek için temel mantığa (birinci-basamak mantığına) dayalı şöyle bir ideal dile gereksinme vardır. Bu dilde, K_2 nesneler kümesinin her bir ögesinin bir ve yalnız bir özel adı bulunmalıdır. Ayrıca K_3 özellikler kümesinin ögesi olan her bir özelliği gösteren bir ve yalnız bir tek yüklem bulunmalıdır. Bu özel adlar ve yüklemeler yardımıyla, dilde K_1 durumlar kümesinin ögesi olan her bir durumun karşılığı olduğu bir ve yalnız bir tek özne-yüklem önermesi oluşturulur. Eğer durum olgu ise, karşılığı olduğu özne-yüklem önermesi doğru, yoksa yanlış olur. Böylece dilde her olgunun karşılığı olduğu bir doğru

özne-yüklem önermesi ve her salt olanaklı durumun karşılığı olduğu yanlış bir özne-yüklem önermesi bulunur. Dolayısıyla dilin tüm özne-yüklem önermelerinin belli birer doğruluk değeri olur. Böylece yalın-olmayan tüm önermelerin doğruluk değerleri de özne-yüklem önermelerinin doğruluk değerlerine bağlı olarak tek bir biçimde belirlenmiş olur. Yalın-olmayan doğru önermelerin bazıları mantıksal, metafiziksel ve bilimsel yasaları dile getiren önermelerdir.

Az önce varsaydığımız ideal dilin aksine gündelik dilde nesneler ve özellikler birden çok adla adlandırılabilir. Bu durumdaki nesne ve özellikler için birer örnek veriniz.

SIRA SİZDE

Olanaklı Nesneler, Olanaklı Durumlar ve Olanaklı Dünyalar

Olanakçı durum anlayışında, gerçek durumlar ile bunların ilişkin olduğu varolan somut nesnelerin yanı sıra gerçek olmayan salt olanaklı durumlar ve varolmayan salt olanaklı somut nesnelerin bulunduğunu görmüştük. Bu salt olanaklı şeyler, gerçek dünyada bulunmadığı için, bunları gerçek dünyanın çerçevesinde yerleştirmek bir sorun yaratmaktadır. Bu sorunun çözümü, gerçek dünyadan farklı, gerçek olmayan bir olanaklı dünyayı tasarlamaktır. *İlmli varolancı* anlayışta ise varolmayan nesneler kabul edilmemekle birlikte gerçek olmayan salt olanaklı durumlar kabul edilmektedir. Bu durumda gene salt olanaklı durumlar ancak olanaklı bir dünyada yer bulabilir. Buna karşılık *sıkı varolancı* anlayışta, varolmayan hiçbir nesne ve gerçek olmayan hiçbir durum kabul edilmediğinden ötürü sözü edilen sorunla karşılaşılmaz. Biz daha kuşatıcı olduğu için *olanakçı* anlayış içinde olanaklı dünyaları ortaya koyacağız.

Gerçek dünyanın kendisi bir olanaklı dünya sayılır, çünkü gerçek olan veya varolan her şey olanaklıdır, ama tersi değil. Gerçek dünyadan farklı bir olanaklı dünyaya *salt olanaklı dünya* diyeceğiz. *Salt olanaklı dünya*, gerçek dünya gibi, *o dünyada-var* olan somut nesneleri ve gene *o dünyada-olgu* olan durumları kapsar. Bir salt olanaklı dünyada varolan bir nesne, gerçek dünyada varolan bir nesne olabildiği gibi, varolmayan salt olanaklı bir nesne de olabilir. Örneğin, gerçek dünyayı D_0 ile, salt olanaklı dünyaları da $D_1, D_2, D_3, \dots$ gösterdiğimizde, D_0 'da varolan somut nesneler kümesine, A_y 'dan farklı Z_{ay} diyeceğimiz ikinci bir doğal uyduyu katmakla elde edilen D_1 salt olanaklı dünyasını ele alalım. Bu durumda, örneğin, A_y da bu salt olanaklı dünyada varolan somut nesneler arasında bulunduğundan, hem gerçek dünyada, yani D_0 'da, hem de tasarladığımız D_1 olanaklı dünyasında vardır. Öte yandan Z_{ay} , D_0 'da (gerçek dünyada) olmayıp, D_1 'de (tasarlanan salt olanaklı dünyada) vardır.

Tersine gerçek dünyada varolan bir nesne, bir olanaklı dünyada varolan bir nesne olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada salt olanaklı bir nesne de olabilir. Biri D_0 gerçek dünyasına Z_{ay} 'ı eklemekle elde edilen D_1 olanaklı dünyası, diğeri D_0 'dan A_y 'ı çıkarmakla elde edilen D_2 olanaklı dünyası olmak üzere iki olanaklı dünyayı ele alalım. Bu durumda A_y , hem D_0 'da hem de D_1 'de varolan bir nesnedir. Buna karşılık aynı A_y , D_0 'da varolan bir nesne olmasına karşın, D_2 olanaklı dünyasında salt olanaklı bir nesnedir.

Gene bir olanaklı dünyada olgu olan bir durum, gerçek dünyada olgu olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada olgu olan bir durum, gerçek dünyada salt olanaklı bir durum da olabilir. Örneğin D_1 olanaklı dünyasında (*Ağrı Dağı* bu olanaklı dünyanın somut nesnelerin arasında yer aldığı için), *Ağrı Dağı'nın en yüksek zir-*

Gerçek dünya olanaklı dünyalardan biridir. Gerçek dünyadan farklı olanaklı dünyalar *salt olanaklı dünyalar*dır.

vesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması bir olgu olup, D_0 'da (gerçek dünyada) da bir olgudur. Şimdi D_0 'a (D_0 'da varolmayan), en yüksek zirvesi 9982 metre olan *Mağrı Dağı* diye bir dağın eklenmesi ile elde edilen D_3 olanaklı dünyasını ele alalım. Bu durumda, *Mağrı Dağı'nın en yüksek zirvesinin 9982 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* D_3 olanaklı dünyasında bir olgu olup, D_0 'da (gerçek dünyada) salt olanaklı bir durumdur. Tersine gerçek dünyada olgu olan bir durum, bir olanaklı dünyada olgu olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada salt olanaklı bir durum da olabilir. Örneğin *Ağrı Dağı'nın en yüksek zirvesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* hem D_0 'da (gerçek dünyada) hem de D_1 olanaklı dünyasında bir olgudur. Şimdi D_0 'dan *Ağrı Dağı'nın çıkartılması* ile elde edilen D_4 olanaklı dünyasını ele alalım. Bu durumda *Ağrı Dağı'nın en yüksek zirvesinin 5137 m yüksekliğinde-olma özelliğini taşıması* D_0 'da bir olgu iken, D_4 'te salt olanaklı bir durumdur. Genel olarak, gerçek dünyada varolmayan her salt olanaklı somut nesnenin karşılığı olarak bu nesnenin varolduğu bir olanaklı bir dünya vardır. Gene gerçek dünyada olgu olmayan her salt olanaklı durumun karşılığı olarak, bu durumun olgu olduğu bir olanaklı dünya vardır. Olanaklı dünya kavramını aşağıda tanımlıyoruz.

Olanaklı Dünya: D^* , K_1 durumlar kümesinin K^* alt kümesince belirlenen bir olanaklı dünyadır ancak ve ancak şu iki koşul yerine gelirse: (i) K^* kümesinin ögesi olan durumlar arasında belli bir çeşitten (mantıksal, metafiziksel, ya da fiziksel) bağdaşmazlık ilişkisi bulunmaz. (ii) K^* kümesinin kimi öğelerinin *aynı* çeşitten (mantıksal, metafiziksel, ya da fiziksel) bir gerektirme ilişkisi gereği gerektirdiği ve K_1 durumlar kümesinin ögesi olan her durum K^* kümesinin ögesidir. Başka bir deyişle, K^* kümesi söz konusu gerektirme ilişkisi bakımından *kapalıdır*.

Buna göre şu tanımları yapabiliriz. 1. Bir durumun D^* -dünyasında-olgu olması, bu durumun K^* kümesinin ögesi olması demektir. 2. Bir somut nesnenin D^* -dünyasında-varolması, D^* -dünyasında-olgu olan bir durumun yapıtaşı olması demektir. 3. D^* -dünyasında-salt-olanaklı-durum, D^* -dünyasında-olgu olmayan bir durum demektir. 4. D^* -dünyasında-salt olanaklı nesne, D^* -dünyasında-varolan somut nesnelerin dışında olan bir nesne demektir. 5. A gibi bir somut nesnenin B gibi bir özelliği D^* -dünyasında-taşıması, A 'nın B özelliğini taşıması durumunun D^* -dünyasında-olgu olması demektir. 6. Bir özelliğin D^* -dünyasında-kaplamı, bu özelliği D^* -dünyasında-taşıyan tüm somut nesnelerin kümesi demektir. (Dikkat edilirse bir özelliğin D^* -dünyasında-kaplamı'nın her ögesi D^* -dünyasında-varolan bir somut nesnedir.) Yukarıda açıklandığı gibi, gerçek dünyanın kendisi bir olanaklı dünya sayıldığından, bir özelliğin D^* -dünyasında-kaplamı tanımı gerçek dünya için de geçerlidir.

Olanaklı dünyaları, *mantıkça olanaklı*, *metafizikçe olanaklı* ve *fizikçe olanaklı* olmak üzere üç çeşide ayırabiliriz. Olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda yalnız “mantıksal bağdaşmazlık”, (ii) koşulunda ise yalnız “mantıksal gerektirme” yer alırsa, olanaklı dünyaya *mantıkça olanaklı dünya* denir. Yukarıda belirtildiği gibi, farklı yalın durumlar arasında gerek mantıksal bağdaşmazlık gerekse mantıksal gerektirme ilişkisi bulunmadığından, K_1 durumlar kümesinin *her alt* kümesi bir mantıkça olanaklı dünyayı belirler. Olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda yalnız “mantıksal bağdaşmazlık” ile “metafiziksel bağdaşmazlık”, (ii) koşulunda ise yalnız “mantıksal gereklilik” ile “metafiziksel gerektirme” yer alırsa, olanaklı dünyaya *metafizikçe olanaklı dünya* denir. Son olarak, olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda “mantıksal bağdaşmazlık”, “metafiziksel bağdaşmazlık” ve “fiziksel bağdaşmazlık”ın üçü birden, (ii) koşulunda ise “mantıksal gerektirme”, “metafiziksel gerektir-

Olanaklı dünyalar, *mantıkça olanaklı*, *metafizikçe olanaklı* ve *fizikçe olanaklı* olmak üzere üç çeşide ayrılır.

me” ve “fiziksel gerektirme”nin üçü birden yer alırsa, olanaklı dünyaya *fizikçe olanaklı dünya* denir.

Buna göre her fizikçe olanaklı dünya, hem metafizikçe hem mantıkça olanaklı ve her metafizikçe olanaklı dünya, mantıkça olanaklıdır. Ama her mantıkça olanaklı dünya metafizikçe veya fizikçe olanaklı değildir. Yani mantıkça olanaklı bazı dünyalar metafizikçe veya fizikçe olanaklı değildir. Gene bazı metafizikçe olanaklı dünyalar fizikçe olanaklı değildir. Dolayısıyla fizikçe olanaklı dünyalar kümesi, metafizikçe olanaklı ve mantıkça olanaklı dünyalar kümesinin alt kümesi, metafizikçe olanaklı dünyalar kümesi de mantıkça olanaklı dünyalar kümesinin alt kümesidir. Gerçek dünya bir olanaklı dünyadır. Bu olanaklı dünya hem mantıkça hem metafizikçe hem de fizikçe olanaklıdır.

Yukarıda tanımladığımız terimleri örneklendirmek için şöyle bir minyatür gerçek dünya ile bu dünya ile bağıntılı olan minyatür olanaklı dünyaları ele alalım. Minyatür gerçek dünyadaki varolan somut nesneler, A_1 ile gösterdiğimiz önümdeki tekdüze kırmızı renkli elma, A_2 ile gösterdiğimiz önümdeki tekdüze yeşil renkli armut ve sırasıyla A_3 ile A_4 'le gösterdiğimiz bir Helyum atomunun birinci enerji seviyesinde bulunan Elektron₁ ve Elektron₂ olsun. A_1 nesnesinin taşıdığı kendine özgü belirlenmiş *kırmızı renk tonunu* (kısaca *kırmızılık₁*), B_1 , A_2 nesnesinin taşıdığı kendine özgü belirlenmiş *yeşil renk tonunu* (kısaca *yeşillik₁*), B_2 ile gösterelim. B_1 ile B_2 , *Renk* belirlenebilirinin iki farklı örnekleyenidir. *Renk* belirlenebilirinin tüm örnekleyenlerinin yalnız B_1 ile B_2 olduğunu kabul edelim. Öte yandan A_3 nesnesinin taşıdığı $+ 1/2$ *spin değerinde-olma* özelliğini B_3 , A_4 nesnesinin taşıdığı $- 1/2$ *spin değerinde-olma* özelliğini de B_4 ile gösterelim. Bu spin değerleri *Spin* belirlenebilirliği altındaki belirlenmişlerdir. Buna göre, bu minyatür gerçek dünyaya ilişkin K_2 somut nesneler kümesi, A_1 , A_2 , A_3 ve A_4 'ten oluşur, yani $K_2 = \{A_1, A_2, A_3, A_4\}$. Öte yandan K_3 özellikler kümesi, B_1 , B_2 , B_3 ile B_4 birli belirlenmiş özellikleri ve V ile göstereceğimiz birli *varolma* özelliğinden oluşur, yani $K_3 = \{B_1, B_2, B_3, B_4, V\}$. Buna göre K_1 durumlar kümesi aşağıdaki oniki öğeli kümedir:

$$K_1 = \{A_1 \text{'in } B_1 \text{'i taşıması}, A_1 \text{'in } B_2 \text{'yi taşıması}, A_2 \text{'nin } B_1 \text{'i taşıması}, A_2 \text{'in } B_2 \text{'yi taşıması}, \\ A_3 \text{'ün } B_3 \text{'ü taşıması}, A_4 \text{'ün } B_4 \text{'ü taşıması}, A_4 \text{'ün } B_3 \text{'ü taşıması}, A_3 \text{'ün } B_4 \text{'ü taşıması}, \\ A_1 \text{'in } V \text{'yi taşıması}, A_2 \text{'nin } V \text{'yi taşıması}, A_3 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}, A_4 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}\}$$

Bu minyatür gerçek dünyadaki olgu olan durumlar, K_1 'in öğeleri arasında bulunan, $A_1 \text{'in } B_1 \text{'i taşıması}$, $A_2 \text{'in } B_2 \text{'yi taşıması}$, $A_3 \text{'ün } B_3 \text{'ü taşıması}$, $A_4 \text{'ün } B_4 \text{'ü taşıması}$, $A_1 \text{'in } V \text{'yi taşıması}$, $A_2 \text{'nin } V \text{'yi taşıması}$, $A_3 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}$, $A_4 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}$; geriye kalan durumlar ise bu dünyadaki salt olanaklı durumlardır. Demek ki D_{0_0} ile göstereceğimiz bu minyatür gerçek dünyadaki olgular kümesi, $O_0 = \{A_1 \text{'in } B_1 \text{'i taşıması}, A_2 \text{'in } B_2 \text{'yi taşıması}, A_3 \text{'ün } B_3 \text{'ü taşıması}, A_4 \text{'ün } B_4 \text{'ü taşıması}, A_1 \text{'in } V \text{'yi taşıması}, A_2 \text{'nin } V \text{'yi taşıması}, A_3 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}, A_4 \text{'ün } V \text{'yi taşıması}\}$ kümesidir. Dikkat edilirse bu minyatür gerçek dünyanın olguları geçerli olan metafizik ilkelere uyumlu olacak biçimde seçilmiştir. Nitekim $A_1 \text{'in } B_1 \text{'i taşıması}$ olgu olduğundan, *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı ilkesi* gereği, $A_1 \text{'in } B_2 \text{'yi taşıması}$ bir olgu değil, bir salt olanaklı durumdur. Aynı nedenle, $A_2 \text{'nin } B_2 \text{'yi taşıması}$ bir olgu olduğundan, $A_2 \text{'nin } B_1 \text{'i taşıması}$ bir olgu değil, bir salt

olanaklı durumdur. Gene A_1 'in B_1 'i taşıması'nın olgu olmasından ötürü, *bir olgunun yapıtaşı olan somut nesnelerin* varlığı metafizik ilkesi gereği, A_1 'in V 'yi taşıması bir olgudur. Benzer biçimde A_2 'nin B_2 'yi taşıması'nın olgu olmasından ötürü, aynı metafizik ilke gereği, A_2 'nin V 'yi taşıması bir olgudur. Öte yandan bir mikro-fiziksel yasa olan, *Pauli'nin (spin değerleri) bağdaşmazlığı ilkesi* gereği, sözü geçen elektronlardan birinin spin değeri $+ 1/2$ iken diğerinin $- 1/2$ olması gerekir. Bu nedenle A_3 'ün B_3 'ü taşıması ile A_4 'ün B_4 'ü taşıması birer olgu iken, A_4 'ün B_3 'ü taşıması ile A_3 'ün B_4 'ü taşıması birer salt olanaklı durumdur. Son olarak A_3 'ün V 'yi taşıması ile A_4 'ün V 'yi taşıması gene yukarıdaki metafizik ilke gereği birer olgudur. Dolayısıyla bu minyatür gerçek dünyada varolan somut nesnelerin kümesi, tüm nesnelerin kümesi olan K_2 kümesi ile özdeştir. Buna göre bu dünyada salt olanaklı nesne bulunmamaktadır.

Yukarıda ortaya koyduğumuz minyatür gerçek dünya ile ilgili K_1 , K_2 ile K_3 'e dayanarak, mantıkça olanaklı, metafizikçe olanaklı ve fizikçe olanaklı dünyaları şöyle ortaya koyabiliriz. Önce mantıkça olanaklı dünyaları saptayalım. Yukarıda açıklandığı gibi her bir olanaklı dünya K_1 kümesinin bir alt kümesine dayanarak belirlenir. K_1 kümesi ise 12 ögesi olup, 2^{12} , yani 4096 tane farklı alt kümesi vardır. K_1 kümesinin ögesi olan 12 durum arasında (bunların tümünün de *yalın* olmasından ötürü) mantık yasalarından kaynaklanan hiçbir ilişki bulunmaz. Mantıksal ilişkiler, daha önce de söz edildiği gibi, ancak “değil”, “ve”, “veya”, “ise” gibi mantıksal değişmezler yardımıyla yapılandırılan durumlar söz konusu olduğunda bulunabilir. Örneğin A_1 'in B_2 'yi taşıması ve A_2 'nin B_2 'yi taşıması (yalın-olmayan) durumunun olgu olması, A_1 'in B_2 'yi taşıması durumunun olgu olmasını mantık yasası gereği gerektirir. (Burada uygulanan mantık yasası, P ve Q , P 'yi gerektirir yasasıdır.)

K_1 kümesinin ögeleri arasında hiçbir mantıksal ilişki olmadığından dolayı, bu kümenin *her* alt kümesi bir mantıkça olanaklı dünya belirler. Bu mantıkça olanaklı dünyalardan biri yukarıda sözü edilen minyatür gerçek dünyadır. Bu gerçek dünyadaki olgular kümesinin ögeleri metafizik yasalarla uyumludur. Ancak mantıkça olanaklı bazı başka dünyalardaki olgular metafizik yasalarla uyumlu değildir. Örneğin, *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı ilkesine* aykırı olan, D_{01} olarak göstereceğimiz bir mantıkça olanaklı dünyanın olgular kümesi şudur: $O_1 = \{A_1$ 'in B_1 'i taşıması, A_2 'in B_2 'yi taşıması, A_1 'in B_2 'yi taşıması, A_1 'in V 'yi taşıması, A_2 'nin V 'yi taşıması $\}$. Nitekim A_1 'in B_1 'i taşıması ile A_1 'in B_2 'yi taşıması durumlarının ikisinin de olgu olması, *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı ilkesine* aykırıdır. (Başka bir deyimle, önümdeki elma bütünüyle hem kırmızı hem yeşil olamaz.) Öte yandan D_{02} olarak göstereceğimiz fizikçe (dolayısıyla da metafizikçe ve mantıkça) olanaklı başka bir dünyanın olgular kümesi de şudur: $O_2 = \{A_1$ 'in B_2 'yi taşıması, A_2 'in B_1 'i taşıması, A_1 'in V 'yi taşıması, A_2 'nin V 'yi taşıması $\}$. D_{02} burada fizikçe salt olanaklı minyatür bir dünya olup, fizikçe gerçek bir minyatür dünya değildir. Nitekim A_1 'in B_2 'yi taşıması (önümdeki elmanın yeşillik $_1$ -olma özelliğini taşıması) yeşil elmaların gerçek dünyada varolmasından ötürü, fizikçe gerçek bir minyatür dünyanın olgu kümesinin bir ögesi olabilmesine karşın, A_2 'in B_1 'i taşıması (önümdeki armutun kırmızılık $_1$ -olma özelliğini taşıması) kırmızı armutların gerçek dünyada varolmamasından ötürü, böyle bir dünyanın olgu kümesinin ögesi olamaz. Son olarak bir bilim yasasına aykırı olan ama metafizikçe ve mantıkça olanaklı D_{03} olarak göstereceğimiz başka bir olanaklı dünyanın O_3 olgular kümesi de şudur: $O_3 = \{A_3$ 'ün B_3 'ü taşıması, A_4 'ün B_3 'ü taşıması, A_3 'ün V 'yi taşıması, A_4 'ün V 'yi taşıması $\}$. Bu olgu kümesi, metafizikçe ve mantıkça olanaklı bir dünyanın ol-

gular kümesi olmasına karşın, bir mikro-fiziksel yasa olan, *Pauli'nin (spin değerleri) bağdaşmazlığı ilkesi*'ne aykırıdır. (Nitekim anımsanacağı gibi bu ilkeye göre sözü geçen elektronlardan birinin spin değeri $+1/2$ iken diğerinin $-1/2$ olması gerekir.) Çünkü O_3 'te her iki elektron da (A_3 ile A_4), $+1/2$ spin değerinde-olma özelliğini (B_3 'ü) taşır.

Şimdi de, yukarıdaki tanıımı uygulayarak, sözü geçen minyatür gerçek dünya-daki ve bu dünya ile ilişkili olanaklı dünyalardaki özelliklerin kaplamalarını belirleyelim. D_{00} minyatür gerçek dünyasında, B_1 'in kaplamı $= \{A_1\}$, B_2 'nin kaplamı $= \{A_2\}$, V 'nin kaplamı $= \{A_1, A_2\}$ kümesidir. D_{01} olanaklı dünyasında, B_1 'in kaplamı $= \{A_1\}$, B_2 'nin kaplamı $= \{A_1, A_2\}$, V 'nin kaplamı $= \{A_1, A_2\}$ kümesidir. D_{02} olanaklı dünyasında, B_1 'in kaplamı $= \{A_2\}$, B_2 'nin kaplamı $= \{A_1\}$, V 'nin kaplamı $= \{A_1, A_2\}$ kümesidir. Son olarak, D_{03} olanaklı dünyasında, B_3 'ün kaplamı $= \{A_3, A_4\}$, V 'nin kaplamı $= \{A_3, A_4\}$ kümesidir.

Olanaklı-dünyada-kaplam kavramı, Ünite 3'te gerek Doğal Küme Adcılığı gerekse Benzerlik (Kümeleri) Adcılığı'nın karşılaştığı kaplamdaş özellikler sorununa bir çözüm getirir. Bu ünitedeki örneği anımsayacak olursak, olanaklı dünyalar kuramında dile getirildiğinde, “kalbi-olan bir canlı” ile “karaciğeri-olan bir canlı” yüklemelerinin kaplamaları gerçek *dünyada* aynıdır. Ama bu iki yüklemelerin anlamları farklı olduğundan, farklı özellikler olmaları gerekir. Yukarıda sözü geçen kuramlar bu farklılığı ortaya koyamaz. Ancak bu kuramlarının bir çeşit olanaklı uzantılarını tasarlayıp, *Olanakçı Doğal Küme Adcılığı* ile *Olanakçı Benzerlik (Kümeleri) Adcılığı* olarak adlandıırırsak, bu yeni kuramlarda kaplamdaş özellikler sorunun artık bir sorun olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim Olanakçı Doğal Küme Adcılığı'nda ya da Olanakçı Benzerlik Adcılığı'nda (her ikisine birden gönderide bulunabilmek için bundan böyle *Olanakçı Kaplam Adcılığı* ifadesini kullanacağız) bir yüklem gösterdiği şey, bu yüklem (gerçek dünyadaki) kaplamı değil, değerleri olanaklı kaplamalar olan bir fonksiyondur. Bu fonksiyonun argümanları olanaklı dünyalardır. (Olanaklı dünyalar arasında gerçek dünyanın da bulunduğunu anımsayalım.) Fonksiyonun her bir olanaklı dünya için değeri, yüklem o olanaklı dünyadaki (olanaklı) kaplamıdır. Örneğin “yeşil₁”in Olanakçı Kaplam Adcılığı'nda gösterdiği fonksiyon f olsa, f fonksiyonunun D_{01} argümanı için değeri, B_2 'nin D_{01} 'daki kaplamı olan $\{A_3, A_4\}$ kümesidir.

Bu açıklamaların ışığında “kalbi-olan bir canlı” ile “karaciğeri-olan bir canlı” yüklemelerine geri dönelim. Her iki yüklem gerçek dünyadaki kaplamaları özdeşdir. Ancak anlamları farklı olduğundan, her iki yüklem en az bir olanaklı dünyada, daha açık olarak fiziksel olanaklı değilse de metafizikçe olanaklı olan bir dünyada, farklı olanaklı kaplamaları bulunmalıdır. Dolayısıyla iki yüklem (Olanakçı Kaplam Adcılığı çerçevesinde) f_1 ve f_2 gibi iki fonksiyon gösterir. Buna göre “Ahmet kalbi-olan bir canlıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “Her olanaklı D dünyası için, Ahmet, $f_1(D)$ olanaklı kaplamının ögesidir” önermesidir. Benzer bir biçimde, “Ahmet karaciğeri-olan bir canlıdır” önermesinin metafizik açıklayıcısı, “Her olanaklı D dünyası için, Ahmet, $f_2(D)$ olanaklı kaplamının ögesidir” önermesidir. Sonuç olarak “kalbi-olan bir canlı” ile “karaciğeri-olan bir canlı” yüklemeleri sırasıyla birbirinden farklı olan f_1 ile f_2 fonksiyonlarından oluşan kaplamaları gösterdiğinden, Olanakçı Kaplam Adcılığı çerçevesinde (Doğal Küme Adcılığı ile Benzerlik Adcılığı'nın karşılaştığı) kaplamdaş özellikler sorunu çözülmüş olur.

Dilin önermeleri her bir olanaklı dünyada, gerçek dünyadaki doğruluk değerlerinden farklı doğruluk değeri alabilirler. Nitekim bir özne-yüklem önermesinin, D^* gibi bir olanaklı dünyada aldığı doğruluk değeri, o önermenin karşılığı olan du-

rum D^* olanaklı dünyasında olgu ise, doğru, salt olanaklı durum ise yanlış olur. Yalın-olmayan önermelerin doğruluk değeri ise, özne-yüklem önermelerinin doğruluk değerleri ile tek bir biçimde belirlenir. Buna göre D^* olanaklı dünyasında doğruluk değeri *doğru* olarak belirlenen önermeye D^* -da *doğru* önerme, doğruluk değeri yanlış olarak belirlenen önermeye de D^* -da yanlış önerme denir. D_0 olarak gösterdiğimiz gerçek dünyada doğru ya da yanlış olan bir önermeye, D_0 -da doğru ya da D_0 -da yanlış yerine, yalnızca *doğru* ya da *yanlış* önerme denir.

Üç çeşit olanaklı dünya yardımıyla önermelerin *olanaklılığını*, *olanaksızlığını*, *zorunluluğunu* ve *olumsallığını* aşağıda tanımlayıp örneklemiştir. Tanımları örneklemek için yukarıdaki D_0 minyatür gerçek dünyası ile, D_{01} , D_{02} ve D_{03} olanaklı dünyalarından da yararlanacağız. Buna göre tanımları örneklemek için şöyle bir birinci-basamak dili kullanacağız. *Tekil terimler*: “önümdeki elma”, “önümdeki armut”, “elektron1”, “elektron2”. *Birli yüklemeler (genel terimler)*: “kırmızı1”, “yeşil1”, “+ 1/2 spin değerinde”, “- 1/2 spin değerinde”. *Mantıksal değişmezler*: “değil”, “ve”, “ise”.

Tanım 1: Bir önermenin mantıkça olanaklı olması, bu önermenin en az bir mantıkça olanaklı dünyada doğru olması demektir.

$\tilde{O}_1$: Bu elma kırmızı₁dir ve bu elma yeşil₁dir.

Bu önerme mantıkça olanaklıdır, çünkü D_{01} mantıkça olanaklı dünyasında doğrudur. Nitekim “ve” mantıksal değişmezinin doğruluk çizelgesi gereği “Önümdeki elma kırmızı₁dir ve önümdeki elma yeşil₁dir” önermesi doğrudur ancak ve ancak “Önümdeki elma kırmızı₁dir” doğru ve “Önümdeki elma yeşil₁dir” doğru ise. Öte yandan bu iki önermenin doğru-kılıcıları olan olgular, yani *bu elmanın kırmızı₁-olma özelliğini taşıması* ile *bu elmanın yeşil₁-olma özelliğini taşıması*, D_{01} dünyasının olgu kümesi olan O_1 'in öğeleri olduğundan, her iki önerme dolayısıyla da $\tilde{O}_1$ önermesi doğrudur.

Tanım 2: Bir önermenin mantıkça zorunlu olması, bu önermenin bütün mantıkça olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

$\tilde{O}_2$: Bu elma kırmızı₁ve bu elma yeşil₁ ise, bu elma yeşil₁dir.

“Bu elma kırmızı₁dir” önermesini P , “Bu elma yeşil₁dir” önermesini de Q ile simgeleştirdiğimize, $\tilde{O}_2$ önermesinin önermeler mantığındaki simgeleştirilmesi, $(P \wedge Q \rightarrow Q)$ olur. $(P \wedge Q \rightarrow Q)$ önerme kalıbının alabileceği doğruluk değerleri, P ile Q 'nun doğruluk değerleri ve “ $\wedge$ ” (tümel-evetleme) ile “ $\rightarrow$ ” (koşullu) önerme eklemlerinin doğruluk çizelgeleri ile belirlenir. P ile Q 'nun tüm olanaklı doğruluk değerleri şunlardır: (P : Doğru, Q : Doğru); (P : Doğru, Q : Yanlış); (P : Yanlış, Q : Doğru); (P : Yanlış, Q : Yanlış). “ $\wedge$ ” (tümel-evetleme) ile “ $\rightarrow$ ” önerme eklemlerinin doğruluk çizelgeleri yardımıyla tüm bu şıklarda $(P \wedge Q \rightarrow Q)$ önerme kalıbının *doğru* olduğu saptanır. Olanaklı dünyalar açısından bakıldığında bunu şöyle açıklayabiliriz. Tüm mantıkça olanaklı dünyaları tüketici olarak dört öbeğe ayırabiliriz: (P : Doğru, Q : Doğru) olduğu olanaklı dünyalar, (P : Doğru, Q : Yanlış) olduğu olanaklı dünyalar, (P : Yanlış, Q : Doğru) olduğu olanaklı dünyalar ve (P : Yanlış, Q : Yanlış) olduğu olanaklı dünyalar. İşte $(P \wedge Q \rightarrow Q)$ önerme kalıbı tüketici olan tüm bu mantıkça olanaklı dünyalarda *doğru* olduğu için, *mantıkça zorunludur*.

Tanım 3: Bir önermenin *mantıkça olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir mantıkça olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

$\tilde{O}_3$: Önümdeki elma kırmızı₁dir ve önümdeki elma kırmızı₁ değildir.

“Önümdeki elma kırmızı₁dir” önermesini P ile simgeleştirdiğimizde, $\tilde{O}_3$ önermesinin önermeler mantığındaki simgeleştirilmesi, $(P \wedge \sim P)$ olur. $(P \wedge \sim P)$ önerme kalıbının alabileceği doğruluk değerleri, P 'nin doğruluk değerleri ve “ $\sim$ ” (değille-

me) ile “ $\wedge$ ” (tümel-evetleme) önerme eklemlerinin doğruluk çizelgeleri ile belirlenir. P nin tüm olanaklı doğruluk değerleri şunlardır: (P : Doğru), (P : Yanlış). “ $\sim$ ” ile “ $\wedge$ ” önerme eklemlerinin doğruluk çizelgeleri yardımıyla tüm bu şıklarda ($P \wedge \sim P$) önerme kalıbının yanlış olduğu saptanır. Olanaklı dünyalar açısından bakıldığında bunu şöyle açıklayabiliriz. Tüm mantıkça olanaklı dünyaları tüketici olarak iki öbeğe ayırabiliriz: (P : Doğru) olduğu olanaklı dünyalar ve (P : Yanlış) olduğu olanaklı dünyalar. İşte ($P \wedge \sim P$) önerme kalıbı tüketici olan tüm bu mantıkça olanaklı dünyalarda yanlış olduğu için, yani hiçbir mantıkça olanaklı dünyada doğru *olmadığı* için *mantıkça olanaksızdır*.

Tanım 4: Bir önermenin *metafizikçe olanaklı* olması, bu önermenin en az bir metafizikçe olanaklı dünyada doğru olması demektir.

$\ddot{O}_4$: Elektron₁, + 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, + 1/2 spin değerindedir.

Bu önerme metafizikçe olanaklıdır, çünkü D_{O_3} metafizikçe olanaklı dünyasında doğrudur. Nitekim “ve” mantıksal değişiminin doğruluk çizelgesi gereği $\ddot{O}_4$ önermesi doğrudur ancak ve ancak “Elektron₁, + 1/2 spin değerindedir” doğru ve “Elektron₂, + 1/2 spin değerindedir” doğru ise. Öte yandan bu iki önermenin doğru-kılıcıları olan olgular, yani *Elektron₁’in, + 1/2 spin değerini taşıması* ile *Elektron₂’nin, + 1/2 spin değerini taşıması* D_{O_3} dünyasının olgu kümesi olan O_3 ’ün öğeleri olduğundan, her iki önerme dolayısıyla da $\ddot{O}_3$ önermesi doğrudur.

Tanım 5: Bir önermenin *metafizikçe zorunlu* olması, bu önermenin bütün metafizikçe olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

$\ddot{O}_5$: Önümdeki elma kırmızı₁ ise önümdeki elma yeşil₁ değildir.

Bu önermede geçen “Önümdeki elma kırmızı₁’dir” özne-yüklem önermesini P ile, “Önümdeki elma yeşil₁’dir” özne-yüklem önermesini de Q ile gösterelim. Böylece $\ddot{O}_5$ önermesinin ($P \rightarrow \sim Q$) biçiminde olduğunu görüyoruz. ($P \rightarrow \sim Q$) önermesi metafizikçe zorunludur ancak ve ancak (i) “ D_O gibi herhangi bir dünya için, D_O metafizikçe olanaklı ise, ($P \rightarrow \sim Q$), D_O dünyasında doğrudur.” (i)’i kanıtlamak için eşdeğeri olan (ii) “ D_O gibi herhangi bir dünya için, ($P \rightarrow \sim Q$), D_O dünyasında yanlış ise, D_O metafizikçe olanaklı değildir” savını kanıtlayacağız. ($P \rightarrow \sim Q$) önermesinin olgu kümesi O olan D_O dünyasında yanlış olduğunu varsayalım. Buna göre “ $\rightarrow$ ” önerme ekleminin doğruluk çizelgesi gereği, P doğru, $\sim Q$ yanlış olur. Dolayısıyla hem P hem Q doğru olur. Böyle olunca hem *önümdeki elmanın kırmızı₁-olma özelliğini taşıması* durumu hem de *önümdeki elmanın yeşil₁-olma özelliğini taşıması* durumu O olgu kümesinin birer ögesi olur. Bu ise bir metafizik ilke olan *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı* ilkesine aykırıdır. Buna göre D_O metafizikçe olanaklı değildir. Böylece, D_O herhangi (keyfi) bir dünya olduğundan, (ii), dolayısıyla da (i) kanıtlanmış olur. O halde ($P \rightarrow \sim Q$) önermesi tüm metafizikçe olanaklı dünyalarda doğrudur.

Tanım 6: Bir önermenin *metafizikçe olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir metafizikçe olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

$\ddot{O}_6$: Önümdeki elma kırmızı₁’dir ve önümdeki elma yeşil₁’dir.

“Önümdeki elma kırmızı₁’dir ve önümdeki elma yeşil₁’dir” önermesi metafizikçe olanaksızdır ancak ve ancak (i) D_O gibi herhangi bir dünya için, D_O metafizikçe olanaklı ise, “Önümdeki elma kırmızı₁’dir ve önümdeki elma yeşil₁’dir” D_O dünyasında doğru değildir. (i)’i kanıtlamak için D_O gibi herhangi (keyfi) bir metafizikçe olanaklı dünyayı ele alalım. $\ddot{O}_6$: “Önümdeki elma kırmızı₁’dir ve önümdeki elma yeşil₁’dir” önermesi D_O ’da doğru olamaz. Nitekim $\ddot{O}_6$, D_O ’da doğru olsaydı, hem *önümdeki elmanın kırmızı₁-olma özelliğini taşıması* durumu hem de *önüm-*

deki elmanın yeşil₁-olma özelliğini taşıması durumu D_O 'ın O olgu kümesinin birer ögesi olurdu. Bu ise bir metafizik ilke olan *belirlenmiş özelliklerin bağdaşmazlığı* ilkesine aykırıdır. O halde D_O metafizikçe olanaklı değildir. Bu, D_O metafizikçe olanaklıdır varsayımıyla çelişir. Dolayısıyla, olmayana ergi metodu gereği, $\hat{O}_6$, D_O 'da doğru değildir. Böylece, D_O herhangi (keyfi) bir dünya olduğundan, (i) kanıtlanmış olur. Dolayısıyla $\hat{O}_6$ metafizikçe olanaksızdır.

Tanım 7: Bir önermenin *fizikçe olanaklı* olması, bu önermenin en az bir fizikçe olanaklı dünyada doğru olması demektir.

$\hat{O}_7$: Önümdeki elma yeşil₁dir ve önümdeki armut kırmızı₁dir.

Bu önerme fizikçe olanaklıdır, çünkü D_{O_2} fizikçe olanaklı dünyasında doğrudur. Nitekim “ve” mantıksal değişiminin doğruluk çizelgesi gereği $\hat{O}_4$ önermesi doğrudur ancak ve ancak “Önümdeki elma yeşil₁dir” doğru ve “Önümdeki armut kırmızı₁dir” doğru ise. Öte yandan bu iki önermenin doğru-kılıcıları olan olgular, yani *önümdeki elmanın yeşil₁-olma özelliğini taşıması* ile *önümdeki armudun kırmızı₁-olma özelliğini taşıması* D_{O_2} dünyasının olgu kümesi olan O_2 'nin ögeleri olduğundan, her iki önerme dolayısıyla da $\hat{O}_7$ önermesi doğrudur.

Tanım 8: Bir önermenin *fizikçe zorunlu* olması, bu önermenin bütün fizikçe olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

$\hat{O}_8$: Elektron₁, + 1/2 spin değerinde ise Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir.

$\hat{O}_8$ önermesi fizikçe zorunludur ancak ve ancak (i) “ D_O gibi herhangi bir dünya için, D_O fizikçe olanaklı ise, $\hat{O}_8$, D_O dünyasında doğrudur.” (i)'i kanıtlamak için eşdeğeri olan (ii) “ D_O gibi herhangi bir dünya için, $\hat{O}_8$, D_O dünyasında yanlış ise, D_O fizikçe olanaklı değildir” savını kanıtlayacağız. $\hat{O}_8$ önermesinin, olgu kümesi O olan D_O dünyasında yanlış olduğunu varsayalım. Buna göre “ise” önerme eklemi-nin doğruluk çizelgesi gereği, (iii) “Elektron₁, + 1/2 spin değerindedir” önermesi *doğru*, (iv) “Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir” önermesi *yanlış* olur. Bir elektron ya + 1/2 spin değerindedir ya da - 1/2 spin değerindedir. Dolayısıyla (iv) önermesinin yanlış olması, (v) “Elektron₂, + 1/2 spin değerindedir” önermesinin doğru olması demektir. Böylelikle hem (iii) hem (v) *doğru* olur. (iii) ile (v) doğru olduğundan, hem Elektron₁'in, + 1/2 spin değerini taşıması durumu hem de Elektron₂'nin, + 1/2 spin değerini taşıması durumu O olgu kümesinin birer ögesi olur. Bu ise bir mikro-fiziksel yasa olan, *Pauli'nin (spin değerleri) bağdaşmazlığı ilkesi* ne aykırıdır. Buna göre D_O fizikçe olanaklı değildir. Böylece, D_O herhangi (keyfi) bir dünya olduğundan, (ii), dolayısıyla da (i) kanıtlanmış olur. O halde $\hat{O}_8$ önermesi tüm fizikçe olanaklı dünyalarda doğrudur.

Tanım 9: Bir önermenin *fizikçe olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir fizikçe olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

$\hat{O}_9$: Elektron₁, - 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir.

“Elektron₁, - 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir” önermesi fizikçe olanaksızdır ancak ve ancak (i) D_O gibi herhangi bir dünya için, D_O fizikçe olanaklı ise, “Elektron₁, - 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir” önermesi D_O dünyasında doğru değildir. (i)'i kanıtlamak için D_O gibi herhangi (keyfi) bir fizikçe olanaklı dünyayı ele alalım. $\hat{O}_9$: “Elektron₁, - 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir” önermesi D_O 'da doğru olamaz. Nitekim $\hat{O}_9$, D_O 'da doğru olsaydı, hem Elektron₁'in, - 1/2 spin değerini taşıması durumu hem de Elektron₂'nin, - 1/2 spin değerini taşıması durumu D_O 'ın O olgu kümesinin birer ögesi olurdu. Bu ise bir mikro-fiziksel yasa olan, *Pauli'nin (spin değerleri) bağdaşmazlığı ilkesi* ne aykırıdır. O halde D_O metafizikçe olanaklı değil-

dir. Bu, D_O fizikçe olanaklıdır varsayımıyla çelişir. Dolayısıyla, olamayana ergi metodu gereği, $\tilde{O}_9$, D_O 'da doğru değildir. Böylece, D_O herhangi (keyfi) bir dünya olduğundan, (i) kanıtlanmış olur. Dolayısıyla $\tilde{O}_9$ metafizikçe olanaksızdır.

Tanım 10: Bir önermenin *fizikçe olumsal* olması, bu önermenin en az bir fizikçe olanaklı dünyada doğru olması ve en az bir fizikçe olanaklı dünyada yanlış olması demektir.

$\tilde{O}_{10}$: Önümdeki elma kırmızı₁dir ve önümdeki armut yeşil₁dir.

Bu önerme olumsaldır, çünkü bir fizikçe olanaklı dünya olan D_{00} minyatür gerçek dünyasında doğru olup, gene bir fizikçe olanaklı dünya olan D_{02} dünyasında yanlıştır. Nitekim *önümdeki elmanın kırmızı₁-olma özelliğini taşıması* ile önümdeki *armudun yeşil₁-olma özelliğini taşıması* D_{00} dünyasının olgu kümesi olan O_O 'ın ögesi olması ile “ve” önerme ekleminin doğruluk çizelgesi gereği, $\tilde{O}_{10}$ önermesi D_{00} dünyasında doğrudur. Öte yandan sözü geçen olguların D_{02} dünyasının olgu kümesi olan O_2 'nin ögeleri olmaması ile “ve” önerme ekleminin doğruluk çizelgesi gereği, $\tilde{O}_{10}$ önermesi D_{02} dünyasında yanlıştır. Dolayısıyla $\tilde{O}_{10}$ önermesi olumsaldır.

Fizikçe olanaklı her önerme, metafizikçe ve mantıkça olanaklıdır. Metafizikçe olanaklı olan her önerme de mantıkça olanaklıdır. Ama bunların evriği doğru değildir. Yani, mantıkça ya da metafizikçe olanaklı her önerme fizikçe olanaklı değildir. Gene mantıkça olanaklı her önerme metafizikçe olanaklı değildir. Öte yandan mantıkça zorunlu her önerme, metafizikçe ve fizikçe de zorunludur. Gene metafizikçe zorunlu her önerme, fizikçe de zorunludur. Ancak bunların tersi doğru değildir. Nitekim fizikçe ya metafizikçe zorunlu olan her önerme, mantıkça zorunlu değildir. Gene fizikçe zorunlu her önerme, metafizikçe zorunlu değildir. Aynı biçimde mantıkça olanaksız her önerme, metafizikçe ve fizikçe de olanaksızdır. Gene metafizikçe olanaksız her önerme, fizikçe de olanaksızdır. Ancak bunların tersi doğru değildir. Nitekim fizikçe ya metafizikçe olanaksız olan her önerme, mantıkça olanaksız değildir. Gene fizikçe olanaksız her önerme, metafizikçe olanaksız değildir.

Ayrıca P gibi bir önerme, mantıkça (metafizikçe, fizikçe) zorunlu ise, bu önermenin değillesmesi olan $\sim P$ önermesi mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaksızdır. Nitekim P mantıkça (metafizikçe, fizikçe) zorunlu ise, P tüm mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaklı dünyalarda doğrudur. P önermesinin tüm mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaklı dünyalarda doğru olması ise, $\sim P$ önermesinin tüm mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaklı dünyalarda yanlış olması, dolayısıyla da mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaksız olması demektir. Örneğin “Bu elma kırmızı₁ ve bu elma yeşil₁ ise, bu elma yeşil₁dir” mantıkça zorunlu önermesinin değillesmesi olan “Bu elma kırmızı₁dir ve bu elma yeşil₁dir ve bu elma yeşil₁ değildir” önermesi mantıkça olanaksızdır. Benzeri yukarıdaki metafizikçe zorunlu ve fizikçe zorunlu önermelerin değillemeleri için söylenebilir: Örneğin “Önümdeki elma kırmızı₁ ise önümdeki elma yeşil₁ değildir” metafizikçe zorunlu önermesinin değillesmesi olan “Önümdeki elma kırmızı₁dir ve önümdeki elma yeşil₁dir” önermesi metafizikçe olanaksızdır. Gene “Elektron₁, + 1/2 spin değerinde ise Elektron₂, - 1/2 spin değerindedir” fizikçe zorunlu önermesinin değillesmesi olan “Elektron₁, + 1/2 spin değerindedir ve Elektron₂, - 1/2 spin değerinde değildir” önermesi fizikçe olanaksızdır.

Aynı biçimde A gibi bir önerme mantıkça (metafizikçe, fizikçe) olanaksız ise, bu önermenin değillesmesi olan $\sim A$ önermesi mantıkça (metafizikçe, fizikçe) zorunludur. Bu da yukarıdaki aynı önermeler kullanılarak kolayca örneklendirilebilir.

SIRA SİZDE

3

P önermesi metafizikçe zorunlu olduğunda aşağıdaki önermelerden hangileri metafizikçe olanaksızdır?

- a. $\sim P$
- b. $P \rightarrow \sim P$
- c. $P \rightarrow \sim P$

Özet

Durum ve olgu çeşitleri ile durum ve olgu anlayışlarını açıklayabileceksiniz.

Durum ve olguların doğası konusunda, *soyutçu durum anlayışı* ve somutçu durum anlayışı olarak adlandırılan başlıca iki farklı anlayış vardır. Somutçu durum anlayışına göre, her yalın durum, ya bir somut nesne ile bu somut nesnenin taşıyabildiği (yani taşıması olanaklı olan) bir birli-özelliğin oluşturduğu bir yapıdır; ya da birden fazla somut nesne ile bu somut nesneler arasında bulunabilen bir bağıntıdan (bağıntısal özellik-ten) oluşan bir yapıdır.

Somitçu durum anlayışının, *olanakçı (possibilist)* ile *varolancı (actualist)* durum anlayışları olmak üzere iki çeşidi vardır. *Olanakçı* anlayışta, durumun yapıtaşları olan somut nesneler birer varlık olabildikleri gibi, (Ünite 1'de söz edilen) salt olanaklı nesneler de olabilir. Salt olanaklı nesne, yalnız şimdiki zamanda değil, geçmiş zamanda da, gelecek zamanda da gerçek dünyada varolmayan, ama varolması olanaklı olan nesnedir.

Olanakçı durum anlayışında şu çeşit durumlar kabul edilir: 1. Tüm yapıtaşları birer varlık olan gerçek durumlar, yani olgular. 2. Tüm yapıtaşları birer varlık olup gerçek olmayan salt olanaklı durumlar. 3. En az bir yapıtaşı varlık olmayan salt olanaklı durumlar. *Varolancı* durum anlayışı ise, durumların salt olanaklı yapıtaşlarının olmayacağını, bütün yapıtaşlarının birer varlık olması gerektiğini savunan görüştür. Bu anlayışın ise, *ılımlı varolancı* durum anlayışı (*soft actualism*) ile *sıkı varolancı (hard actualism)* durum anlayışı olmak üzere iki çeşidinden söz edilir. *İlmlı varolancı* durum anlayışında, durumların bütün yapıtaşları birer varlık olması koşuluyla, hem gerçek durumlar, yani olgular, hem de bu koşulu sağlayan salt olanaklı durumlar kabul edilir. Bu görüşün en önemli temsilcilerinden biri D. M. Armstrong'dur.

Armstrong'un olgu kuramını açıklayabilecek ve tartışabileceksiniz.

Armstrong'un kuramının temel kategorileri Somut Nesne, Özellik ve Olgu kategorileri temel ontolojik ilişkisi ise Taşıma İlişkisi'dir. Armstrong'a göre özellikler soyut tümel olup, yalnız belirlenmiş olanları vardır. Olgular ise somut ti- kel (yinelenebilir) nesnelerdir. Hangi belirlenmiş özelliklerin varoldukları da *a priori* olarak değil, bilimsel kuramlara bağlıdır.

Armstrong'a göre her (birinci-basamak) *olgusu*, *A* gibi bir somut nesnenin *B*-olma 1-li özelliğini taşıması* ya da $A_1, \dots, A_n$ gibi birden çok sayıda somut nesne arasında *B^{n*}-olma n-li bağıntısının bulunması* biçimindedir. Armstrong'un olguları açıklaması *doğru-kılıcı ilkesi* dediği şu ilkeye dayanır:

Doğru-Kılıcı İlkesi: Her olumsal doğru önerme (belki de her doğru önerme) için, onu doğru kılan dil dışı bazı şeylerin varolması gerekir. Bu şeylere *doğru-kılıcı* denir.

Armstrong'a göre $(A_1, \dots, A_n)$ *n-lisinin B^{n*}-olma özelliğini taşıması olgusu*, bu olgunun ilişkin olduğu $(A_1, \dots, A_n)$ ile *B^{n*}-olma* 'nın, Bileşenler Mantığı anlamında bir toplamı değildir. Buna göre *A* ile *B**, olgunun bileşenleri (*parts*) değildir. Armstrong'a göre *olgu*, $(A_1, \dots, A_n)$ ile *B^{n*}-olma yapı taşlarından (constituents)*, oluşan bir yapıdır. Olgu Bileşenler Mantığı anlamında bir toplam değildir. Dolayısıyla, olguların öbür temel kategoriler ve temel ontolojik ilişkiye dayanarak tanımlanması olanaksız olduğundan doğru-kılıcı işlevinde olan Olgu'nun (ya da Durum'un) türetilmiş değil, temel kategori sayılması gerekir. Armstrong'un kuramında başvurduğu diğer iki önemli ilke şunlardır:

Taşınma İlkesi: Özellikler (birli-özellikler ve bağıntılar) yalnız somut nesneler tarafından taşınması yoluyla var olmalıdır. Yani hiçbir somut nesne tarafından taşınmayan özellik bulunmaz.

Çıplak Taşıyıcının Yadsınması İlkesi: Hiçbir olgunun yapıtaşı olmayan somut nesne bulunmaz. Hiçbir olgunun yapıtaşı olmayan nesneler, daha önce çıplak taşıyıcı dediğimiz, hiçbir özellik taşımayan ve aralarında hiçbir bağıntı bulunmayan şeylerdir.

Armstrong, savunduğu olgu kuramının John Quilter'in "Çıplak Taşıyıcı Paradoksu" olarak adlandırdığı paradoksu da çözdüğünü ileri sürmektedir. Armstrong bu paradoksun çözümünü ortaya koyduğu olgu kuramı ile *ince somut nesne* (*thin particular*) / *kalin somut nesne* (*thick particular*) ayırımına dayandırıyor. *İnce somut nesne*, taşıdığı özelliklerinden arındırılmış yukarıda sözü geçen *A* somut nesnesidir. *A* somut nesnesi, Taşıma ilişkisi yardımıyla taşıdığı *B* özelliğiyle (ve diğer özelliklerle) ilişkilendirilir, ancak bu özelliklere özdeş değildir. Ancak ince somut nesne çıplak (*bare*) değildir, çünkü çıplak olsaydı özellikleri ile arasında Taşıma ilişkisi olmazdı. Armstrong dolayısıyla yeni bir *substratum* anlayışı ortaya koyarak, *substratum*'u "ince somut nesne" olarak adlandırıyor. Bu durumda substratum çıplak değil, *giydirilmiş* (*clothed*)tir.

Öte yandan herkesin günlük yaşamda söz ettiği somut nesne, taşıdığı tüm özellikleri ile birlikte kavranan nesnedir. Bu nesneye de Armstrong *kalin somut nesne* (*thick particular*) diyor. Ancak bu kalın somut nesne olgudan başka bir şey değildir.

Herhangi bir ontolojik kategoriden olan varlıkların özdeşlik ölçütünü vermek önemlidir. Armstrong'un olgular için verdiği özdeşlik koşullarını şöyle dile getirebiliriz: O_1 ile O_2 herhangi iki olgu, $\mathbf{A}_1$, O_1 'in yapı taşları olan tüm ince somut nesneler, $\mathbf{B}_1$, O_1 'in yapı taşları olan tüm (niteliksel ve bağıntısal) özellikler; $\mathbf{A}_2$, O_2 'in yapı taşları olan tüm ince somut nesneler, $\mathbf{B}_2$, O_2 'in yapı taşları olan tüm (niteliksel ve bağıntısal) özellikler olduğunda,

- (i) Eğer $O_1 = O_2$ ise, $\mathbf{A}_1 = \mathbf{A}_2$ ve $\mathbf{B}_1 = \mathbf{B}_2$ 'dir
- (ii) $(\mathbf{A}_1, \mathbf{B}_1)$ yapısı, $(\mathbf{A}_2, \mathbf{B}_2)$ yapısı ile tam aynı biçimde yapılanmış olmalıdır.
- (i) koşulu olayların özdeşliği için gerekli bir koşul olup, yeterli bir koşul değildir. Nitekim daha önce yapı taşları tamamen aynı olan iki farklı olgunun olabileceğini görmüştük. Bu nedenle (i) koşuluna (ii) koşulu eklenerek, (i) ile (ii)'nin birlikte olayların özdeşliği için gerekli ve yeterli koşul olması sağlanır.

Trop kuramlarında Olgu kategorisini gerektirip gerektirmediğini tartışabileceksiniz.

İnce somut nesne-trop kuramının *çıplak taşıyıcı-lı trop kuramı*'ndan tek farkı, *çıplak taşıyıcı* kavramının olumsuzluğunun Armstrong'un yeni kavramlaştırılmasıyla (yani *ince somut nesne* olarak yorumlanmasıyla) bu kuramda giderilmesidir.

Armstrong önce yapıtaşlarının arasında tümellerin bulunduğu olgular ile tropların bulunduğu olgular arasındaki farkı ortaya koyuyor. Trop kuramında, ilk bakışta, *aynı* yapıtaşlarından iki farklı durum oluşmadığından, bu kuramda ayrıca Olgu kategorisine gerek olmadığı söylenebilir. Ancak Armstrong, örneğin, *Abmet'in Ayşe'yi seviyor₁ olması* olgusunun yanı sıra, *Ayşe'nin Abmet'in seviyor₁ olması*'nin olanaklı olduğunu, başka bir deyimle salt olanaklı bir *durum* olduğunu söylüyor. Böylece trop kuramlarında bile Durum ve Olgu kategorilerine gereksinim duyulmasının yolu açılmış oluyor.

Ancak C. B Martin'in ilişkin uslamlaması sağlam kabul edildiğinde, Trop kuramlarında Durum kategorisine gereksinim olmadığı sonucu ortaya çıkar. Martin'in tezi, somut nesnelerin taşıdığı özellik tropları ile somut nesneler arasında bulunan bağıntı troplarının aktarılamaz olduğudur. *Tropların Aktarılmazlığı İlkesi* denilebilecek bu ilke şöyle dile getirilir: $B-tropu$ ile $B^2-tropu$ var ise (ki zorunlu olarak var değildirler), A_1 somut nesnesinin, $B-tropu$ 'nu taşıdığı ya da (A_1, A_2) sıralı ikilisinin, $B^2-tropu$ 'nu taşıdığı önermeleri zorunlu olarak doğrudur; başka bir deyimle, bu durumda, " A_1, B dir" ya da " A_1 ile A_2 arasında B^2 bağıntısı vardır" önermeleri zorunlu olarak doğrudur. O zaman, A_1 ile A_2 somut nesnelerinin ve B ile B^2 troplarının varolduğu bir dünyada, A_1 somut nesnesinin, $B-tropu$ 'nu taşıması ile (A_1, A_2) sıralı ikilisinin, $B^2-tropu$ 'nu taşıması olguları (durumları) da vardır. Böylelikle olguların (durumların) varlığı onları oluşturan yapıtaşlarının varlığından zorunlu olarak çıkar. Dolayısıyla, bu uslamlamaya göre, trop kuramlarında, yapıtaşlarına ek olarak, olgulara (durumlara) gereksinim yoktur.

Gerçek dünya ve olanaklı dünya kavramlarını ve olanaklılık, zorunluluk türlerini açıklayabilmeksiniz.

Gerek zorunlu veya olumsal önermelerin metafizik açıklaması gerekse bu önermelerin karşılığı olan durumların ya da olguların *zorunlu* ya da *olanaklı* olması bu kavramların çözümlenmesine, bunların çözümlenmesi de *gerçek dünya* ve *olanaklı dünya* kavramlarına dayanır. Bir metafizik kuramda, somut nesneler, onların özellikleri ve her ikisinden oluşan yalın olguların tümüne (bu kurama göre) *gerçek dünya* denilir. Gerçek dünyada yalın durumlar, bazen birbirinden bağımsız olmayıp aralarında metafiziksel ve bilimsel (fiziksel) yasalardan kaynaklanan *bağımlılık* ilişkileri bulunur. Ancak farklı yalın durumlar arasında mantıksal yasalardan kaynaklanan ilişkiler bulunamaz. Bu bağımlılık ilişkilerini *bağdaşmazlık ilişkisi* ve *gerektirme ilişkisi* olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Gerçek dünyanın kendisi bir olanaklı dünya sayılır, çünkü gerçek olan veya varolan her şey olanaklıdır, ama tersi değil. Gerçek dünyadan farklı bir olanaklı dünyaya *salt olanaklı dünya* denir. *Salt olanaklı dünya*, gerçek dünya gibi, *o dünyada-varolan* somut nesneleri ve gene *o dünyada-olgu* olan durumları kapsar. Bir salt olanaklı dünyada varolan bir nesne, gerçek dünyada varolan bir nesne olabildiği gibi, varolmayan salt olanaklı bir nesne de olabilir. Tersine gerçek dünyada varolan bir nesne, bir olanaklı dünyada varolan bir nesne olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada salt olanaklı bir nesne de olabilir.

Gene bir olanaklı dünyada olgu olan bir durum, gerçek dünyada olgu olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada olgu olan bir durum, gerçek dünyada salt olanaklı bir durum da olabilir. Tersine gerçek dünyada olgu olan bir durum, bir olanaklı dünyada olgu olabildiği gibi, başka bir olanaklı dünyada salt olanaklı bir durum da olabilir. Genel olarak, gerçek dünyada varolmayan her salt olanaklı somut nesnenin karşılığı olarak bu nesnenin varolduğu bir olanaklı bir dünya vardır. Gene gerçek dünyada olgu olmayan her salt olanaklı durumun karşılığı olarak, bu durumun olgu olduğu bir olanaklı dünya vardır.

Olanaklı Dünya: D^* , K_I durumlar kümesinin K^* alt kümesince belirlenen bir *olanaklı dünya*dır ancak ve ancak şu iki koşul yerine gelirse: (i) K^*

kümesinin ögesi olan durumlar arasında belli bir çeşitten (mantıksal, metafiziksel, ya da fiziksel) bağdaşmazlık ilişkisi bulunmaz. (ii) K^* kümesinin kimi öğelerinin *aynı* çeşitten (mantıksal, metafiziksel, ya da fiziksel) bir gerektirme ilişkisi gereği gerektirdiği ve K_I durumlar kümesinin ögesi olan her durum K^* kümesinin ögesidir. Başka bir deyişle, K^* kümesi söz konusu gerektirme ilişkisi bakımından *kapalıdır*.

Buna göre şu tanımları yapabiliriz. 1. Bir durumun D^* -dünyasında-olgu olması, bu durumun K^* kümesinin ögesi olması demektir. 2. Bir somut nesnenin D^* -dünyasında-varolması, D^* -dünyasında-olgu olan bir durumun yapıtaşı olması demektir. 3. D^* -dünyasında-salt-olanaklı-durum, D^* -dünyasında-olgu olmayan bir durum demektir. 4. D^* -dünyasında-salt olanaklı nesne, D^* -dünyasında-varolan somut nesnelerin dışında olan bir nesne demektir. 5. A gibi bir somut nesnenin B gibi bir özelliği D^* -dünyasında-taşıması, A 'nın B özelliğini taşıması durumunun D^* -dünyasında-olgu olması demektir. 6. Bir özelliğin D^* -dünyasında-kaplaması, bu özelliği D^* -dünyasında-taşıyan tüm somut nesnelerin kümesi demektir.

Olanaklı dünyaları, *mantıkça olanaklı*, *metafizikçe olanaklı* ve *fizikçe olanaklı* olmak üzere üç çeşide ayırabiliriz. Olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda yalnız “mantıksal bağdaşmazlık”, (ii) koşulunda ise yalnız “mantıksal gerektirme” yer alırsa, olanaklı dünyaya *mantıkça olanaklı dünya* denir. Yukarıda belirtildiği gibi, farklı yalın durumlar arasında gerek mantıksal bağdaşmazlık gerekse mantıksal gerektirme ilişkisi bulunmadığından, K_I durumlar kümesinin *her* alt kümesi bir mantıkça olanaklı dünyayı belirler. Olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda yalnız “mantıksal bağdaşmazlık” ile “metafiziksel bağdaşmazlık”, (ii) koşulunda ise yalnız “mantıksal gereklilik” ile “metafiziksel gerektirme” yer alırsa, olanaklı dünyaya *metafizikçe olanaklı dünya* denir. Son olarak, olanaklı dünya tanımının (i) koşulunda “mantıksal bağdaşmazlık”, “metafiziksel bağdaşmazlık” ve “fiziksel bağdaşmazlık”ın üçü birden, (ii) koşulunda ise “mantıksal gerektirme”, “metafiziksel gerektirme” ve “fiziksel gerektirme”nin üçü birden yer alırsa, olanaklı dünyaya *fizikçe olanaklı dünya* denir.

Olanaklı-dünyada-kaplam kavramı, Ünite 3'te gerek Doğal Küme Adcılığı gerekse Benzerlik (Kümeleri) Adcılığı'nın'nın karşılaştığı kaplamadaş özellikler sorununa bir çözüm getirir: Bazı yüklemelerinin kaplamaları gerçek *dünyada* aynıdır. Ama bu iki yüklemelerin anlamları farklı olduğundan, farklı özellikler olmaları gerekir. Yukarıda sözü geçen kuramlar bu farklılığı ortaya koyamaz. Ancak bu kuramlarının bir çeşit olanaklı uzantılarını tasarlayıp, *Olanaklı Doğal Küme Adcılığı* ile *Olanaklı Benzerlik (Kümeleri) Adcılığı* olarak adlandıırırsak, bu yeni kuramlarda kaplamadaş özellikler sorunun artık bir sorun olmadığını söyleyebiliriz.

Dilin önermeleri her bir olanaklı dünyada, gerçek dünyadaki doğruluk değerlerinden farklı doğruluk değeri alabilirler. Nitekim bir özne-yüklem önermesinin, D^* gibi bir olanaklı dünyada aldığı doğruluk değeri, o önermenin karşılığı olan durum D^* olanaklı dünyasında olgu ise, doğru, salt olanaklı durum ise yanlış olur. Yalın-olmayan önermelerin doğruluk değeri ise, özne-yüklem önermelerinin doğruluk değerleri ile tek bir biçimde belirlenir. Buna göre D^* olanaklı dünyasında doğruluk değeri *doğru* olarak belirlenen önermeye D^* -da *doğru* önerme, doğruluk değeri *yanlış* olarak belirlenen önermeye de D^* -da *yanlış* önerme denir. D_0 olarak gösterdiğimiz gerçek dünyada doğru ya da yanlış olan bir önermeye, D_0 -da doğru ya D_0 -da yanlış yerine, yalnızca *doğru* ya da *yanlış* önerme denir.

Tanım 1: Bir önermenin *mantıkça olanaklı* olması, bu önermenin en az bir mantıkça olanaklı dünyada doğru olması demektir.

Tanım 2: Bir önermenin *mantıkça zorunlu* olması, bu önermenin bütün mantıkça olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

Tanım 3: Bir önermenin *mantıkça olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir mantıkça olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

Tanım 4: Bir önermenin *metafizikçe olanaklı* olması, bu önermenin en az bir metafizikçe olanaklı dünyada doğru olması demektir.

Tanım 5: Bir önermenin *metafizikçe zorunlu* olması, bu önermenin bütün metafizikçe olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

Tanım 6: Bir önermenin *metafizikçe olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir metafizikçe olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

Tanım 7: Bir önermenin *fizikçe olanaklı* olması, bu önermenin en az bir fizikçe olanaklı dünyada doğru olması demektir.

Tanım 8: Bir önermenin *fizikçe zorunlu* olması, bu önermenin bütün fizikçe olanaklı dünyalarda doğru olması demektir.

Tanım 9: Bir önermenin *fizikçe olanaksız* olması, bu önermenin hiçbir fizikçe olanaklı dünyada doğru olmaması demektir.

Tanım 10: Bir önermenin *fizikçe olumsal* olması, bu önermenin en az bir fizikçe olanaklı dünyada doğru olması ve en az bir fizikçe olanaklı dünyada yanlış olması demektir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi *ılımlı* varolancı durum anlayışının kabul ettiği durumlardan biridir?

- a. Altın Dağ'ın buza dönüşmesi
- b. Altın Dağ'ın en yüksek zirvesinin yüksekliğinin 5137 metre olması
- c. Everest Dağı'nın buza dönüşmesi
- d. Everest Dağı ile Altın Dağ'ın en yüksek zirvelerinin aynı yükseklikte olması
- e. Süpermen'in Everest Dağı'nı yerinden oynatabilmesi

2. Aşağıdakilerden hangisi *sıkı* varolancı durum anlayışının kabul ettiği durumlardan biridir?

- a. Everest Dağı'nın Asya kıtasında olması
- b. Everest dağının buza dönüşmesi
- c. Everest dağının en yüksek zirvesinin yüksekliğinin 100 metre olması
- d. Everest Dağı ile Altın Dağ'ın en yüksek zirvelerinin aynı yükseklikte olması
- e. Süpermen'in Everest Dağı'nı yerinden oynatabilmesi

3. Armstrong'a göre olgunun içerdiği somut nesneler ile özelliklerin bileşenler mantığı anlamında toplamı olmamasının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Somut nesnelerin varlığına inanmaması
- b. Belirlenebilir özelliklerin varlığına inanmaması
- c. Sadece belirlenebilir özelliklerin varlığını kabul etmesi
- d. Bileşenler mantığında böyle bir toplamın ifade edilememesi
- e. Aynı somut nesneler ve özelliklerin farklı durumlar oluşturabilmesi

4. Aşağıdakilerden hangisi Armstrong'un *Taşıma İlişkisi*'nin ifadesidir?

- a. Taşıma ilişkisi soyut bir ilişkidir
- b. Sadece somut nesnelerce taşınan özellikler vardır
- c. Sadece soyut nesnelerce taşınan özellikler vardır
- d. Somut nesnelerle özellikler arasındaki tek ilişki taşıma ilişkisidir
- e. Hiçbir somut nesne özellik taşımaz

5. Armstrong'a göre olguların özdeşlik ölçütü aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Aynı yapıtaşlarından oluşan ve bu yapıtaşlarının aynı biçimde yapılandırıldığı olgular özdeşdir.
- b. Tam-benzer yapıtaşlarından oluşan ve bu yapıtaşlarının aynı biçimde yapılandırıldığı olgular özdeşdir.
- c. Aynı yapıtaşlarından oluşan olgular özdeşdir.
- d. Tam-benzer yapıtaşlarından oluşan olgular özdeşdir.
- e. Aynı somut nesneler ve özelliklerin toplamından oluşan olgular özdeşdir.

6. C. B. Martin'in göre trop kuramlarında olgu (genel olarak, durum) kategorisine gerek olmadığı düşüncesine ilişkin ileri sürdüğü gerekçe aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Trop kuramlarında olguların varlığının reddedilmesi
- b. Trop kuramlarında sadece tropların varlığının kabul edilmesi
- c. Olguların varlığını yapıtaşları olan tropların varlığının sonucu olması
- d. Olguların tropların toplamı olarak tanımlanması
- e. Her tropun bir olgu olması

7. Gerektirme ilişkileri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a. İki durum arasında metafiziksel gerektirme varsa, fiziksel gerektirme de vardır.
- b. İki durum arasında mantıksal gerektirme varsa, fiziksel gerektirme de vardır.
- c. İki durum arasında mantıksal gerektirme varsa, metafizik gerektirme de vardır.
- d. İki durum arasında fiziksel gerektirme varsa, mantıksal gerektirme de vardır.
- e. İki durum arasında mantıksal gerektirme varsa, hem metafiziksel hem de fiziksel gerektirme de vardır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

8. Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- Mantıkça olanaklı her dünya fizikçe de olanaklıdır
- Mantıkça olanaklı her dünya metafizikçe de olanaklıdır
- Mantıkça olanaklı her dünya hem fizikçe hem de metafizikçe de olanaklıdır
- Fizikçe olanaklı her dünya metafizikçe de olanaklıdır
- Metafizikçe olanaklı her dünya fizikçe de olanaklıdır

9. Bir önermenin mantıkça olanaklı olması ne demektir?

- En az bir mantıkça olanaklı dünyada doğru olması
- Her mantıkça olanaklı dünyada doğru olması
- Mantık yasaları gereği doğru olması
- Bir salt olanaklı nesne hakkında olması
- Her salt olanaklı nesne hakkında doğru olması

10. Bir önermenin fizikçe olanaklı olması ne demektir?

- En az bir fizikçe olanaklı dünyada doğru olması
- Her fizikçe olanaklı dünyada doğru olması
- Fizik yasaları gereği doğru olması
- Bir somut nesne hakkında olması
- Her somut nesne hakkında doğru olması

1. c

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Durum ve Olgı Çeşitleri ile Anlayışları” bölümünü yeniden okuyun. İlimli varolancı durum anlayışında gerçek durumlar ile sadece varolan somut nesneleri içeren salt olanaklı durumlara yer verilir. Altın dağ ya da Süpermen gibi salt olanaklı nesneleri içeren durumlar ise kabul edilmez.

2. a

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Durum ve Olgı Çeşitleri ile Anlayışları” bölümünü yeniden okuyun. Sıkı varolancı durum anlayışında sadece gerçek durumlara yer verilir. Altın dağ ya da Süpermen gibi salt olanaklı nesneleri içeren durumlar ile varolan nesneleri içerdiği halde salt olanaklı olan durumlar ise kabul edilmez.

3. e

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Armstrong’un Olgı Kuramı” bölümünü yeniden okuyun.

4. b

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Armstrong’un Olgı Kuramı” bölümünü yeniden okuyun.

5. a

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Armstrong’un Olgı Kuramı” bölümünü yeniden okuyun.

6. c

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Trop Kuramları ve Olgı Kategorisi” bölümünü yeniden okuyun.

7. d

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçek Dünya ve Olanaklı Dünyalar” bölümünü yeniden okuyun. Örneğin, suyun normal koşullarda 100 derece santigrada kadar ısıtılması suyun kaynamasını fizikçe gerektirir ama mantıkça gerektirmez.

8. d

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçek Dünya ve Olanaklı Dünyalar” bölümünü yeniden okuyun.

9. a

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçek Dünya ve Olanaklı Dünyalar” bölümünü yeniden okuyun.

10. a

Yanıtınız doğru değilse, ünitenin “Gerçek Dünya ve Olanaklı Dünyalar” bölümünü yeniden okuyun.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Önümdeki kalemin tahtadan yapılmış olmasının metafizikçe gerektirdiği bir durum, bu kalemin bir somut nesne olması, fizikçe gerektirdiği bir durum ise bu kalemin kırılabilir olmasıdır.

Sıra Sizde 2

Aynı somut nesnenin gündelik dilde birden çok adla anıldığı duruma, aynı ilimizin gündelik dilde hem “Sakarya” hem de “Adapazarı” olarak anılmasını; aynı özelliğin gündelik dilde birden çok adla anıldığı duruma, “yaşlı” ile “kocamış” sözcüklerinin aynı özelliği dile getirmesini örnek verebiliriz.

Sıra Sizde 3

P önermesi metafizikçe zorunlu olduğunda aşağıdaki önermelerden her biri metafizikçe olanaksızdır.

- $\sim P$ metafizikçe olanaksızdır. Çünkü P her metafizikçe olanaklı dünyada doğru, dolayısıyla $\sim P$ her metafizikçe olanaklı dünyada yanlıştır.
- $P \rightarrow \sim P$ metafizikçe olanaksızdır. Çünkü P her metafizikçe olanaklı dünyada doğru, dolayısıyla $\sim P$ her metafizikçe olanaklı dünyada yanlıştır. O zaman da, $P \rightarrow \sim P$ her metafizikçe olanaklı dünyada yanlıştır.
- $P \wedge \sim P$ önermesi her P önermesi için her metafizikçe olanaklı dünyada yanlıştır. Dolayısıyla, $P \wedge \sim P$ önermesi her P önermesi için metafizikçe olanaksızdır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Armstrong, D. M. (1989). **Universals: An Opinionated Introduction**. Boulder: Westview Press.
- Armstrong, D. M. (1997). **A World of States of Affairs**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bradley, R. and Swartz, N. (1979). **Possible Worlds**. Oxford: Basil Blackwell.
- Girle, R. (2003). **Possible Worlds**. Chesham: Acumen Publishing Ltd.
- Loux, M. J. (2002). **Metaphysics: A Contemporary Introduction (2nd edition)**. London and New York: Routledge.
- Lowe, E. J. (2001). **The Possibility of Metaphysics**. New York: Oxford University Press.
- Lowe, E. J. (2002). **A Survey of Metaphysics**. New York: Oxford University Press.
- Martin, C. B. (1980). “Substance Substantiated”, *Australasian Journal of Philosophy*, 58, pp. 3-10.
- Mulligan, K. (2007). “Facts”, in E. N. Zalta (ed.), **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**.
URL = < <http://plato.stanford.edu/entries/facts/> >
- Wetzel, T. (2003). “States of Affairs”, in E. N. Zalta (ed.), **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**.
URL = < <http://plato.stanford.edu/entries/states-of-affairs/> >